

LYYTIKKÄLÄN TALO

RESTAUROINTIKIRJA

LIVADY
OSAKEYHTIÖ

Sennotti

LYYTIKKÄLÄN TALO – RESTAUROINTIKIRJA

Tilaja ja kustantaja: Senaatti-kiinteistöt
Tilaaajan edustaja: Selja Flink
Tekijät: Arkkitehtitoimisto Livady
Netta Böök, Lauri Saarinen, Mia Puranen, Pauliina Saarinen, Marko Huttunen,
Pasi Kolhonen, Miia Norrmén, Kuniko Ui
Valmistunut: 2019
Julkaisupaikka: Helsinki
Paino: Grano Oy
Kannet mattalaminoitu Enso Coat 350 g/m²; sisäsivut Munken Lynx 120 g/m²
Kuvat: Arkkitehtitoimisto Livady, ellei toisin mainittu
Etu- ja takakannen kuvat: Dronekuvat elokuulta 2018, Livady
ISBN: 978-952-7239-87-2 (nid.)
978-952-7239-88-9 (PDF)
© Arkkitehtitoimisto Livady

LYYTIKKÄLÄN TALO

SUOMENNIEMI, MIKKELI

RESTAUROINTIKIRJA

Lyytikälä Kelloniityltä päin katsottuna vuonna 1960.
Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

SISÄLLYS

JOHDANTO

Esipuhe	
Restaurointikirjan sisällöstä	
Perustiedot	
Omistus, hoito ja avoinnapito	
Toimijoita vuonna 2018	
Suojelutilanne	
Kaavoitustilanne	

LYYTIKKÄLÄN TALON VAIHEITA

Lyytikkälän tilan sukupuu	
Lyytikkälän talon rakennusten ajoituskaavio	
Talo maisemassa	
Pihapiirin muotoutuminen	
Lauri Matinpajan aika – autiotilasta asutuksi tilaksi	
Eliasten aika: kaksikerroksista rakentamista	
Vilppu Lyytikäisen aika: kukoistus	
Hilma ja Akseli Niemisen aika	
Esko Niemisen aika	
Maatilasta museokohteeksi	

6	LYYTIKKÄLÄN RAKENNUSTAVASTA	54
7	Rakentamisen tapoja	55
8	Koristelusta, ovista ja ikkunoista	59
10	Arkkitehtuurityyleistä	60
18		
19	KORJAUS- JA RESTAUROINTIPERIAATTEISTA	61
20		
24	Korjaushanke 1985–1989	63
	Restaurointiperiaatteet nyt	74
26		
27	RAKENNUSKOHTAINEN RAKENNUS- JA KORJAUSHISTORIA	77
28		
29	Päärakennus (001)	78
30	Halkoliiteri (002)	150
30	Vanha talli (003)	154
31	Hevostalli (004)	160
34	Korkia aitta (005)	168
38	Aittarivi	178
38	Piikoin aitta (006)	182
42	Jauhoaitta (007)	186

Suola-aitta (008)	190		
Väliliiter (009)	196		
Kartanomuan aitta (010)	198		
Vajarakennus (011)	202		
Kellari (012)	208		
Sauna (013)	212		
Navetta (014)	223		
Navetan katos (015)	238		
Ryytmuan aitta (016)	250		
Riihi (017)	256		
Riistaitat	262		
Iso riistaitta (018)	264		
Pieni riistaitta (019) ja välikkö	266		
Huoltorakennus (020)	268		
Yleisökäymälä (021)	273		
Saunan kaivo (R001)	274		
Kartanomaan kaivo (R002)	275		
Hävinneet rakennukset	276		
		LISTAUS RAKENNUS- JA RESTAUROINTITÖISTÄ 1984–2018 JA KORJAUSSUUNNITELMA 2019–2023	278
		Museoviraston aikaiset rakennus- ja korjaustyöt 1984–2013	279
		Senaatti-kiinteistöjen aikaiset korjaustyöt 2014–2018	284
		Livadyn ehdotus vuosien 2019–2023 korjaustöiksi	286
		TUTKIMUKSIA JA TULKINTAA 2015–2018	289
		Kattoselvitys	290
		Lyytikkälän asuinrakennuksen väritutkimusten tulkintaa	299
		Talusrakennusten pihanpuoleisten sivujen nykyinen väritys ja ehdotus värien palauttamiseksi	307
		Ryytmuan aitan nykyinen väritys ja ehdotus värin palauttamiseksi	309
		Lähteet	310

JOHDANTO

Ilmakuva Lyttikkälän talomuseon lähiympäristöstä elokuussa 2018, taustalla Kuolimojärvi. Kuva on otettu 180 asteen panoraamana, mistä syystä se vääristyy reunoista.

Johdantoluku avaa restaurointikirjan sisältöä ja tavoitteita. Se sisältää Lyttikkälän talon perustiedot karttoineen, kuvineen ja kaavioineen sekä esittelee suojelu- ja kaavoitustilanteen. Lukuun on koottu yhteystietoja, jotka ovat hyödyllisiä myös tuleville Lyttikkälän restauroinnin parissa työskenteleville tahoille.

Esipuhe

Eteläsavolaisella Suomenniemellä sijaitseva Lyytikälän talo on satoja vuosia vanha talonpoikaistila, jota asui vuodesta 1722 alkaen sama suku – ja paikalla oli talo jo vuonna 1706.

Parinkymmenen hirsirakennuksen muodostama, umpihamainen kokonaisuus on eheä esimerkki rakennustavasta 1700-luvun lopulta 1930-luvulle asti. Sillä on erityistä arvoa autenttisenä, alkuperäisellä paikallaan säilyneenä, esineistöineen museoituna talona, joka kertoo hyvin toimeen tulevan talonpoikaistilan – tila oli 1900-luvun alussa pitäjän suurimpia – kansanomaisesta työympäristöstä ja perinteisestä elämäntavasta 1950-luvulle saakka.

Lyytikälän talo oli säilyttänyt kokonaisuudessaan hyvin 1900-luvun alkupuolen asunsa irtaimistoa myöten, kun Museovirasto osti Lyytikälän talon sen omistaneelta suvulta vuonna 1984. Kolme kyseisen kaupan ulkopuolelle jäänyttä ulkorakennusta Museovirasto hankki suvulta vuonna 1987. Selitys rakennusten ja esineistön säilymiselle oli tyypillinen: jäärapäinen

viimeinen asukas, Esko Nieminen, joka oli äidin puolelta Lyytikäinen, oli asunut taloa yksin eikä ollut muuttanut mitään. Lyytikälän talon mäkitupalaisen poika Auvo Kokkonen, joka on tehnyt talolle heinätöitä vielä 1950-luvulla, on muistellut, ettei Nieminen ollut suostunut myymään aittoja sen enempää kuin vanhoja esineitään niitä haluaville. Hän ei myöskään halunnut päärakennukseen sisä-wc:tä, vesijohtoja eikä suurempia ikkunoita, mukavuuksia, joita moneen muuhun maalaistaloon 1950–1960-luvuilla asennettiin. Ainoa mukavuus, jonka Nieminen oli suvainnut, oli sähkölamppu; kylään oli saatu sähköt vuonna 1949. Näin pihapiiri, rakennukset ja esineistö olivat säilyneet lähes muuttumattomina.

Vuosina 1985–1989 Lyytikälän talon rakennukset kunnostettiin Museoviraston valvonnassa arkkitehti Eero Raatikaisen suunnitelmin. Tavoitteena oli pääpiirteissään se asu, joka Lyytikälän talolla oli ollut 1950-luvulla sen ollessa vielä toimiva tila. Lyytikälän talo avattiin yleisölle museona vuonna 1989. Talon

merkityksestä kiteytettiin Museoviraston ja piirirakennustoimiston lehdistötiedotteessa elokuussa 1987 seuraavaa: ”Lyytikälässä on toisaalta nähtävissä merkittävä katkelma alueen yleistä kulttuurihistoriaa ja toisaalta harvinaisen rikkaalla tavalla ilmenevää talon kehityshistoriaa, jolla on ulottuvuutta laajemminkin Itä- ja Kaakkois-Suomen alueella.”¹

Lyytikälän talon restaurointikirja on tarkoitettu olennaisen tiedon tarjoavaksi tietopaketiiksi kohteen restaurointi- ja korjaussuunnittelijoille, tutkijoille, museoviranomaisille ja päättäjille. Restaurointikirja on laadittu Senaatti-kiinteistöjen tilauksesta Arkkitehtitoimisto Livadyssa vuosina 2016–2018. Työtä on Senaatti-kiinteistöjen edustajana ohjannut rakennuttajapäällikkö Selja Flink; Museovirastosta työn ohjaamiseen on osallistunut erikoisasantuntija Päivi Eronen. Restaurointikirjan luonnosta ovat kommentoineet myös yliarkkitehti Eero Raatikainen, Senaatti-kiinteistöjen kiinteistöpäällikkö Antti Nihtilä sekä Lyytikälän talo -säätiön edustajina Armi Taipale ja Kaiho Nieminen.

---

1 Lehdistötiedote 28.8.1987. Museovirasto ja Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimisto. MV REST.

Restaurointikirjan sisällöstä

Lyytikkälän talon restaurointikirja on rakennushistoriaselvitys, johon on dokumentoitu myös vuosina 2015–2018 toteutetut, Livadyssa suunnitellut restaurointi- ja korjaustyöt. Kirja jakautuu seitsemään pääluokkaan.

Johdantoluku kertoo Restaurointikirjassa käytettyjä lähdemateriaaleista sekä rakennusten nimeämis- ja numeroimisperiaatteista. Luku sisältää kohteen perustiedot ja esittelee Lyytikkälän talon suojelu- ja kaavoitus-tilanteen. Siinä esitellään myös tärkeimmät Lyytikkälän talosta vastaavat toimijat sekä näiden vastuualueet kohteen hoidossa.

Neljä seuraavaa lukua valottavat Lyytikkälän talon rakennus- ja korjausvaiheita sekä perinteistä rakentamisen tapaa. Luku *Lyytikkälän talon vaiheita* pyrkii tekemään ymmärrettäväksi Lyytikkälän talon rakennuskokonaisuuden ja sen nykyisen ilmiänsä. Se tarkastelee arkistotietoon ja kenttätutkimukseen nojautuen Lyytikkälän talon pihapiirin rakentumista sekä yleisluontoisesti rakennusten vaiheita. Talon kulttuurihistoriaa ja maisemaa sivutaan viitteellisesti.

Lyytikkälän rakennustavasta -luku käsittelee kohteen rakentamisen tapoja ja erityispiirteitä.

Luvussa *Korjaus- ja restaurointiperiaatteista* linjataan Lyytikkälän talon rakennuskokonaisuuden restaurointiperiaatteita, jotka ovat olleet punaisena lankana vuosien 2015–2018 töissä. Taustoitukseksi käydään läpi Lyytikkälän talon restauroinnit ja korjaukset sekä periaatteet, joita niissä noudatettiin Lyytikkälän talon siirryttyä Museoviraston hallintaan vuonna 1984.

Luku *Rakennuskohtainen rakennus- ja korjaushistoria* esittelee kunkin rakennuksen tunnettuine rakennus- ja korjausvaiheineen ja dokumentoi tehdyt korjaustyöt aina vuoden 2018 loppuun asti. Luvun lopussa käsitellään myös hävinneitä rakennuksia.

Kuudenteen lukuun on tiivistetty kronologiseksi listaksi valtion omistuksen aikaiset restaurointi- ja korjaustyöt vuosina 1984–2018 sekä Livadyn ehdotus vuosien 2019–2023 korjaustöiksi.

Viimeisessä luvussa *Tutkimuksia ja tulkintaa 2015–2018* on Livadyn laatimia Lyytikkälän talon katto- ja väritutkimuksia. Työn lopusta löytyvät lähdeluettelo ja Senaatti-kiinteistöjen projektipankkiin tallennetun aineiston nimeämis- ja lukuohjeet. Arkistolähteistä käytetyt lyhenteet käyvät ilmi lähdeluettelosta.

KÄYTETYT AINEISTOT

Restaurointikirjaa varten Lyytikkälän taloa on tutkittu kenttä-, kirjallisuus- ja arkistotutkimuksen keinoin sekä keskustelemalla talon historiaa ja sen rakennusten restaurointia tuntevien henkilöiden kanssa.

Arkistolähteinä on ollut käytettävissä Senaatti-kiinteistöjen projektipankin aineistoja, jotka ovat pääosin peräisin Museovirastosta. Museovirastossa on läpikäyty kuva-arkiston Lyytikkälä-aiheiset valokuvat, piirustukset sekä asiakirja-aineisto. Museoviraston restaurointiosaston käsiarkistoa on tallennettu skannaamalla ja käsivarakuvaamalla, ennen kuin aineistoja on siirretty Museoviraston pääarkistoon ja Kuvakokoelmiin.

Museoviraston Kuvakokoelmien valokuva-aineisto käsittää muun muassa kansatieteilijä Osmo Vuoriston materiaalit sekä dokumentointipiirustuksia vuodelta

1960, jolloin niitä tekivät Paavo Hakala ja Annikki Puurunen Muinaistieteellisen toimikunnan kansatieteen toimiston työnä. Vuosina 1985–1986 Museoviraston rakennushistorian osasto teetti piirustuksia Eero Jamalla ja Heikki Ahtiaisella. Nämä havainnolliset piirustukset eivät kuitenkaan ole mittatarkkoja esityksiä kohteistaan. On myös huomattava, että Restaurointikirjassa esitetyt piirustukset eivät ole mittakaavassa.

Tärkeän osan kuvitusta muodostavat Livadyn ja Matti Valkosen vuosina 2015–2018 ottamat valokuvat kohteesta.

Tärkeimmät kirjallisuuslähteet ovat Osmo Vuoriston seikkaperäinen, kuvitettu artikkeli ”Suomenniemen Lyytikkälä” vuosikirjassa *Etelä-Karjala 1964–65* sekä Raila Katajan vuonna 2001 ilmestynyt kirja *Lyytikkälä – Elämää Suomenniemen salomailla*, joka pääosin käsittelee Lyytikkälän kulttuuri- ja asukshistoriaa.

Lyytikkälän talossa vuosina 1961–1963 filmattuja kansatieteellisiä tallenteita säilytetään Museoviraston kuva-arkistossa.

NIMEÄMIS- JA NUMEROIMISPERIAATTEET

Restaurointikirjassa käytetty rakennusten numerointi nojautuu Museoviraston Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelon numerointiin vuodelta 1987; Senaatti-kiinteistöjen rakennusnumerointi ilmenee sivulla 11 olevasta rakennusluettelosta. Rakennusten nimeämisessä on tukeuduttu pääosin nimityksiin, joita Lyytikkälän talon asukkaat ovat Sirkka Nirkon *Suomen Kuvalehden* kilpailuun antamien tietojen mukaan käyttäneet paikoista ja rakennuksista vuonna 1958. Nimitysten suhteen on kuultu myös Armi Taipaleelta.

Numerosarjan edessä oleva kirjain P merkitsee, että rakennus on viimeistään 1980-luvulla palanut, purettu tai siirretty pois eikä sen paikalle ole tehty vastaavaa käyttöä palvelevaa rakennusta. Kirjain R numerosarjan edessä merkitsee rakennelmaa, kuten kaivoa.

Tätä selvitystä varten tarkastelluissa asiakirjoissa rakennuksista on käytetty jossain määrin horjuvaa nimitystä, mistä syystä joskus on ollut epäselvää, mistä rakennuksesta asiakirjoissa puhutaan. Selvitystä lukies-
sa kannattaa muistaa, että *talliksi* on Savossa kutsuttu paitsi hevosten suojaa myös varastoaittaa ja heinälatoa. *Riistaitta* puolestaan on aitta viljanjyvien säilytykseen.

Suomen sana talo on vanhastaan merkinnyt maanomistuksen yksikköä ja taloutta. Tätä merkitystä kantaa nimitys Lyytikkälän talo, joka on omien maittensa ympäröimä, muista maatiloista erillään sijaitseva yksinäistalo. Nykykielenkäytössä talolla tarkoitetaan yleensä asuinrakennusta tai muuta ihmisten käytössä olevaa, lämmitettyä rakennusta.

1950-luvun valokuvassa Lyytikkälän talon Päärakennus (001), Kartanomuan aitta (010), Navetan katos (015) ja Navetta (014). MV KK.

Perustiedot

Nimet: **Lyytikkälän talomuseo**
Lyytikkälän talonpoikaistila
Lyytikkälä Museum Farm

Osoite: Pajulahdentie 17
52830 Suomenniemi

Kylä: Lyytikkälä
Kunta: Mikkeli (491) (1.1.2013 lähtien)
Vanha kunta: Suomenniemi (31.12.2012 asti)
Vanha pitäjä: Savitaipale
Vanha talon nro: 10
Arkistoviite: 5:32V (Suomenniemi)
Maakunta: Etelä-Savon maakunta (1.1.2013 lähtien)
Vanha maakunta: Etelä-Karjalan maakunta (31.12.2012 asti)
Vanhat läänit: Etelä-Suomen lääni 1997–2009
Kymen lääni 1945–1997
Viipurin lääni vuoteen 1945 asti

Kiinteistötunnus: 491-505-12-15
Muodostunut kuntajaon muutoksen yhteydessä 1.1.2013 rekisteriyksiköstä 775-405-12-15 Lyytikäinen, 1,0890 ha.

Kiinteistön nimi: Lyytikäinen
Rekisteriyksikkölaji: Tila
Palstojen lukumäärä: 5
Rekisteröintipvm: 1.1.2013
Kokonaispinta-ala: 1,0890 ha eli 10 890 m²
Omistaja: Suomen valtio
Haltija: Senaatti-kiinteistöt 1.1.2014 alkaen
Senaatti-kiinteistöjen hallinnollisen kiinteistön nimi ja tunniste: Lyytikkälän talomuseo, Mikkeli (ent. Suomenniemi) 104238
Käyttövastuu: Museovirasto / Lyytikkälä talo -säätiö sr
Rakennuttajat: Lyytikäisen ja Niemisen suvut, Museovirasto

Rakennusten lukumäärä: 21
Rakennusajat: noin 1770-luku – 1991

OMISTUSHISTORIA

1700-luku–1859 kruunu (valtio)
1859–1984/1987 Lyytikäisen ja Niemisen suvut
1984/1987– Suomen valtio
(pääosa rakennuksista myytiin valtiolle 8.6.1984, riistaitat 11.2.1987)
Haltijana 1984–2013 Museovirasto
2014– Senaatti-kiinteistöt

KÄYTTÖHISTORIA

1700-luku–1859 Kruunun augmenttitila eli ratsutilan aputila
1859–1984 Itsenäinen perintötila
1984–1989 Ensimmäinen restaurointivaihe
1989– Talomuseo

SUOJELUTILANNE

Suojelu asetuksella

Lyytikkälän tila on suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/85) nojalla.

Suojelun väline: Asetus 480/85
Päätösviranomainen: Valtioneuvosto
Päätösaika: 18.10.1990
Päätös: 2528/569/90
Rakennusperintörekisterin kohdenumero: 200080
Alkuperäinen käyttötarkoitus: Maatila
Kulttuurihistoriallinen tyyppi: Maa- ja metsätalous

Suojelumääräykset

S1 - Rakennus suojellaan kokonaan: 18 rakennusta
S4 - Rakennettu alue suojellaan: Pihapiirin suojeluluokka.
Alueella on suojeltavien rakennusten ohella muitakin rakennuksia ja sille voidaan uudisrakentaa Museoviraston hyväksymällä tavalla. Alue rajataan suojelupäätöksessä.

Lyytikkälän tilan tontti rakennuksineen suojeltiin 24.9.1968 lääninhallituksen päätöksellä nro 543/9546 kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta 27.11.1964 annetun lain mukaisesti. Muurahaiskallioksi nimetyn avokallion ympärillä olevat kuuset rauhoitettiin luonnonsuojelulain nojalla lääninhallituksen päätöksellä 28.5.1962.

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009)

Lyytikkälän talonpoikaistila on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö eli RKY-alue. Kohde kuului jo vuoden 1993 inventointiin. Nykyisin voimassa oleva valtioneuvoston päätös RKY 2009 on tehty 22.12.2009.

Arkeologinen kohde muinaisjäänösrekisterissä

Lyytikkälä, asuinpaikat, kohdetunnus 1000022941:

Mahdollinen muinaisjäänös

Tyyppi: Asuinpaikat, yksityistalot
Ajoitus: Historiallinen, 1700-luku

Hoidettu muinaisjäänös

Lyytikkälän museotila, 999000015

Rakennusperintörekisteri

Lyytikkälän talo, kohdenumero 200080

Kiinteistön rasitteet, käyttöoikeudet ja -rajoitukset

Luonnonmuistomerkki (Y2003-20618) neljä kuusta

Viranomaisen: Kymen lääninhallitus
Päätös: 28.5.1962 / Fa.248/1041
Rekisteröintipvm: 25.6.2003
Voimaantulopvm: 18.4.1963
Rasitettu: 491-505-12-15 Lyytikäinen

Luonnonsuojelualue, yksityinen (Y2003-21755) tontti rakennuksineen

Viranomaisen: Kymen lääninhallitus
Päätös: 24.9.1968 / 543/9546
Rekisteröintipvm: 11.7.2003
Rasitettu: 491-505-12-15 Lyytikäinen

Kiinteistöllä on lisäksi tieoikeuksia.

KAAVOITUSTILANNE

Etelä-Savon maakuntakaavojen yhdistelmässä Lyytikkälän talomuseon aluetta koskee määräys maV: kulttuuriympäristön ja/ tai maiseman vaalimisen kannalta valtakunnallisesti merkittävä alue. Kohdetunnus: maV 8.578. Kiinteistön 491-505-12-15 alueella ei ole voimassa olevaa yleiskaavaa eikä asemakaavaa.

Rakennuksen nimi ja numero	Arvioitu rakennusaika	Suojelutilanne (Asetus 480/85)	Rakennuksen tunniste (Sk)	Bruttoala m ² (Sk)	Tilavuus m ³ (Sk)
Päärakennus (001)	1867	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319940 Asuinrakennus	54,6	580,0
Halkoliiteri (002)	hirret 1820-luvulta, siirretty 1867 jälkeen	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319948 Liiteri	43,0	108,0
Vanha talli (003)	1827, mahdollisesti osin siirtohirsistä	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319957 Talli	19,5	80,0
Hevostalli (004)	1843	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319941 Hevostalli	82,0	221,0
Korkia aitta (005)	1843...1850?	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319946 Korkea-aitta	29,1	126,0
Piikoin aitta (006)	ehkä 1770-luku, siirretty 1800-luvun alkup.	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319950 Piikojen aitta	9,6	23,0
Jauhoaitta (007)	ehkä 1770-luku, siirretty 1800-luvun alkup.	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319943 Jauhoaitta	11,1	25,0
Suola-aitta (008)	ehkä 1790-luku	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319956 Suola-aitta	4,9	27,0
Väliiiter (009)	1800-luvun alkupuoli	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319958 Väliaitta	12,5	50,0
Kartanomuan aitta (010)	ehkä 1860-luku, tuotu 1890-luvulla	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319944 Kartanonmaan aitta	17,0	40,0
Vajarakennus (011)	noin 1900	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319947 Kärriiiteri, käymälä ja lato	18,9	258,0
Kärriiiteri (011a)	noin 1900		319947	-	-
Huussi (011b)	noin 1900		319947	-	-
Hakkuutalli (011c)	noin 1900		319947	-	-
Kellari (012)	ehkä 1870-luku tai myöhemmin	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319945 Kellari	13,2	30,0
Sauna (kota, sauna) (013)	1919	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319955 Sauna-kota	33,0	83,0
Navetta (014)	1877–1881, vuosis. vaihte, 1930, puuosat ja katto rakennettu uudelleen 1987–1988	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319949 Navetta	54,4	
Suurlievä (014a)	1877–1881, 1987–1988		319949	-	-
Karjakeittiö (014b)	vuoden 1881 jälkeen, 1987–1988		319949	-	-
Pienlievä (014c)	1800–1900-luvun vaihte		319949	-	-
Sikopaja (014d)	1930		319949	-	-
Sikopajan katos (014e)	1930; kokonaan rekonstruoitu 1987		319949	-	-
Navetan katos (015)	Kokonaan rekonstruoitu 1987–1988	Suojeltu osana Navettaa	(osa Navettaa 319949)	-	-
Vinni (015a)	Kokonaan rekonstruoitu 1987–1988		(osa Navettaa 319949)	-	-
Katos (015b)	Kokonaan rekonstruoitu 1987–1988		(osa Navettaa 319949)	-	-
Kuja (015c)	ulkotila Navetan ja Vajarakennuksen välissä		-	-	-
Ryymuan aitta (016)	ehkä 1860–1870-lukujen vaihte	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319954 Ryymimaan aitta	-	-
Riihi (017)	ehkä 1800-luvun alku, tuotu ehkä 1877	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319951 Riihi	17,6	50,0
Iso riistaitta (018)	1853	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319952 Riista-aitta	-	-
Pieni riistaitta (019)	1864, tuotu Lyytikälään 1890-luvulla	S1 Rakennus suojellaan kokonaan	319953 Riista-aitta	-	-
Huoltorakennus (020)	1988–1989	Ei suojeltu	319942 Huoltorakennus	12,0	66,0
Yleisökäymälä (021)	aikavälillä 1989–1991	Ei suojeltu	-	-	-

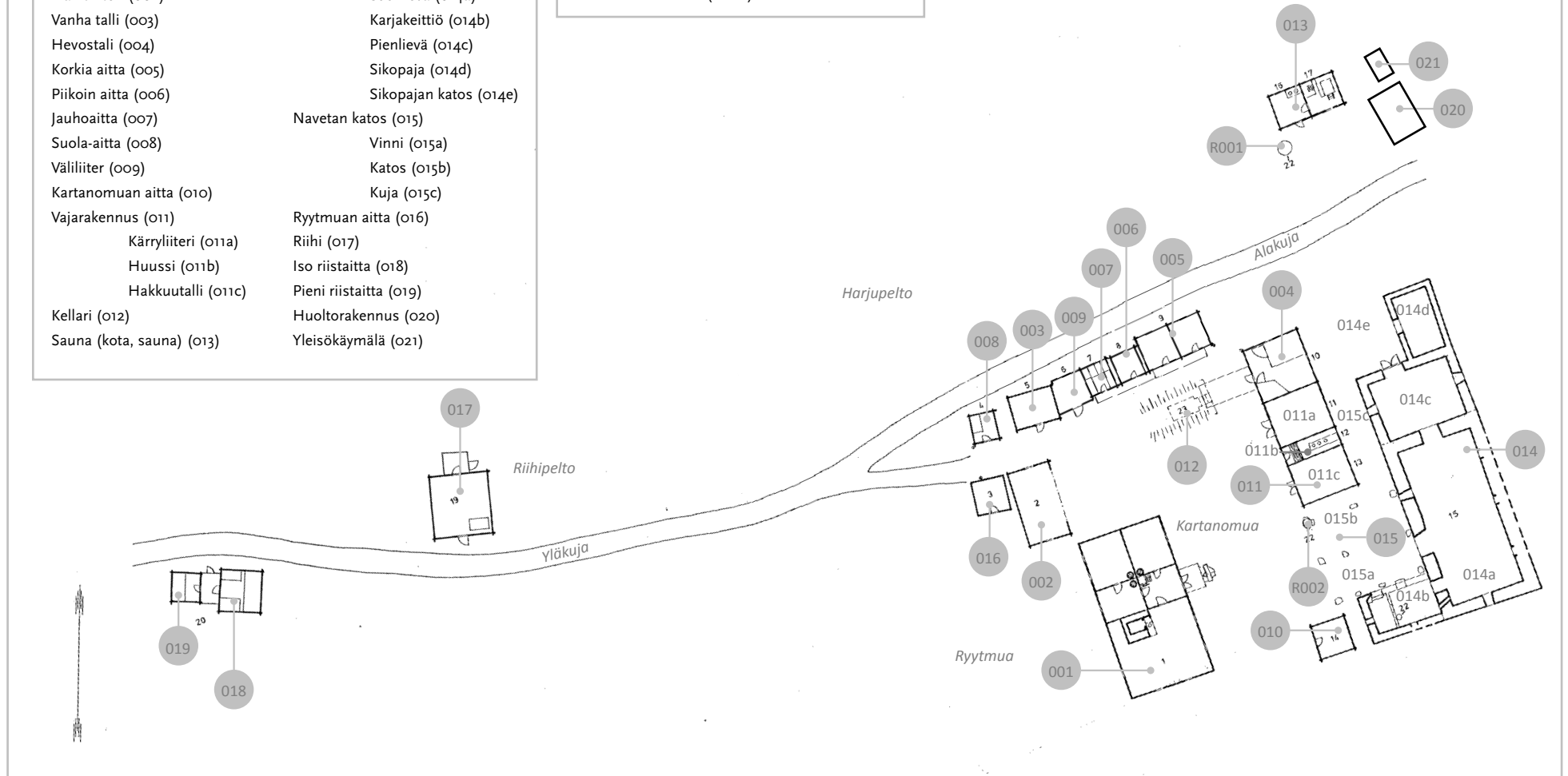
Lyytikälän pihapiirin ilmakekuva elokuulta 2018.

RAKENNUSTEN NIMET JA NUMEROT

Päärakennus (001)	Navetta (014)
Halkoliiteri (002)	Suurlievä (014a)
Vanha talli (003)	Karjakeittiö (014b)
Hevostali (004)	Pienlievä (014c)
Korkia aitta (005)	Sikopaja (014d)
Piikoin aitta (006)	Sikopajan katos (014e)
Jauhoaitta (007)	Navetan katos (015)
Suola-aitta (008)	Vinni (015a)
Väliiiteri (009)	Katos (015b)
Kartanomuan aitta (010)	Kuja (015c)
Vajarakennus (011)	Ryytmuan aitta (016)
Kärryliiteri (011a)	Riihi (017)
Huussi (011b)	Iso riistaitta (018)
Hakkuutalli (011c)	Pieni riistaitta (019)
Kellari (012)	Huoltorakennus (020)
Sauna (kota, sauna) (013)	Yleisökäymälä (021)

MUIDEN RAKENNELMIEN NIMET JA NUMEROT

Saunan kaivo (R001)
Kartanomuan kaivo (R002)

Lyytikälän asemapiirros.

Kuvapohjana on käytetty E. Jaman ja H. Ahtaisen laatimaa piirustusta vuodelta 1985. Siihen on lisätty huoltorakennus ja yleisökäymälä sekä rakennusten ja rakennelmien numerointi. Piirustus: MV RHO. Kuvankäsittely: Livady.

LYYTIKKÄLÄN TALON PIHAPIIRI KOHTI KOILLISTA

Kuolimo-järvi

- Sauna (kota, sauna) 013
- Vajarakennus 011
- Yleisökäymälä 021
- Huoltorakennus 020
- Navetta 014
- Hevostalli 004
- Navetan katos 015
- Saunan kaivo R001
- Korkia aitta 005
- Karjakeittiö, maito huone 014b
- Piikoin aitta 006
- Jauhoaitta 007
- Väliliiter 009
- Kartanomua
- Vanha talli 003
- Suola-aitta 008
- Kartanomuan aitta 010
- Ryytman aitta 016
- Halkoliiteri 002
- Päärakennus 001

Lyytikkälän pihapiirin rakennukset nimettyinä kohti koillista otettuun ilmakuvaan elokuulta 2018.

Yläkuja

LYYTIKKÄLÄN TALON PIHAPIIRI KOHTI KAAKKOAA

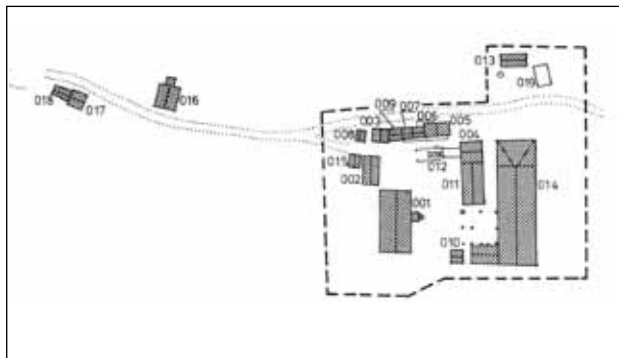
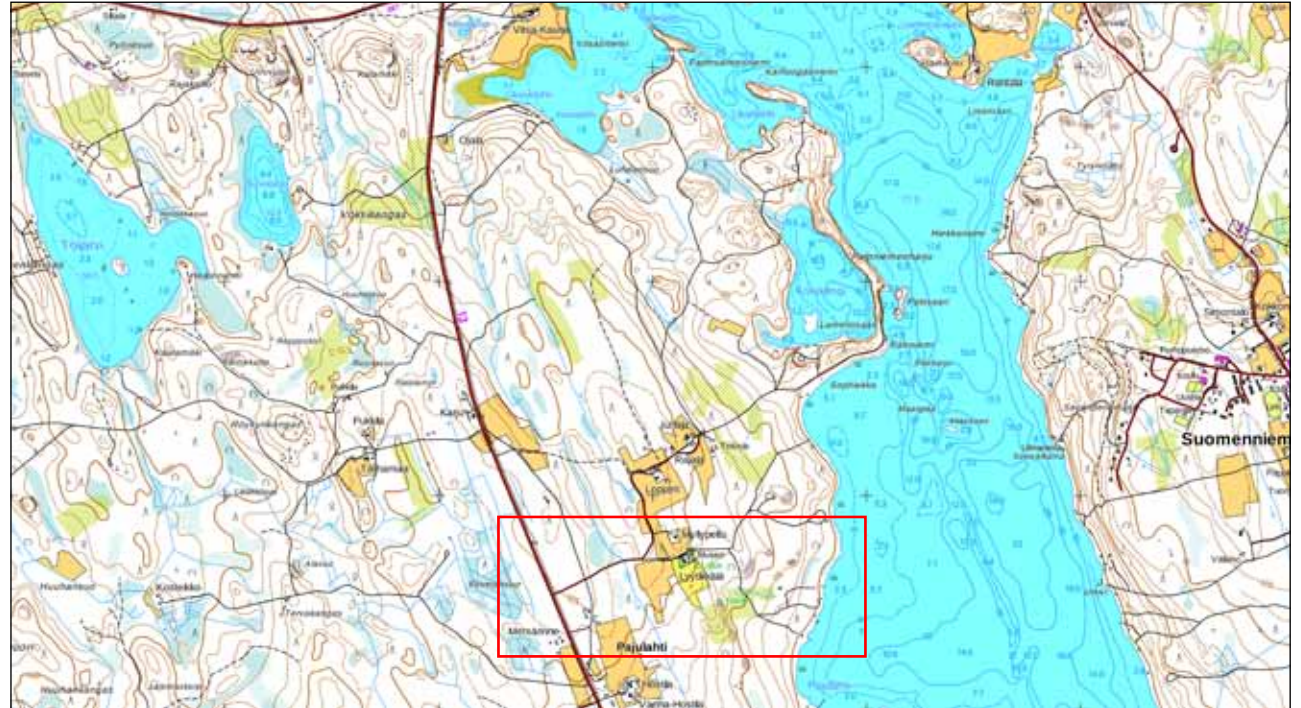
Kuolimo-järvi

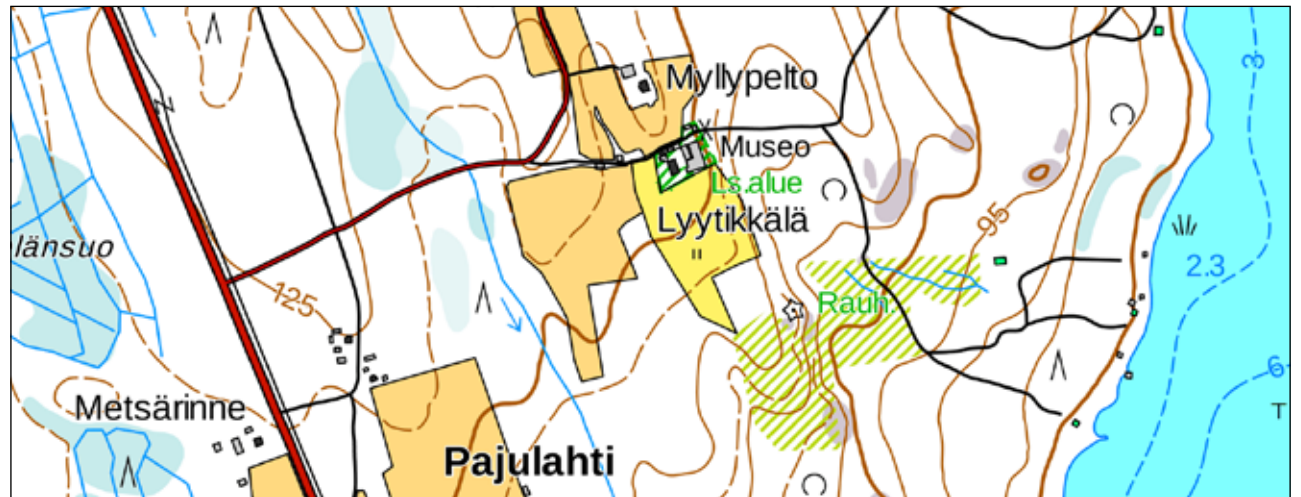
Lyttikkälän pihapiirin rakennukset nimettyinä kohti kaakkoa otettuun ilmakuvaan elokuulta 2018.

Lyttikkälän talonpoikaismuseum sijaitsee Kaakkois-Suomessa, Mikkeliin kuuluvassa Lyttikkälän kylässä osoitteessa Pajulahdentie 17, 52830 Suomenniemi. Kuva: Google Maps.

Museovirastossa laadittu Lyttikkälän talon asemapiirros vuodelta 1989. Suojellut rakennukset on esitetty rasterilla ja suojellun pihapiirin rajausta katkoviivoituksella. Piirustus: MV REST.

Lyttikkälän lähiympäristön peruskarttaote vuodelta 2018 ja sen osasuurenos. Kuvat: MML.

Lyttikkälän talonpoikaistilan kiinteistötunnus on 491-505-12-15. Tila koostuu viidestä erillisestä palstasta, jotka on rajattu kuvaan punaisella. Muurahaiskallion palsta on nimetty kuvaan. Kuva: kartta.museoverkko.fi. Kuvankäsittely: Livady.

Lyttikkälän talosta kaakkoon sijaitseva Muurahaiskallio on rauhoitettu. Jaakko Pohjalainen, joka oli kotoisin kuulusta muurahaisenmunituspitäjästä Kannaksen Valkjärveltä, keräsi sieltä muurahaisenmunia myydäkseen ne Viipurissa. Munat päätyivät Jaakon mukaan Saksaan linnunruoaksi ja lääkkeeksi. "Muurahais-Jaakko" asui Lyttikkälän talossa 1920-luvulla ja jäi sinne pysyvästi talvisodan alta evakuoituttuaan. (Kataja 2001, 66.) Kuvat on otettu kesällä 2018.

Omistus, hoito ja avoinnapiito

Käsillä olevaa selvitystä tehtäessä Lyytikälän talolla on asema yhtenä valtion 18 strategisesta kulttuuri- ja nähtävyyshoiteesta, joiden omistus on arvioitu välttämättömäksi pitää valtiolla ja valtion liikelaitosten omistajahallinnassa. Muut talonpoikaista tai kansanomaista rakentamista edustavat valtion strategiset kohteet ovat Lamminahon talo Vaalassa, Myllymäen torppa Nummi-Pusulassa, Paikkarin torppa Sammatissa sekä Yli-Lauroselan talo Ilmajoella. Strategiset kohteet siirrettiin valtion vuonna 2010 vahvistaman kiinteistöstrategian mukaisesti 1.1.2014 alkaen Museoviraston hallinnasta Senaatti-kiinteistöjen hallintaan.

Museovirasto vuokraa strategiset kohteet Senaatti-kiinteistöiltä ja valvoo asiantuntijaviranomaisena niiden kulttuuriperinnön ja -ympäristön suojelua, restaurointia ja konservointia sekä vastaa muinaisjäännösten hoidosta ja valvonnasta.¹

Nykyään Lyytikälän talon avoinnapiidosta ja opastuksesta, kahviopalveluiden järjestämisestä, opastuskauden siivouksista, piha-alueen hoidosta, museoalueen valvonnasta sekä vakuutuksista vastaa Museoviraston kanssa solmitun sopimuksen mukaisesti Lyytikälän talo -säätiö.

Pihatöissä syyskuussa 2003. Kuva: Marja Ivars / MV K-as.

¹ Museoviraston tiedote 30.12.2013.

Toimijoita vuonna 2018

Omistaja ja rakennuttaja: Senaatti-kiinteistöt

Senaatti-kiinteistöt vastaa ja päättää Lyytikkälän taloon ja sen ympäristöön kohdistettavista korjaustoimenpiteistä sekä kiinteistöhuollosta ja tilaa suunnitelmat. Korjauksissa noudatetaan pitkän tähtäimen suunnitelmaa.

Rakennuttajapäällikkö **Selja Flink**

040 669 5337, selja.flink@senaatti.fi

Kiinteistöpäällikkö **Antti Nihtilä**

050 344 7271, antti.nihtila@senaatti.fi

Nihtilää ennen kiinteistöpäällikkönä toimivat Marianne Sepälä ja Jonna Kemppainen.

Rakennuttajakonsultti: Suomen Controlteam Oy

Jaakko Päivärinta, Kouvola, 040 1244 567, jaakko.paivarinta@suomenct.fi

Päivärintaa ennen Controlteamia edustivat vuosina 2014–2018 Joonas Janhunen ja Petri Viiru.

Päävuokralainen ja valvoja: Museovirasto

Museovirasto on vuokrannut Lyytikkälän talon rakennuksiin ja maa-alueineen. Kohdetta koskevassa päätöksenteossa Museovirasto toimii museaalisen valvojana sekä kiinteistönomistajan neuvonantajana. Rakennus- tai kaivulupaa vaativia töitä varten pyydetään lausunto Museovirastolta; Museoviraston lausuntoaika on kaksi kuukautta. Pienemmissä korjauksissa Museoviraston edustaja osallistuu suunnitteluun ja työmaahan haluamalla tavalla.

Erikoisiasiantuntija **Päivi Eronen**

029 533 6169, paivi.eronen@museovirasto.fi

Lyytikkälän talo -säätio

Säätio vastaa museon avoinnapidosta ja opastuksesta, kahviopalveluiden järjestämisestä, opastuskauten siivouksista, piha-alueen hoidosta, museoalueen valvonnasta sekä vakuutuksista. Säätiön puheenjohtaja **Armi Taipale** (armirtaipale@gmail.com) tunki Siiri Laamon henkilökohtaisesti.

Huolto

Yhteydenpito kiinteistönomistajaan toimii siten, että puutteen ja toimenpidetarpeiden ilmetessä otetaan yhteys ISS:n **Toni Hartikaiseen** (040 531 4092, toni.hartikainen@fi.issworld.com).

Restaurointisuunnittelija vuosina 2015–2018

Suunnittelutyö tilataan konsultilta, joka on vuosina 2014–2018 ollut **Arkkitehtitoimisto Livadyn** restaurointimestari **Lauri Saarinen**, 040 521 2220, saarinen@livady.fi.

Kohteen tuntijoita

Raila Kataja, tutkija, raila.kataja@kansallismuseo.fi, kirjoittanut tietokirjan *Lyytikkälän talo* (2001).

Kaiho Nieminen, kirjailija, Esko Niemisen veljenpoika, viettänyt lapsena aikaa Lyytikkälän talossa.

Heimo Pajunen, valvoi Museoviraston erikoissuunnittelijana pärekattotöitä 1990- ja 2000-luvun vaihteessa.

Eero Raatikainen, yliarkkitehti

eeror200@gmail.com. Suunnitteli arkkitehtitoimistossaan vuosien 1985–1989 restauroinnin.

Väritutkimukset

Jaana Ahonen, restauroinnin arthenomi, kemian DI, jaana.ahonen@kymenkarmiini.fi, Restaurointiosuuskunta Kymen Karmiini, Kotka

Restaurointipuusepät Nuutti Ay, Kempele

Maaperätutkimus

Hannu Lauhakari, projektipäällikkö, geotekniikka Ramboll Finland Oy, Infra & liikenne, Mikkeli, vaihde 020 755 611

Arkeologinen valvonta

Annukka Debenjak-Ijäs, FM, Muuritutkimus Oy, Mikkeli

Restaurointiurakoitsija

Matti Valkonen, restaurointimestari, matti.valkonen@lapio-mies.fi, Rakennus- ja restaurointiliike Lapiomies Oy, Lapinlahti,

Muurausurakoitsija

Uunimuuraaja **Markku Rintala**, muurarim@welho.com, Koristerappausliike Rintala ky, Helsinki

Pärekattourakoitsija

Kari Siikanen, Karin Päre ja Puu, Toivakka

Huopakattourakoitsija

Rakennustyö R. Hyyryläinen, Suomenniemi

Opastaulu

Museovirasto vastaa opastaulun sisällöstä.

Suojelutilanne

Lyytikälän talo on suojeltu valtioneuvoston 18.10.1990 tekemällä päätöksellä valtion rakennuksia koskevala asetuksella (as 480/85). Sen nojalla on suojeltu Lyytikälän talon pihapiiriin kuuluvat ja sen välittömässä läheisyydessä olevat rakennukset, joiden todettiin heijastavan ”Itä- ja Kaakkois-Suomen talonpoikaiskulttuurin rakennustapaa”. Suojelumääräys on pihapiirin osalta S4 (rakennettu alue suojellaan) ja rakennusten 001–018 osalta S1 (rakennus suojellaan kokonaan). Rakennuksella 018 käsitettiin suojelumääräyksessä molempia riistaittoja. Vuonna 1989 valmistunut Huoltorakennus (020) jäi siis suojelun ulkopuolelle.¹ 1990-luvulla Lyytikälän talo listattiin valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen joukkoon, ja se on nykyisin RKY 2009 -kohde. Tähän luetteloon hyväksyttiin kohteita, jotka antaisivat ”alueellisesti, ajallisesti ja kohdetyypeittäin monipuolisen kokonaiskuvan maamme rakennetun ympäristön historiasta ja kehityksestä”.²

Suojelumääräysten mukaan Lyytikälän talon kunnostuksessa toimenpiteiden tulee olla säilyttäviä ja konservoivia ja korjaukset tulee dokumentoida.³

- 1 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo. Museovirasto. VN:n päätös 18.10.1990. MV REST.
- 2 Museovirasto. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt.
- 3 Suomenniemien Lyytikälän talon suojelutilanteen ja -tarpeen selvitys. Museoviraston lausunto 9.12.2013 (MV/85/05.01.01/2013), Mikko Härö ja Timo Kantonen.

Suojelumääräykset

Museovirasto toteaa lausunnossaan¹ vuonna 2013, että Lyytikälän talon historiallinen rakennuskanta, joka käsittää 18 rakennusta, on suojeltu kokonaisuudessaan 18.10.1990 valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/1985) nojalla. Huoltorakennus (020) ei kuulu suojelun piiriin. Lausunnossa todetaan:

Suojeltujen rakennusten suojeluluokaksi on päätöksessä vahvistettu S1, mikä tarkoittaa rakennusten suojelua sekä ulkoasultaan että sisätiloiltaan. Pihapiirin suojeluluokka S4 tarkoittaa sen suojelua rakennettuna alueena suojelupäätöksen rajauksen mukaisesti. Suojelu kohdistuu rakennettuun kokonaisuuteen sellaisena kuin se nyt on.

Museovirastoa on kuultava kaikessa siihen liittyvässä korjaus- ja ylläpitotoiminnassa, ja suunnitelmat on saatettava hyvissä ajoin ennen toteutusta virastoon lausunolle.

Lyytikälän historiallinen talonpaikka sisältyy muinaisjäännösrekisteriin mahdollisena muinaisjäännöksenä (kohdenumero 1000022941, Lyytikälä). Alueen maaperään kajoavista suunnitelmista on pyydettävä Museoviraston lausunto.

Lyytikälän taloa ympäristöineen koskevat maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaiset **valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet** valtakunnallisesti merkittävänä rakennettuna kulttuuriympäristönä.

Lyytikälän talo ympäristöineen on **huomioitu Etelä-Karjalan maakuntakaavassa** valtakunnallisen

- 1 Suomenniemien Lyytikälän talon suojelutilanteen ja -tarpeen selvitys. Museoviraston lausunto 9.12.2013 (MV/85/05.01.01/2013), Mikko Härö ja Timo Kantonen.

suojeluarvonsa mukaisesti. Kuntaliitoksen vuoksi alue on kuulunut Etelä-Savon maakuntaan vuoden 2013 alusta.

Arvokas vaalittava kulttuuriympäristökokonaisuus on huomattavasti laajempi kuin erityislailla suojeltu pihapiiri. Siihen sisältyy muun muassa peltoaukea ja pihan läpäisevä kulkutie, Yläkuja aidanteineen. Tämä tulee ottaa huomioon alueen maankäytössä ja rakentamisen ohjauksessa sekä mahdollisessa rakennus-suojelupäätöksen tarkistamisessa. Tarkistaminen tulee kyseeseen, jos Lyytikälä siirtyy pois valtion hallinnasta. Valtakunnallisesti merkittäväksi luokitellun rakennetun kulttuuriympäristön laajuus ilmenee RKY 2009 -inventoinnista.

Suojelun turvaamisen erityiskysymyksenä tuodaan esiin, että Lyytikälässä on **tärkeää huolehtia koko ympäristön jatkuvasta hoidosta ja ylläpidosta**, jotta sen säilyminen turvataan ja arvo säilyy. Tilan alkuperäinen, Suomen Kansallismuseon kokoelmiin luetteloitu **irtaimisto on erottamaton osa kokonaisuutta**. Kohteelle tulee laatia turvallisuussuunnitelma ja huolehtia ympärivuotisesta valvonnasta myös käyttöajan ulkopuolella. Syrjäinen sijainti asettaa erityisvaatimuksia ympärivuotisen saavutettavuuden sekä huolto- ja pelastustoimien osalta. Yleisöturvallisuus tulee taata rakenteiden kunnosta ja käyttökelpoisuudesta huolehtimalla. Kunnostuksessa toimenpiteiden tulee olla **säilyttäviä ja konservoivia, ja korjaukset tulee dokumentoida**. On myös varmistettava, että tekijöillä on riittävät tiedot ja ymmärrys kohteen erityispiirteistä. Lyytikälän rakennusten säilymiselle ensiarvoisen tärkeää on esimerkiksi pärekattojen kunnossapito sekä sade- ja valumavesien hallittu ohjaaminen rakennuksista pois päin.

Suojelupvm: 18.10.1990

Osoite: 52830 Suomenniemi

Kuvaus: Asetuksella suojellaan Suomenniemellä sijaitsevan Lyytikälän talon pihapiiriin kuuluvat ja sen välittömässä läheisyydessä olevat rakennukset. Itä- ja Kaakkois-Suomen talonpoikaiskulttuurin rakennustapaa heijastavat rakennukset ovat eri ajoilta: vanhimmat, jauhoaitta ja piikojen aitta, 1770-luvulta ja nuorimmat 1930-luvulta.

Lyytikälä oli 1700-luvun lopulla ns. augmenttilana. Perintötalaksi se lunastettiin 1850-luvulla. Maatilana Lyytikälä oli suurimmillaan tämän vuosisadan alkupuolella: pinta-ala oli vajaat 400 ha ja tilalla oli huomattava määrä aputyövoimaa.

- 775:009:001 Päärakennus** **1867** S1
Lyhytnurkkainen uusi päärakennus on rakennettu Vilppu Lyytikäläisen aikana 1867. Siinä on vaakasuora ponttivuoraus. Sen luonteenomaisena piirteenä on ikkunoiden yläpuolelle jäävän osan huomattava korkeus. Tumma satulakatto tehostaa korkeusvaikutelmaa. Rakennus on 18 x 91/2 m ja siinä on tupa, köytkki, etu- ja takakammari, porstua ja kuisti.
- 775:009:002 Liiteri** **1800-luvun alku** S1
Liiterin toimii entinen vanhan rakennuksen kamariosa, joka on 1800-luvun alusta. Hirsistä on myöhemmin veistetty, mutta salvos lienee ollut olallinen ja jyökkäreunainen. Rakennuksen kattokulma on muihin rakennuksiin verrattuna jyökkä.
- 775:009:003 Talli** **1827** S1
Vanha talli vuodelta 1827 on pihaa reunustavan aittarivin jatkeena. Tallin salvos poikkeaa muista: se on jyökkä, olaton ja hirren puolesta välistä alkaen vino. Rakennuksessa on välilattian niskojen kannattama parvi.
- 775:009:004 Hevostalli** **1843** S1
Vuodelta 1843 peräisin oleva talli on tehty poikkeuksellisen tukevasta jopa yli 40 cm leveästä hirrestä. Hirttä ei ole veistetty, vaan pinta on poistettu sahaamalla. Rakennuksessa on alakerrassa varsinainen talli ja yläkerrassa parvi, johon päästään leveää ajosiltää pitkin.
- 775:009:005 Korkea-aitta** **ennen 1850-lukua** S1
Korkea aitta on rakennettu rinteeseen suurten nurkkakivien varaan. Harjahirren suuntainen väliseinä jakaa kaksikerroksisen aitan kahtia, joten siinä on neljä huonetta. Aitassa on suuri katto, jossa päätyräystästä ulottuu edessä noin kaksi metriä ja takana 80 cm seinän ohiitse. Aitta on todennäköisesti rakennettu ennen 1850.
- 775:009:006 Piikojen aitta** S1
Piikojen aitta on osa yhteisen katon alla olevaa aittariviä; seuraavana on pyöröhirsinen jauhoaitta, jauhoaitan ja vanhan tallin yhdistävä väliaitta eli väliliiteri sekä tallin toisella puolen suola-aitta, jonka nurkassa on Yläkujalta johtavan portin pylvä.
- 775:009:007 Jauhoaitta** S1
Pyöröhirsinen jauhoaitta.
- 775:009:008 Suola-aitta** S1
Suola-aitta, jonka nurkassa on Yläkujalta johtavan portin pylvä. Suola-aitta on tynnyriholviaitta. Nurkkarakenne on sama kuin jauho- ja piikoinaitassa.
- 775:009:009 Väliaitta** S1
Jauhoaitan ja vanhan tallin yhdistävä väliaitta eli väliliiteri.

775:009:010 Kartanomaan aitta

1800-luvun loppupuoli S1

Kartanomaan aitta on Lehmälähdestä myötäjäisinä tuotu matala laakeakattoinen rakennus. Se on rakennettu joskus ennen 1890-lukua.

775:009:011 Kärryliiteri

n.1900 S1

Kärryliiteri on tallin ja katoksen välissä asuinrakennuksen suuntaisena nurmipihan toisella puolella. Sen takaseinän ja navetan väliin jää karjan kulkutie. Liiteri on rakennettu joskus 1900 tienoilla. Kaksi väliseinää jakaa rakennuksen kärryliiteriin, käymälään ja rehusuojaan. Käymälä on harvinaisen komea ja erikoinen. Se on kaksi metriä leveä. Portaat johtavat ylätasolle, jossa istuinosaa on keskellä lattiaa, joten siinä voidaan istua kahdelta suunnalta.

775:009:012 Kellari

S1

775:009:013 Sauna-kota

1919 S1

Sauna on varsinaisen pihan ulkopuolella alueella, jonne päästään tallin ja korkean aitan välisestä portista. Se on lautakattoinen hirsirakennus, jossa on kota ja sauna. Se on valmistunut 1919.

775:009:014 Navetta

1877 1800- ja 1900-lukujen vaihte

Vanha lohkokivinavetta, jonka sortunutta katosta on ryhdytty 1987 palauttamaan vanhaan asuun, on rakennettu kahdessa eri vaiheessa. Iso läävä, jossa on lähes kahden metrin vahvuiset seinät, rakennettiin 1877-81, kun taas pikku läävä on valmistunut vuosisadan vaihteessa. Navetta on lantanavetta.

775:009:015 Ryytimaan aitta

S2

Liiterin vieressä on ryytimaan aitta, entinen isännän viina-aitta, joka on ulkorakennukseksi erityisen huolellisesti tehty. Sen alimmat hirsikerrokset ovat pitkänurkkaisia, seuraavissa on lyhyet sinkkanurkat ja ylimpänä kaksi hirsikertaa läpilukollisella sinkkanurkalla.

775:009:016 Riihi

1800-luku S1

Riihi on entinen Hannukan savutupa, joka siirrettiin Yläkujan varrelle 1880-luvulla Lyytikäläisten ostaessa naapurina olleen Hannukan tilan.

775:009:017 Suurempi riista-aitta

1853 S1

Yläkujan varrella on myös kaksi vastakkain sijoitettua riista-aittaa. Niiden välissä on lattia ja lautaiset sivuseinät. Aittaparista suurempi, vuodelta 1853, on veistetyistä hirrestä, jossa on olallinen lyhytviilloksinen poskettu nurkkasalvos.

775:009:018 Pienempi Riista-aitta

1864 S1

Pienempi riista-aitta on myötäjäisinä Lehmälähdestä tuotu hammasnurkkainen aitta, jonka oviseinällä on leikattu vuosiluku 1864.

Lyytikälän talon suojeluasetus. MV REST.

MUSEOVIKÄLÄN LAUSUNTO LYYTIKKÄLÄN TALOSTA

	Lausunto MV/85/05.01.01/2013 1 (3)	2 (3)	3 (3)
Museovirasto PL 913 00101 HELSINKI	09.12.2013	18.10.1990 suojeltu valtion omistamien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (480/1985) nojalla.	Voimassa olevaa rakennussuojelupäätös on rakennusten ja pihapiirin osalta riittävä.
Viite kulttuuriympäristön hoito -osaston lausuntopyyntö 24.9.2013	Asia MIKKELI, Suomenniemen Lyytikälän talon suojelutilanteen ja -tarpeen selvitys	Lyytikälän talon historiallinen rakennuskanta kokonaisuudessaan, kahdeksantoista rakennusta, sisältyy suojelupäätökseen. Näiden suojeluluokaksi on päätöksessä vahvistettu S1, mikä tarkoittaa rakennusten suojelua sekä ulkoasultaan että sisätiloiltaan. Pihapiirin suojeluluokka S 4 tarkoittaa sen suojelua rakennettuna alueena suojelupäätöksen rajauksen mukaisesti.	Arvokas vaalittava kulttuuriympäristökokonaisuus on huomattavasti laajempi kuin erityislailla suojeltu pihapiiri. Siihen sisältyy muun muassa peltoaukea ja pihan läpäisevä kulkutie, Yläkuja aidanteineen. Tämä tulee ottaa huomioon alueen maankäytössä ja rakentamisen ohjauksessa sekä mahdollisessa rakennussuojelupäätöksen tarkistamisessa. Tarkistaminen tulee kyseeseen, jos Lyytikälä siirtyy pois valtion hallinnasta.
KOHTEEN KUVAUS JA KULTTUURIHISTORIALLINEN MERKITYS	Lyytikälä rakennuksineen ja niihin kuuluvine irtaimistoineen lunastettiin valtion omistukseen Museovirastolle kahdessa kaupassa 1984 ja 1987. Viraston suorittamien kunnostustöiden lähtökohdiana on ollut arvokas kansatieteellinen kokonaisuus. Museovirasto hoitaa kohdetta yhteistyössä Lyytikälä-talon säätiön kanssa, joka vastaa kohteen pitämisestä avoimna.	Suojelu koskee seuraavia rakennuksia	Valtakunnallisesti merkittäväksi luokitellun rakennetun kulttuuriympäristön laajuus ilmenee RKY 2009 -inventoinnista.
Vanhimmat rakennukset, jauhoaitta ja piikojen aitta, ovat 1770-luvulta ja nuorimmat rakennukset 1930-luvulta. Päärakennus on vuodelta 1867. Lyytikälän talo on saanut suorakulmisen pihan ympärille ryhmitettyneen umpipihan luonteensa 1900-luvun alkuun mennessä. Tilan omistus on pysynyt pitkään samalla suvulla, mikä on edesauttanut tilan rakennusten ja asuinrakennuksen sisätilojen ja irtaimen säilymistä.	Lyytikälän taloa luonnehditaan kulttuuriperintökohteena yksityiskohtaisemmin julkaisussa Raila Kataja, Lyytikälä. Elämää Suomenniemen salomailla (Museovirasto 1991) sekä Museoviraston viranomaisaineistoissa. Rakennusperintörekisterissä sen kohdenumero on 200076. Museoviraston kulttuuriympäristön rekisteriportaalin osoite on http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx	<ul style="list-style-type: none"> - päärakennus - liiteri (vanhan päärakennuksen kamariosa) - ryytimaan aitta - vanha talli - talli - aitta - piikojen aitta - jauhoaitta - väliaitta - suola-aitta - kartanomaan aitta - kärryliiteri - kellari - sauna - navetta - riihi - riista-aitta - suurempi riista-aitta	SUOJELUN TURVAAMISEN ERITYISKYSYMYKSIÄ
Lyytikälän talo sisältyy Museoviraston osaltaan hyväksymään mutta vielä vahvistamattomaan valtakunnalliseen ns. Haag-valikoimaan sekä rakennettuna kulttuuriomaisuutena että museokokoelmana.	VOIMASSA OLEVA SUOJELUPÄÄTÖS	Suojelu kohdistuu rakennettuun kokonaisuuteen sellaisena kuin se nyt on. Museovirastoa on kuultava kaikessa siihen liittyvässä korjaus- ja ylläpitotoiminnassa, ja suunnitelmat on saatettava hyvissä ajoin ennen toteutusta virastoon lausunolle.	Lyytikälässä on tärkeää huolehtia koko ympäristön jatkuvasta hoidosta ja ylläpidosta, jotta sen säilyminen turvataan ja arvo säilyy. Tilan alkuperäinen, Suomen Kansallismuseon kokoelmiin luetteloitu irtaimisto on erottamaton osa kokonaisuutta.
PL 913, 00101 Helsinki, museovirasto.kirjaamo@nba.fi, puh. 09 40 501, faksi 09 4050 9300, www.nba.fi	Lyytikälän taloa koskee rakennusperinnön suojelusta annetun lain (498/2010) mukainen suojelu. Se on valtioneuvoston päätöksellä	MUINAISMUISTOLAIN ASETTAMAT VAATIMUKSET	Kohteelle tulee laatia turvallisuussuunnitelma ja huolehtia ympärivuotisesta valvonnasta myös käyttäjän ulkopuolella. Syrjäinen sijainti asettaa erityisvaatimuksia ympärivuotisen saavutettavuuden sekä huolto- ja pelastustoimien osalta. Yleisöturvallisuus tulee taata rakenteiden kunnosta ja käyttökelpoisuudesta huolehtimalla.
		VALTAKUNNALLISET ALUEIDENKÄYTTÖTAVOITTEET	Kunnostuksessa toimenpiteiden tulee olla säilyttäviä ja konservoivia, ja korjaukset tulee dokumentoida. On myös varmistettava, että tekijöillä on riittävät tiedot ja ymmärrys kohteen erityispiirteistä. Lyytikälän rakennusten säilymiselle ensiarvoisen tärkeää on esimerkiksi pärekattojen kunnossapito sekä sade- että valumavesien hallittu ohjaaminen rakennuksista pois päin.
		KOHDE MAAKUNTA- JA KUNTAKAAVOITUKSESSA	
		Lyytikälän talo ympäristöineen koskevat maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) mukaiset valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet valtakunnallisesti merkittävänä rakennettuna kulttuuriympäristönä.	
		SUOJELUN RIITTÄVYYS JA SUOJELUN EDELLYTYSTEN KEHITTÄMINEN	

RKY-ALUE LYYTIKKÄLÄN TALONPOIKAISTILA

Lyytikkälän talonpoikaistila on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö eli RKY-alue (RKY2009). Museoviraston ylläpitämällä rky.fi-verkkosivuilla kohde esitellään näin:

”Lyytikkälä on tyyppillinen Kaakkois-Suomen talonpoikainen suurtila, jossa isännöys on siirtynyt sukupolvelta toiselle samassa suvussa. Se on edesauttanut tilan rakennusten ja jopa asuinrakennuksen sisätilojen ja sisustuksen säilymistä ilman suuria muutoksia. Lyytikkälä on harvinaisen ja arvokas esimerkki kansanomaisesta elämäntavasta ja työympäristöstä.

Lyytikkälän asuin- ja piharakennukset muodostavat laajalla peltoaukealla tiiviin kokonaisuuden. Talo on saavuttanut suorakulmaisen pihan ympärille ryhmittyneen umpipihan luonteensa 1900-luvun alkuun mennessä.

Asuinrakennuksen luonteenomaisena piirteenä on ikkunoiden yläpuolelle jäävä huomattavan korkea ”otsa”. Kuusiruutuisten ikkunoiden ylimmissä ruuduissa on käytetty värillistä lasia, jonka arvellaan olevan peräisin samasta lähetyksestä kuin Suomenniemen kirkossa olevat värilliset lasi-ikkunat. Tiedetään nimittäin, että Lyytikkälän 1867 valmistunutta asuinrakennusta on ollut rakentamassa sama mestari kuin 1866 valmistunutta kirkkoakin.

Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi kolme aittaa, jotka ovat tilan vanhimmat sekä talli (1827), uudempi talli (1843) ja ns. korkia aitta. Asuinrakennuksen ikäisiä ovat mahtava kivinavetta edessä olevine patsaskujineen, erityisen huolellisesti rakennettu isännän viina-aittana palvellut nk. ryytimaan aitta sekä Lehmäkahdesta siirretyt kaksi myötäjäsaittaa, joista toinen on yläkujan varrella oleva

riista-aitan parina ja toinen nk. kartanonmaan aittana vastapäätä asuinrakennusta.

Asuinrakennuksen takana on ollut omenapuita ja marjapensaita kasvanut eturyytimaa. Navetan takana rinteellä on ollut takaryytimaa ja päädyssä aidattu keittiökasvitarha.

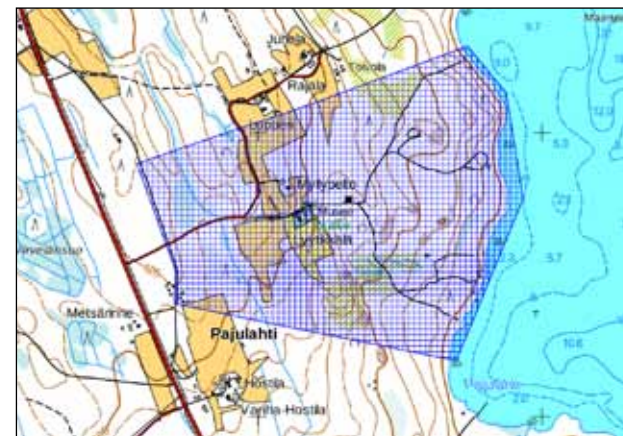
Lyytikkälä oli 1900-luvun alkupuolella Suomenniemen pitäjän suurtaloja, pinta-alaltaan lähes 400 ha. Taloudenhoito oli sen mukaista, parhaimmillaan - 1920-luvulla - tilalla oli töissä 12 henkeä.

Lyytikkälän omisti lähes 200 vuotta sama suku; tilan isäntänä 1800-luvun alkupuolella ollut Elias Lyytikäinen kuoli 1850. Hänen poikansa Filip eli Vilppu Lyytikäinen (1835-1909) lunasti isännäksi tultuaan tilan perintötilaksi 1859. Lyytikkälä oli sitä ennen ns. augmenttitila, joka veronmaksussaan osallistui rusthollin ratsupalvelusta aiheutuviin kustannuksiin.

Lyytikäisen suku myi tilan pihapiirin rakennuksineen ja irtaimistoineen Museovirastolle 1984. Lyytikkälä oli tullut kansatieteilijöille tutuksi jo 1960-luvun alussa, jolloin siellä kuvattiin kolme maatilatalouden vuotuiskiertoon kuuluneita perinteisiä työtapoja tallentanutta lyhytfilmiä: 1) Suomenniemen kesä. Talon kesätöitä (1962), 2) Suomenniemen syksy. Talon syystöitä (1962) sekä 3) Suomenniemen talvea. Talvitoimia maalaistalossa (1963).

Lyytikkälän talonpoikaistilan restauroinnissa 1985-89 käytettiin perinteisiä työtapoja ja -tekniikoita sekä rakennusaineita.”¹

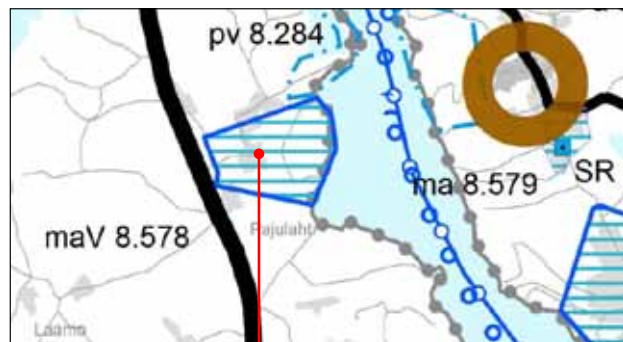
¹ Museovirasto 2018, www.rky.fi, Lyytikkälän talomuseo.

Lyytikkälän talonpoikaistila on valtakunnallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö eli RKY-alue. Aluerajaus on merkitty karttaan. Kuva: kartta.museoverkko.fi.

Kaavoitustilanne

MAAKUNTAKAAVA

Lyytikkälän talomuseo

Lyytikkälän talon alueella on voimassa Etelä-Savon maakuntakaavojen yhdistelmä, joka koostuu kolmesta voimassa olevasta maakuntakaavasta:

- Etelä-Savon maakuntakaava (4.10.2010),
- Etelä-Savon 1. vaihemaakuntakaava (3.2.2016)
- ja Etelä-Savon 2. vaihemaakuntakaava (12.12.2016).

Lyytikkälän talonpoikaistila kuuluu alueeseen, jota koskee seuraava määräys:

maV Kulttuuriympäristön ja/tai maiseman vaalimisen kannalta valtakunnallisesti merkittävä alue

Lyytikkälän talo on listattu maakuntakaavan selostuksen ”muinajäännökset”-nimiseen kohdeluetteloon ja sen tunnus on 1000022941. Kyseessä on mahdollinen muinajäännös, tyypiltään asuinpaikka ja ajoitukseltaan historiallinen. (Etelä-Savon maakuntaliitto 2017, 53–54.)

Ote Etelä-Savon maakuntakaavojen yhdistelmäkartasta. Lyytikkälän talonpoikaistilaa koskee kaavamääräys maV. Kohdetunnus on maV 8.578. Kuva: Etelä-Savon maakuntaliitto, esavo.fi.

Otteita tarkastelualueen lähiympäristön kaavamerkinnoistä ja -määräyksistä

maV KULTTUURIYMPÄRISTÖN JA/TAI MAISEMAN VAALIMISEN KANNALTA VALTAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄ ALUE [MKK]

Osa-alueen erityisominaisuuksia ilmaiseva merkintä, jolla osoitetaan valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita ja rakennettuja kulttuuriympäristöjä. Alueeseen sisältyvät yksittäiset arvokohteet on lueteltu ja esitetty kohdeluettelossa.

Suunnittelumääräys

Alueen käytön suunnittelussa on otettava huomioon alueen historiallisesti tai ympäristön kannalta arvokkaat rakennukset, rakennusryhmät, puistot tai maisema-alueet taikka muut niihin verrattavat erityisarvot. Yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa on osoitettava määräykset maiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön osatekijöiden, kokonaisuuden ja ominaislaadun säilyttämiseksi.

Suositus

Ympäristöön merkittävästi vaikuttavista toimenpiteistä tulee pyytää lausunto museoviranomaiselta ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksetta.

nat NATURA 2000-VERKOSTOON KUULUVA ALUE [MKK]

Merkinnällä osoitetaan Natura 2000-verkostoon kuuluvat alueet.

mI MELONTAREITTI, ohjeellinen [MKK]

Merkinnällä osoitetaan ohjeellisina maakunnallisesti ja seudullisesti merkittäviä melontareittejä.

w VENEVÄYLÄ [MKK]

Merkinnällä osoitetaan veneilyn runkoväyliä sekä muita alueellisesti merkittäviä veneilyn pääväyliä. Merkintään liittyy MRL 33 §:n mukainen rakentamisrajoitus.

Suunnittelumääräys

Vesiliikenteen syväys- ja alikulkukorkeusvaatimusten turvaamiseksi tulee niitä risteävien johtojen ja siltojen suunnittelussa ottaa huomioon merenkulkulaitoksen suositukset.

YLEISKAAVA

Lyytikälän talonpoikaistilan rakennukset sijaitsevat kiinteistön 491-505-12-15 alueella, jolla ei ole voimassa olevaa yleiskaavaa.

Lyytikälän talon rakennusten itäpuolisella rantavyöhykkeellä, joka kuuluu Lyytikälän talonpoikaistalon RKY-alueeseen ja joka on aikaisemmin kuulunut Lyytikälän maihin, on voimassa seuraava kaava:

Kaavatunnus: 7076

Arkistotunnus: SU YK2

Kaavanimi: Kuolimo-Hanhijärvi alueen osayleiskaava

Hyväksyjä: Kunnanvaltuusto

Hyväksymispäivämäärä: 9.6.1998

Vahvistuksesta: Lupa on jätetty osittain vahvistamatta. Liittyy Kaakkois-Suomen ympäristökeskuksen päätökseen 1/9/2000 nro 44233.

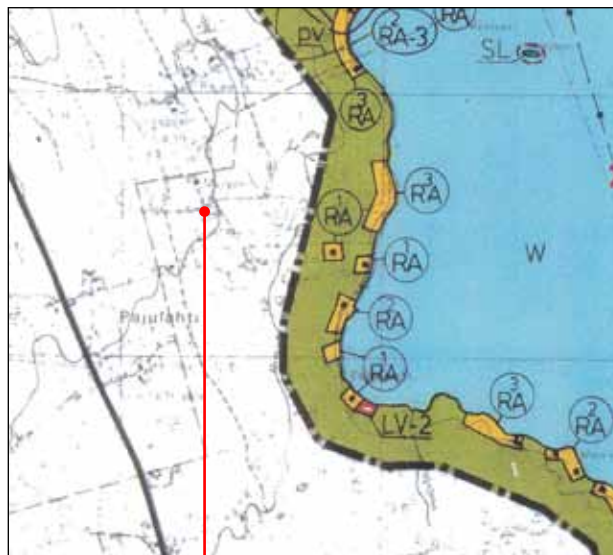
Rantavyöhykkeellä voimassa olevat kaavamerkinnot ja -määräykset:

MY Maa- ja metsätalousvaltainen alue, jolla on kulttuuri- tai luonnonmaisemaan liittyviä arvoja.

Alue varataan pääasiassa maa- ja metsätalousoalueeksi, jonka ympäristöarvot pyritään turvaamaan. Alueelle voidaan rakentaa sen käytön vaatimia rakennuksia, rakenteita ja teitä.

RA Loma-asuntojen alue.

Alue varataan omarantaisten loma-asuntojen rakentamiseen. Kullekin rakennuspaikalle saa rakentaa yhden loma-asunnon sekä tarpeelliset sauna- ja talousrakennukset.

Lyytikälän talomuseo

Ote Kuolimo-Hanhijärvi -alueen vuonna 1998 hyväksytystä osayleiskaavasta 7076, joka on voimassa Lyytikälän talomuseon alueen itäpuolisella vyöhykkeellä. Lyytikälän alueella ei ole yleiskaavaa. Kuva: mikkeli.fi

Yhden rakennuspaikan rakennusten yhteenlaskettu kerrosala saa olla enintään 150 m². Rakennuspaikan pinta-alan tulee olla vähintään 3000 m².

1 Luku RA-merkinnän yläpuolella osoittaa alueelle sijoitettavien lomarakennuspaikkojen enimmäismäärän.

Otteita tarkastelualueen lähiympäristön kaavamerkinnoista ja -määräyksistä

— · — · — YLEISKAAVA-ALUEEN RAJA.

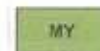
LOMA-ASUNTOJEN ALUE.

ALUE VARATAAN OMARANTAISTEN LOMA-ASUNTOJEN RAKENTAMISEEN, KULLEKIN RAKENNUSPAIKALLE SAA RAKENTAA YHDEN LOMA-ASUNNON SEKÄ TARPEELLISET SAUNA- JA TALOUSRAKENNUKSET.

YHDEN RAKENNUSPAIKAN RAKENNUSTEN YHTIENLASKETTU KERROSALA SAA OLLA ENINTÄÄN 150 m². RAKENNUSPAIKAN PINTA-ALAN TULEE OLLA VÄHINTÄÄN 3000 m².

1

LUKU RA-MERKINNÄN YLÄPUOLELLA OSOITTAA ALUEELLE SJOITETTAVIEN LOMARAKENNUSPAIKKOJEN ENIMMÄISMÄÄRÄN.

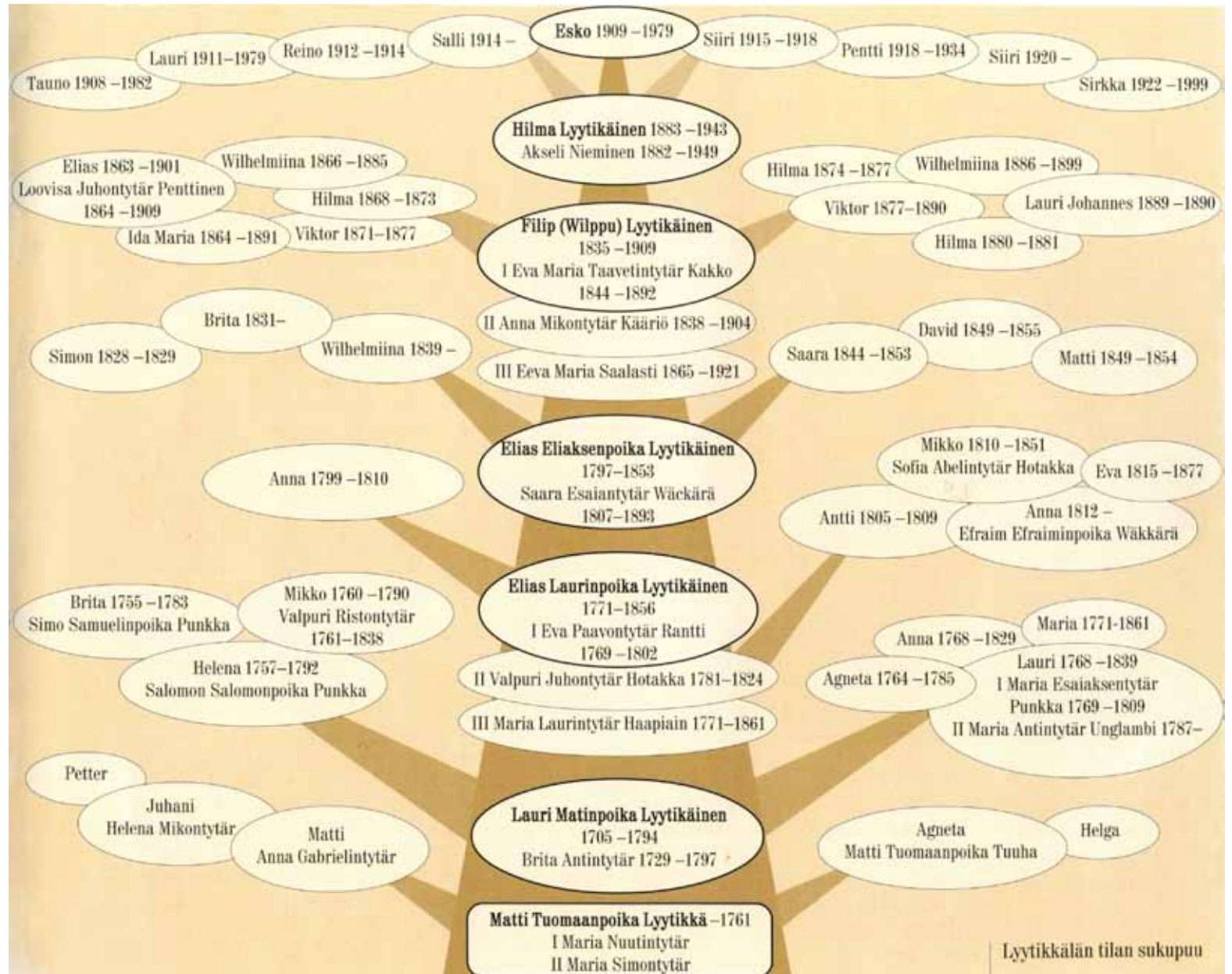
MAA- JA METSÄTALOUSVALTAINEN ALUE, JOLLA ON KULTTUURI- TAI LUONNONMAISEMAAN LIITTYVIÄ ARVOJA.

ALUE VARATAAN PÄÄASIASSA MAA- JA METSÄTALOUSALUEEKSI, JONKA YMPÄRISTÖARVOT PYRITÄÄN TURVAAMAAN. ALUEELLE VOIDAAN RAKENTAA SEN KÄYTÖN VAATIMIA RAKENNUKSIJA, RAKENTEITA JA TEITÄ.

LYYTIKKÄLÄN TALON VAIHEITA

Luku käsittelee Lyytikkälän talon rakennuskokonaisuutta sen eri omistajien aikoina. Pihapiirin rakentumisen tarkastelu pohjautuu arkisto- ja kenttätutkimuksiin. Luvussa on myös esitetty rakennusten ajoituskaavio sekä 1960- ja 1980-luvun dokumentointikuvia ja -piirustuksia.

Lyytikälän tilan sukupuu

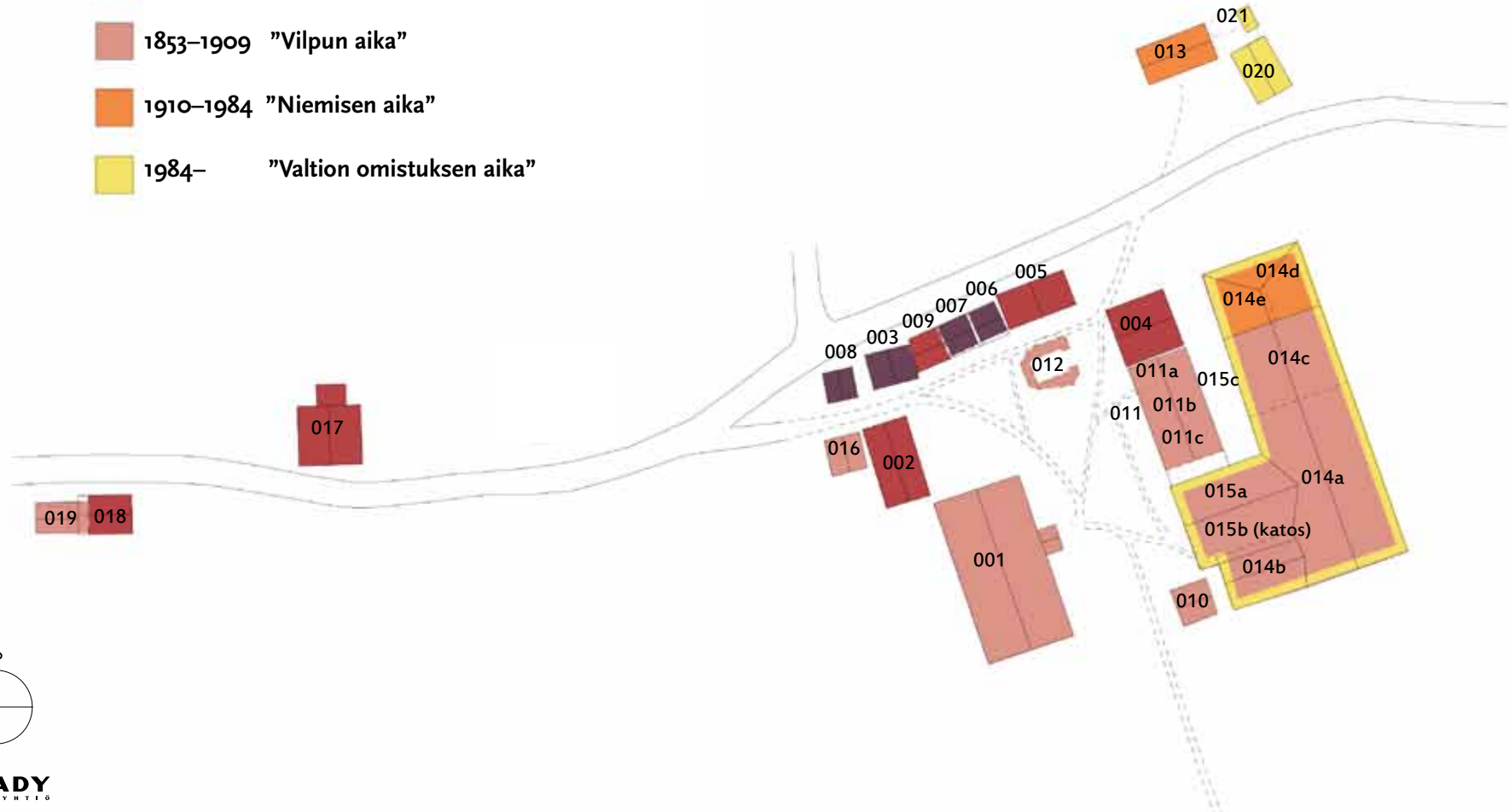

Teoksen *Lyytikälä – Elämä*
Suomenniemen salomailla sivulla
15 on julkaistu Lyytikälän tilan su-
kupu, joka on tehty Raila Katajan
selvityksen pohjalta.

Lyytikkälän talon rakennusten ajoituskaavio, Livady 2018

Kaavioon on merkitty ajanjakso, jolta rakennuksen runko oletettavasti on peräisin

- 1700-luvun loppupuoli
- 1800–1853
- 1853–1909 "Vilpun aika"
- 1910–1984 "Niemisen aika"
- 1984– "Valtion omistuksen aika"

Lyttikkälän talo maisemassa noin vuoden 1965 ilmakuvassa. Kuva: Kääriäinen / MV REST.

Lyttikkälän talo elokuussa 2018.

Talo maisemassa

Lyttikkälän talo sijaitsee suomenniemeläisellä peltoaukealla, joka viettää loivasti kohti puolen kilometrin päässä olevaa Kuolimo-järven rantaan. Järven vastarannalla on Suomenniemen kirkonkylä. Talolla on Kuolimon kautta vesiteitse hyvät yhteydet paitsi Suomenniemen kirkolle myös Savitaipaleen kirkonkylään ja Lappeenrantaan.

Lyttikkälän talo aittoineen ja navettoineen muodostaa tiiviin, suorakulmaisesti järjestetyn ja lähes umpinaisen rakennusryhmän. Sen sisäpuolelle jää suojainen, *kartanomuaksi* kutsuttu pihamaa. Päärakennus

on rakennettu suurin piirtein pohjois–etelä-suuntaisesti, että sisäänkäynti on itä–koilliseen kohti järveä. Kartanonmaan pohjoissivua rajaa aittarivistö, itäsiivua reunustavat talli- ja liiterirakennus sekä komea kivinavetta.

Vanhastaan Lyttikkälän taloa ovat ympäröineet pellot ja niityt. Tärkein lähestymissuunta onkin ollut Kuolimo-järveltä, mitä korostaa entiseen laivarantaan johtavan Alakujan istutettu koivukujanne. Maantien suunnasta Lyttikkälän talon pihaportille saavutaan pitkin talousrakennusten reunustamaa Yläkujaa, joka

on alun perin kulkenut Lyttikkälän talon pihan lävitse mutta vuosien 1916–1917 tienoilla linjattu kulkemaan aittarivistön taitse.¹

Aktiivisen viljelyn aikaan ja vielä 1960-luvullakin taloa ovat ympäröineet viljelyspellot, joilla on ollut omat nimensä: Karslamminpelto, Harjupelto, Myllypelto, Riihipelto, Ukonpelto ja Pilliheinäpelto. Peltojen takana on ollut metsään rajautuvia niittyjä, Alaniitty ja Kelloniitty. Pihapiiriin ovat jo 1800-luvun loppupuolelta alkaen kuuluneet myös ryytimaa, vihannestarha ja omenapuutarha.

¹ Kataja 2001, 82.

Pihapiirin muotoutuminen

Ei ole tietoa, milloin Lyytikälän talon paikka on raivattu aurinkoiselle päivärinteelleen kalastuksen ja vesiteitse liikkumisen kannalta otollisen Kuolimo-järven läheisyyteen, mutta talo esiintyy maakirjassa ensi kertaa vuonna 1706, ”jalosukuisen eversti Herman von Burghausenin ratsurykmentin, ratsumestari Brasenin komppanian augmenttitilana, joka kuului Kyminkartanon kihlakunnan rusthollin alaisuuteen”. Lyytikälän kylää asutti vuosisadan alussa kymmenisen perhekuntaa ja koko Suomen niemellä oli 48 tilaa. 1700-luvun ensi vuosikymmenet olivat Venäjän miehitysajan, isonvihan aikaa, ja nykyisin Lyytikälän talona tunnettu talo on sen kuluessa autioitunut.¹ 1740-luvulla valtakunnan itäraja siirtyi pikkuvihan myötä vain muutaman kilometrin päähän talosta.

Lyytikälän talon pihapiirin vaiheita voidaan käytännössä vain arvailla, sillä rakennusten paikkaa ja keskinäistä sijoittelua on vuosisatojen kuluessa muutettu eikä muutoksista ole säilynyt edes perimätietoa. Pihapiirin nykyinen muoto lienee lähtenyt kehittymään 1820-luvulla ja saavuttanut vakiintuneen asunsa 1860- ja 1870-luvun uudisrakennusvaiheessa.

Paremmiin rakennuskannan vaiheet tunnetaan 1900-luvun osalta, koska niistä voitiin vielä 1960-luvun alussa saada suullista tietoa. Valokuvatallenteita pihapiiristä on vain muutama ajalta ennen vuotta 1960, ja yleensä kameran etsin on kohdistunut päärakennukseen.

¹ Kataja 2001, 7–8.

Lauri Matinpojan aika – autiotilasta asutuksi tilaksi

Varhaisin Lyytikälän rakennuskannassa edelleen näkyvä vaihe on ajanjakso 1700-luvun lopulta 1800-luvun alkupuolelle. Lyytikälää isännöi silloin Lauri Matinpoika (1705–1794), jonka isä Matti Tuomaanpoika oli isonvihan päätyttyä alkanut viljellä tilaa vuonna 1722 ja ottanut kylän mukaan sukunimekseen Lyytikän. Tästä tuli myös talon nimi.

Lyytikälän talolla oli vanhastaan asema augmenttitilana, joka veronmaksussaan osallistui rusthollin ratsupalvelusta aiheutuviin kustannuksiin, ja Matin aikaan se oli kooltaan 1/12 manttaalia.²

Voitaneen olettaa, että Lyytikälässä oli savutupa, riihi, sauna, karjasuoja, säilytys- ja varastoaittoja, joissa lämpiminä vuodenaikoina myös nukuttiin, sekä muita talonpoikaisessa elämänmuodossa välttämättömiä ulkorakennuksia.

Vuoriston arvion mukaan tältä ajanjaksolta periyvät Lyytikälässä ne kolme aittaa, jotka tunnetaan nimityksillä Jauhoaitta (006), Piikoin aitta (007) ja Suolaaitta (008). Niiden erityispiirteenä on kaareva laipio, joka on tehty haljaksista tai hoikista hirsistä. Ne ovat alun perin olleet erillisiä rakennuksia, joissa on rakennusrungosta löytyvien jälkien perusteella ollut räystäskoukuilla kannatettu tuohi-malkakatto (ks. luku ”Kattohistoria”).

² Kataja 2001, 8–10.

Piikoin ja Jauhoaitan malkakatto on purettu oletettavasti siinä vaiheessa, kun niistä on muodostettu Väliliiterin (009) kanssa aittarivi, joka on katettu yhteisellä katolla.

Vuoristo perustaa ikäarviot huomioihinsa aittojen rakennustavasta, kuten salvaimista, konsoleista, hirsilaipioista sekä seinien veistämisestä ja veistämättä jättämisestä (ks. ”Lyytikälän rakennustavasta”). Ajoitus näyttää perustuneen näkemykseen rakennustekniikan ja -tapojen kronologisesta kehityksestä ja esiintymisestä. Niiden perusteella Vuoristo on ajoittanut Jauho- ja Piikoin aitan likimäärin 1770-luvulle ja Suolaaitan pyöreästi 1790-luvulle. Jauho-, Piikoin ja Suolaaittaakin vanhemmaksi Vuoristo arvioi luonnonkivistä ladotulla avokiukaalla varustetun Kalasaunan (Po29), joka sijaitsi Kuolimon rannassa. Kalasaunassa oli samanlainen kuusikulmainen nurkkasalvain kuin Jauho- ja Piikoin aitassa, ja kehikko oli salvottu pyöreistä hirsistä. Rakennustavan perusteella Vuoristo piti Kalasaunaa entisenä aittana, joka olisi rakennettu 1700-luvun puolivälissä tai jopa aikaisemmin.³ Kalasaunan jäänteet purettiin 1980-luvulla.

Arvioita aittojen iästä tulisi tarkentaa lustotutkimuksen keinoin.

³ Vuoristo 1965, 75–77, 80.

Ote Suomenniemen pitäjänkartasta vuodelta 1847. Karttaan on merkitty Lyttikkälän kylään kaksi tilaa: Lyttikkälän tila n:o 10 ja Hannukan tila n:o 9. Kuva: Kansallisarkisto, Digitaaliarkisto.

Eliasten ajan uuden päärakennuksen tuvan pohjoispääty (P022) vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Eliasten aika: kaksikerroksista rakentamista

Tilan peri Laurin poika Elias (1771–1856) ja edelleen tämän poika Elias Eliaanpoika (1797–1853). Eliasten aikaan, 1840-luvulla, Suomenniemellä toimitettiin isojako, ja 27.8.1852 Elias Eliaanpojan nimiin kirjoitettiin Lyttikkälän tilaan sijoitus- eli immissiokirja, joka takasi asumisoikeuden tilaan omistusoikeuden säilyessä kuitenkin kruunulla.¹ Kruunu piti määrääjain tilalla katselmuksen, jossa käytiin läpi kruununtilan rakennusten ja maiden kunto sekä määriteltiin tehtävät toimenpiteet.

UUSI SAVUTUPA

Eliasten elinaikana Lyttikkälään tehtiin uusi päärakennus, jossa oli savutupa ja kaksi kamaria. Se sijaitsi perimätiedon mukaan Yläkujan varrella, missä tupaosa säilyi 1960-luvulle saakka, tosin Ladoksi (P022) muutettuna; kamariosa on säilynyt Halkoliiteriksi (002) siirrettynä. Vuoriston arvion mukaan tupa salvottiin ehkä 1800-luvun alussa ja kamariosa myöhemmin.² Halkoliiterin kolmesta säilyneestä seinästä 1980-luvun lopulla tehty puulajianalyysi ja puunlustoajoitus osoittivatkin, että hirret ovat 1820-luvulla kaadettua mäntyä.³ Tupa (Lato) oli Vuoriston mukaan pohjamitoiltaan noin 8,5 x 8,5 metriä ja kamariosa jakautui väliseinän avulla kahteen samankokoiseen, ikkunalliseen kamariin.

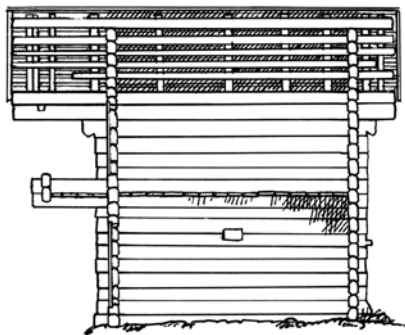
- 1 GU LOGAV, fond 1, opis 22, delo 8248; Kataja 2001, 18; Vuoristo 1965, 44.
- 2 Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017; Vuoristo 1965, 60–61.
- 3 Zetterbergin Puunlustoajoituksen seloste n:o 15, 1989.

1700-luvun lopun rakennukseksi arveltu Suolaaita. Kuva: Osmo Vuoristo, 1960 / MV KK.

Kolmen aitan rivi lienee pystytetty 1800-luvun alkuvuosikymmeninä. Kaarevalla hirsilaipiolla varustettuja Piikoin ja Jauhoaittaa on arvioitu 1700-luvun aitoiksi.

Kaksikerroksinen Vanha talli 1960-luvun alun mittauspiirustuksessa. MV REST.

Kolmen aitan rivi ja kaksikerroksiset Korkia aitta ja Hevostalli ovat Eliasten ajalta. Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

KORKEITA TALOUSRAKENNUKSIA

Eliasten aikana pihapiiriin tehtiin kaksikerroksisia talousrakennuksia, jotka hirsirungossa olevien jälkien perusteella katettiin tuohi-malkakatolla: Hevostalli (004), jonka parvelle johtaa kartanomaalta leveä ajosilta, sekä päätyluhdilliset Vanha talli (003) ja Korkia aitta (005). Vanha talli valmistui nykyiselle paikalleen sivuseinän ylimpään hirteen kaiverretusta vuosiluvusta päätellen vuonna 1827, mutta sen vasemman seinän 3.–8. alimmassa hirressä olevat siirtomerkinnot saattavat merkitä, että se on vanhempi ja jopa sitä, että se on alun perin ollut yksikerroksinen. Hevostalli salvottiin vuonna 1843 erittäin tukevista, jopa yli 40 cm:n vahvuisista hirsistä ja rakentamisessa käytettiin kirveen ohella sahaa.¹ Puumateriaalin ja ovien pieliin maalauksen perusteella on arvioitu², että myös Korkia aitta olisi rakennettu 1840-luvulla jonkin verran ennen vuotta 1850. Myös konsolihirsien muotoilu on niissä samanlaista.

Vielä 1960-luvulla Lyytikkälän talossa oli myös Alaniityn heinätalli (Po28), jonka on sen seinässä olleen merkinnän W1850 perustella arvioitu periytyneen vuodelta 1850.³

- 1 Hevoskasvatus oli Etelä-Savossa ja -Karjalassa merkittävä sivuelinkeino. Lyytikkälässä hevoskasvatus jatkui sodanjälkeisiin vuosiin asti. Kataja 2001, 70.
- 2 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987; Vuoristo 1965, 70.
- 3 Vuoristo 1960, 87.

Ylinnä Vanhan tallin (1827), keskellä Hevostallin (1843) ja alinna Korkian aitan (1843...1850?) konsolihirsiä.

Yllä oleva asemapiirros esittää vuoden 1853 tilannetta niiden rakennusten osalta, joiden olemassaolo ja sijainti voidaan jokseenkin luotettavasti päätellä arkisto- ja kenttätutkimusten pohjalta. Oletettavasti rakennuksia oli enemmänkin. Piirros: Livady.

PIHAPIIRI MUOTOUTUU UUDELLEEN

Vaikka ei ole tietoa siitä, miten Lyytikälän talon talousrakennukset sijaitsivat Eliasten aikana, niin kokonaisuutta kuin yksityiskohtiakin tarkastellessa vaikuttaa todennäköiseltä, että silloin rakennetut kaksikerroksiset aitat pystytettiin alun perinkin nykyisille paikoilleen. Väli-liiter (009), Jauhoaitta (006) ja Piikoin aitta (007) on voitu nekin Eliasten aikana sijoittaa nykyisille paikoilleen riviin pihan reunaan. Suola-aitta (008) lienee sijainnut alun alkujaankin nykyisellä paikallaan, päätellen siitä, ettei siinä ole siirtomerkintöjä. Nämä aitat ja tallit muodostavat nykyisen kartanomaan pohjoisreunan rakennusrivin. Niinpä arkisto- ja kenttätutkimuksen pohjalta vaikuttaa siltä, että rakennusten ryhmittely suoriin riveihin sai alkunsa juuri Eliasten aikana, samoin kuin suorakaiteisen, rakennusten rajamaan kartanomaan muotoutuminen.

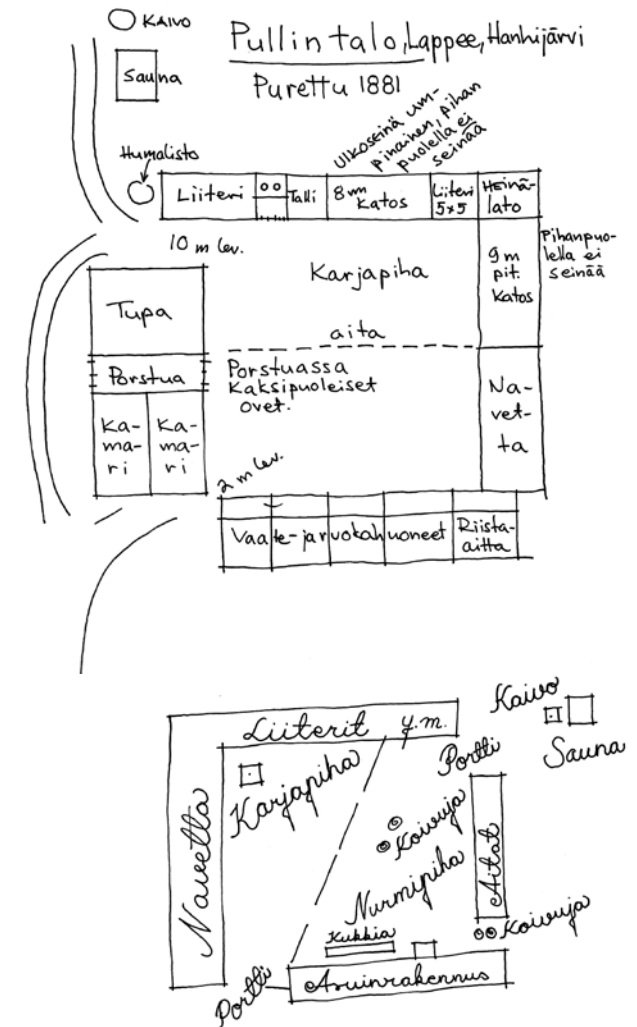
Osmo Vuoristo uumoili Lyytikälän talon saaneen ”säännöllisen rakennusjärjestyksen” vasta 1800-luvun

puolimaissa; hänen mukaansa rakennusten säännöllinen ryhmittely ei ollut ennen sitä Suomenniemen seudulla tavallista.¹

Museoviraston arkistossa säilytettävät kansatieteen keruuarkiston aineistot, joita kerättiin vuodesta 1956 alkaen, eivät anna tietoa Suomenniemen seudun talonpoikaistaloista, mutta niiden perusteella Mikkelin maalaiskunnan ja Lappeenrannan seudulla talonpoikaistaloissa oli 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alku-puolella usein neliönmuotoinen, rakennusten reunus-tama piha, joskus umpipihakin. Säleaita jakoi pihan nurmipihaan ja karjapihaan; lehmät oleskelivat karjapihassa, missä ne lypsettiinkin. Esimerkiksi Lappeen Pullin melkein umpipihaisessa talossa, joka on purettu vuonna 1881, navetta ja liiterit (katos, liiteri, huussi, talli ja katos) oli järjestetty pitkäksi, L-muotoiseksi riviksi, aitat oli pystytetty riviksi pihan yhteen reunaan ja asuin-rakennus toiseen. Tällaista pihapiirin järjestelyä esiintyi mainittuna ajankohtana myös Mikkelin maalaiskunnan alueella.²

1 Vuoristo 1965, 44.

2 Vanhat pihat -kysely, Kansatieteen aineistot, MV.

□ Pihvi

1800-luvun talonpoikaistalo Mikkelin maalaiskunnasta ja vuonna 1881 purettu talonpoikaistalo Lappeesta. Piirroset: Livady. Lähteenä on käytetty Museovirastossa säilytettäviä vanhoja pihoja koskevia kyselyaineistoja.

Vilppu Lyytikäisen aika: kukoistus

Elias Eliaanpojan kuoltua vuonna 1850 tila jäi Filip eli Vilppu tai Vilpus Lyytikäiselle (1835–1909), joka lunasti Lyytikälän perintötilaksi vuonna 1859. Talo näyttää olleen tuolloin vakaassa kunnossa: Vilppu totesi vuonna 1857 kuvernöörille osoittamassaan kirjeessä, jossa ilmoitti isänsä kuolleen, että kruununvouti oli todennut tilan olevan ”lainmukaisessa kunnossa niin rakennustensa kuin varojensakin suhteen”.¹ Tila käsitti 1/24 veroa, 1/12 manttaalia ja yhden talon.

Lukutaitoinen Vilppu oli pitäjässä tunnettu isäntä, joka toimi useissa luottamustehtävissä ja kunnanlautakunnan puheenjohtajana. Hänet tunnettiin myös ”Suomenniemen jumalana” ja eläinten parantajana.²

Perintötilan asemassa Vilpun isännöimä talo nousi maatilana kukoistukseen. Rakennuskanta lisääntyi, uudistui, kasvoi kokoa ja komistui. Omenanviljelyn levitessä Suomenniemelle 1800-luvun loppupuolella Lyytikälään istutettiin myös ensimmäiset omenapuut. Näin syntyivät Eturyytmuan ja Takaryytmuan omenapuutarhat.³

1850-LUKU: VANHAA RAKENNUSTAPAA

Lyytikälään rakennettiin kamanahirteen kaiverretusta vuosiluvusta päätellen vuonna 1853 Iso riistaitta (018) jyvien säilytykseen. Se salvottiin veistetyistä hirsistä pitkänurkkaisena ja katettiin tuohi-malkakatolla. Viljaaitat oli tapana sijoittaa riihen tapaan tulipalon varalta etäämmälle pihapiiristä.

1860-LUKU: ”KIRKKONURKKIA”

1860-luvulla alkoi tilan tarmokas uudistaminen, jota eivät estäneet edes vuosikymmenen lopun nälkävuodet. Tuohi-malkakattojen tilalle näyttävät vähitellen tulleen lauta- ja pärekatot.

Vanha asuinrakennus purettiin ja perimätiedon mukaan tuvan hirsistä pystytettiin **Lato** (P022) ja kamariosan hirsistä **Halkoliiteri** (002). Uusi, kokonsakin puolesta komea **Päärakennus** (001) valmistui vuonna 1867. Siinä on aiempaa asuinrakennusta kehittyneempi pohjakaava, joka käsittää korkean tuvan ohella porstuan, kyökin ja kammareita. Seinät pystytettiin luonnonkivistä ladotulle kivijalalle, lattia eristettiin multapenkillä ja jäljistä päätellen tupaan muurattiin savu-uuni.

Näistä perinteisistä piirteistä huolimatta monet rakennusratkaisut poikkesivat alueen tuonaikaisesta kansanrakentamisesta. Kerrotaan, että talon rakennustöitä johti Siipenperk-niminen rakennusmestari, joka oli ollut mukana rakentamassa myös vuonna 1866 valmistunutta, kertaustyyliin vivahtavaa Suomenniemen kirkkoa.⁴ Toisin kuin Lyytikälän aiemmat tunnetut

rakennukset, uusi asuinrakennus pystytettiin kerralla eikä vaiheittain, salvottiin lyhytnurkkaiseksi ja varustettiin konttikattotuoleilla. Muita alueen 1860-luvun kansanrakentamisesta poikkeavia piirteitä ovat haukkaikkunat ja Savon maaseudulla vielä 1900-luvun alussakin harvinainen lautaverhoilu ja maalaus. Ei kuitenkaan ole tietoa siitä, miten pian valmistumisensa jälkeen talo laudoitettiin ja milloin lankkuseinäinen kuisti rakennettiin. Voidaan spekuloida kysymyksellä, mikä oli nälkävuosien vaikutus rakentamiseen; ehkä varakas talo työllisti rakentajia ruokapalkkaa vastaan?

Mahdollisesti samoihin aikoihin pääarakennuksen kanssa sen nurkalle, Yläkujan porttiin nähden selin, tehtiin Lyytikälän taitavasti rakennettu, sinkkanurkkainen **Ryytmuanaitta** (016). Perimätiedon mukaan aitta palveli Vilpun viina-aittana.⁵ Kehikossa olevien jälkien perusteella aitta sai alun perin lautakaton.

1870–1900-LUVUT: KIVI- JA PATSASRAKENTEITA

Päärakennuksen ohella Vilpun ajan suuri hanke oli uuden navetan, **Suurlievän** eli ison läävän (014a) rakentaminen. Siitä tuli Suomenniemen seudun suurin navetta. Se toteutettiin mäntyharjulaisen mestarin johdolla kymmenisen vuotta pääarakennuksen jälkeen. Kiviseinään on kaiverrettu ”1877–1881”, jota on pidetty navetan vanhimman osan rakennusaikana.

Alueelle perinteisesti navetasta tehtiin maapohjainen lanta- eli sekasantanavetta, josta lanta luotiin vain kerran pari vuodessa. Seinien päämateriaalina oli kuitenkin lohkokivi, jonka etuna oli lahoamattomuus.⁶ Kivimuurin päälle tehtiin hirsikehikko, päädyt laudoitettiin.

1 GU LOGAV, fond 1, opis 22, delo 8248.

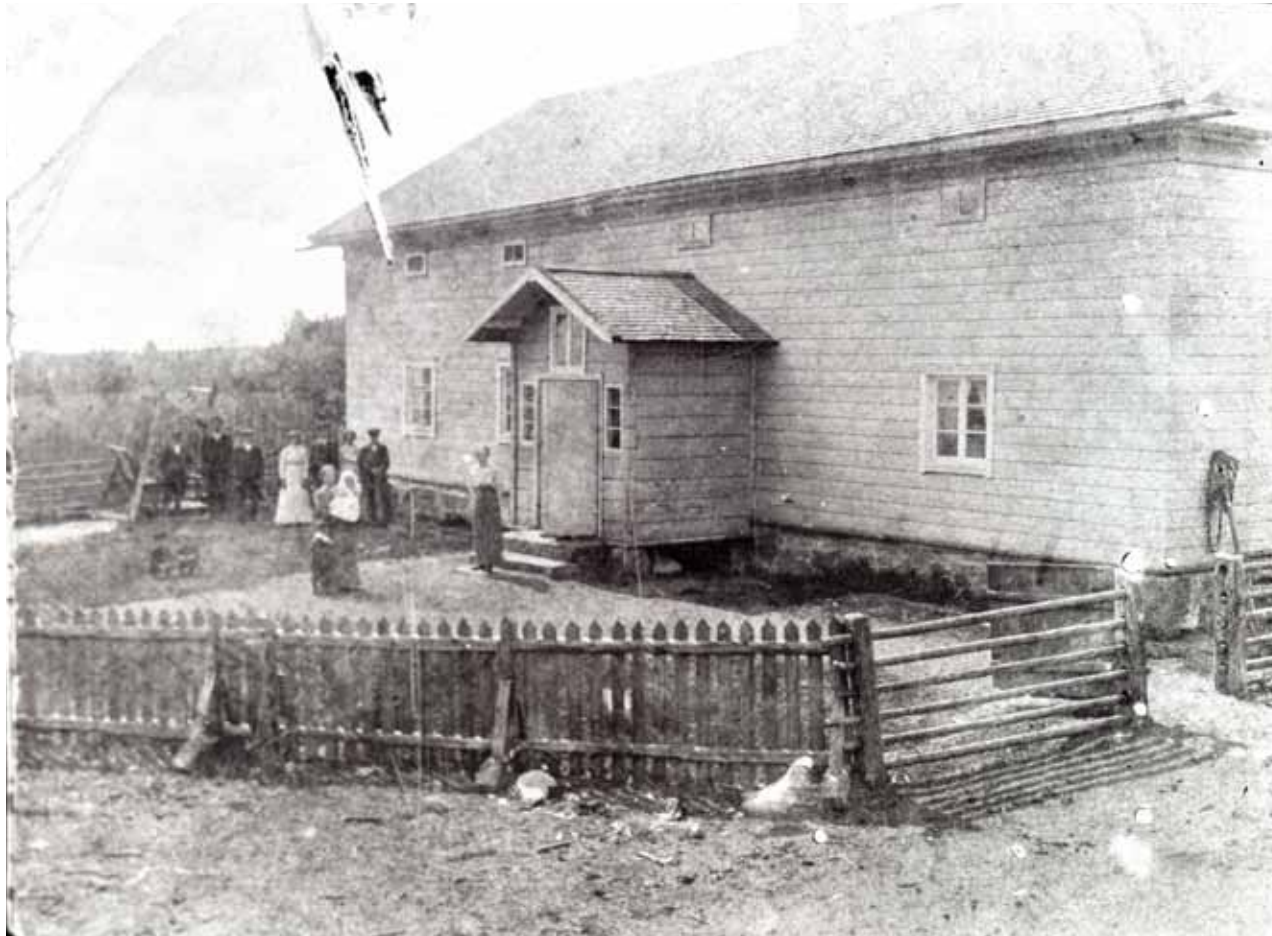
2 Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017.

3 Kataja 2001, 18–21, 40; Vuoristo 1965, 44.

4 Vuoristo 1965, 46–48.

5 Vuoristo 1965, 84.

6 Vuoristo 1960, 62–63.

Vanhin tunnettu valokuva päärakennuksesta on 1910-luvulta. Rakennuksessa on pärekate ja pärekatteinen kuisti sekä vaaleaksi maalattu vaakalaudoitus, jossa näyttäisi olevan räystään alla tummempi maalikenttä. Talon edusta on aidattu. Takana pihalla näkyy pihakeinu. Kuva: MV KK.

Arkkitehti Hampus Dalströmin suunnitteleman Suomeniemmen uuden kirkon rakennusurakka annettiin orimattilalaiselle Gustaf Collinille. Vilppu Lyytikäinen oli mukana kirkkoa koskevassa päätöksenteossa ja töiden valvonnassa. Kirkko maalattiin vuonna 1876. (Nirkko-Leskelä 1989, 129–133).

Pihanäkymä kohti kellaria ja kartano-
muuta helmikuussa 2017.

Suurlievälle tehtiin myös muuripadalla ja kaivolla varustettu Karjakeittiö¹ maito huoneineen (014b). Jykevien puupatsaiden varaan rakennettiin ullakollinen katos² (015), jonka suojiin jäivät Suurlievän, karjakeittiön ja maito huoneen ovet. Tällainen katos oli tavallista pystyttää navetan eteen ja karjakujan varteen ja aidata siten, ettei karja päässyt kartanomaalle. Lämpimään vuodenaikaan karja ajettiin karjakujaa pitkin laitumelle ja koottiin yöksi katoksen suojiin, missä se voitiin myös lypsää.³ Patsarakenteita tehtiin Savon, Karjalan, Kannaksen ja Kainuun alueen karjasuojiin ja avoimiin kujarakennuksiin.

Seinien tekotavan ja käytetyn kivimateriaalin perusteella on arvioitu, että Suurlievän kanssa samoihin aikoihin rakennettiin lisäksi Kellari (012), joka sijaitsee Hevostallin (004) ajosillalle johtavan luiskan alla. Rakenteeltaan ”poikkeuksellisen komeassa” kellarissa on kivantura ja lohkoituista kiviharkoista muuratut runko sekä tynnyriholvi.⁴

Mahdollisesti samoihin aikoihin Lyytikälään rakennettiin kivinen sauna, jossa oli Esko Niemisen muistikuvan mukaan metrin paksuiset kiviseinät.⁵

RAKENNUKSIA HANNUKAN TILALTA

1880-luvulla tilan maihin liitettiin Hannukan tila, mistä tuotiin Lyytikälään ainakin kaksi rakennusta: Heinätalli (Po25) ja Hannukan savutupa, josta tehtiin Riihi (017). Heinätalli (Po25) periytyi mahdollisesti vuodelta 1866⁶.

Savutuvan muuttaminen riieksi oli luontevaa, sillä rakennustyyppinä se muistutti rihtä ja soveltui hyvin viljan kuivatukseen. Salvainmuodon perusteella Vuoristo arvioi Hannukan tuvan suurin piirtein samankäiseksi Lyytikälän vanhan, Ladoksi (Po22) kierrätetyn tuvan kanssa.⁷ Rungossa säilyneiden jälkien perusteella tuvassa lienee alun perin ollut tuohi-malkakatto, mutta Lyytikälään siirtämisen myötä se on voinut saada uudenlaisen katteen, mahdollisesti pärekatteen.

1900-LUVUN ALKU: MYÖTÄJÄISIÄ

Vilpun toisen puolison, leski Anna Kääriön (1838–1904) myötäjäisinä Lyytikälään saatiin vuonna 1902 Lehmälahdesta Pieni riistaitta (019) sekä Kartanonmuanaitta (010), Annan henkilökohtainen, vaatteiden säilytykseen käytetty aitta, joka on rakennettu ennen 1890-lukua. Riistaitat järjestettiin otsakkain Yläkujan varteen ja yhdistettiin lautarakenteisella osalla.⁸

Vuoden 1900 tietämällä Päärakennusta vastapäätä tehtiin pitkä, hirsirakenteinen Vajarakennus (011), johon tulivat Kärryliiteri (011a), Huussi (011b) ja Hakkuutalli tai rehusuoja (011c). Yhdessä Navetan kanssa Vajarakennus rajasi kartanomaasta erillisen Karjakujan (015c), jota pitkin karja kulki laitumelle ja takaisin.

Suurlievää jatkettiin vuosisadan vaihteessa Pienlievällä (014c) savitaipalelaisen mestarin Aksel Stoolin johdolla. Lohkokivien sijasta seinien alaosiin käytettiin harkkomaisia porakiviä.⁹

Puutarhan ja kasvimaan hoito yleistyi 1800-luvun loppupuolella, ja omenoiden kasvatusta oli 1900-luvun alun Suomenniemellä merkittävä tulonlähde. Lyytikälässä asuinrakennuksen etelä- ja länsipuolelle tehtiin Eturyytymä, jolla kasvoi marjapensaita ja omenapuita.¹⁰

MUITA RAKENNUKSIA

Perimätiedon mukaan Vilppu Lyytikäinen rakennutti Lyytikälään myös kahdeksankulmaisen tuulimyllyn (Po26)¹¹ pihapiirin pohjoispuolelle. Paikka tunnettiin sittemmin Myllypeltona, jolle Vilpun tyttärenpoika Lauri pystytti vuonna 1949 oman talon. Hieman etäämpänä rannan puolella oli puurakenteinen Paja (Po23). Paja kuului varakkaaseen taloon; siinä isäntä saattoi tehdä pieniä takomatöitä.

1 Kaivon ja karjakeittiön piti olla lähellä karjasuojia karjan juoma- ja haudevesien vuoksi.

2 Vuoristo arvioi, että katos rakennettiin vuoden 1881 jälkeen. Vuoristo 1960, 64.

3 Valonen & Korhonen 2006, 39, 46–47.

4 MV: Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987.

5 Esko Nieminen elokuvassa ”Lyytikälän kesää”; Vuoristo 1965, 62.

6 Heinätalli siirrettiin 1930-luvulla pois Lyytikälästä. Vuoristo 1965, 87.

7 Vuoristo 1965, 61–62.

8 Vuoristo 1965, 84–85.

9 Vuoristo 1965, 63.

10 Vuoristo 1965, 45.

11 Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017.

Lyytikälän entisen päärakennuksen ladoksi (P022) muutettu tupa vuonna 1960 Yläkujan varrella. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Oikealla Riihi eli entinen Hannukan savutupa, joka tuotiin Lyytikälään luultavasti 1880-luvulla. Vasemmalla Ison riistaitan pääty (1853), taustalla Puimakatos (P024). Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

Hilma ja Akseli Niemisen aika

Vilppu Lyytikäisen kuollessa vuonna 1909 Lyytikälä käsitti jo melkein 400 hehtaaria. Se oli Suomenniemen suurimpia tiloja, jolla uurasti työväkenä toistakymmentä henkeä. Karjanhoidon, hevosten kasvatuksen ja pelto- ja kasvimaaviljelyn ohella toimeentulo saatiin omenoista, joita vietiin Viipuriin ja Pietariin saakka.¹ Lyytikälän talon lunastivat Vilpun leskeltä Eva Marialta Vilpun ainoa aikuiseksi elänyt lapsi, Hilma (1883–1943), ja tämän mies, mäkitupalaisen poika Akseli Nieminen (1882–1949), joka oli työskennellyt talossa renkinä.² Pihapiiriin tuli myös Akselin puutarhurina toimineen veljen mukana koristekasveja. Tilan talous alkoi kuitenkin Akselin isännyydessä heiketä, Katajan mukaan Akselin ajattelemattomien takausten vuoksi.³

Rakennuskannassa tapahtui Hilman ja Akselin aikana vain vähän muutoksia.

- 1 Kataja 2001, 40, 56; Vuoristo 1965, 44. Sittemmin tila pieneni, kun tilan Hannukan tilanosaa lohkottiin vuonna 1921. Tilasta myytiin Suomenniemen Osuuskaupalle määräosa, Kauppala, joka lohkottiin vuonna 1933, sekä Uutela-niminen palsta vuonna 1935. Kataja 2001, 35.
- 2 Hilman jo kuoltua Akseli Nieminen ampui itsensä saunaan. Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017.
- 3 Kataja 2001, 56.

UUSI SAUNA

Kivisaunan tilalle varsinaisen pihan ulkopuolelle pystytettiin vuonna 1919 uloslämpivä, hirsirunkoinen sauna, joka käsitti kodan ja löylyhuoneen. Lattiaan käytettiin uudenaikaisesti sementtiä, sisäseiniin tikkurappaus-ta. Saunan vieressä oli ilmeisesti jo kivisaunan ajoilta kivipuitteinen kaivo (R001)⁴ ja kartanomaalla oli oma kaivonsa (R002).

SIKOPAJA JA SIKOPAJAN KATOS

Pienlievän jatkeeksi rakennettiin 1930-luvulla suomenniemeläisen Jussi Ahosen johdolla Sikopaja (014d) katoksineen (014e).⁵ Sikopajaan käytettiin samantyyppistä kivimateriaalia kuin Pienlievään ja kiviseinän päälle rakennettiin matala hirsiseinä, jonka päälle tuli vesikatko.

Kerrotaan, että Vilppu Lyytikäisen rakennuttama tuulimylly purettiin Akselin ärsyynnyttyä siipien pitämään meteliin ja että navetan takana sijainnut paja paloi kenenkään huomaamatta 1950-luvulla. Vanha talli palveli myös sikopajana.⁶

- 4 Vuoristo 1965, 62.
- 5 Vuoristo 1965, 64.
- 6 Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017; Sirkka Nirkon piirustus vuodelta 1958. MV REST.

Esko Niemisen aika

Lyytikälän viimeiseksi isännäksi jäi Hilman ja Akselin naimaton poika, Esko Nieminen (1909–1979).

Sotien jälkeen taloon ei enää otettu palkollisia, vaan työt hoidettiin perheen voimin, kunnes sisarukset vähitellen muuttivat omiin talouksiinsa. 1940- ja 1950-luvun vaihteessa Eskon veli Lauri rakennutti entiselle tuulimyllyn paikalle oman talon ja otti siihen sähköt. Samalla Lyytikälään tuotiin sähkövalo, tosin vain tupaan. Lauri ja Esko viljelivät vielä 1950-luvulla yhdessä Lyytikälän peltoja. Sisko Siiri, joka avioitui heti sotien jälkeen Reino Laamon kanssa, jäi asumaan Lyytikälään emännän tehtävissä. Lyytikälässä Siiri yöpyi kamarissa Eskon nukkuessa tuvassa. Reino taas jäi asumaan lapsuudenkotiinsa. Laamot kahden lapsensa kanssa muuttivat omaan talouteen vasta 1950-luvun lopulla.⁷

Tilan rakennuskanta pysyi aina 1980-luvulle asti pääosin 1900-luvun ensi vuosikymmenten asussa ja muodossa. Esko Nieminen korjasi vain sen verran kuin oli välttämätöntä.⁸ Hevosten kasvatusta loppui vuoteen 1960⁹, mutta Nieminen piti yhden hevosen. Lehmien ja lampaiden pitäminen loppui 1970-luvun alkupuolella, kun Siiri lopetti Lyytikälässä emännöinnin. Maatalouskäytön päätyttyä Navetan vesikatko ja kattorakenteet sortuivat 1970-luvulla, ja Esko Nieminen raivasivat niiden jäänteet pois. Tämän jälkeen Navetasta oli jäljellä enää

- 7 Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017.
- 8 Lyytikälän tilan Hannukan tilanosaa lohkottiin vuonna 1921. Tilasta myytiin Suomenniemen Osuuskaupalle määräosa, Kauppala, joka lohkottiin vuonna 1933, sekä Uutela-niminen palsta vuonna 1935. Kataja 2001, 35.
- 9 Kataja 2001, 70.

Koivujen reunustamaa Alakujaa vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

huonokuntoiset ”perustukset”¹, joiden suojissa Niemisellä oli kasvimaata. Saunan itäpäässä seisonut pysty-laudoista kyhätty, lautakattoinen Saunanliiteri (Po20) purettiin 1970-luvulla, samoin Lato; sen puratti ilmeisesti Lauri Nieminen.²

Vuoristo kirjasi 1960-luvun alussa, että Navetan eteläpäässä hoidettiin aidattua keittökasvitarhaa ja navetan takana, sen itäpuolella oli Takaryytmua.

1 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, 1987.
2 Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017.

Heinäkuorma kääntymässä Yläkujalla Suola-aitan ja Ryytmuan aitan välillä olevan portin eteenvuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Pihapiirin ulkopuolella saunan pohjoispuolella oli vielä ”puutarha”, ”kahtia jaettu sarka”, joka oli kooltaan noin 10 x 25 metriä.³ Kalastamisen tarpeita varten Kuolimorannassa oli Nuottakoppi (Po31) ja nukkumiseenkin käytetty Kalasauna (Po29).

Päärakennus (001) ja moni muu rakennus sai 1960-luvulla kolmiorimahuopakatteen.

Hevostallin nykyinen järjestely on Siiri Laamon

3 Vuoristo 1965, 45.

Esko Nieminen hevosensa kanssa perunapellolla vuonna 1960. Taustalla näkyy Lyytikkälän navetta. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

mukaan peräisin ajalta, jolloin kivinavetta oli jo romahduttanut ja Esko Niemisen piti sijoittaa paitsi hevonen myös muut kotieläimet talliin, oletettavasti 1960-luvun lopusta.⁴ Niemisen viimeinen hevonen eli tietyvästi 33-vuotiaaksi.⁵

4 Raila Kataja on haastatellut Siiri Laamo nauhalle. Laamo selostaa haastattelussa myös tallin rakenteellisia seikkoja. Katajan kirje 25.8.1999. MV REST.
5 Kaiho Niemisen suullinen tiedonanto 21.7.2017.

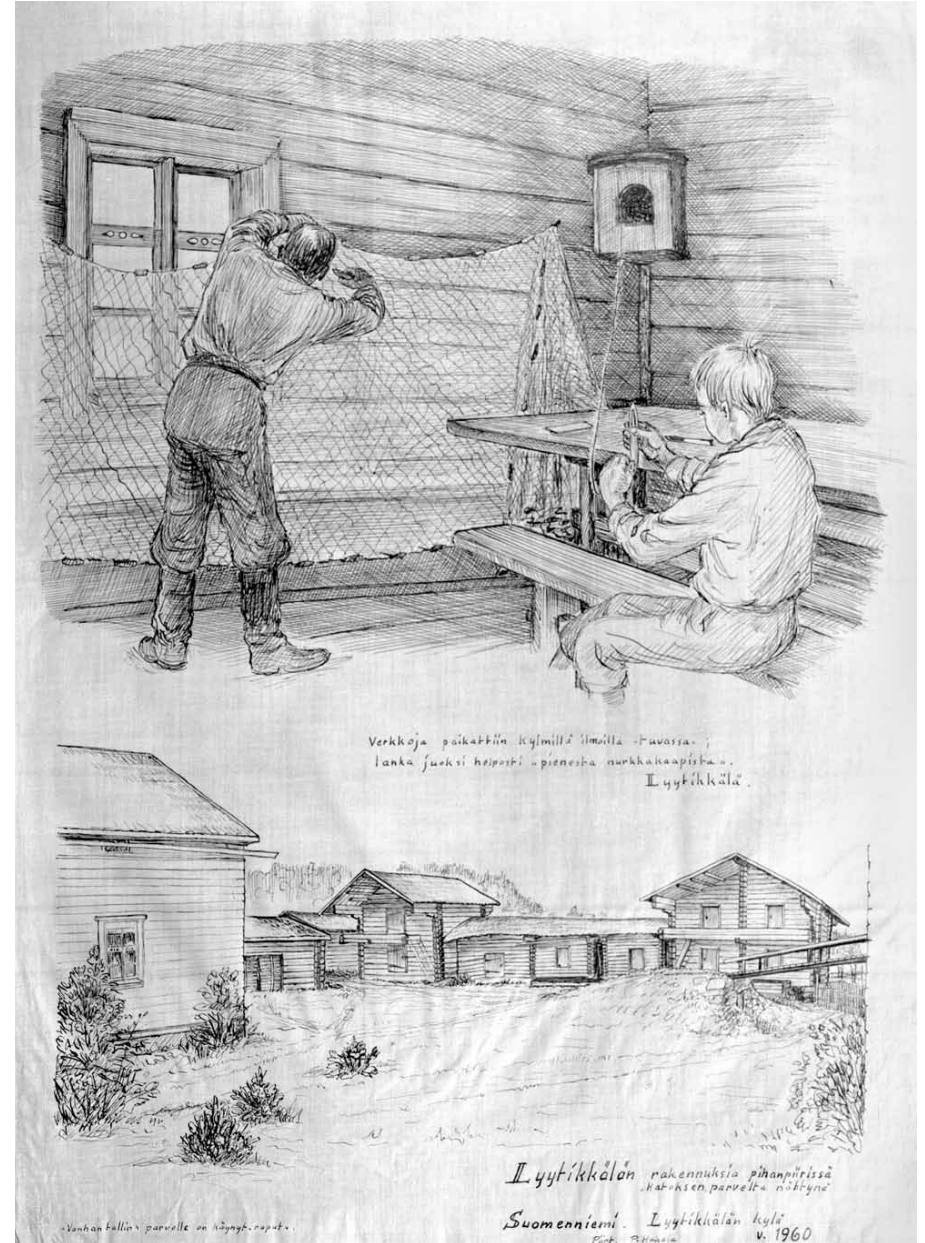

Sauna ja Saunanliiteri (P020) vuonna 1963 Alakujalta nähtyinä vuonna 1963. Saunanliiteri on puretu 1980-luvulla. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Lyytikälän rakennuksia etelästä päin kuvattuna vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Paavo Hakalan piirustukset vuodelta 1960. Piirustusten yhteyteen on kirjoitettu "Verkkoja paikattiin kylmillä ilmoilla tuvassa; lanka juoksi helposti pienestä nurkka-kaapista" sekä "vanhan tallin parvelle on käynyt raput". MV REST.

Lyytikälä vuonna 1981

Puimakatos (P024),
purettu 1980-luvulla

Esko Niemisen veljen
Laurin asuinrakennus
vuodelta 1949

Saunan itäpäädyssä
halkoliiteri eli sauna
liiteri (P021), purettu
1980-luvulla.
Huoltorakennusta ja
yhteiskäymälää ei vielä
ole.

Ladon rauniot
(P022)

Sortunut navetta

Lyytikälän ortoilmakuva vuodelta 1981.
Kuva: MML.

Maatilasta museokohteeksi

Kansatieteellisessä mielessä Lyytikälän tila löydettiin vuonna 1958, jolloin se oli Esko Niemisen (1900–1979) isännöimä, toimiva maatila. *Suomen Kuvalehden* lukijoille julistettiin 21.6.1958 kulttuurikilpailu ”Missä Suomen talossa on eniten hirsirakennuksia ja -huoneita?” Vanhaan suomalaiseen rakennustapaan muistutettiin kuuluvan lukuisia rakennuksia, ”*joko niin, että kukin huonetila salvottiin eri nurkille, tai niin, että pari kolme huonetta, joskus useampikin, salvottiin yhteen*”. Kilpailussa haluttiin selvittää, missä edelleen oli jäljellä tällaisia taloja ja kuinka paljon huoneita niissä oli, kun mukaan luettiin pihapiirin tuntumassa sijaitsevat nimenomaan hirsirakenteiset vilja-aitat, riihet, saunat ja pajat mutta ei etäämpänä sijaitsevia rakennuksia, kuten latoja. Osallistujia pyydettiin käyttämään rakennuksista ja huoneiloista mieluiten sellaisia nimityksiä, joilla niitä arjessa kutsuttiin. Pyydettiin myös laatimaan piirros huoneiden sijainnista.

Kilpailu julistettiin aikana, jolloin maaseudulla jo ennen toista maailmansotaa alkaneen murroksen myötä maatilat vähitellen modernisoitiin, usein tyyppipiirustuksia hyödyntäen. Kilpailun tavoitteeksi ilmoitettiin tulosten julkaisemisen yhteydessä, että pääasiana oli ”esi-isien elämänmuotojen tallettaminen kansankulttuurin tutkimustyölle”. Viimeiseen Lyytikälän talossa syntyneeseen sisarusarjaan kuulunut Sirkka Nirkko (o.s. Nieminen) laati talosta ruutupaperille kaavamaisen piirroksen ja ilmoitti talon mukaan kilpailuun. Lyytikälän talo ylsi 36 huoneellaan kuudennelle sijalle; tosin Nirkko oli laskenut yhdeksi huoneeksi myös lautarakenteisen kuistin. Näin talo tuli kansatieteilijöiden tietoisuuteen ja tutkimuksen kohteeksi.

Esko Nieminen lankonsa Reino Laamon ja siskonsa Siiri Laamon kanssa Lyytikälän ohrapellolla 1961. Taustalla näkyvät päärakennus ja navetta. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Esko Nieminen aidanteossa kuisivitsatarpeiden kanssa vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

1960-LUKU: TUTKIMUS JA SUOJELU

1960-luvulla Kansallismuseon tutkijat ja piirtäjät dokumentoivat Lyytikkälän rakennukset kansatieteilijä Osmo Vuoriston johdolla sekä valokuvaten että mitaten ja piirtäen. Paavo Hakala ja Annikki Puurunen laativat vuonna 1960 Museoviraston kansatieteelliselle toimistolle piirustuksia, ja vuosina 1961–1963 Lyytikkälässä kuvattiin kolme kansatieteellistä lyhytfilmiä nk. huviverofilmeinä Kansallismuseon ja Suomi-Filmin yhteistyönä. Kansallismuseosta asiantuntijana toimi Eero Naskali. Niilo Heinin ohjaamien, lyhytfilmien ”pääosissa” esiintyivät talon viimeinen isäntä, Esko Nieminen, ja tämän sisko, Siiri Laamo, jota kutsutaan filmeissä talon emännäksi. Esko ja Siiri esittelevät lyhytelokuvissa maatilatalouden vuotuiskiertoon kuuluneita, väistymässä olleita perinteisiä työtapoja ja arkiaskareita, kuten aidanvitsasten tekoa, kuivikkeiden levitystä, lampaiden sisäruokintaa ja perunannostoa. Kertojanäni ihastelee Lyytikkälässä maan modernisoitumisesta piittaamatonta vanhakan-taista elämäntapaa; filmillä peruna nostettiin käsin, ohra leikattiin sirpillä ja koottiin kuhilaiksi, lampaille talvuruokintaa varten kerätyt *lehdekset* sidottiin *vihkoiksi*, jotka kasattiin talonkorkuisiksi *närteiksi*¹. Käytetty sanastokin oli sellaista, että sen merkitys on useimmille suomalaisille 2000-luvulle tultua hämärtynyt.

1 ”Suomenniemen kesää – Talon kesätöitä” (1962); ”Suomenniemen syksyä – Talon syystöitä” (1962); ”Suomenniemen talvea – Talvitoimia maalaistalossa” (1963).

Osmo Vuoriston artikkeli ”Suomenniemen Lyytikkälä” julkaistiin vuonna 1965 teoksessa *Etelä-Karjala – vuosikirja 1964–65*.

Kuvausryhmän jäseniä Lyytikkälän päära-kennuksen katolla kameroineen vuonna 1962. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Pilliheinäpeltoa talvella 1962 kohti aittariviä ja päära-kennuksen länsijulkisivua. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Vuoristo kiteytti Lyytikkälän kulttuurihistoriallisen arvon ja merkityksen vuonna 1965 seuraavasti: *”Talo ei niinkään vaikuta tutkijaan suurella vanhojen rakennusten ryhmällä, vaan nimenomaan vankkana, sopuisointuisena, hyvin rakennettuna ja yhä hyvässä kunnossa pidettynä kokonaisuutena, jossa viimeksi rakennetut osat saumattomasti liittyvät aikaisempiin. Tärkeänä on myös pidettävä etenkin päärakennuksen ajoittamia rakenteellisia yksityiskohtia. Lyytikkälän talomuseo on mitä suurimmassa määrin säilyttämisen arvoinen rakennusmuistomerkki.”*¹

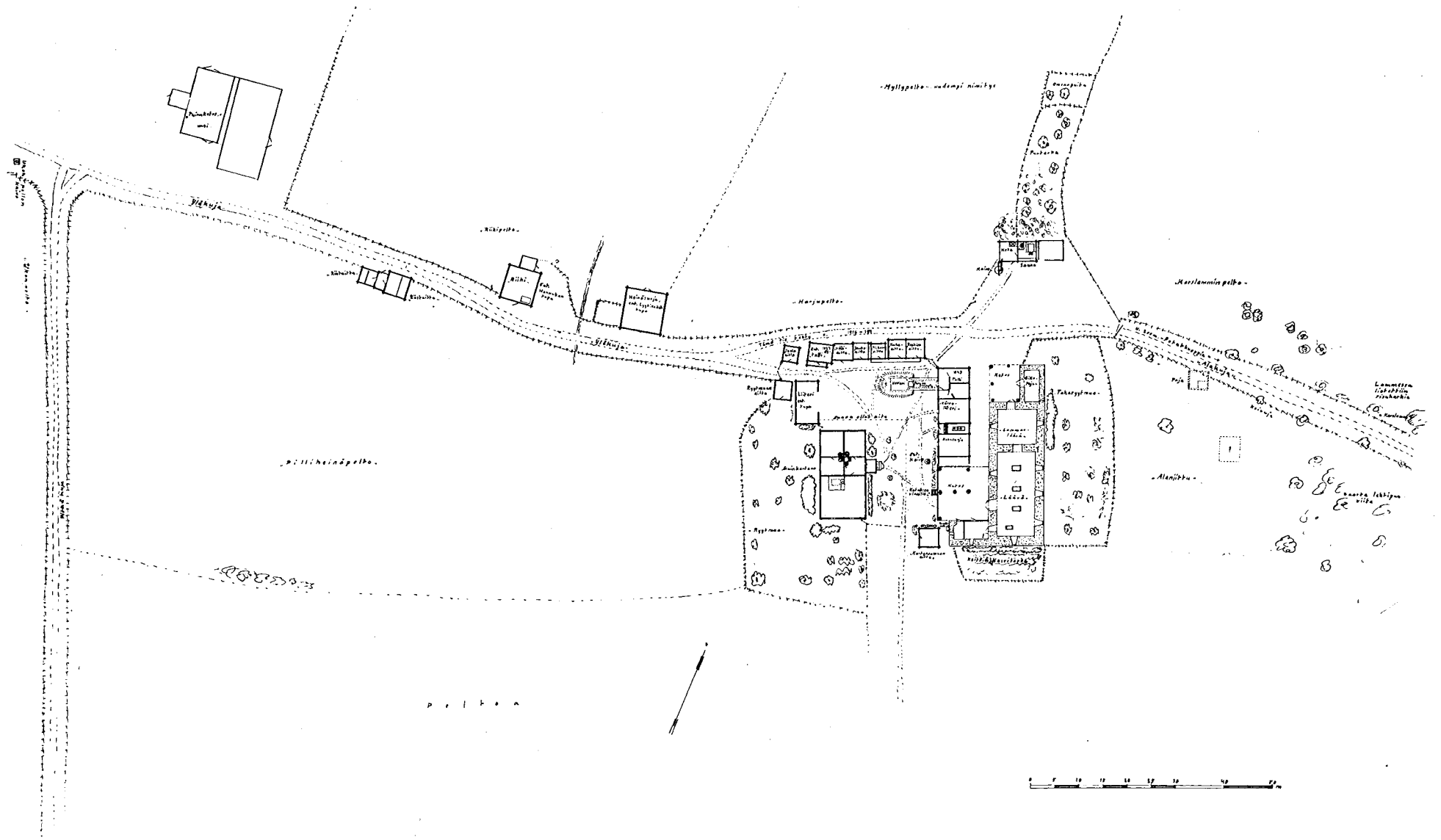
Tuloksena oli, että Lyytikkälän tilan tontti rakennuksineen suojeltiin 24.9.1968 lääninhallituksen päätöksellä nro 543/9546 kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta 27.11.1964 annetun lain mukaisesti. Suojelun kohde oli tuolloin vielä toimiva tila. Lyytikkälän historiaan liittyy myös Muurahaiskallioksi nimitetty avokallio, jonka ympärillä olevat kuuset rauhoitettiin luonnonsuojelulain nojalla lääninhallituksen päätöksellä 28.5.1962.²

---

1 Vuoristo 1965, 88.

2 Perustamis- ja esisuunnitelma 25.1.1985. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

Pentti Hammarberg istuu piirustuslautoineen dokumentoimassa Jauhoaitan edustalla vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

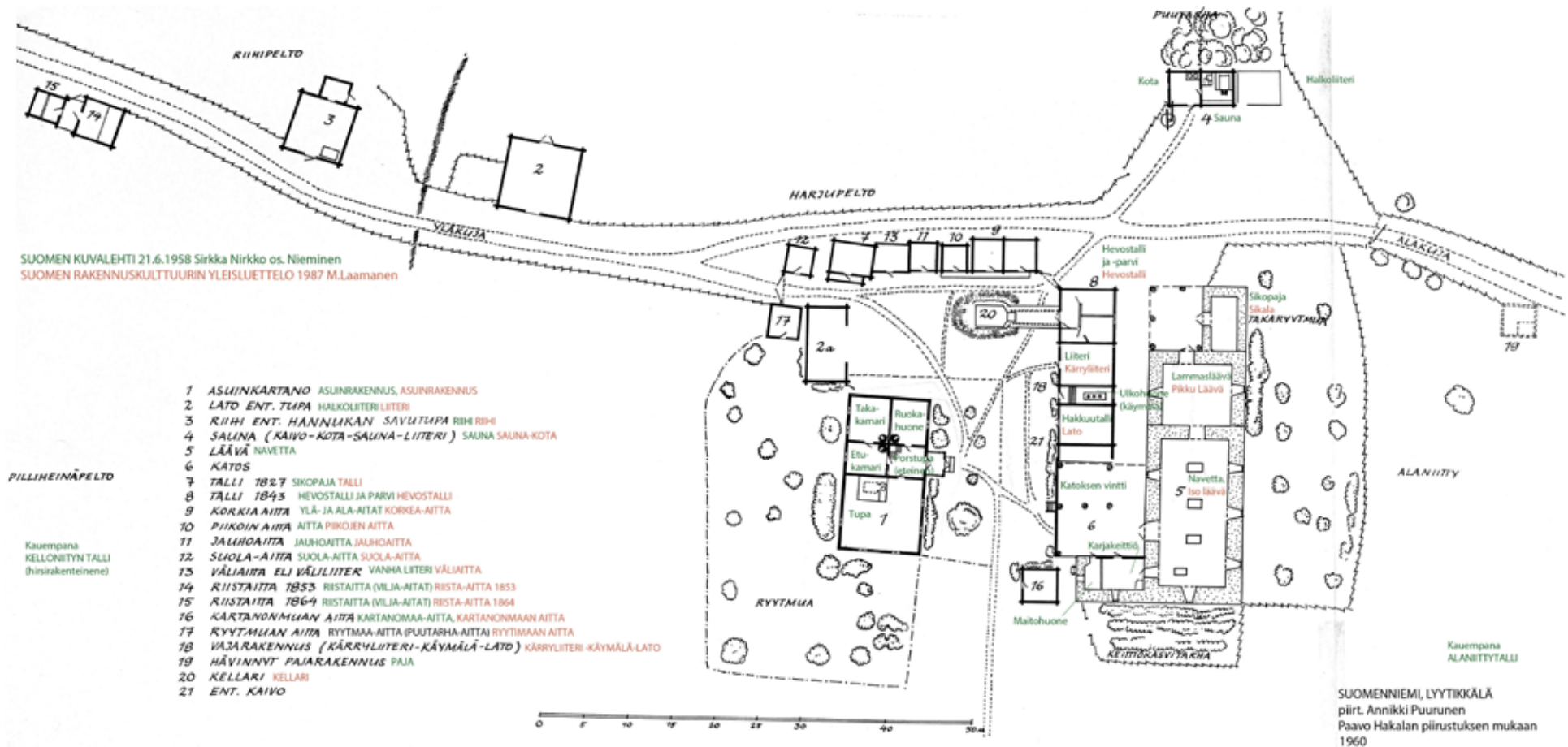

 Puukalle on ilat
 Puukalle on ilat
 Puukalle on ilat
 Puukalle on ilat

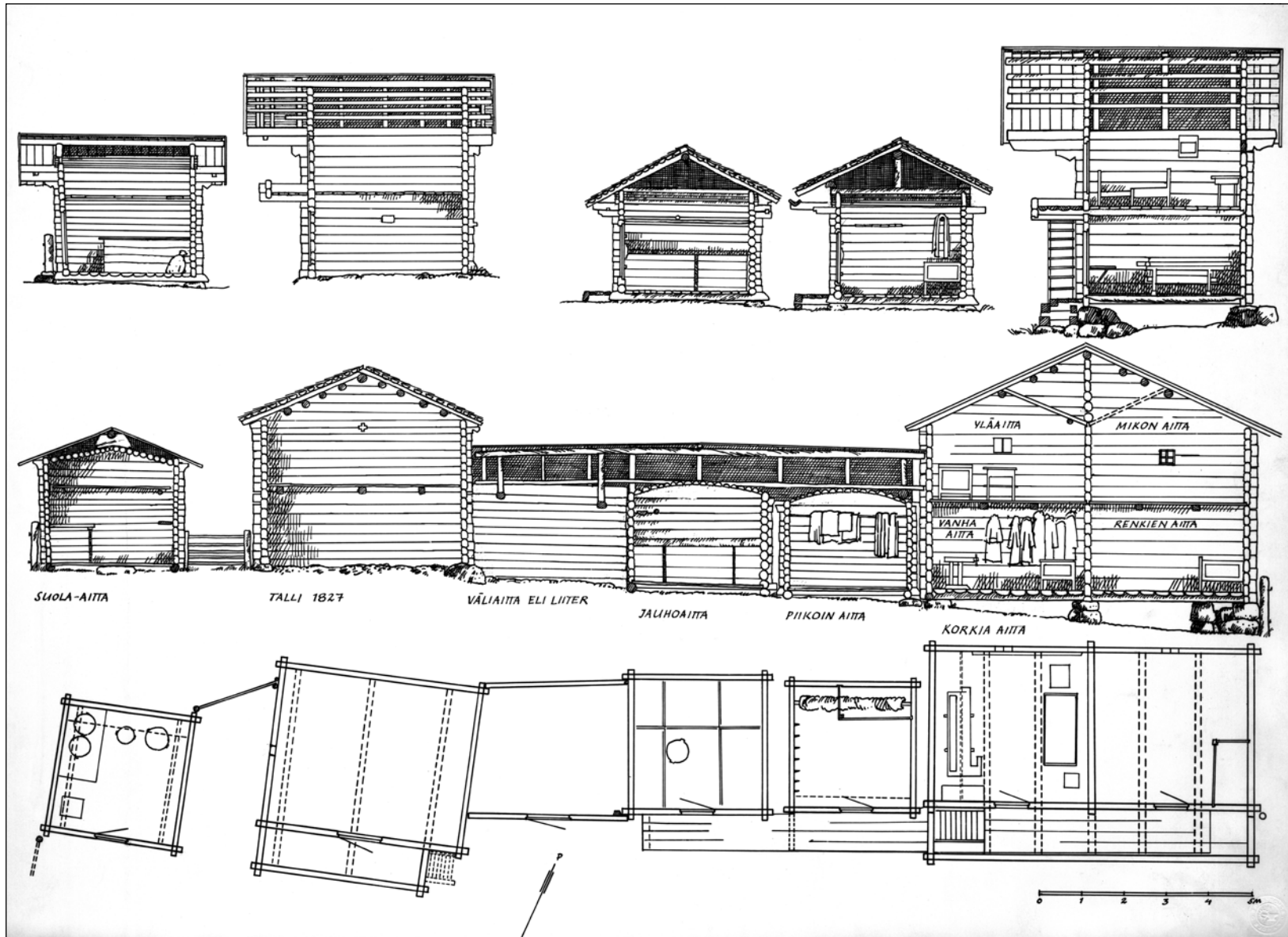
Lyttikkälän asemakaava MK 1:500
 Suomenselän Lyttikkälän kylä
 Puukalle on ilat Puukalle on ilat

Piir. Paavo Hakala V. 1960

Paavo Hakalan piirtämä Lyttikkälän asemapiirros vuodelta 1960 / MV REST.

Annikki Puurusen asemapiirros Lyytikälän rakennuksista vuodelta 1960. Kuva pohjautuu Paavo Hakalan piirrokseen / MV REST. Piirrokseen on lisätty vihreät ja punaiset tekstit (Livady).

Lyytikälän pihaa reunustavan aittarivin poikkais- ja pitkittäisleikkaukset sekä pohjapiirros 1960-luvun alusta.
Piirustukset: Paavo Hakala ja Annikki Puurunen / MV REST.

1980-LUKU: KUNNOSTUS JA MUSEOIMINEN

Esko Niemisen kuoltua toukokuussa 1979 perikunta otti yhteyttä Museovirastoon Lyytikälän talon eli Lyytikäisen tila RN:o 12:12:n myymiseksi valtiolle. Pekka Kärki kävi Lyytikälässä Museoviraston edustajana saman vuoden elokuussa ja suositteli, että rakennushistorian osaston teknikko kävisi tarkastamassa kattojen kunnon.¹ Kesäkuussa 1983 Museoviraston arkkitehti Hannu Puurunen arvioi yhdessä Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimiston toimistoinsinööri Veli-Pekka Sinkon kanssa Lyytikälän talon rakennusten kunnon ja kiireisimmät korjaustarpeet. Vaikka moni rakennus kaipasi kunnostustoimenpiteitä, yhteenvedossaan Puurunen ja Sinkko totesivat rakennusten olevan ”huolimatta viime vuosien hoitamattomuudesta yllättävän hyväkuntoisia”. He pitivät kuitenkin välttämättömänä kunnostaa vesikatot, raivata villiintyneet pensaasit seinävieriltä sekä niittää pihamaata.² Rakennusten kunnostamisesta laadittiin vielä elokuussa 1983 kustannuslaskelma.

Lyytikälän talo siirtyi perikunnalta valtiolle kauppakirjalla, joka allekirjoitettiin Suomenniemiellä 8.6.1984. Kauppa koski valtaosaa tilan rakennuksista sekä irtaimistoa, jonka Museovirasto pyrki kauppakirjan mukaan säilyttämään Lyytikälässä. Samana päivänä Museovirasto osti Myllypellon tilasta erotetun määräälan, jolla kyseiset rakennukset sijaitsivat.³ Maa-liskuussa 1985 Lyytikälän talon rakennukset siirret-

Kartanomuan aitan takana rakennetaan Navetan kattoa ja katoksen rekonstruktiota vuonna 1988. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

tiin Rakennushallituksen korjaushuoltoon.⁴ Valtion omistama rakennuskanta täydentyi, kun Reino ja Siiri Laamo myivät 11.2.1987 valtiolle Riistaitat (018, 019) ja luovuttivat 135 m²:n suuruisen määräälan Siimes-nimisestä tilasta Rn:o 12:5. Samana päivänä Lauri Niemisen perikunta, joita edustivat Suoma Nieminen sekä Matti

ja Marjatta Nieminen, myivät Riihen (017) sekä Myllypellon tilasta kaksi määräälaa kooltaan 169 m² ja 1170 m². Viimeksi mainittu hankittiin tulevaa paikoitusalueen varten alueen taloon johtavan niin kutsutun Yläkujan länsipäästä.⁵

1 Matkakertomus 29.8.1979, Pekka Kärki. MV REST.

2 Muistio rakennusten tarkastuksesta 20.6.1983, Hannu Puurunen & Veli-Pekka Sinkko. MV REST.

3 Kauppakirja [Lyytikälän tilan rakennuksista], 8.6.1984; Kauppakirja [määräalasta], 8.6.1984. MV REST.

4 Korjaushuoltoon määrääminen. Valtiovarainministeriön kirje Rakennushallitukselle 11.3.1985. MV REST.

5 Kauppakirja [määräalasta ja riist'aitoista] 11.2.1987; Kauppakirja [kahdesta määrääalasta] 11.2.1987. MV REST.

MUSEOAIKAISET RAKENNELMAT

Lyytikkälän talon korjauksesta ja restauroimisesta museokohteeksi kerrotaan tarkemmin sivuilla 61–73 ja rakennuskohtaisessa korjaushistoriassa sivulta 77 alkaen. Korjaushankkeessa tehtiin kaksi pihapiirin ilmeseen näkyvästi vaikuttanutta toimenpidettä: 1980-luvun lopulla sortuneet Navetan osat sekä Navetan katoon jälleerakennettiin arkkitehti Eero Raatikaisen piirustuksin ja saunapihaan toteutettiin vuonna 1989 perinteisellä tekniikalla Huoltorakennus, joka palvelisi muun muassa henkilökunnan sosiaalitalana. Sen pohjoispuolelle valmistui pärekattoinen, yleisön käyttöön tarkoitettu käymälä 1980–1990-lukujen taitteessa.

Kunnostetun Lyytikkälän talon avajaiset pidettiin 1.8.1989. Lehdistötiedotteessa kerrottiin, että rakennustöiden kokonaiskustannukset olivat yhteensä 1 420 000 markkaa.¹

Hoitosopimus

Korjaushankkeen kuluessa päätettiin, että Lyytikkälän taloa tulotaisiin esittelemään kulttuurihistoriallisena nähtävyytenä. Suomenniemen kunta ja Museovirasto solmivat sen valvonta- ja hoitotehtävistä hoito- ja käyttösopimuksen, joka astui voimaan 1.6.1989 ja joka sittemmin uusittiin viisivuositain.² Siinä todettiin, että Lyytikkälän talo on kulttuurihistoriallisesti merkittävä suojelukohde ja kaikkien sen hoitoon ja käyttöön

1 Lehdistötiedote 1.8.1989. Museovirasto ja Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimisto. MV REST.
2 Käyttö- ja hoitosopimus [Lyytikkälän talosta], 15.5.1989 ja 30.5.1994. MV REST.

Lyytikkälän talomuseon avajaiset pidettiin 1. elokuuta 1989. Kahvittelua Sikopajan katoksessa. Kuva: MV RHO.

liittyvien toimenpiteiden tuli turvata sen historiallisten arvojen säilymistä ja edistää sen käyttöä kulttuurihistoriallisena nähtävyytenä. Museovirastolle kuului Lyytikkälän talon antikvaarinen valvonta, näyttelytoiminnan hoito sekä käyttöön ja hoitoon liittyvät valvonta- ja ohjaustehtävät. Sopimuksen mukaan Museovirasto antoi Lyytikkälän talon alueen ja tilat Suomenniemen kunnan käyttöön korvauksetta, ja vastineeksi kunta sitoutui suorittamaan talon alueella seuraavat toimenpiteet:

- alueen ja rakennusten säännöllinen valvonta;
- alueen puhtaanapito ja rakennusten siivous sekä jätehuolto;
- piha-alueen niittäminen ja istutusten hoitaminen kesäisin Museoviraston hoito-ohjeiden mukaan;
- kiinteistöön johtavan tien auraus ja lumen pudottaminen rakennusten katoilta;
- rakennusten kunnan seuranta ja mahdollisista vaurioista ilmoittaminen Museovirastolle.

Kunnan tuli nimetä tehtävää varten vastuuhenkilö ja suorittaa Museoviraston ja piirirakennustoimiston edustajien kanssa Lyytikkälässä katselmus, jota aluksi edellytettiin vuosittain. Kunta sitoutui myös järjestämään talon esittelyn ja opastuksen Museoviraston ohjeiden mukaan ja palkkaamaan tai hankkimaan ostopalveluna tähän tarvittavan henkilökunnan. Kunta vastaisi myös henkilökunnan koulutuksesta ja ohjauksesta sekä huoltorakennuksesta ja sen kalusteiden ja laitteiden hoidosta. Lyytikkälän talo tuli pitää avoina yleisölle vähintään 1.6.–15.8. (vuonna 1994 aikaa lyhennettiin: elokuussa kiinni) ja järjestää tarvittaessa opastus muulloinkin. Kunnalla oli myös oikeus periä pääsymaksu.

Kunnalla oli oikeus käyttää Lyytikkälän rakennuksia ja piha-aluetta tilapäisesti esimerkiksi maakunnallisiin museokokouksiin, Kymen läänin taidetoimikunnan kokouksiin, Suomenniemi-päivien, kotiseutuyhdistyksen, kunnanvaltuuston ja muiden vastaavien elinten kokouksiin, joissa käsiteltäisiin Lyytikkälän taloon suoraan tai välillisemmin liittyviä asioita. Yksityshenkilön käyttöön taloa ei voinut luovuttaa. Kunnalla oli myös oikeus järjestää talon esittelyyn liittyviä oheispalveluja, kuten kahvin ja virvokkeiden myyntiä navetan entisen sikalan ja sen katoksen tiloissa. Kunta vastasi päärakennuksen ja huoltorakennuksen sähköistä ja lämmityskustannuksista. Lisäksi kunnan tuli palovakuuttaa Lyytikkälä irtaimistoiheen täydestä arvosta ja piirirakennustoimiston (1994 Museoviraston) tuli hankkia palon- sammutusvälineet. Kunta palkkasikin henkilökuntaa opastustehtäviin, ja navetan pohjoispäässä toimi pieni

kahvio, jota hoitivat ”paikalliset maatalousnaiset”.¹

Tammikuussa 2005 Museoviraston Lyytikkälä-palaverissa pohdittiin, että huolto- ja käyttö sopimuksen uusiminen oli ajankohtaista.² Suomenniemen kirjastonhoitaja, jonka tehtäväkenttään kuului myös kulttuuri- ja vapaa-ajantoimi, ilmoitti samana vuonna, että edesmenneen Siiri Laamon perinnön turvin perustettaisiin Lyytikkälän talo -säätiö, jonka kautta ohjattaisiin varoja Lyytikkälään ja muuhun suomenniemeläiseen kotiseututyöhön. Säätiöstä tuli ratkaisu myös tilanteeseen, jossa Museoviraston ja kunnan yhteistyö hoitosopimuksineen vuonna 2007 päättyi.³

Säätiö ja Museovirasto solmivat vuonna 2010 sopimuksen, jonka mukaan säätiölle siirtyi monia kunnan aiemmin hoitamia tehtäviä. Säätiö vastaa talon avoinnapidosta ja opastuksesta, kahviopalveluiden järjestämisestä, opastuskauden siivouksista, piha-alueen hoidosta, museoalueen valvonnasta sekä vakuutuksista. Aluksi viisivuotiseksi solmittu sopimus jatkuu vuosittain, ellei sitä irtisanota.⁴

1 Lehdistötiedote 1.8.1989. Museovirasto ja Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimisto. MV REST.

2 Lyytikkälä-palaveri 11.1.2005. MV REST.

3 Kirjastonhoitaja Päivi Rinteelän sähköpostiviesti Marja Ivarsilille 25.1.2005. MV REST.

4 Armi Taipale, sähköposti 12.12.2018.

SENAATTI-KIINTEISTÖJEN AIKA

Lyytikkälän talo siirtyi 1.1.2014 Museoviraston hallinnasta Senaatti-kiinteistöjen hallintaan. Se sai aseman yhtenä valtion 18 strategisesta kulttuuri- ja nähtävyydenkohteesta, joiden omistus on arvioitu välttämättömäksi pitää valtiolla ja valtion liikelaitosten omistajahallinnassa. Museovirasto vuokrasi Lyytikkälän talon Senaatti-kiinteistöiltä. Lyytikkälän talo -säätiön ja Senaatti-kiinteistöjen välillä ei ole sopimusta, mutta toiminta jatkuu vanhalta pohjalta.⁵

5 Armi Taipale, sähköposti 12.12.2018.

Alakuja jatkuu itäänpäin vanhana koivukujana, joka johtaa Kuolimon rantaan.

1991

Lyytikälä vuoden 1991 ilmakuvassa.
Kuva: Ilkka Kaskinen / MV RHO.

2018

Lyytikälä kesällä 2018.

LYYTIKKÄLÄN RAKENNUSTAVASTA

Luku esittelee Lyytikkälälle tyypillisiä rakentamisen tapoja rakennusosittain.

Kartanomaa eli kartanomaa on asuin- ja talousrakennusten sekä porttien rajaama, lähes umpinainen piha, joka on toiminut tilan asuin- eli miespihana. Päärakennus poikkeaa muista rakennuksista, sillä se on lautaverhoiltu. Panoraama on koottu useasta valokuvasta, joten sen suhteet ovat vääristyneet.

Rakentamisen tapoja

Lyytikälän talossa ajalta ennen museoimista säilyneiden rakennusten ajallisen kaaren oletetaan ulottuvan noin 1770-luvulta 1930-luvulle. Mikäli oletus pitää paikkansa, Lyytikälässä on nähtävissä rakentamisen tapoja ja käytettyjä materiaaleja 250 vuoden ajanjaksolta. Tänä aikana rakennustavat ovat vähä vähältä muuttuneet ja jotkin alkuperäiset rakenneratkaisut, kuten savu-uunit ja tuohi-malkakatot, ovat uudistamisten myötä kokonaan kadonneet. Rakennusten rungoista löytyy kuitenkin jälkiä niistä.

Lyytikälän museoimisvaiheessa 1980-luvun lopulla rakennettu Huoltorakennus (020) sekä Navetan katos (015) ja Sikopajan katos (014e) on pyritty tekemään käyttäen lattiaihin, seiniin ja kattoihin vanhaa rakennustekniikkaa ja perinteisiä materiaaleja, mutta Suur- ja Pienlievän (014a ja 014c) romahtaneet kattorakenteet on uusittu moderneina rakenteina.

Tässä selvityksessä hirsikehikon nurkkaliitoksesta käytetään termiä *salvain*, kun taas *salvoksella* tarkoitetaan rakenteilla olevaa hirsikehikkoa. Perinteisesti nurkkaliitosta on kutsuttu salvaimeksi, piiksi tai yksinkertaisesti nurkaksi, paikoin myös salvokseksi.

PERUSTUKSINA on talousrakennuksissa nurkkakivet. 1860-luvulla salvottu Päärakennus (001) on pystytetty multapenkille, ja siinä on laastilla saumattu luonnonkivijalka. 1870-luvun lopulla aloitettu kivinavetta on rakennettu niin vankalle maapohjalle, että kiviseinät ovat kestäneet harvinaisen hyvin, ilman lantanavetan antamaa talvista lämpöäkin.

PUUTAVARA on Lyytikälän taloon ennen 1870-lukua salvotuissa rakennuksissa usein kookasta. Esimerkiksi Riiheksi (017) kierrätetyssä Hannukan tilan savutuvassa jykevimmät hirret ovat kooltaan 7" x 10". Hevostalli (004) vuodelta 1843 on salvottu jopa yli 40 cm:n korkuisista hirsistä. 1870-luvusta eteenpäin käytetty puutavara on hoikempaa.

SALVAIMIA on kolmenlaisia. Vanhimmiksi arvioidut aitat on salvottu *sulkanurkalle* eikä niiden kaikkia seiniä ole välttämättä sivuttu suoriksi. Uudemmat talousrakennukset on salvottu *jyrkkänokalle* ja seinät on piiluttu. *Sinkkanurkkaa* on käytetty Päärakennuksessa (001) – ilman lämminvaraa – ja Ryytmuan aitassa (016), joita on arveltu 1860-luvun lopulla pystytetyiksi, sekä ajanjaksolla 1870-luvulta 1930-luvulle rakennettujen karjasuojien kiviseinien päällä.

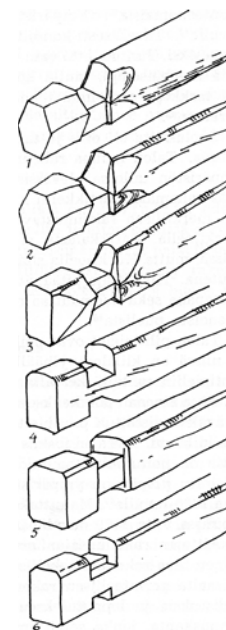
1700-luvun lopun rakennustapaa: Jauhoaitan muotoillut pelkkahirret ja sulkaurkka. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

Piikoin ja Jauho-aitan sulkaurkkia. Kuva: 1980-luku, MV REST.

Ryytmuan aitain sinkkanurkka ja konsoli. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

1. Salvos, jollainen on ranta-saunana olevassa aitassa, jauho-aitassa ja piikoin aitassa.
2. Suola-aitan salvos, edellisen kaltainen muuten, mutta tehty alunperin veistettyyn hirteen.
3. Kuvan mukainen kaksilovinen 'poskettu' nurkanpää on heinälatona olevassa entisessä asuinrakennuksessa, riihenä palvelevassa Hannukan ent. savutuvassa ja riistaitassa 1853. Kahdessa ensiksi mainitussa hirsimateriaali on vankkaa, aitassa taas pienempää.
4. Tallin 1827, ns. vanhan tallin, erikoislaatuinen nurkka.
5. Korkian aitain korvallinen suoranurkka.
6. Suora hammasnurkka, jollainen on molemmissa myötäjäsaitoissa, nimittäin riistaitassa 1864 ja kartanonmaan aitassa. Lisäksi sama nurkka on vajarakennuksessa ja vähän erovanaisaunassa.

Osmo Vuoriston käsitys Lyytikälässä tavatuista salvainmuodoista ja Vanhan tallin karallisesta pielipölkystä Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen piirtäminä. Vuoristo 1965, 79.

Jauho- ja Piikoin aitan haljasmaipit ja päätykonsolit vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

1700-luvun lopulla rakennetuksi arvioidun Piikoin aitan pohjoispäätä haljasmaipioineen.

1700-luvun lopulla rakennetuksi arvioidun Jauhoaitan konsolihirret.

1700-luvun lopulla rakennetuksi arvioidun Jauhoaitan konsolihirret.

Lunetti-ikkunoita tapasi 1800-luvulla ennen kaikkea uusklassisissa kirkko-, pap-pila- ja kartanorakennuksissa. Kuva on Päärakennuksen ullakolta.

KONSOLIHIRSISTÄ kolme ylintä on yksittäisaittojen ja tallien päädyissä useimmiten jätetty pitkiä, koristeellisesti muotoilluiksi konsoleiksi ja alimpaan on veistetty tippanokka. Tätä on pidetty alueellisesti tyypillisenä 1700-luvun lopun piirteenä.¹ Konsolihirsien väliin on veistetty kolot ortta varten. 1860-luvun jälkeen salvottujen aittojen konsolihirren pään muotoilu eroaa varhaisemmista.

PELKKAHIRRET ovat vanhimmiksi arvioiduissa aitoissa muita hirsiiä jyhkeämpiä ja usein päistään muotoiltuja.

KATOT ovat loivia, pienimpiä aittoja lukuun ottamatta vuoliaiskannatteisia satulakattoja, mutta Päärakennuksessa (001) on konttikattotuolit ja Navetassa (014) 1980-luvun lopun modernit kattoristikot. Kenttätutkimusten ja arkistoaineistojen perusteella Lyytikkälässä on ollut ainakin tuohi-malkakattoja, lautakattoja ja pärekattoja. Tuohi-malkakatto näyttää olleen alun perin kaikissa ennen 1860-lukua pystytetyissä talousrakennuksissa: Piikoin aitassa (006), Suola-aitassa (008) ja Jauhoaitassa (007), Vanhassa tallissa (003), Korkiassa aitassa (005), Hevostallissa (004) sekä Isossa riistaitassa (018). Myös Hannukan tuvassa on jossain vaiheessa, ehkä ennen siirtämistä Lyytikkälän Riiheksi (017), ollut tuohi-malkakatto.

Ilmeisesti 1860-luvun puolimaista alkaen Lyytikkälässä on tehty lautakattoja. Ryytmuanaista (016) rakennettiin arviolta 1860-luvulla lautakatteisena ja vanha tuohi-malkakate vaihdettiin lautakatteeksi ainakin

¹ Vuoristo 1965, 80.

Hevostallissa (004). Myös Lehmälahdelta 1890-luvulla tuotu Kartanonmuanaista (010) on ollut alkujaan lautakatteinen. Uuteen Päärakennukseen (001) lienee tehty alun perin lauta- tai pärekatto, samoin useimpiin sen jälkeen rakennettuihin rakennuksiin. 1960-luvun alussa käytännössä kaikki Lyytikkälän rakennukset olivat pärekatteisia, mutta 1980-luvulla ennen talon museointia monissa oli huopakate. Lyytikkälän historiallisista vesikattorakenteista kerrotaan tarkemmin Kattoselvitysluvussa restaurointikirjan sivuilla 290–298.

LAIPIOT, LATTIAT JA VÄLIPOHJAT: 1700-luvun lopulla rakennetuiksi arvioiduissa aitoissa on holvimaiset, haljaksista tai muotoilemattomista maloista tehdyt laipiot, jollaisia tavattiin 1700-luvun lopulla Vuoriston mukaan myös Mäntyharjulta, Savitaipaleelta ja Taipalsaarelta, Sireliuksen mukaan yleensä enemmän savolais-karjalaiselta alueelta kuin Länsi-Suomesta.²

Muutamassa ulkorakennuksessa lattia on tehty pyöreästä puutavarasta. Parhaiden lattioiden pinta on lohkottua ja käsin höylättyä lautaa. Kun taloon on saatu saha, lattia-, välipohja- ja kattolautoja on valmistettu käsin sahaamalla. Esimerkiksi 1850- ja 1860-luvulla rakennetuissa Riistaitoissa (018, 019) on välipohjat käsin sahattua lautaa. Saha on ollut käytössä Lyytikkälässä viimeistään 1840-luvulla päätellen siitä, että vuonna 1843 rakennetun Hevostallin seinähirsiiä on tehty sahaamalla, jolloin on saatu lankkutavaraa. Käsin sahaamisen etuna oli, että yhdestä tukista saatiin useampi lauta, kun halkomalla ja veistämällä syntyi kaksi.

² Vuoristo 1965, 78; Sirelius 1921, 242–243.

Päärakennuksen länsisivun vuorilaudoitusta.

Poikkeuksellisen komea
Navetta on jyhkeää kivityötä.
Aikoinaan talossa oli jopa
kivisauna.

Navetan ja Sikopajan katokset
on pystytetty jykeville pat-
saille – rakennustapa, joka on
ollut tavallinen idempänä ja
Karjalassa.

LAUTAVERHOILU on ainoastaan Päärakennukses-
sa, johon se lienee tehty viimeistään 1880-luvun lopul-
la.¹ Verhous on paksua ja korkeaa ponttilautaa, joka on
tehty raamisahalla. Päätykolmiot ja kuistin seinät ovat
vielä korkeampaa ponttilautaa, jotka lienee tehty hyvin
hitaalla raamisahalla.

KIVIRAKENTAMINEN tuli Lyytikälään Suurlievän
myötä. Sen paksut seinät muurattiin vuosina 1877–1881
lohkokivistä.² Pienlievän ja Sikopajan seinien alaosat
sekä päärakennuksen kuistin portaat tehtiin jo harkko-
maisiksi lohkotuista ja hakatuista, muodoltaan sään-
nöllisemmistä kivistä. Kivistä muurattiin myös sauna,
joka on sittemmin purettu; perustukset ovat jäljellä.

SEMENTTI JA BETONI lienevät tulleet Lyytikkä-
lässä käyttöön 1910- tai 1920-luvulla. Sementistä ja
hiekaista sekoitetusta betonista valettu lattia on vuonna
1960 ollut Vuoriston valokuvista päätellen Saunassa
(1919). Lattiasta on valettu betonista myös Hevostallis-
sa ja Riihessä, ja kyökin pönttöuunille sekä tuvan uunin
edustalle on tehty betonivalu.

*

Rakennusmateriaaleja ja -osia on jossain määrin
kierrätetty. Lautakattojen uralautoja on käytetty esimer-
kiksi pärekattojen aluskatteeksi, päärakennuksen ulla-
kon ja ulkorakennusten lattialaudaksi sekä riistaittojen
välikön seinälaudaksi.

- 1 Höyry- ja vesivoimaa käyttävä sahateollisuus löi Suomessa läpi 1870-luvulla.
- 2 Lohkokivirakentaminen tuli Itä-Suomessa tunnetuksi Saimaan kanavan rakentamisen (1845–1856) myötä.

Koristelusta, ovista ja ikkunoista

Lyytikälässä ovet ovat pääasiassa sisään aukeavia piena- eli lautaovia. Lähes kaikissa ulkorakennuksissa on yksinkertainen pienaovi, joka on koottu yleensä kolmesta laudasta ja vaakasuuntaisista tai hieman vinoon asennetuista pienoista.

Päärakennuksen (001), Ryytmuonan (016) ja Kartanonmuonan (010) ulko-ovet ovat vankempia ja komeampia paneloituja eli kaksinkertaisia pienaovia. Päärakennuksen ulko-ovi on lisäksi kaksilehtinen, ja se aukeaa ulospäin. Talon sisäovet ovat peiliovia, ja komein on kuistin ja porstuan välinen pariovi.

Jauho-aitassa, kuten useimmissa talousrakennuksissa, on kolmesta laudasta koottu pienaovi ja karalliset pieliipölkkyt, joiden päät on kiilattu rinta- ja kamanahirteen tehtyihin loviin. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

Päärakennuksen ja Kartanonmuonan ovien ponttilaudat ovat koristeellisesti profiloituja, ja Päärakennuksen ulko-ovessa on vinopanelointi. Ryytmuonan vaakasuuntaista laudoitusta koristaa litteä pilasteri. Laudat on kiinnitetty oveen puu- tai rautanauhoilla. Päärakennuksen sisäovet ovat peilillisiä kehysovia. Talon ovet on maalattu öljymaalilla valkeiksi, ja talousrakennusten ovia on usein kaunistettu punamultamaalilla.

Useimmissa talousrakennuksissa on tehty ovea varten karalliset pieliipölkkyt, aukon pieliin sovitettavat pystypuut, joiden päät on kiilattu rinta- ja kamanahirteen tehtyihin loviin. Hevostallin (004) alakerrassa oven kamanapuu on veistetty kaarevaksi.

Päärakennuksen porstuan oven pässinsarvisarana.

Päärakennuksen ikkunoiden koristeleikkausten värilaseja.

Päärakennuksessa on kaksinkertaiset kitti-ikkunat, navettarakennuksessa yksinkertaiset. Joissain aitoissa on pieniä ikkunanpuitteita tai puitteettomia laseja, joissain pelkkä lasiton valoaukko.

Ulkorakennuksissa on ollut vähäistä koristelua, jolla on yleensä ollut myös osin rakenteellista merkitystä. Esimerkiksi eräiden talousrakennusten pihanpuoleisessa päässä näkyy 1960-luvun valokuvissa kurkihirren päätä suojaava koriste. Sellainen oli vuonna 2018 muun muassa Hevostallissa (004) sekä rekonstruoiduissa Karjakeittiössä (014b) ja Navetan katoksessa (015).

”Kissanpenkki” jäsenetele päätyä uusklassismin henkeen.

Rytmuanaitan klassistisen pilasterin kapiteeli.

Arkkitehtuurityyleistä

Päärakennuksessa näkyy itäsuomalaisen empiren myöhäistä vaikutusta. Sitä ilmentävät kuusiruutuiset, koristeellisesti listoitut ikkunat, ullakon lunetti-ikkunat, julkisivun leveä, vaakasuuntainen laudoitus, jota ei ole jäsennely listoituksin, ja korostetut päätykolmiot. Uusklassistinen koristeaihe on myös Rytmuanaitan oven klassisoiva pilasteri. Talousrakennusten koristeaiheissa näkyy 1800-luvun loppupuolen arkkitehtuurin heijastuksia.

Navetan katoksen tähtimäinen päätykoriste vuonna 1962. Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

1980-luvulla rekonstruoidun Navetan katoksen päätykoriste, joka on aiempaan verrattuna ylösalaisin.

Kurkihirsien päitä peittävät koristeet tuovat mieleen nikkarityylin harjakoristeaiheet ja karjalantalojen liemulaudan. Yllä Korkian aitan päätykoriste.

KORJAUS- JA RESTAUROINTIPERIAATTEISTA

Luvussa esitellään Lyytikkälän talon restaurointi- ja korjaushistoria sekä restaurointiperiaatteet, joita noudatettiin kohteen siirryttyä Museoviraston hallintaan vuonna 1984. Luvun lopussa linjataan Lyytikkälän rakennuskokonaisuuden uudet restaurointiperiaatteet.

Asumattomaksi jääneen Lyytikkälän talon tultua valtion omistukseen sille laadittiin Museovirastoon perustetun Lyytikkälä-työryhmän ohjauksessa korjaussuunnitelma vuosille 1985–1989. Suunnitelmaan sisältyi restaurointiperiaatelinjaus sekä arkkitehti Eero Raatikaisen rakennustapaselostus, jota yksittäisissä korjauksissa tarpeen mukaan tarkennettiin. Lyytikkälän talossa päätettiin korostaa vaihetta, jolloin Esko Nieminen toimi tilan isäntänä siskonsa Siiri Laamon päivittäin avustamana, ja rakennukset saatettiin 1950-luvun lopun asuun, johon kuului myös asuinrakennuksen vaalea väriyty.

Aikanaan Lyytikkälän restaurointi oli urauurtava, sillä siinä pyrittiin käyttämään siellä vanhastaan käytössä olleita rakennustapoja ja materiaaleja sekä rajoittamaan muutokset mahdollisimman vähäisiksi. Kun tavoitteena oli asu, joka Lyytikkälällä oli ollut vain muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin, päätettiin rekonstruoida Navetan romahtaneita rakenteita, joiden katsottiin olevan tärkeitä pihapiirin kokonaisuuden kannalta. Rekonstruktioit tehtiin ulkoisesti vanhan mallin mukaisesti, mutta sisällä käytettiin moderneja rakenteita. Lyytikkälän talon pihapiiri rakennuksineen kunnostettiin maatalouteen perustuvan elämäntavan kulissiksi. Korjauslinjaus turvasi Lyytikkälän rakennusten säilymisen varsin autenttisina.

Tavoitteena oli dokumentoida rakennuksia ja vanhoja rakennustapoja. Rakennuksia ja korjauksia valokuvattiin ja rakennuksista laadittiin mittauspiirustuksia, mutta kirjallista dokumentointia korjauksista ei tiettävästi tehty. Tavoitteista jäivät toteutumatta Navetan sisätilojen rakentaminen näyttely- ja yleisötiloiksi sekä tuvan uunin käyttöönotto.

Restaurointiperiaatteiden uudelleenarviointi ja tarkistaminen tuli ajankohtaiseksi Lyytikkälän talon osalta sen siirryttyä vuonna 2014 Senaatti-kiinteistöjen omistukseen. Nyt linjatut restaurointiperiaatteet löytyvät sivuilta 74–75.

**Työnjohtaja Heimo Pajunen päärakennuksen
pärekatolla 1990-luvulla. Kuva: MV REST.**

Korjaushanke 1985–1989

Lyytikälän talo oli ensimmäisiä kohteita, jonka restaurointiotteessa ilmeni konkreettisesti Museoviraston 1980-luvun lopun uusi linjaus. Tyylipuhtauden, kemiallisen konservoinnin ja teollisten rakennustuotteiden sijasta arvostettiin tunnelmaa, aitoutta, aikakerrostumia sekä vanhoja materiaaleja, rakennusosia ja rakennustapoja.

Lyytikälän talon kunnostamista ja restaurointia ryhdyttiin valmistelemaan kesäkuussa 1984. Museovirastoon muodostettiin hanketta johtamaan ja ohjaamaan Lyytikälä-työryhmä, jonka puheenjohtajana toimi osastonjohtaja Pekka Kärki. Jäseninä olivat arkkitehti Panu Kaila, tutkijat Matti Laamanen ja Eero Naskali, työpäällikkö Matti Raatikainen ja isännöitsijä Erkki Tohka sekä Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimiston rakennusmestari Jussi Vainio. Korjaushankkeen taustamateriaalina toimivat 1960-luvun alussa laaditut mittauspiirustukset ja Osmo Vuoriston tutkimukset sekä Lyytikälässä vuosina 1961–1963 kuvatut kansatieteelliset lyhytfilmit¹.

Lyytikälä-työryhmä tilasi Lyytikälän korjaamisesta kokonaissuunnitelman ja työtapaselostuksen hämeenlinnalaiselta Arkkitehtitoimisto Eero Raatikaiselta, joka oli jo vuonna 1980 selvitetty Lyytikälän rakennusaloja. Raatikaisen syksyllä 1984 tekemä ”teknillinen inventointi” listasi huonokuntoisia ja vuotavia pärekatteita, lahoja sienivaurioita, maan sisään painuneita nurkkakiviä, hävinneitä alapohjia, liikkuneita perustuskiviä, läävän ”metsittymistä” ja kiviseinien sortumia, rikkoutuneita

rakennusosia ja hajoamaisillaan olevia rakennuksia, joihin kuului muun muassa Lato (Po22). Huonoimmassa kunnossa olivat aittarivin (006, 007, 009) katto sekä Sauna (013). Raatikainen on kuvaillut Lyytikälän talon viimeisen isännän Esko Niemisen tapaa hoitaa rakennuksia ”savolaisena talonpitona”, jossa ”korjauksiin ryhdyttiin vain, jos se oli käytön kannalta välttämätöntä”. Korjaukset ”olivat jääneet enemmänkin tekeväksi, esimerkiksi navetan katoksen korjaus” – koska 1970-luvulla talossa ei ollut karjaakaan.² Kun mitään ei turhaan uusittu, vanhoja rakenteita, rakennusosia ja esineitä uhkasi ainoastaan ajan hammas. Eräät rakennukset ränsistyivätkin niin, että ne purettiin huonokuntoisina jo 1970-luvulla. Toiset, kuten Navetta (014) ja Puimakatos (Po24), olivat 1980-luvulla lähes raunioina.

Arvioitiin, että kokonaan uudelleen tuli rakentaa Saunan liiteri (Po20) sekä Navetan (014) vesikattorakenteet ja katos (015).³

PERUSTAMIS- JA ESISUUNNITELMA 1985

Raatikainen laati Lyytikälälle alkuvuodesta 1983 perustamis- ja esisuunnitelman (PES)⁴, joka hyväksyttiin Museovirastossa 16.5.1985. Se tähtäsi Museoviraston omistuksessa olevan maapohjan ja rakennusten restauroimiseen ja kunnostamiseen ”säilyvään kuntoon” siten, että Lyytikälä toimisi ”ensisijaisesti rakennushistoriallisena nähtävyytenä”. Tilapäinenkin

2 Eero Raatikaisen suullinen tiedonanto 6.3.2015.

3 Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen; Lyytikälä-työryhmän pöytäkirja 12.12.1984. MV REST.

4 Perustamis- ja esisuunnitelma, 10.3.1985. MV REST.

käyttöä asuntona tai työtilana oli jo aiemmin arvioitu ”arveluttavaksi”⁵. Pitkäjännitteinen hanke suunniteltiin toteutettavaksi neljän vuoden kuluessa siten, että vuonna 1985 tehtäisiin kiireelliset vesikattotyöt ja muita rakennusten säilymistä kannalta ensisijaisia töitä ja seuraavina vuosina olisivat vuorossa restaurointi- ja rekonstruointityöt.

PES:ssä esitettiin tavoitteena, että alueen rakennukset ”saatetaan sellaiseen asuun, joka niillä oli niiden viimeksi toimiessa Lyytikälän tilan talouskeskuksena 1950-luvun lopussa. Restaurointitoimenpiteiden lisäksi varmistetaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden seikkojen säilyminen alueella. Restaurointi- ja hoitotoimenpiteet tehdään noudattaen aiemmin käytettyä perinnettä kaikissa niissä kohdissa, joissa se on mahdollista. Tavoitteena on ulkomuseoissa noudatettu konservoi- ja linja. Lisäksi mahdollistetaan alueen muodostaman kulttuuriomaisuuden hyödyntäminen siten, että alueella kävijät voivat siellä liikkua ja oikein ymmärtää kokemansa.”

Eero Raatikainen on muistellut, että kantavana ajatuksena oli hoitaa Lyytikälän rakennuksia ikään kuin ne olisivat edelleen maanviljelijän käyttörakennuksia ja korjata siten, kuin talon toiminnot olisivat vaatineet.⁶ Korjausperiaatteisiin kuului myös tiettyjen elementtien harkittu palauttaminen: muutokset, jotka ovat tapahtuneet maatilatoiminnan loputtua, poistettaisiin palauttavilla toimenpiteillä, jos niihin oli muistakin syistä tarvetta ryhtyä.

Yleisesti PES ohjeisti, että rakennusten ulkoasussa ja rakennustavassa tuli noudattaa ”paikalla aiemmin

5 Lyytikälä-työryhmän pöytäkirja 12.12.1984. MV REST.

6 Eero Raatikaisen suullinen tiedonanto 6.3.2015.

1 Eero Raatikaisen kirjallinen tiedonanto, 25.11.2018.

olleiden rakenteitten tyyppiä, muotoa, yksityiskohtia ja materiaaleja”. Olemassa olevia rakennuksia tuli yksityiskohtiensa osalta kunnostaa konservoivin ja paikkaavin toimenpitein. PES:ssä määriteltiin myös rakennushistoriallisten erityistutkimusten tarpeet; Lyytikkälä-työryhmäkin totesi, että tarvittaisiin lisäselvityksiä yksityiskohtien, piha-alueen kasvillisuuden sekä Navetan palauttamisten tueksi, ja kirjasi, että ”rakennustapoja koskevat tiedot pyritään mahdollisimman tarkasti selvittämään ja dokumentoimaan ennen korjaustöiden aloittamista.” Muun muassa vesikattojen rakenne, räystä- ja muut detaljit tuli tutkia ”paikallisten tekotapojen selvittämiseksi”.¹

Nähtävyysskäyttöön ottaminen edellytti yleisö-, opas- ja huoltotilojen järjestämistä, mutta huollosta ja nähtävyysskäytöstä johtuvat toimenpiteet haluttiin rajoittaa ”sekä esteettisesti että taloudellisesti mahdollisimman suppeiksi”. Kunnostushanke piti suunnitella siten, että jatkuvasta hoidosta muodostuisi luonteva osa Lyytikkälän säilyttämistä ja käyttöä.

Hankkeen arkkitehtisuunnitelmat laati Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen, rakennesuunnitelmat Insinööritoimisto Korkee, Helander & Co Kouvolasta ja sähkösuunnitelmat Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimisto, jonka korjaushuoltoon Lyytikkälän talon rakennukset kuuluivat. Suunnitelmat tarkasti ja korjaustöitä valvoi Museovirasto, ja käytännössä Raatikaisen suunnitteluratkaisuja tarkennettiin Lyytikkälä-työryhmän työmaakatselmuksissa. Pääurakoitsijana toimi

1 Pöytäkirja 12.6.1985. MV REST.

1980-luvun korjaushankkeessa pihan pohjoislaidan rakennusrivin pihanpuoleisia julkisivuja ei suunnitelmista huolimatta punamullattu. Kuva on mahdollisesti 1990-luvulta. Kuva: MV REST.

Suomenniemen kunta laskutyösopimuksen perusteella ja työmaan vastaavana työnjohtajana oli Auvo Kokkonen Suomenniemeltä. Työt toteutettiin valtion työohjelmassa kohteeseen osoitetuilla työllistämisrahoilla.²

2 Museoviraston rakennushistorian osaston vuosikertomus, 1986; Lehdistöiedote 28.8.1987. Museovirasto ja Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimisto. MV REST.

NAVETAN REKONSTRUOINTIPERIAATTEET 1985

Nuorta puuta rehottavan Navetan korjaaminen poikkesi muusta restaurointityöstä, sillä suunnitelma tähtäsi paljolti romahtaneen ja sortuneen rakenteen ulkoiseen rekonstruoimiseen. Navetta piti palauttaa ulkoasultaan ”sellaiseksi kuin voitaisiin olettaa sen muodostuneen, jos navettaa olisi jatkuvasti hoidettu myös 1960-luvun jälkeen”.¹ Navetan ulkoasun arvioitiin olevan ”luotettavasti rekonstruoitavissa”, koska siitä oli olemassa runsaasti valokuvia ja mittauspiirustuksia 1960-luvun alusta. Sisätilat tuli sitä vastoin rakentaa sellaisiksi, että kävijä niiden perusteella ymmärtäisi ulkoasun olevan rekonstruktio. Käytännössä tämä merkitsi moderneja, ristikkorakenteisia, naulalevyliitoksien tehtyjä vesikattorakenteita, jotka jätettiin sisätilassa näkyviin. Tämä palveli myös ”pedagogista aspektia”, jota taidehistorioitsija Lars Pettersson Raatikaisen mukaan oli kannattanut Lyytikkälän korjauksessa: *”Sillä hän tarkoitti sitä, että asiaan perehtyneen tarkastelijan tuli voida erottaa rekonstruktio aluperäisestä rakenteesta silloinkin, kun rekonstruktio on huolellisesti tehty esikuvan mukaiseksi. Lyytikkälässä tätä toteutettiin mm. niin, että rekonstruktioissa käytettiin sinkittyjä lankanauloja.”*² Ratkaisulla tähdättiin lisäksi Lyytikkälälle ajateltuun nähtävyyssikäyttöön: avaraan Navettaan suunniteltiin sijoitettavaksi lipun-

- 1 Navetan rekonstruktiosuunnitelmat 1.12.1985 ja 23.11.1985, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST; Raatikaisen suullinen tiedonanto 6.3.2015.
- 2 Raatikaisen kirjallinen tiedonanto, 25.11.2018. Navetan rekonstruktio pohdintaan osallistui Museovirastossa myös arkkitehti Heikki Havas. Raatikaisen suullinen tiedonanto 25.10.2017.

Navetan 1980-luvun lopun kattorakenteita.

myynti, näyttelytila ja av-tila Lyytikkälän talossa Esko Niemisen vielä eläessä kuvattujen lyhytfilmien esittämiseen. Navetan katettuun tilaan suunniteltiin sijoitettavaksi myös mahdollinen kahvio ja yleisö-wc. Myöhemmin suunniteltiin entisen sikalan ja sen vieressä olevan katoksen antamista kunnan käyttöön esittelytoiminnan oheispalvelutilaksi, mitä varten sikalaan olisi rakennettu

harkkojen varaan lankkulattia ja vedetty sähkö.³

Raatikaisen luonnossuunnitelma navetan katoksi hyväksyttiin 27.8.1986 ja rekonstruktioita korjaustapana perusteltiin navetan ratkaisevan merkittävällä asemalla pihapiirin muodostumisen kannalta. Nähtävyyss- ja museotoiminnan kannalta relevantiksi ratkaisuksi katsottiin siis rekonstruoida Navetasta pelkkä ulkoasu, kun

3 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja 14.9.1988. MV REST.

taas näkyvämmän Navetan katoksen (015) rakenteissa seurattiin uskollisesti esikuvaansa.

Raatikaisen ehdotuksen mukaisesti Navetta päätettiin kattaa päreillä, ja samalla linjattiin, että muihinkin huopakatteisiin rakennuksiin tehtäisiin pärekatto.¹ Näin Lyytikälän rakennuskokonaisuudesta oli tulossa kokonaan pärekatteinen.

RAKENNUSTAPASELITYS 1986

Eero Raatikainen laati syksyllä 1986 Lyytikälää varten alustavan rakennustapaselityksen.² Yleisperiaatteina hän linjasi, että täydentävät rakennusosat, kuten ikkunat, tuli kunnostaa vanhaa rakennetta ja materiaalia korjaamalla ja paikkaamalla siten, että rakennusosien vaurioituminen pysähtyisi eikä niiden puutteellinen toiminta aiheuttaisi vaurioita ympäristöönsä. Vanhaa materiaalia saisi korvata uudella ainoastaan pakottavasta syystä.

Vaikka periaatteet kirjattiin tarkemmin vasta rakennustapaselityksessä, niitä oli ilmeisesti noudatettu jo vuoden 1985 puolella tehdyissä korjauksissa. Tästä kertoo *Helsingin Sanomissa* 23.11.1985 ilmestynyt artikkeli ”Lyytikälän mahtitalo kunnostetaan suomalaisen talonpojan muistomeriksi”, jonka mukaan korjaus- ja konservointitöitä tekivät Lyytikälässä suomenniemiäiset kirvesmiehet Auvo Kokkonen ja tämän pojat Ismo ja Seppo Kauppinen. Kokkonen mukaan uusi pärekate vastasi vanhaa, ”tekotapa ei ole muuttunut”. Päreet saatiin

1 Lyytikälä-työryhmä, kokouskutsu 27.8.1986. MV REST.

2 Rakennustapaselitys, päivämätön, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

Paltamosta, mutta pärenauloja piti etsiä ”useammasta kaupasta”.³ Lyytikälä-työryhmän katselmuksessa joulukuussa 1985 oli todettu, että korjaustöitä tehtiin ”niinkuin Esko Nieminen olisi tehnyt”, mitä pidettiin ilmeisesti positiivisena asiana.⁴

Käytön kannalta merkittävä päätös oli, että tuvan ja toisen kamarin uunia ryhdyttäisiin lämmittämään. Rakennustapaselityksessä ohjeistettiin kunnostamaan tuvan uunin piippu käyttökelpoiseksi ja keittiön sekä kamareiden hormit ja uunit ”vanhan mallin mukaisesti”.⁵

Materiaaleista ja pintakäsittelyistä

Myös pintakäsittelyistä käytiin korjausalalla 1980-luvulla paljon keskustelua, ja Museovirastossa monet kalliituvat kannattamaan perinteisiä käsittelyjä, kun taas piirirakennustoimistoissa luotettiin uudempiin aineisiin. Esimerkiksi Museoviraston ”työpäällikkö” Matti Raatikainen oli vuonna 1984 suosittanut ”okulaarisen” kuntotarkastuksen pohjalta Lyytikälän aittoihin osittaisen kengittämisen ohella alempien hirsien ja ”tasojen” impregnoimista.⁶

Eero Raatikaisen laatimassa rakennustyöselityksessä ja toukokuun 1988 värittäsuunnitelmassa esitettiin sekä perinteisiä että moderneja pintakäsittelyjä. Värittäsuunnitelmassa edellytettiin Päärakennuksen (001)

3 Käyhty 1985, 24.

4 Lyytikälä-työryhmän pöytäkirja 3.12.1985. MV REST.

5 Rakennustapaselitys, päivämätön. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

6 Hannu Puurusen suullinen tiedonanto 19.9.2017. Raatikainen, M. Matkakertomus virkamatkasta Suomenniemen Lyytikälään 20.9.1984. MV REST.

ulkomaaliksi pellavaöljymaalilla, joka ei sisältäisi synteettisiä sideaineita, ja Navetan seinäpinnat maalattaisiin itse tehdyllä tai tehdasvalmisteisella punamultamaalilla, jossa olisi pigmenttinä faluninpunaista. Katosten alapintoja ja katosten alla olevia pintoja ei pitänyt maalata. Myös talousrakennusten pihalle antavat julkisivut oli tarkoitus maalata punamullanpunaisiksi, koska tällainen väri oli haalistuneena ja poishuhtoutuneena edelleen tunnistettavissa seinistä. Päärakennuksen vesikaton räystäään uusittu puinen vesikouru tuli kyllästää hautatervalla ja tuvan uunin korjauksessa tuli käyttää joko savilaastia tai kalkkisementtilaastia. Yläpohjaankin levitettiin mineraalivillan sijasta lisälämmöneristeeksi sahanpurua.

Päärakennuksen sisätiloihin sallittiin kuitenkin alkydimaalit (”esimerkiksi Teho”) ja lattiat määrättiin maalattaviksi ”tarkoitukseen tehdyllä maalilla (esimerkiksi Permo)”. Navetan kattoristikkojen näkyvät osat oli tarkoitus käsitellä puunsuojalla Vinha 938, ja päärakennuksen länsilapelle tehtiin kesällä 1988 koela päreistä, jotka oli kyllästetty Porakol-puunsuoja-aineella.⁷

HUOLTORAKENNUS PERINTEISILLÄ RAKENNUSTAVOILLA

Henkilökunnan sosiaalilaksi tarkoitettu huoltorakennus, joka oli alun perin ollut tarkoitus toteuttaa lautarakenteisena, päätettiin vuoden 1988 alussa toteuttaa ”perinteiseen tapaan sekä rakenteiden että

7 Värittäsuunnitelma 5.5.1988, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen; Lyytikälä-työryhmän pöytäkirjat 15.12.1987 ja 14.9.1988. MV REST.

työmenetelmien suhteen”. Raatikaisen mukaan ajatuksena oli tehdä rakennus, joka ”herättäisi mahdollisimman vähän kysymyksiä”, eli seudulla tavanomainen tuvan ja kamarin käsittävä pikku rakennus, jonka asiantuntija havaitsisi lähemmällä tarkastelulla uudeksi lisäksi pihapiirissä.¹

Lyytikälän talon työmaa nähtiin Lyytikälä-työryhmässä myös eräänlaisena ”perinteisen kirvesmiestyön ’korkeakouluna’”, mikä oli tuolloin edistyksellinen ja uusi ajatus. Tarkoituksena oli, että huoltorakennuksen pystyttämistä johtaisi kokeneempi, hirsitaloja rakentanut kirvesmies, ja näin oppi siirtyisi eteenpäin työmaan nuorille kirvesmiehille, jotka ”eivät ole koskaan joutuneet tekemään hirsirakennuksen nurkkasalvosta”.² Syyskuussa 1988 Lyytikälä-työryhmä hyväksyi Eero Raatikaisen näistä lähtökohdista laatimat piirustukset. Huoltorakennus salvottaisiin hirrestä, jonka todettiin olevan navettaa lukuunottamatta ”talon kaikkien muiden rakennusten seinämateriaali”. Tuvan puolelle tehtäisiin multiaispermanto, eteiseen ja kamariin rossipermanto. Perusteena todettiin, että molempia rakennetyyppejä oli edelleen jäljellä niin paljon, että entistämistöitä tekevien kirvesmiesten oli syytä tunteane. Lisäperusteluina esitettiin, että hirsiseinän piiluminen ja hirsinurkan tekeminen olivat kirvesmiehen vaikeimmin opittavia taitoja, joiden taitajia oli ennen melkein joka kylässä mutta 1980-luvun jälkipuoliskolla enää harvoja. Asuttavuusnäkökohdat eivät olleet yhtä

1 Eero Raatikaisen suullinen tiedonanto 18.2.2018.

2 Eräitä näkökohtia hirsirakennustyötä koskevan kansatieteellisen elokuvan suunnitelmasta. Muistio. Eero Naskali, 19.1.1988; Muistio Hirsirakennus-aiheisen kansatieteellisen elokuvan tekemisestä. Eero Naskali, 25.2.1988. MV REST.

tärkeitä, eikä Huoltorakennukseen tehty keittotilaa saati lämmitysunia.

MAISEMANHOITOKYSYMYKSISTÄ

Hankkeeseen sisältyi myös maisemanhoidollisia tavoitteita. Eero Raatikainen muisteli vuonna 2018:

”Hankkeen edetessä todettiin tarve tehdä ’kasvipaleontologinen’ tutkimus piha-alueiden kasvillisuuden ja pihapiiriin liittyvien kasvi- ja puutarhamaiden selvittämiseksi. Tutkimuksen tuloksen perusteella arveltiin voitavan päättää mahdollisista ulkoalueiden palauttamisista ja teettää tarvittavat suunnitelmat piha-alueen ja kasvi- ja puutarhamaiden kunnostamiseksi. Tutkimuksen ja suunnitelman tekijäksi ajatellun henkilön kanssa käytiin ainakin keskusteluja mutta kasvimaailman tutkimiseen ja palauttamiseen tarkoitettu hanke lienee jossain myöhemmässä vaiheessa rauennut. Raukeamiseen saattoi vaikuttaa se, että yhteistyö silloisen Suomenniemen kunnan kanssa Lyytikälän pitämisestä matkailukohteena ei käynnistynyt odotetusti. Matkailukohteessa olisi ollut mahdollista järjestää ulkoalueiden ylläpitohoito luontevasti.”³

ESINEISTÖ

Ennen korjaushankkeen aloittamista Museoviraston Kansatieteen toimisto inventoi ja luetteloi vuosina 1984–1988 Eero Naskalin johdolla asuinrakennuksen esineistön. Osa siitä vietiin Museovirastoon: tekstiilejä, jalkineita, kirjoja, isännän muistikirjoja, ruostuvia

3 Eero Raatikaisen kirjallinen tiedonanto, 25.11.2018. Lisätieto löytyy Museoviraston arkistosta.

ruokailuvälineitä.

Myös Korkian aitan (005), Suola-aitan (008) ja Ryytman aitan (016) esineistö inventoitiin. Suola-aitasta luetteloi muun muassa puukehlo vuosiluvulla 1849, suolauspytty vuosiluvulla 1860, puupytty vuosiluvulla 1879 sekä saavi, jonka pohjassa oli vuosiluku 1901. Korkiasta aitasta siirrettiin korjausten tieltä turvaan kirveitä, hakokirves, höyläpenkki, puukkoja ja kalastusvälineitä.⁴ Elokuussa 1985 aitoissa oli tallella vielä jyvälapio ja kaksi viljamittaa puusta, riihessä viskuukone, kaksi varstaa ja puulaatikoita, puimalassa puimakone, haravakone, silppuri ja jousiäes.⁵ Vuonna 1987 saatiin Lauri Niemisen perikunnalta ostetun Riihen irtaimistona viskuukone ja kaksi varstaa.⁶

Naskali teki kalusteista muistion, joka perustui Siiri Laamon haastatteluun. Muistioon liittyi Laamon laatima piirustus asuinrakennuksen huoneiden kalusteista ja niiden sijoittelusta. Kalusto päätettiin säilyttää pääosin olemassa olevassa asussaan ilman kunnostusta tai maalaustöitä. Asuinrakennuksen matot ja verhot oli tarkoitus tuoda kunnostuksen jälkeen takaisin; toisaalta pyrittäisiin hankkimaan uudet samanlaiset, vanhanmaliset matot esimerkiksi Suomenniemen kunnan avulla.⁷

4 Selostus 31.10.–1.11.1984 tehdystä matkasta, Eero Naskali; Lyytikälä-työryhmän pöytäkirjat 12.12.1984, 1.3.1985. MV REST.

5 Muistio Eero Naskalin ja Matti Laamasen matkasta Lyytikälään 16.8.1985. MV REST.

6 Kauppakirja 11.2.1987. MV REST.

7 Lyytikälä-työryhmän pöytäkirjat 4.9.1987, 15.12.1987. MV REST.

Navetan katoksen vinnille talteen pantujen rakennusosien, "fragmenttien", joukossa on Navetan maitohuoneen ikkunan karmi.

DOKUMENTOINTITYÖT

Lyytikkälän talon rakennukset dokumentoitiin uudelleen sekä piirtäen että valokuvaten. Dokumentoinnista ja antikvaarisesta valvonnasta määrättiin vastaamaan Matti Laamanen ja piirustus- ja mittauksien yhdyshenkilöksi työmestari Heikki Ahtiainen. Laamanen täytti vuonna 1987 rakennuksista Museoviraston Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelon kohdeinventointilomakkeet täydentäen tietoja Siiri ja Reino Laamoja, Suoma Niemistä ja Auvo Kokkosta haastatteleamalla.¹ Laamot antoivat kopioitaviksi 1910- ja 1930-luvun valokuvia Lyytikkälän rakennuksista.

Valokuvadokumentointi

Museoviraston rakennushistorian toimisto dokumentoi 1980-luvun lopulla Lyytikkälää valokuvaamalla sekä ulkoa että sisältä.² Työstä vastasivat valokuvaajat P. O. Welin ja Veijo Laine. Myös korjaustöitä dokumentoitiin valokuvaamalla.

Mittauspiirustusdokumentointi

Vuosina 1985–1986 Museoviraston piirtäjät mittasivat kaikki Lyytikkälän rakennukset ja laativat niistä pohja- ja leikkauspiirustukset sekä asemapiirroksen. Työstä vastasivat Eero Jama ja Heikki Ahtiainen.³

- 1 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 12.6.1985, 15.12.1987. MV REST.
- 2 Selostus 31.10.–1.11.1984 tehdystä matkasta, Eero Naskali. MV REST.
- 3 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 1.3.1985, 12.6.1985. MV REST.

Fragmenttien talteenottaminen

Korjaustöiden kuluessa rakennuksista otettiin talteen fragmenttinäytteitä – orsia, puisia vesikouruja ja aittojen katonharjan päätykoristeita. Ajatuksena oli koota Navettaan suunniteltuun yleisötilaan restaurointinäytely ja panna siellä esille rakennusfragmentteja. Kesällä 1985 purettavista pärekatoista otettiin *Helsingin Sanomissa* julkaistun artikkelin mukaan neliömetrin laajuisen näyte – joskus "lähes murusina" –, joka toimitettiin tutkittavaksi Museovirastoon.⁴

Dokumenttifilmin tekeminen

Lyytikkälän korjaus- ja rakennustöistä kuvattiin dokumenttielokuva, jonka filmaus käynnistyi jo keväällä 1987. Museoviraston ja Elokuva tuotanto Mauri Frontin välinen sopimus noin 20-minuuttisen lyhytelokuvan valmistamisesta allekirjoitettiin 3.3.1988. Front kuvasi muun muassa Navetan katoksen rakennustöitä, mutta Museoviraston kansatieteen toimiston ehdotuksesta haluttiin ennen kaikkea ikuistaa opetusfilminä huoltorakennuksen rakennusvaiheet "rakennuspuiden kaadosta tupaantuliaisiin", kun oli päätetty, että se toteutettaisiin "perinteisenä veistotyönä".

Dokumenttifilmin tarpeellisuutta perusteltiin Lyytikkälä-työryhmässä sillä, ettei "Suomelle ja Pohjoismaille tunnusomaisesta" hirsirakentamisen tavasta

- 4 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 28.10.1986, 4.9.1987, 15.12.1987; Lehdistö tiedote 1.8.1989. Museovirasto ja Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimisto. MV REST; Käyhty 1985, 24.
- 5 Sopimus hirsirakennus-aiheisen lyhytelokuvan valmistamisesta. 3.3.1988; Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 4.9.1987 ja 15.12.1987. MV REST.

ollut olemassa tyydyttävää saati kansatieteellisiä vaatimuksia vastaavaa elokuvatalennusta ja että oli vaikeaa löytää perinteistä hirsirakennustyötä taitavaa kirvesmiestä saati kokonaista kirvesmiesporukkaa taikka rakennuttajaa, joka haluaisi teettää perinteisen hirsirakennuksen.¹

Elokuva *Hirsirakennus* valmistui vuonna 1990 ja se kuuluu Museoviraston Kuvakokoelmiin (KK5555:1). Elokuva on katsottavissa myös Youtubessa.

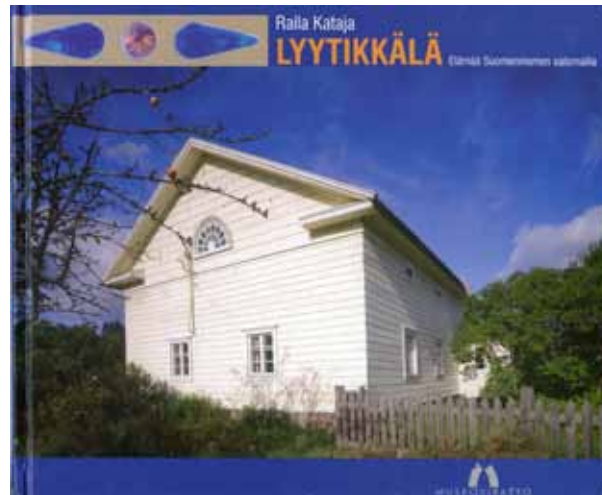
Lyytikkälä-kirja

Jo korjaushankkeen alkuvaiheessa päätettiin, että Lyytikkälän talosta tehtäisiin julkaisu, joka esittelisi Lyytikkälää historiallisena maatilana ja tutkimuskohteena. Raila Katajan kirjoittama, kuvitettu kirja *Lyytikkälä – Elämää Suomenniemen salomailla* ilmestyi Museoviraston julkaisemana vuonna 2001. Teos käsittelee pääosin Lyytikkälän kulttuuri- ja asukashistoriaa: rakennusten osalta se tukeutuu paljolti Osmo Vuoriston vuonna 1965 julkaisuun artikkeliin ”Suomenniemen Lyytikkälä”.

1 Eräitä näkökohtia hirsirakennustyötä koskevan kansatieteellisen elokuvan suunnitelmasta. Muistio. Eero Naskali, 19.1.1988; Muistio Hirsirakennus-aiheisen kansatieteellisen elokuvan tekemisestä. Eero Naskali, 25.2.1988. MV REST.

Hirsirakennus on Eero Naskalin & Mauri Frontin vuonna 1990 valmistunut lyhytelokuva (25.10 min) perinteisestä suomalaisesta hirsirakennustekniikasta. Elokuvaan on dokumentoitu Lyytikkälän Huoltorakennuksen rakentamisen vaiheet. Kuva: kuvankaappaus videosta.

Museovirasto julkaisi vuonna 2001 Raila Katajan kirjan *Lyytikkälä – Elämää Suomenniemen salomailla*.

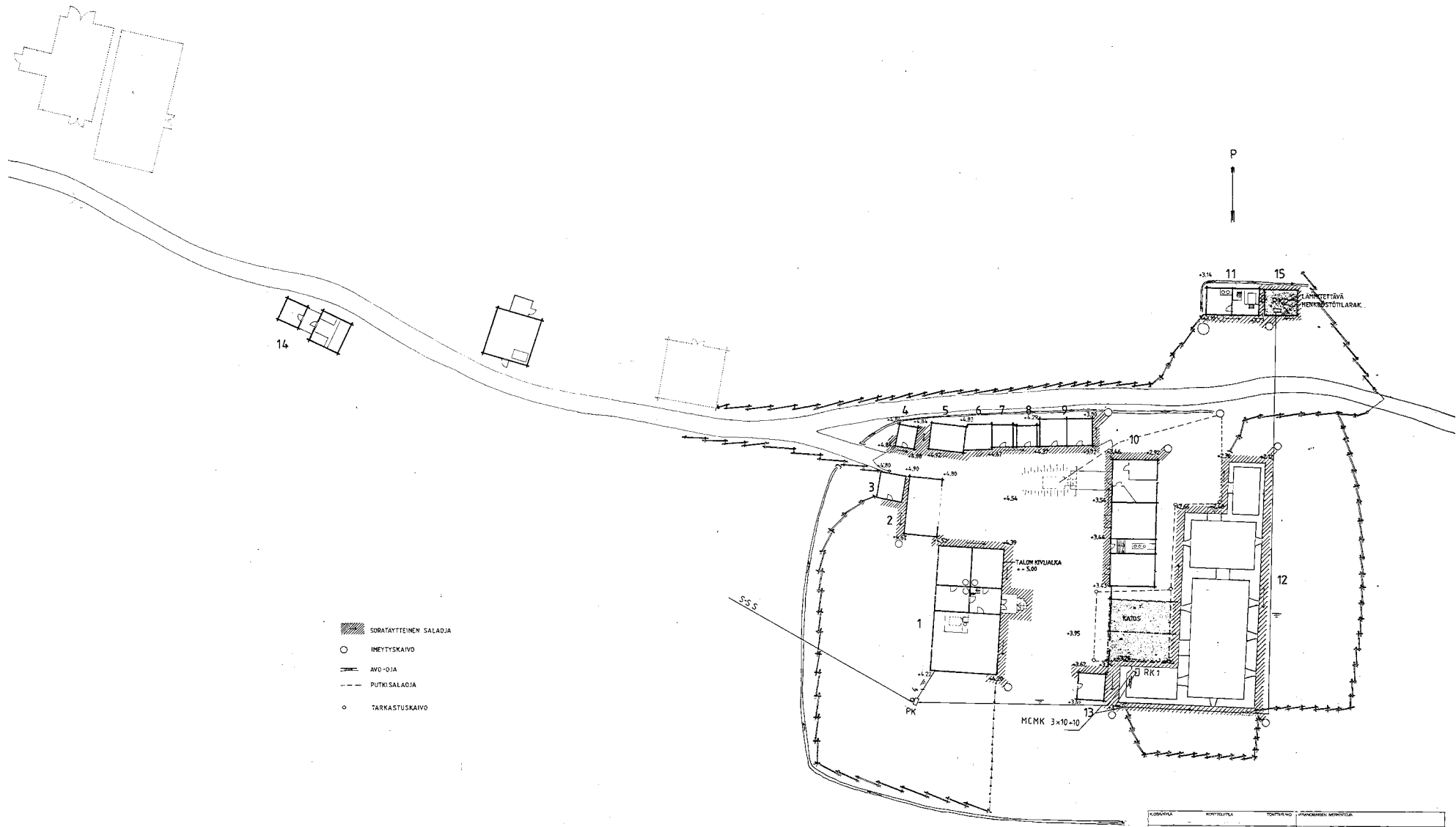
EERO RAATIKAISEN ANEKDOOTTI 1980-LUVUN KORJAUSVAIHEESTA

Kun Lyytikkälässä oltiin aloittamassa jokin uusi vaihe tai tehtävä, kokoontuttiin paikalle keskustelemaan asioista. Kokoon-tuminen tapahtui isommalla tai pienemmällä joukolla, mutta paikalliset timpurit, kutsutaan heitä vaikka nimillä Nokkamies ja Poika (n. 50 v), olivat kuitenkin aina paikalla.

Tuvan alapohjan tiedettiin olevan multapenkkirakenteinen. Tuvan lattiassa oli luukku, koska tilaa tuvan alla oli käytetty kellarina. Kamareiden ja ”kyökin” alapohjasta ja lattiasta ei ollut muuta tietoa kuin se, että lattia paikoin notkui sillä liikuttaessa. Kun kamarin lattia epävirallisen työmaakokouksen yhteydessä avattiin, todettiin rakennuksen tämänkin osan olevan multapenkkirakenteinen. Avatussa kohdassa oli multapenkin läpi menevä neljästä laudasta tehty nelikulmainen putki, epäilemättä tuuletusputki, joka johti multapenkin läpi ulos. Siitä huolimatta että sokkelissa olleet kissanluukut oli avattu vakiintuneen ohjeen ”luukut auki kun järvi on jäätön” mukaisesti, ei putkesta näkynyt valoa, kun tilannetta tarkasteltiin sisäpuolelta. Sanoin: ”Olisiko joku pistänyt putkeen jotain lämmöneristyksen parantamiseksi?” ja lisäsin leikilläni ”Vaikka vanhat sarkahousut.” Nokkamies sanoi Pojalle: ”Mene ulkopuolelta katsomaan.” Poika meni, tuli pian takaisin katsoen minua epäluuloisena ja sanoi: ”Mistä sinä sen tiesit?” Kädessään hänellä oli sarkaiset saapashousut, samaa mallia kuin mitä oli nähty 1900-luvun huviverofilmeissä.

Anekdootti on sikäli yleisemminkin opettavainen, että se osoittaa alapohjan tuuletuksen merkityksen. Lattia notkui juuri sillä kohdalla, missä lattian tuuletus oli ympärivuotisesti estetty.”

Lähde: Eero Raatikaisen kirjallinen tiedonanto, 25.11.2018.

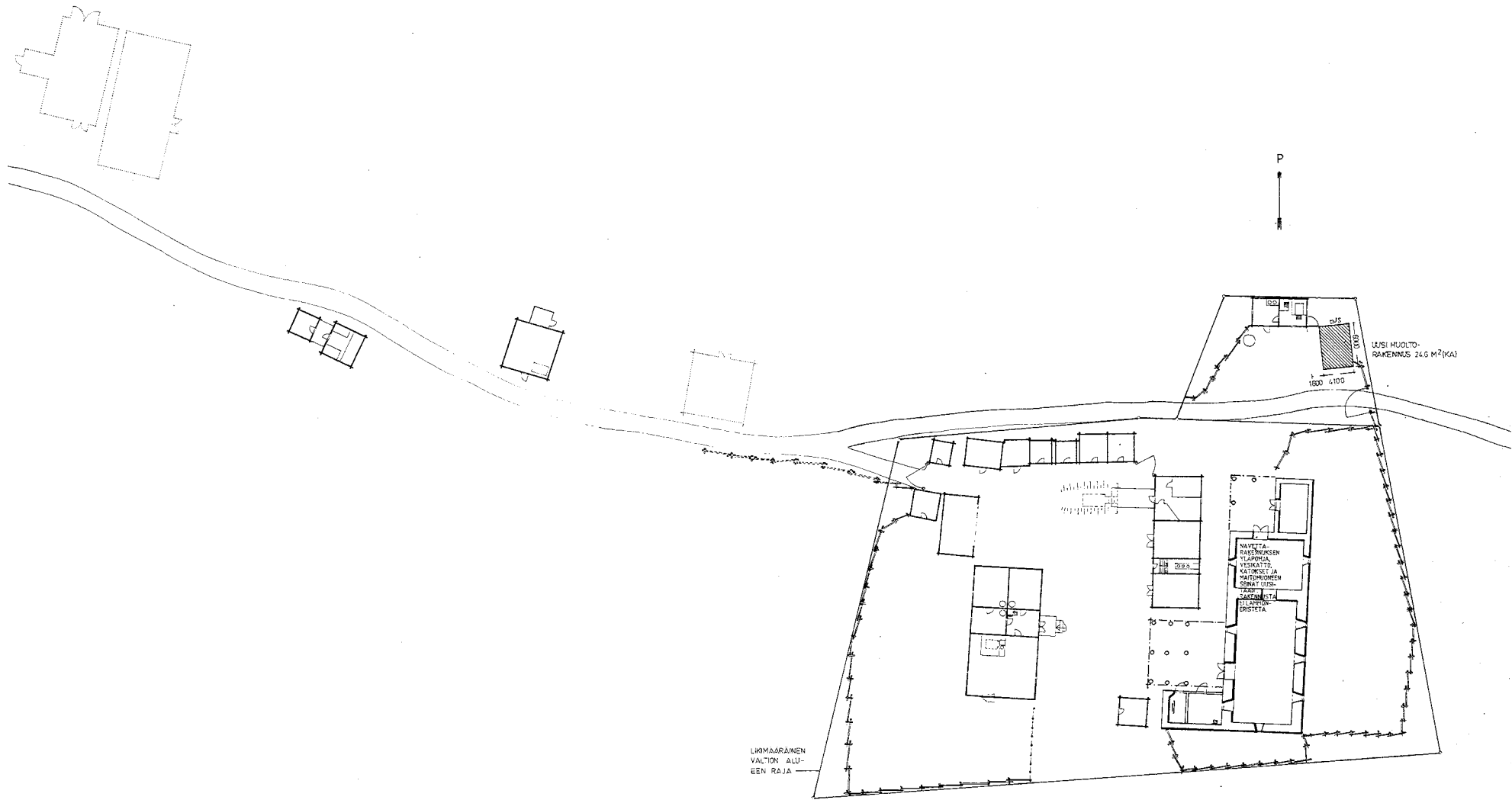

- ▨ SORATÄYTEINEN SALAJIA
- INEITYSKAIVO
- AVO-OJJA
- - - PUTKISALAJIA
- ◊ TARKASTUSKAIVO

Lyttikkälän Navetan katoksen rakentamiseen liittyvä asemapiirros ja kuivaussuunnitelma.
 Eero Raatikainen, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen 10.11.1986, Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimiston
 J. Perttulan lisäykset 12.1.1987. Piirros: MV RHO.

KORVAUS	KORITTELU	TOIMITUS	YHTEINEN MERKINTÄ
MAKSETTU	ASEMAPIIRUSTUS		
OMI			
LYTTIKKÄLÄ			
12.1.-87	J Perttula		287
KYMEN JA MIKKELIN PIIRIRAKENNUSTOIMISTO			
<small>KALPPAVUONOKATU 4 45100 KOUVOLA 10 P.01.1911</small>			

LYTTIKKÄLÄ / SUOMENNIEMI		
KORJAUS	LUONNOSPIIRUSTUS	PIIR. N.0 1
HÄMEENLINNA 26.08.1986	10.11.1986	ASEMAPIIRUSTUS JA KUIVAUSSUUNNITELMA MKR 1/250
Eero Raatikainen Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen Oy Raatikainenkatu 9 A, 15200 MML, p.017723335		

Huoltorakennuksen uudisrakennusvaiheeseen ja Navetan yläpohjan rakennustöihin liittyvä Lyttikkälän asemapiirros
 3.12.1987 / 15.4.1988 Eero Raatikainen, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen / MV RHO.

LYTTIKKÄLÄ / SUOMENNIEMI	1250	1:101
ASEMPIIRUSTUS	- PÄÄPIIRUSTUS	HOUDON LÄÄN, SUOMENNIEMI KUNTA LYTTIKKÄLÄN KYLÄ
UUDISRAKENNUS 3.12.1987	MAKSYMÄÄRÄ 25.4.1988	TELA RHO 10/12 JA MÄÄRÄALA Y. LASTA RHO 213
Eero Raatikainen Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen Oy Rauhankatu 3 A, 00210 HELSINKI, SUOMENNIEMI		

PERIAATTEIDEN TOTEUTUMISESTA

1980-luvun korjaus- ja restaurointihankkeessa tuloksena oli kokonaisuus, jolla kerrottiin parisataa vuotta vanhan maatilan rakennuskannasta ja elämäntavasta sellaisena kuin se oli 1950-luvulla.

PES toteutui pääpiirteissään siten, että syksyllä 1985 uusittiin Suola-aitan (008), Vanhan tallin (003), Rytymuon aitan (016) sekä Saunan (013) pärekatot ja kunnostettiin ulkorakennusten rakenteet ja perustukset, vuonna 1987 Navetan (014) kivijalka. Vuonna 1987 korjattiin Päärakennuksen (001) vesikatto, maalattiin talon ulkoverhoilu ja tehtiin sisäkorjauksia. Vuonna 1988 tehtiin viimeistelytyötä, kuten Navetan ulkoseinien maalaus, Riihen (017) kattaminen, särentääitojen rakentaminen ja pihanhoitotyöt.¹ Huoltorakennus eli ”Pikkutupa” (020) valmistui vuonna 1989.

Kaikkia huopakattoja ei vaihdettu päreelle, mahdollisesti siksi, että huopakatteet olivat vielä hyvässä kunnossa. Eero Raatikainen muistelee, että aittoja ei hankkeen kuluessa kengitetty eikä kiviä lisäilty niiden alle. Modernejakin ratkaisuja tehtiin: Päärakennukseen tulivat salaojat, hiekkatäytöt ja savisaarrot veden pois johtamiseksi², ja tupaan ja kamariin tuotiin sähköt

lämmittämistä ja valaisemista varten.

Jälkikäteen voi todeta Lyytikälän olleen lähtökohdaisesti kiitollinen kohde uudenaikaiselle hellävaraisemalle kunnostamiselle, koska sitä ei navettaa lukuun ottamatta oikeastaan ollut tarvetta ryhtyä palauttamaan ”alkuperäisasuun” taikka loistonsa päiviin, eikä useimmille rakennuksille muutenkaan tarvinnut tehdä kovin suuria toimenpiteitä. Käyttötarkoituksen rajallisuuden vuoksi ei juuri ollut paineita toteuttaa mukavuusiakaan.

Toisaalta Lyytikälän taloon muodostui uusi ajallinen kerrostuma rekonstruoiduista ja uusista, perinteisin menetelmin tehdyistä rakenteista.

Uutta otetta edustivat aiempien rakenteellisten ratkaisujen tutkiminen, suppea väritutkimus, kasvillisuusinventointi ja -suunnitelma sekä korjaus- ja rakennustöiden dokumentointipyrkimys. Rakennuksista tehtiin suurpiirteiset mittauspiirustukset, Huoltorakennuksen toteutuksesta kuvattiin dokumenttifilmi ja Navetan rakenteiden rekonstruointityötä valokuvattiin. Muuten vanhojen rakenteiden tutkimus ja korjausten dokumentointi näyttävät jääneen vaatimattomiksi.

Suunnitelmasta jäivät kokonaan toteutumatta talousrakennusten pihajulkisivujen maalaus, mahdollisesti taloudellisten seikkojen vuoksi, sekä audiovisuaalisin välinein varustettu yleisötila, jossa olisi voitu tehdä museoksi hiljennetyn talon historiaa ja entistä elämänmenoa kävijöille tutuksi muun muassa näyttämällä Lyytikälä-aiheisia elokuvia. Esille olisi pantu myös restaurointinäyttely Lyytikälästä talteen otettuine rakennusfragmentteineen. Oma merkityksensä oli sillä, että Suomenniemen kunnassa, jonka tuli huolehtia valvonnasta ja opastuksesta, vaihtui asioista vastaava henkilö ja kiinnostus Lyytikälän taloa kohtaan väheni. Myös ajatus maiseman avoinna pitämisestä ja näkymien avaamisesta jäi, ehkä resurssisyistä, paperille.³

Vaillinaisen dokumentoinnin vuoksi ei jälkikäteen ole kaikin osin luotettavasti varmistettavissa, toteutettiinko toimenpiteet suunnitelmien mukaisesti vai niistä jollain tavalla poiketen. Siksi osaan toimenpiteistä viitataan tässä selvityksessä esimerkiksi muodossa ”ajatuksena oli, että...”

1 Lehdistötiedote 1.8.1989. Museovirasto ja Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimisto. MV REST.

2 Eero Raatikaisen suullinen tiedonanto 6.3.2015.

3 Eero Raatikaisen suullinen tiedonanto 18.2.2018.

EERO RAATIKAISEN MIETTEITÄ 1980-LUVUN PERIAATELINJAUKSESTA

”Restaurointiajattelu oli 1980-luvulle tultaessa muovautunut edeltäneiden suurten, kansallisesti tärkeiksi koettujen hankkeiden mukana. Kuitenkin kohteet, Turun linna, Hämeen linna ja Olavinlinna olivat kaikissa keskeisissä suhteissa kohteina ratkaisevasti Lyytikkälästä poikkeavia. Linnoissa oli merkittäviä suojaustarpeita ja teknisiä korjaustarpeita, linnojen käyttötarkoituksen jatkuvuus oli katkennut sukupolvia aikaisemmin, linnojen asema osana kansallista kulttuuriperintöä edellytti niiden olemista avoimina suurille kävijämäärille ja linnojen restauroidun asun edellytettiin vastaavan niiden asemaa kansallisina monumentteina. Siten linnojen vaiheilla vallitsevaksi muodostunut ’herooinen’ restaurointiajattelu ei mitenkään soveltunut Lyytikkälässä tarvittavien suunnitelmien lähtökohdaksi.

Vaikka Lyytikkälä ei enää toiminut maatalon talouskeskuksena, oli tieto toiminnasta vielä hyvin tiedossa ja toiminta oli ilman erityistä museointiakin pääasiassa ymmärrettävissä. Siksi aktiivinen näyttelytoiminta haluttiin rajata navetan sisätilaan. Navetassa oli muutenkin tarve tehdä raskaampi rekonstruktio ja suojaustoimenpide, joten aktiivisen museaalisen toiminnan sovittaminen navetan sisätilaan ei olisi ristiriidassa muuten noudatetun tavoitteen säilyttää rakennukset ja tilat mandollisimman vähäisin muutoksin kanssa.

Lyytikkälän aikaisemman, Niemisen veljesten aikaisen, ylläpidon ymmärrettiin perustuneen vähittäiseen pienten portaiden toimintaan. Silloisen ylläpidon tarkoitus oli myös sopeuttaa Lyytikkälä silloin pakollisiksi koettuihin käytön sanelemiin tarpeisiin. Restaurointihanke pyrittiin sovittamaan tämän perinteen jatkoksi. Toisaalta restaurointihankkeen vain vuosittain tiedossa oleva rahoitus ja toteutustapa johtivat osaltaan siihen, että hanke jaettiin sellaisiin osatavoitteisiin, jotka tiedettiin voitavan myös saattaa valmiiksi.

Tämäkin osaltaan ohjasi restaurointia pienten askelten tielle.”

Eero Raatikaisen kirjallinen tiedonanto, 25.11.2018.

Restaurointiperiaatteet nyt

Lyytikälän talon kaltaiset rakennuskokonaisuudet, jotka todistavat vuosisatojen kuluessa kehittyneestä talonpoikaisesta, maatalouteen ja hirsirakentamiseen perustuvasta elämänmuodosta, ovat käyneet yhä harvinaisemmiksi. Samalla talonpoikaisen elämän- ja rakennustavan tuntemus ja ymmärrys ovat jäämässä suomalaisille yhä kaukaisemmaksi asiaksi. Esitiedon vähäisyyden vuoksi Lyytikälän talon pihapiiri rakennuksineen pystyy välittämään uusille kävijöille yhä vähemmän informaatiota. Talon historiaa ja vaiheita voisi tuoda esiin erilaisten infotyökalujen avulla.

Voidaan leikitellä ajatuksella, että 1980-luvulla olisi valittu toinen linja ja korostettu rakennuskantaa, joka on peräisin ajalta 1770-luvulta 1900-luvun alkuun, Lyytikälän ”loiston päiviä” eli Vilppu Lyytikäisen aikaa, sillä valtaosa rakennuksista periytyy joko Vilpun ajalta tai vielä kauempaa. Vain nykyinen Sauna, Vajarakennus ja Sikopaja on rakennettu vasta Vilpun kuoltua. Toki joitain rakennuksia, kuten Puimakatos, Lato, Tuulimylly ja Kalasauna, oli museointivaiheeseen tultaessa jo hävinnyt tai häviämässä ja esineistö oli pääosin uudempaa. Vilpun aikakauden Lyytikälän tavoittelu olisi merkinnyt myös sen arvioimista, minkä väriseksi päärakennus hänen isännyytensä aikana oli maalattuna.

*

Sen sijaan että Lyytikälän taloa pyrittäisiin esittämään edelleen 1950-luvun asua tavoittelevassa asussa, Lyytikälän talossa voitaisiin nyt tuoda esiin talonpoikaisen elämäntavan ja rakentamisen ajallisia ulottuvuuksia sekä mahdollistaa talon aktiivisempi käyttö. Kiinnostava vertaiskohde on Lamminahon talo, jota 1990-luvulla museoitaessa asetettiin tavoitteeksi kokonaisuus, jota ei palautettaisi mihinkään aikaisempaan vaiheeseen vaan joka esiteltäisiin kaikkine ajallisine kerroksineen, myös suvun elämästä kertovana museona.

Lyytikälän talon rakennuskannassa on erotettavissa karkeasti ottaen neljä ajallista vaihetta: 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun rakennukset, Vilppu Lyytikäisen kauden ”loisto aika”, Niemisten aika sekä 1980-luvun museointivaiheen ratkaisut ja korjaukset. Museointivaiheessa Lyytikälän taloon tuli myös sille ennestään vieraita teknisiä lisäyksiä, kuten salaojitus ja vesien poisjohtojärjestelmä. Tältä pohjalta Lyytikälän talon hoidon vastaiset periaatteet ovat seuraavat:

- A Lyytikälälle ominaisten rakennustapojen ja -materiaalien sekä koetellusti kestävien ratkaisujen käyttö;
- B Kertovuuden ja kerroksellisuuden vahvistaminen
  - yksityiskohtien harkittu palauttaminen
  - ajallisten kerrostumien esiintuominen
- C Talomuseon monipuolisempi käyttö.

A LYYTIKKÄLÄLLE HISTORIALLISESTI OMINAISET RAKENNUSTAVAT JA -MATERIAALIT SEKÄ KESTÄVÄT RATKAISUT

Lyytikälän restauroinnissa ja korjauksessa käytetään ratkaisuja ja rakenteita, joista on perinteisessä talonpoikaisessa rakentamisessa pitkäaikaista kokemusta ja jotka eivät kuormita ympäristöä: kestäviksi osoittautuneita, rakennuksille ja ihmisille terveellisiä materiaaleja ja ratkaisuja, pääasiassa perinteisiä tekniikoita ja rakennusaineita. Sinne ei tuoda perinteiseen ja Lyytikälän rakennustapaan historiallisesti (1770-luvulta 1950-luvulle) kuulumattomia aineita muutoin kuin museaalisista, museon käytön kannalta perustelluista syistä tilanteessa, jossa on mahdotonta ratkaista museon ylläpidon ongelmaa laadukkaasti ainoastaan perinteisillä rakennustavoilla. Korjattaessa dokumentoidaan rakenteet ennen korjausta, korjausvaiheet sekä lopputulos.

Rakennusten ja rakennelmien elinkaarta pyritään jatkamaan restauroivin ja konservoinnin toimenpitein. Rakennusten osalta huolehditaan samalla siitä, että rakennusten kantavan rungon ja rakennusosien alkupeäinen toimintaperiaate säilyy. Jos tullaan tilanteeseen, jossa voidaan katsoa rakennuksen tai rakennelman materiaalisesti tulleen elinkaarensa päähän, harkitaan mahdollisuutta dokumentoida ja purkaa se ja toteuttaa uusi muodoltaan, rakennustekniikaltaan ja -materiaaleiltaan vastaavana, käyttökelpoisia alkuperäisiä osia hyödyntäen. Tavoitteena on myös se, että tuloksena olisi täysin käyttökelpoinen talonpoikainen rakennus. Näin havainnollistetaan myös talonpoikaista rakennustapaa.

B KERTOVIIVUUS JA KERROKSELLISUUS

Kuluminen, lahoaminen ja toimenpiteet syövät ja muuttavat jatkuvasti Lyytikälän yksityiskohtia. Redusoitumista ja köyhtymistä vastaan taistellaan **palauttamalla** Lyytikälään sieltä hävinneitä, kenttätutkimuksen, valokuvien ja piirustusten avulla luotettavasti ja uskottavasti rekonstruoitavissa olevia elementtejä, kuten ulkoportaita, koristeosia, aitoja ja portteja. Sisätiloissa vaalitaan vastaavasti muun muassa uuneja, ikkunoita, lattiaita, seinäpapereita ja kattopahveja, kalusteita sekä esineitä. Palauttaminen suunnitellaan ensin periaatetasolla ja sitten rakennuskohtaisin piirustuksin, ja sen toteuttamista ohjataan huolellisesti.

Kateratkaisujen avulla kerrotaan luontevasti eri aikojen rakennustavoista, rakennusten iästä ja perinteisestä talonpoikaisesta työympäristöstä, jossa paitsi aitojen myös kattojen ylläpitäminen oli merkittävä osa talon arkea. Uusi kattamissuunnitelma tähtää sekä museon kertovuuden parantamiseen että suurimpien kattojen ylläpidon helpottamiseen. Alun perin lautakatteisiksi rakennetut Ryytmuanaitta (016) ja Kartanomuanaitta (010) varustetaan lautakatteella. Vanhimmissa talousrakennuksista palautetaan tuohi-malkakatto Suola-aittaan (008) ja Hevostalliin (004), jotka ovat alun perin olleet tuohi-malkakatteisia. Muuten rakennuksiin tehdään pääsääntöisesti pärekatto. Tämä antaisi paremman kuvan Lyytikälän talossa eri aikoina käytetyistä katteista kuin nykyinen päre- ja huopakatemaailma.

Nykyaikaisempia mutta perinteikkäitä katemateriaaleja voitaisiin käyttää tapauksissa, joissa se on perusteltua rakennuksen toiminnallisten tavoitteiden,

pihapiirin hierarkian ja rakenteen autenttisuuden kannalta. Esimerkiksi suurikokoisen Navetan (014) katto-rakenne ei ole peräisin tilan toiminnan ajalta vaan se on toteutettu modernein rakentein 1980-luvun lopulla. Tältä pohjalta voidaan puoltaa Navetan kattamista huovalla, kun taas pitkälti alkuperäistä vastaavana rekonstruoitu Navetan katos (015), joka on hyvin näkyvä elementti kartanomaalla, katetaan päreillä. Päärakennuksessa (001) harkitaan katetta seuraavan kerran uusittaessa huopa- tai peltikatetta, joka mahdollistaisi uunien lämmittämisen.

Päärakennuksen ajallisia kerrostumia tuodaan esiin rikastamalla sen ulkoväriä väriystutkimuksen pohjalta. Nykyväri vastaa lähinnä 1920-luvulta alkaen yleistynyttä vaaleiden värien hegemoniaa; 1920-luvulla Lyytikäläkin muistitiedon mukaan maalattiin vaaleaksi. Väriä on myös 1920-luvulta alkaen redusoitu ja pelkistetty. Lisäksi on huomattava, että *puhdasta* valkoista ei ole 1920-luvulla eikä sitä ennen Suomessa käytetty puurakennusten maalauksessa.

Lisäksi talonpoikaista rakennus- ja elämäntapaa havainnollistetaan ja tehdään ymmärrettävämmäksi esittelemällä Lyytikälää kuvallisesti ja sanallisesti sekä elävän kuvan avulla.

C MONIPUOLISEMPI KÄYTTÖ

Restauroinnissa tehdään ratkaisuja, jotka sallivat Lyytikälän rakennusten monipuolisemman käytön ja museon toiminnallisen aktivoimisen (vrt. Lamminahon talo). Päärakennuksen uunit kunnostetaan käyttökuntoisiksi ja uunien lämmittämiseen varaudutaan tulisijallisten

Tuvan pöytä, jonka irtonainen levy käännettiin leipomista varten pohjapuoli ylöspäin.

rakennusten tulevissa kateratkaisuissa. Tämä lisää myös viihtyisyyttä ja maatilatoiminnan ymmärtämisen mahdollisuuksia.

*

Lyytikälän taloa ympäröivät naapurikiinteistöjen maat eivät kuulu museon maa-alaan. Ympäröivän maiseman kehittämisessä olisi tärkeää luoda naapurien kanssa yhteistyötä ja miettiä tulevaisuuden ratkaisuja Lyytikälän talomuseon maiseman vaalimiseksi.

RAKENNUSKOHTAINEN RAKENNUS- JA KORJAUSHISTORIA

Luvussa käsitellään numerojärjestyksessä Lyytikkälän rakennukset ja rakennelmat. Ensin käsitellään asetuksella suojellut rakennukset, sen jälkeen rakennukset ja rakennelmat, joita ei ole suojeltu. Viimeisenä on tietoa puretuista tai hävinneistä rakennuksista. Päärakennusta on käsitelty muita rakennuksia laajemmin ja siitä on laadittu myös huonekortit.

Kunkin rakennuksen kohdalle on koottu tietoa ja arkistomateriaalia rakennus- ja korjausvaiheista. Korjaustyöt on dokumentoitu vuoden 2018 loppuun asti.

Päärakennus (001)

Asuinrakennus 319940

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Rakennus, pohjämitoiltaan 18 x 9½ metriä, on tehty lohkokivistä muuratulle kivijalalle ja multapenkille yhtenä kokonaisuutena. Kehikko on ilmeisesti salvottu veistämättömistä hirsistä ja sivuttu vasta valmiina seinänä. Käytetty puutavara on laadukasta, ja tuvan mahtavimmat hirret ovat noin 30 cm:n korkuisia.

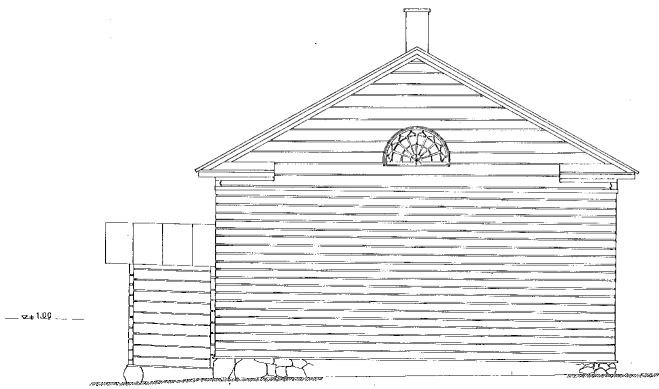
Ullakon päädyt ja suurille pyöreille kiville rakennetun kuistin seinät ovat lankkurakenteiset. Ne ovat 25–26 cm leveää, koristehöylättyä ponttilankkua, joka on nähtävästi raamisahattu. Talon hirsirunko on vaakalaudoitettu noin 19 cm korkeilla ja 3,5 cm paksuilla, takonauloin kiinnitetyillä ponttilaudoilla. Laudoitus on nurkissa jiirattu.

Talo käsittää tuvan, *porstuvan* eli *tampuurin*, etukammarin ja takakammarin, jota on kutsuttu myös *saliksi*, sekä ruokahuoneen eli *kyökin*. Tupa on muita tiloja korkeampi, ja siinä on uloslämpiviä uuni.

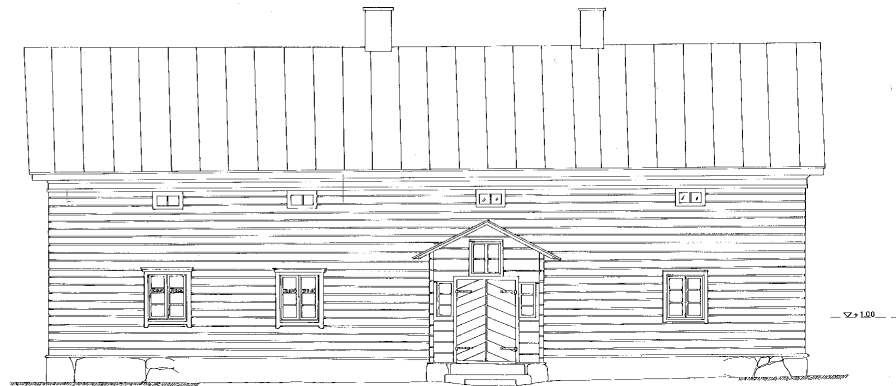
Rakennuksessa on monia aikansa tavallisesta suomenniemeläisestä talonpoikaisrakentamisesta eroavia piirteitä, kuten tuvan kattoa kannattava ansas, lukkohakanurkka, konttikattotuolit, lautaverhoilu ja ullakolla lunetti- ja haukkaikkunat, tuvan kohdalla valehaukkaikkunat. Leveä vaakalaudoitus, jossa ei kuistia lukuun ottamatta ole nurkkalautoja eikä muuta pystyjäsentelyä, sekä pääkolmion listoitukset ja lunetti-ikkunat ovat piirteitä, jotka ovat ominaisia Itä-Suomen empirelle.

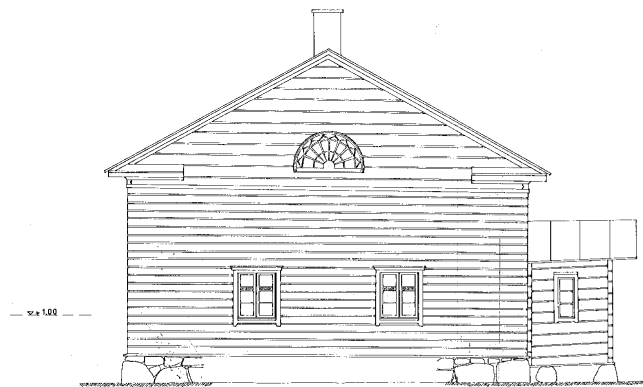
Lyttikkälän Päärakennus elokuussa 2018.

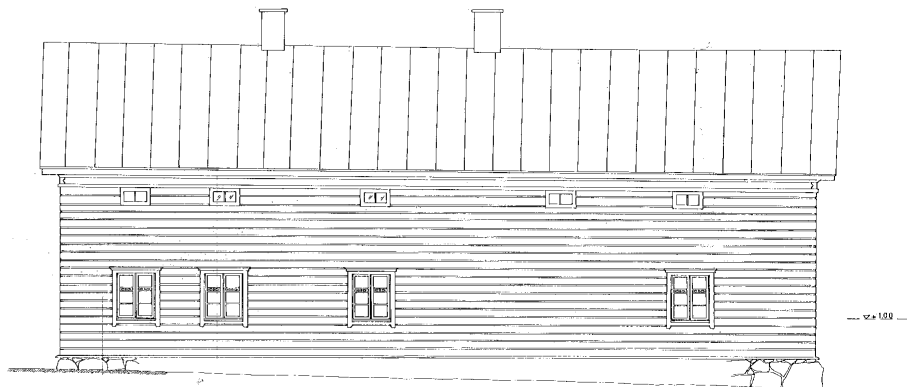
POHJOISSEINA

ITASEINA

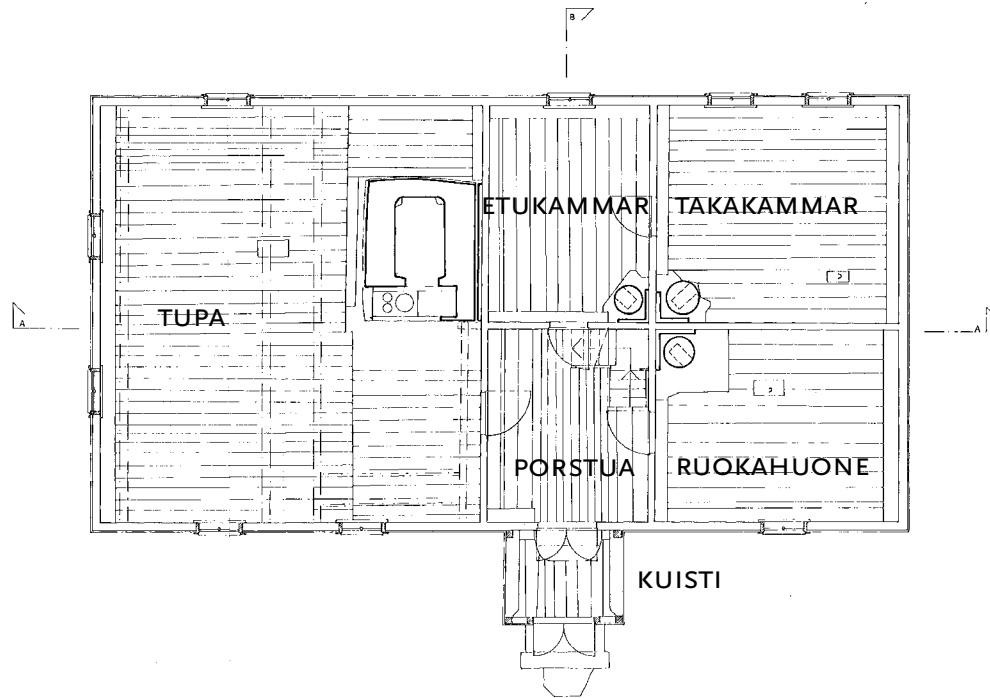

ETELÄSEINA

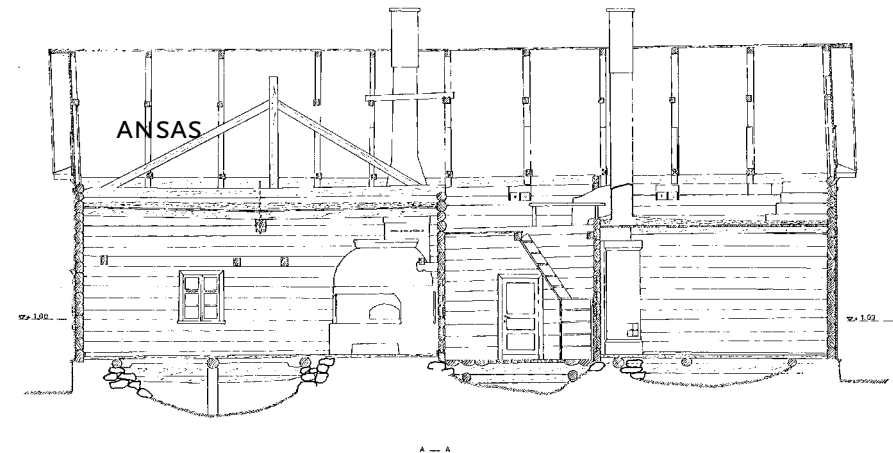
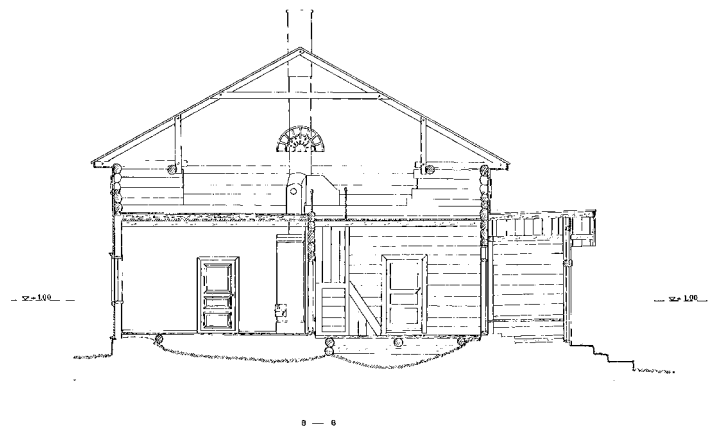

LÄNSISEINA

Asuinrakennuksen julkisivujen mittauspiirustukset 1986. E. Jama ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Tupa vuonna 2010. Armi Taipaleen mukaan tuvassa on tehty veneitäkin. Kuva: Netta Böök.

Asuinrakennuksen pohjapiirustus ja leikkaukset 1986. Tupa on kooltaan 8,5 x 9,2 metriä, porstua 3,5 x 4,2 m, etukammar 3,5 x 4,8 metriä, takakammar 5,4 x 4,8 metriä ja ruokahuone 5,4 x 4,2 metriä. Mittauspiirustukset: E. Jama ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Leikkauspiirustuksessa näkyy tuvan haltijapalkkia kannattava riippuansas.

RAKENNUS- JA MUUTOSVAIHEET 1867–1984

Vilppu Lyytikäisen rakennuttama talo on tiettävästi pystytetty nälkävuosien aikaan vuonna 1867, joskaan isoa taloa tuskin on saatu valmiiksi vuodessa. Rakennustöitä johti perimätiedon mukaan Siipenperk-niminen mestari, jonka kerrotaan juuri tätä ennen olleen rakentamassa Suomenniemeen arkkitehti A. H. Dalströmin suunnittelemaa puukirkkoa.

Hirsirunko lienee laudoitettu hirsirungon laskeuduttua, viimeistään 10–20 vuotta talon valmistumisen jälkeen. Ei ole poissuljettua, että lautavuoraus ja värilasikoristeiset ikkunat olisivat samalta ajalta; muista poikkeava kyökin eli ruokahuoneen ikkuna saattaa olla vanhempaakin perua.

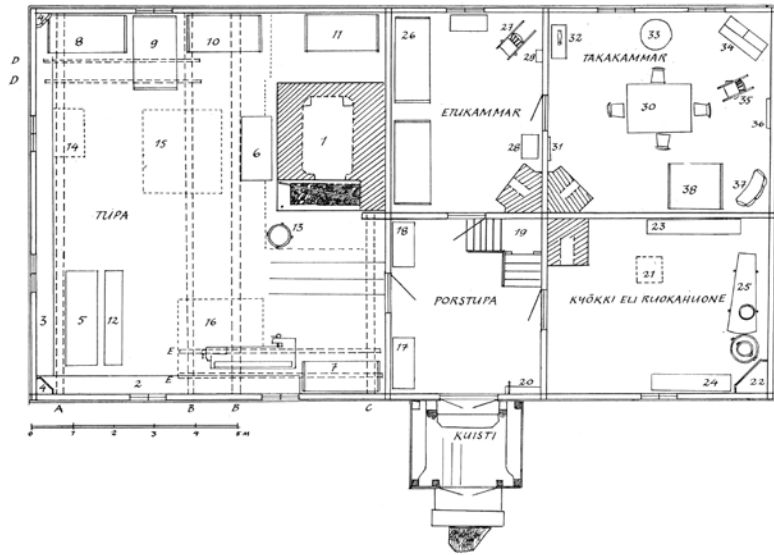
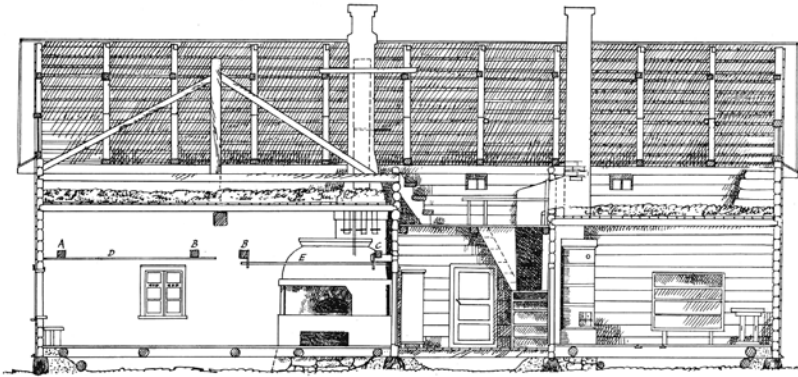
Alkuperäinen vesikate lienee ollut joko lautaa tai puukkopärettä; viimeksi mainittuun katteeseen saattaisivat viitata ullakolta vuonna 2016 löydetty erikoiset, pienenpienet takonaulat. 1910-luvulta alkaen talossa on varmuudella ollut pärekatto. 1960-luvun alun jälkeen sen päälle pantiin huopakate, joka uusittiin 1970-luvun lopulla tai 1980-luvun alussa. Ajoittamattomia muutoksia on muun muassa kivijalan tuuletusaukkojen tukkiminen.

Rungossa olevat jäljet antavat aiheita epäillä, että tupaan on alun perin muurattu savu-uuni, joka olisi – oletettavasti 1800-luvun puolella – korvattu uloslämpiviivillä uunilla savupiippuineen. Ullakon tuvanpuoleisessa päätyseinässä erottuu vuosiluku 188(o?), joka herättää kysymyksen, voisivatko kyseiset muutokset ajoittua 1880-luvulle. Tällaisiin muutoksiin liittyvää muistitietoa ei kuitenkaan ole olemassa.

Ei ole myöskään tietoa siitä, milloin kammarit ja ruokahuone on varustettu lämmitysuneilla, mutta ainakin kammareissa sen voitaisiin olettaa tapahtuneen joko heti rakennusvaiheessa taikka pian sen jälkeen. Tiedetään kuitenkin, että kammareista ja ruokahuoneesta on 1900- tai 1910-luvulla purettu pystyuunit, joiden pohjamuoto näkyy edelleen kammarien lattiassa. Tilalle on muurattu pönttöuunit.¹ Tupaan tuotiin sähkövalo 1940- ja 1950-luvun vaihteessa.

¹ Vuoristo 1965, 48–49.

Yllä vasemmalla: Vanhin tunnettu valokuva Lyytikälän talosta on aikaisintaan vuodelta 1914. Talossa on pärekate ja maalattu, nurkista jirattu laudoitus. Talotikkaita ei näy. Talon edusta, ”miespiha”, on rajattu lankkuaidalla, jossa on veräjä ja portti Alakujalle. Talon edustalla ovat muiden muassa Hilma ja Akseli Nieminen sekä heidän lapsensa Tauno, Lauri, Esko ja Salli. Alla vasemmalla: Päärakennus 1930-luvulla. Kuvat: MV KK.

Päärakennuksen leikkaus ja pohjapiirros 1960-luvulta. Piirustukset kuvaavat huoneiden kalustusta noin 1910-luvulla (Vuoristo 1960, 48–49). Pohjapiirroksessa on esitetty kammarien ja kyökin nurkkaan tiilestä muuratut uunit, jotka on sittemmin korvattu pönttöuuneilla. Piirustukset: Annikki Puurunen, julkaistu teoksessa *Etelä-Karjala. Vuosikirja 1964–65* sivulla 49.

Pohdintaa päärakennuksen tuvan ensimmäisestä uunista

Tuvan alkuperäisestä uunista ei ole säilynyt tietoa. Yleisenä käsityksenä on ollut, että tuvassa ei olisi ollut savu-uunia eli sisäänlämpiävää uunia. Toisaalta tietyt tuvan rungosta löytyvät jäljet viittaavat siihen, että tupaa on voitu alkuvaiheessa lämmittää savu-uunilla:

- Laipio on noen mustuttama; sitä on koetettu vaalentaa maalaamalla, mutta rasvaliukoisia ainesosia sisältävä noki on puskenut maalin läpi muuttaen sen ruskeaksi;
- Niistä kohdin, mistä seiniä ei ole veistetty puhtaaksi, esim. nurkkakaappien ja ikkunoiden vuorilautojen takaa, seinät ovat paksultikin noen mustuttamat. Tällä tavalla nopeaa vain savu-uuni;
- Laipiossa on uunin yläpuolella umpeen pantu aukko, joka on voinut olla savutuvan savunpoistoon tarkoitettu lakeinen;
- Ullakolla kyseisen aukon kohdalla on rakenteita, jotka voisivat muotoilustaan päätellen olla lakeistorven kannatusorsia;
- Ikkunat ovat tuvan korkeuteen (345 cm) nähden varsin alhaalla, kuten savutuvissa – vain hieman seinäpenkkien yläpuolella.

Nykytietämyksen mukaan suomalainen savu-tupa oli voittamattoman energiatehokas suhteessa muunlaisiin Suomen ja Skandinavian asumuksiin. Savu-uunia lämmitettäessä lämpöä varastoitui uunin lisäksi massiivisiin seinä- ja laipiorakenteisiin, minkä ansiosta tuvassa saavutettiin talvisinkin miellyttävän tasainen ja vedoton lämpö.¹ Ne, jotka olivat tottuneet savutuvan lämpöön, eivät mielellään muuttaneet uloslämpiävään tupaan, joka vaati kolminkertaisen määrän polttopuuta – vieläpä pilkottuna – ja tuntui savutupaan verrattuna vetoiselta.²

Tiedetään myös, etteivät savu-uunit olleet seudulla 1800-luvulla harvinaisuus. On laskettu, että vuonna 1825 Suomenniemen ja Savitaipaleen alueella oli yhteensä 1340 savutupaa, kun taas jonkinlainen savunjohdin oli 26 tuvassa. Vuonna 1880 uloslämpiävät tuvat olivat Mikkelin seudulla jo enemmistönä ja Suomenniemenkin tuvista 240 oli uloslämpiäviä, kun sisäänlämpiäviä oli enää 60.³

Voidaan leikitellä sellaisellakin ajatuksella, että nälkävuosina tupaan olisi nimenomaan haluttu tehokas, vähällä vaivalla lämmitettävä savu-uuni, jonka lämpöön voitaisiin tarvittaessa majoittaa enemmänkin hädänalaista väkeä, kun taas isäntäväki on ehkä voinut nukkua kamareissa. Tässä valossa ei ole mahdoton ajatus, että Vilppu Lyytikäinen, jonka lapsuudenkoti on todennäköisesti ollut savutupa, olisi muurauttanut uuden talonsa tupaan väliaikaisesti savu-uunin, josta olisi kuitenkin viimeistään 1880-luvulla luovuttu.

Suomessa tunnetaan useita esimerkkejä entisistä savutuvista, joiden vanhoja, neliömäisiä ikkuna-aukkoja on suurennettu alareunasta ylöspäin, jotta paikalle on mahtunut korkeampi ikkuna. Muutos voidaan usein havaita vanhoista karapuiden jäljistä.

1 Ks. Nilsson, Per Olov 2011. Rökstugan på Mattila. Finnbygdens Förlag, Falun.

2 Valonen 1963, 144.

3 Valonen 1963, 156, 163.

JULKISIVUT

Yllä päärakennuksen itäjulkisivu talvella 2018, alla länsijulkisivu marraskuussa 2016.

Yllä pohjoispääty, jossa kyökki ja takakamari, alla eteläpääty.

Vuorilaudoituksen nurkkajiiiri.

Vasemmalla päärakennuksen eteläpääty, jossa on tupa. Päädyissä on empiretyylin piirteitä, kuten lunetit ja ilman nurkkalautoja tehty, nurkista jiiirattu vuorilaudoitus. Räystäään alapuolella on jakolista, jonka yläpuolelle jääviltä osiltaan päädyt ovat lautarakenteiset. Päätykolmioiden, samoin kuin kuistin, laudoitus on leveämpää lautaa kuin talon ulkovuoraus. Eteläpäädyssä on tallella 1950-luvun sähköasennuksia.

Lautaverhoilun maalikerrosten esiinottoja vuonna 2017.

Kivijalassa on kolme tuuletusaukkoa, joissa on luukkujen sijasta puiset kalikat, jotka lienevät 1980-luvun korjausvaiheesta.

LAUDOITUS

Lautaverhoilu on nurkissa jirattu.

Kuistin koristehöylätyt lankut (oik.) ovat leveämpiä kuin hirsirungon verheous (vas.).

Kuistin ulkonurkassa on "harkotettu" lista.

Talon vuorilaudoituksen helmassa on vesilista. "Harkotettu" lista peittää kuistin ja talon rungon liittymiskohdan.

Kuistin otsalautojen päähän on muotoiltu tippanokka, samoin kuin monien Lyytikkälän rakennusten konsolihirsiin.

Kuistin laudoituksen helmassa on vesilista.

KUISTI

Kuisti on lankkurakenteinen. Katon otsalautojen välissä on pieni päätykoriste.

Kuistin ulko-ovi on paneloitu lautaovi. Se on koottu pystylautoista ja verhoiltu ulkopuolelta kalanruotokuvioon asetetuilla laudoilla, joihin on höylätty "helmirihlaus".

IKKUNAT

Huonetilojen kuusiruutuiset, profiloituneet kitti-ikkunat ovat osin sisään-ulos aukeavia ja pääosin saranoimattomia. Pystyvälikarmi on huulattu ulkopuitteita varten. Sisäpuitteiden kohta karmeissa on huultamaton, ja ikkunan vesipenkki viettää ulkopuitteesta sekä ulos- että sisäänpäin. Sisäpuitteille ei ole tehty pystyvälikarmiin huullostaa, ja puitteet asettuvat pystyvälikarmin eteen.

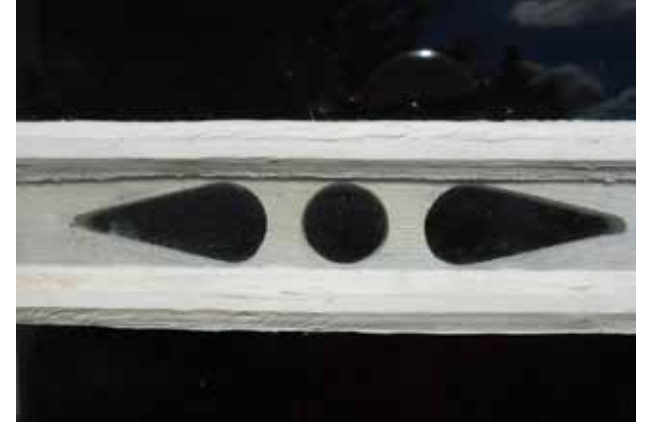
Vaakajakopuitteeseen on kyökin ikkunaa lukuun ottamatta leikattu koristelävistys, jossa on ympyrä ja sen kahden puolen pisarat. Sisäpuitteen lävistyksissä on kirkas lasi, ulkopuitteessa väriilasilevyt: keskellä marjapuuronpunainen ja sen kahden puolen koboltinsininen. Väriilasi alkuperästä Kataja kirjoittaa: ”Suomeniemen kirkon urakoitsija, orimattilalainen kirkonrakentaja Kollin, laati kirkon valmistumisvuonna pitäjänkokoukselle arvion kirkon rakennustarpeista. ... Koska urakoitsijan tuli sopimuksen mukaan vastata rakennustarpeiden hankinnasta ei ikkunalasien alkuperä koskaan tullut kirjatuksi rakennuskassan tileihin. Runsasta kymmentä vuotta myöhemmin, kirkkoa laudoitettaessa, tarpeiden hankinta kirjattiin sen sijaan tarkemmin. Tuolloin muun muassa öljyä ja väriä tuotettiin Viipurista ja Pietarista. Ikkunalasien alkuperä löytynee samalta suunnalta.”¹

Useimmat lasiruudut ovat vanhaa, käsin puhallettua tai käsin vedettyä lasia. Noin kolmasosa lasiruuduista on ennen vuotta 1984 korvattu konelasilla ja osa väriilaseista värittömällä lasilla. Kesän 2018 kunnostuk-

Tuvassa ja kamareissa on samanlaiset kaksipuitteiset, kuusiruutuiset ikkunat. Puitteiden ylin ruutu on erotettu leveällä poikkijakopuitteella. Kuvassa on tuvan eteläseinän lännenpuoleinen ikkuna ennen kunnostamista kesällä 2017.

sessä todettiin, että edellisessä korjauksessa alkuperäisiä, suoloin tai metallioksidiin värjättyjä väriilaseja oli jouduttu korvaamaan lakalla värjättyllä lasilla.

Koristelävistykset. Kuva: Matti Valkonen, 2017.

Puitteiden koristelävistykset on tehty poraamalla ja sahaamalla puitteen ylempään vaakakappaleeseen reikiä. Väriilaspalaset oli kiilattu nauloilla ja puutikuilla paikoilleen ja tiivistetty ikkunakitillä (Valkonen 2018). ”Pisaroiden” kohdalla on koboltinsininen lasi ja keskellä permanganaatin värinen, marjapuuronpunertavasävyinen lasi.

1 Kataja 2001, 29.

Värilaseja ulkopuolelta kuvattuna. Kuva: Matti Valkonen, 2017.

Kyökin muista poikkeava ikkuna, jonka sisäpuiteen sisäpin-
nasta Matti Valkonen löysi vuonna 2017 vanhoja, värikkäitä
maalikerroksia. Ullakon haukkaikkunan aiemmasta värityk-
sestä Kymen Karmiini arvioi: "Liitoksen päältä sivusta löytyi
vanhimpana vaaleanpunaista, sitten vaaleaa vihreää ja uusin
valkoinen. Sävyt lienevät samoja, joita muualtakin löytynyt.
On myös mahdollista, että kun julkisivua on maalattu, on
pensseli pyyhkinyt haukkaikkuna sivua, ja näitä maaleja on
siksi ikkunan sivulla." (Jaana Ahosen sähköposti 9.8.2017.)

1980-luvun valokuvassa näkyvät päärakennuksen katolle johtavat palotikkaat, joiden varassa oli kaksi palohakaa. Ennen 1980-luvun loppupuolen korjaushanketta ulkolaudoituksen helman tippalista oli katkeillut ja lahonnut ja ulkomaalaus oli huonokuntoinen. Kuva: MV RHO.

Päärakennus 1980-luvulla. Kuva: MV REST.

Itäjulkisivu 1980-luvulla. Kuva: MV REST.

Asuinkartano lounaasta vuonna 1984. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Päärakennuksen länsijulkisivu 1980-luvulla ennen huopakaton vaihtamista pärekatoksi.
Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

KORJAUSVAIHEET VUODESTA 1985

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Perustukset ja runko

Koillisnurkassa oli lahonnut hirsi yläpohjan korkeudella noin 3–4 metrin matkalta, ja painuma oli irrottanut ulkoseinästä yläpohjan korkeudelta vuorilaudoitusta. Samalla alueella routa oli liikuttanut kivijalkaa, joka oli paikoin hajonnut ja siirtynyt seinän alta ja katkeillut.

Vuosina 1986–1987 multapenkki kunnostettiin ja sen päälle asennettiin sähköputket.¹ Koska kuistin ja porstuan lattian oli todettu ennen hanketta notkuvan ja epäiltiin lahovaurioita, kuistin ja porstuan lattialautoja lienee vaihdettu, vaikkei tästä ole mainintaa. Uudet laudat erottuvat raamisahattuina.

Alapohjan tuuletusluukut avattiin ja puhdistettiin käyttökuntoon. Rakennustapaselityksessä niihin ohjeistettiin valmistamaan kehyksettömät, kartiomaiset, helattomat ja saranoimattomat luukut. Kivijalka korjattiin käyttäen sen entisiä kiviä ja ilmeisesti Parmulaastia. Rakennustapaselityksen mukaan se tuli tehdä siten, ettei muodostuisi veden kapillaarista nousua aiheuttavia, yhtenäisiä laastialueita.² Seinä kengitettiin ja laudoitus kiinnitettiin takaisin paikalleen. Seinän alaosan tippalista uusittiin lahonneilta ja painuneilta osiltaan. Talvella 1988 yläpohjaa lisäeristettiin noin 10 cm:n sahanpurukerroksella.³

1 Lyytikälä-työryhmän pöytäkirja 4.9.1987. MV REST.

2 Rakennustapaselitys, päiväämätön. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

3 Työmaakatselmus 17.3.1988. MV REST.

Pärekatto, räystäskourut ja tikkaat

Rakennuksen itäisivulle asennettiin vuonna 1987 puinen räystäskouru, joka oli tarkoitus kyllästää hautatervalla. Huopakatto korvattiin vuonna 1988 pärekatolla. Rakennustapaselityksen mukaan vanhaa huopa- ja pärekattoa poistettaessa tuli tehdä ”täsmälliset havainnot katon tekotavasta ja liittymisestä esimerkiksi savupiippuihin ja räystäisiin”. Kuistin pärekaton aluslaudoitus uusittiin.

Aluksi kaavailtiin nelinkertaisen pärekatteen tekemistä käyttäen päreitä, jotka olisi ennen kiinnittämistä upotettu tunniksi liuotinhenteiseen homeestoaineeseen päreen puoliväliin saakka. Lopulta pärekate tehtiin vuonna 1988 kolminkertaisena ja naulattiin sinkityillä nauloilla. Osin käytettiin ”Lapin päreitä”, osin paikalla höylättyjä päreitä. Katon länsilapelle tehtiin koeala päreistä, jotka oli kyllästetty Boracol-puunsuoja-aineella.⁴

Kuistin viereen tuvan seinustalle tehtiin vanhan mallin mukaiset tikkaat. Rakennustapaselityksessä reisi-puut ohjeistettiin valmistettavaksi 6 x 6”:n puutavarasta ja puolat halkaisijaltaan noin 2”:n veistopintaisesta puutavarasta siten, että puolat kiinnitettäisiin reisiin porattuihin reikiin ja kiilattaisiin paikalleen. Katolle tehtiin lapetikkaat. Tikkaat tuli sivellä kahdesti tärpätillä ohennetulla tervalla.

4 Työmaakatselmukset 15.1.1987 ja 14.9.1988. MV REST.

Ulkomaalaus

Ulkoverhous, jonka väritys oli Siiri Laamon mukaan peräisin 1920-luvun lopulta, oli Raatikaisen mukaan vuonna 1988 harmaa. Listat ja räystäät olivat vaaleanharmaat tai valkoiset. Maalipinnan alta löytyi tutkittaessa kaksi muuta värikerrosta: alinna oli pohjaväri, jonka arvioitiin olevan pellavaöljyä ja keltamultaa tai lasuuri-maalia. Sen päällä oli punertava pääväri, johon liittyivät vaaleanharmaat räystäät, päädyt ja listat.

Raatikainen määräsi väritys suunnitelmassaan 5.5.1988 päärakennuksen maalattavaksi pellavaöljymaalilla, ”esimerkiksi LIN”, joka ei sisältäisi synteettisiä sideaineita. Seinien värisävyksi määriteltiin MC 6131, tuulilautojen ja ”vastaavien tehosteosien” värisävyksi MC 6061 ja ulko-oven MC 6364. Ulkoseinät raapattiin ja harjattiin keväällä 1988 ja maalattiin kesällä valmiiksi sävytettyllä Lin-öljymaalilla ”suunnittelijan esityksen mukaisesti paikalta otettujen värimallien mukaisesti”.⁵ Rakennustapaselitys ohjeisti työvaiheita seuraavasti:

”Värituskimuksen jälkeen ulkoseinät lämpökaavitaan käyttäen sähköistä lämminilmahuuhtainta. Ulkoseinille tehdään oksalakkaus. Ulkoseinät pohjustetaan kahdesti sinkkivalkeasta ja vernissasta valmistetulla pohjamaalilla. Maaliin käytettävä vernissa ohennetaan noin 10–15 % tärpätillä, sinkkivalkeista lisätään vernissaan siinä määrin, että saadaan hyvin heikosti kertasivellyllä peittävä maali. Välimaalauksessa tehdään ohennetulla öljymaalilla, valmiiksimaalauksella öljymaalilla. Jos käytetään maalia, jossa on paljon täytepigmenttiä, ”esim. Öljyteho”, lisätään maaliin 10–15 % vernissaa.”

5 Työmaakatselmukset 14.9.1988 ja 17.3.1988. MV REST.

Päärakennuksen julkisivukorjaustöitä vuonna 1986. Kuva: MV RHO.

Vanhaa pärekattoa puretaan vuonna 1988. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Länsilappeen Porakol-käsittelyillä päreillä katettu koealue erottuu tuoreeltaan vaaleana vuonna 1988 otetussa kuvassa. Kuva: H. Ahtiainen / MV RHO.

Pohjoisseinän maalin raaputusta vuonna 1988. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Takakammari ennen kunnostusta vuonna 1989. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Sisäseinät, -lattiat ja -katto

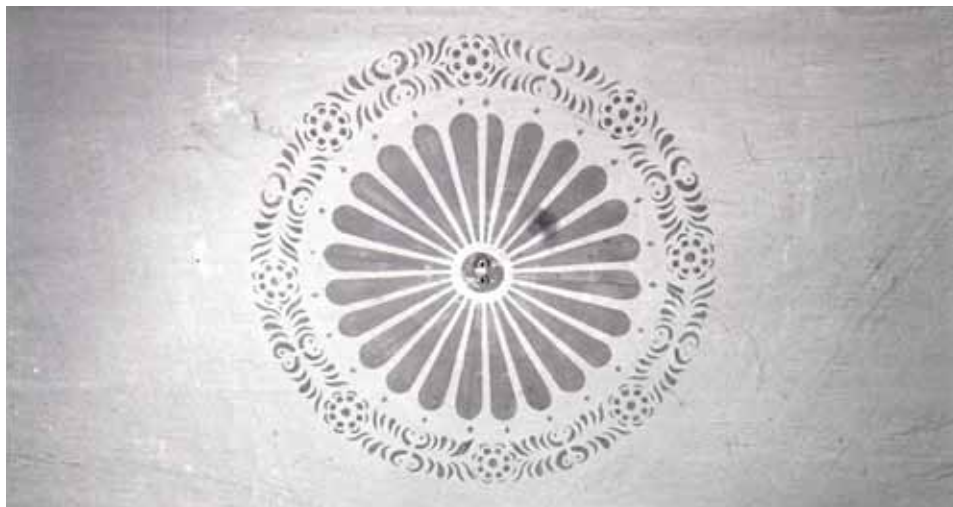
Vuonna 1986 takakammarin lattiaa avattiin lattian kunnon ja vaurioiden toteamiseksi. Tuvassa lattioiden ja penkkien vauriokohtiin tehtiin puupaikkaukset.¹

Takakammarin katto- ja seinäpahveja ei pystytty niiden huonokuntoisuuden vuoksi kiristämään; katto oli haurasta konepaperia. Myös tapettien paikkaaminen ja kiristäminen oli niiden huonon kunnon vuoksi hyvin vaikeaa ja lopputulos epätydyttävä. Siksi kattopahvi uusittiin ilmeisesti jättäen vanha kattopahvi sen alle. Kammarin seinät levytettiin vuonna 1988 insuliittilevyillä, jotka kiinnitettiin vanhojen tapettien päälle, ja seinät tapetoitiin uudelleen vanhantyyllisellä tapetilla. Kammarin nurkkaan jätettiin esille kaitale vanhaa tapetia ja sabluunamaalattua kattopahvia, jotka löydettiin muiden kerrosten alta. Vanha korkkimatto poistettiin; ajatuksena oli ottaa se fragmenttina talteen. Myös etukammariin asennettiin vuonna 1988 uusi kattopahvi; kammarin seinät oli jo aiemmassa remontissa verhotu insuliittilevyillä. Kammarit tapetoitiin oletettavasti talvikaudella 1988–1989. Molempien kammarien lattia maalattiin siinä olevan värisävyn mukaisesti ruskeaksi. Myös tuvan lattia maalattiin.²

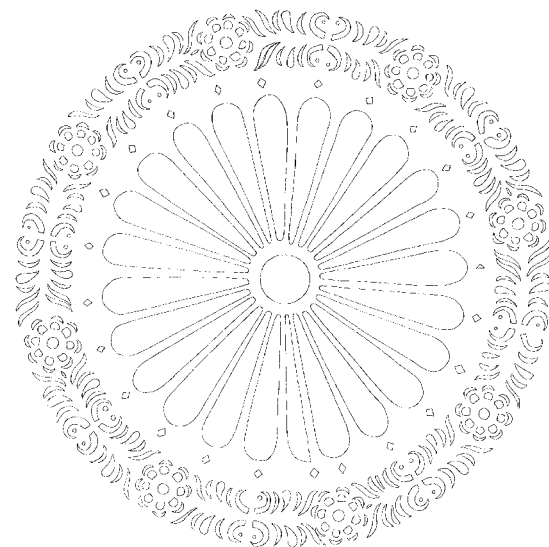
Sisätilojen maaleista värityysuunnitelma ohjeisti 5.5.1988, että öljymaalien sideaineena sai olla alkydeja ("esimerkiksi Teho") ja lattiat maalattaisiin "tarkoitukseen tehdyllä maalilla (esimerkiksi Permo)". Pahvikattoille oli määritelty värisävyksi MV 6066, uunille 6061, jalkalistoille MC 6364 ja lattialle Permo 291.

1 Lyytikälä-työryhmän pöytäkirja 4.9.1987. MV REST.

2 Työmaakatselmukset 17.3.1988 ja 14.9.1988. MV REST.

Takakammarin kattokoriste kuvattuna vuonna 1988. Kuva: Heikki Ahtiainen / MV RHO.

Kattokoriste. Piirustus: H. Ahtiainen
1988 / MV RHO.

Takakammarin kattokoriste ja seinätapettia vuonna 1988. Kuva: Heikki Ahtiainen / MV RHO.

Takakammarin vanhan tapetin ja katon sablunamaalauksen esilleotot vuonna 2018.

Uunit ja savupiiput

Tuvan uunin muurausta ja rappausta sekä savupiippua korjattiin talvikaudella 1988. Uunin kupuosasta korjattiin vanhaa rappausta säilyttäen vain pienemmät rapaumat ja halkeamat. Korjausohjeen mukaan tuli käyttää savilaastia tai kalkkisementtilaastia ja maalata uunin pinta öljymaalilla vanhojen värisävyyden mukaisesti. Uuni piti saattaa käyttökuntoon, mutta asiakirjoista ei selviä, toteutuiko ajatus. Uunissa ei tiettävästi ole museoaikana poltettu tulta. Etu- ja takakammarin pönttöuunit maalattiin vanhalla värisävyyllä.¹ Kammariosan savupiipun pää uusittiin kesällä 1988.

Ikkunat ja ovet

Ikkunoiden öljymaali oli ennen hanketta todettu ”loppuun hapettuneeksi”, ulkopuitteiden ja vuorilautojen nurkkaliitosten puutapit paikoin irronneiksi ja ulkopuitteiden alanurkkien puuaines hieman pehmenneeksi.

Ikkunat kunnostettiin kevään 1987 aikana. Rakennustapaselityksen mukaan vanhaa puumateriaalia, heloja ja lasoja piti varjella; lahokohdat tuli paikata käyttäen ”mieluummin vanhaa, mutta joka tapauksessa ylivuotista puuta, jonka tulee olla sydänpuuta tai pintapuuta paikattavan puutavaran mukaisesti”. Profilit ja nurkkaliitokset tuli tehdä vanhan mallin mukaisesti. Puukorjauksen jälkeen ikkuna tuli pohjustaa kahdesti pohjamaalilla: vernissaan tuli lisätä 20 % tärpättiä ja sinkkivalkoista siten, että syntyisi hyvin heikosti kertasyvellyllä peittävä maali. Välimaalauksen tuli tehdä vähän pigmenttiä sisältävällä öljymaalilla tai öljymaalilla, johon oli lisätty noin 10 % vernissaa.

Tupa ja uuni vuonna 1989. Uunin alaosa on ollut tällöin vielä tummemmaksi maalattu, Kaiho Niemisen mukaan ruskealla öljymaalilla; alaosassa oli Niemisen mukaan jo 1940-luvulla ruskea maali (Niemisen sähköposti 2.12.2018). Laipiopalkkeja kannattaa suuri haltijapalkki (H), jota tukee keskeltä ullakon riippuansas. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

¹ Työmaakatselmus 17.3.1988. MV REST.

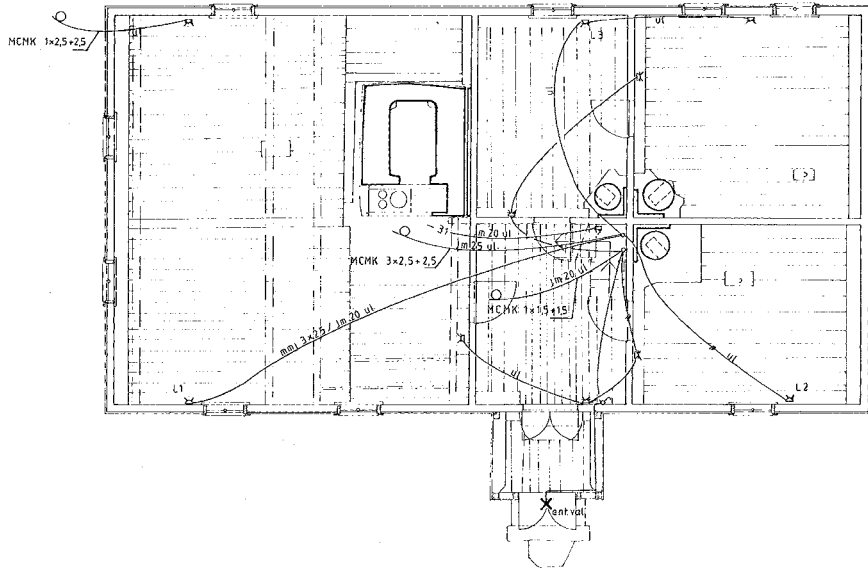
Tupa vuonna 1989. Uuni on restaurointihankkeessa maalattu kokonaan valkoiseksi. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Savupiipuista nousee savua talvella 1988; Eero Raatikaisen mukaan uuneja ei kuitenkaan kunnostettu käyttöuuneiksi. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Ovien heloja kiristettiin ja kiinnitettiin uudelleen; tarpeen vaatiessa korjattiin lukkoja. ”Säädöt”, kuten nahkakiilat, säilytettiin. Tiettävästi vain ulko-ovi maalattiin. Porstuasta ullakolle johtaviin portaisiin tehtiin vuonna 1988 pienaovi¹, jollainen tehtiin myös portaiden alla olevaan komeroon eli komottiin. 1960-luvun ja 1980-luvun kuvissa portaassa ei näy ovea, mutta komotissa on ollut verho.

1 Lyytikälän rakennustapaselitys, päiväamätön. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen; Työmaakatselmukset 17.3.1988 ja 14.9.1988. MV REST.

Kymen ja Mikkelin piirirakennustoimiston sähkötasopiirustus tammikuulta 1987. Pistorasiat sijoitettiin osin eri paikkoihin kuin suunnitelmassa. Pohjakuvana on E. Jaman ja H. Ahtiaisen edellisvuotinen mittauspiirustus. MV RHO.

Sähköt

Tiloihin asennettiin keväällä 1987¹ pistorasioita tilapäisvalaistusta ja lämmittämistä varten. Sähköjohdot vedettiin lattian alta multapenkin päälle. Vanhoja sähköasennuksia ja sähkötaulu säilytettiin museon osana.²

1990-luku: pärekate uusitaan

Pärekatto jouduttiin uusimaan reilut kymmenen vuotta valmistumisensa jälkeen, sillä se vuoti vinttiin ainakin kolmesta kohdasta ja päreitä lenteli tuulella alas. Pärekatto uusittiin työttömyystöinä vuonna 1999 ja samalla korjattiin huonokuntoisia ruoteita. Pärepuutavaran toimitti ja päreitä höyläsi paikalla Aaro Kärnä Savitaipaleelta, ja työtä valvoi Heimo Pajunen. Työmaan johtajana toimi Ismo Vesikko.

Uusi kate tehtiin nelinkertaisena haapapäreistä. Haapa ei ole Suomenniemellä perinteinen päremateriaali; Pajusen mukaan sitä kokeiltiin ehkä Savitaipaleen Heituinlahdesta kotoisin olevan pärekaton tekijän aloitteesta. Tämä neuvoi höyläriä myös katonteossa. Päreistä höylättiin varsin paksuja ja leveitä, ja Pajunen teetti katteen kiinnitystä varten katteen paksuuden vuoksi 5,5 mm:n nauloja.³

Ulko-oven ovensulkijan naru uusittiin vuonna 1997.

Heimo Pajunen päärakennuksen pärekatolla 1990-luvulla. Kuva: MV REST.

- 1 M. Laamasen muistiinpanot, 30.4.1987. MV REST.
- 2 Lyytikälä-työryhmän pöytäkirja 4.9.1987. MV REST.
- 3 Lyytikälän talon pärekaton uusiminen. Heimo Pajunen, 1.2.1999. MV REST; Pajusen suullinen tiedonanto keväällä 2016.

Vuodet 2000–2013/2014

Vuonna 1997 kyökissä oli todettu paha haju, lattiaa arveltiin kosteaksi separaattorin alta ja katossa arveltiin olevan homepilkkuja. Kyökin lattian alle sijoitettiin syksyllä 2004 dataloggeri, joka mittasi kolmen tunnin välein sekä kosteuden ja suhteellisen ilmankosteuden että lämpötilan ainakin ajanjaksolla 11.9.2004–11.2.2005. Tammikuussa 2005 arvioitiin, että sisälämpötila tulisi pitää noin +10 °C:ssa.¹

Vuonna 2009 kivijalan ja savupiippujen osittain irronnut laastisaumaus kunnostettiin ja täydennettiin. Pärekattoon tehtiin päreillä paikkauskorjauksia. Sisätilojen hiirenkoloja tukittiin puupaikkauksilla ja täytemassalla; edellisvuonna oli todettu etukamarin vasemmanpuoleisessa nurkassa hiirenkolo. Työt teki Rakennusliike R. Hyyryläinen. Toisen kamarin kattopahvin repeämä lienee korjattu konservaattorityönä.²

Lokakuussa 2012 Rakennusliike R. Hyyryläiseltä tilattiin ikkunoiden lasien ja puitteiden korjausta. Työ lienee ollut hyvin pienimuotoista, päätellen ikkunoiden huonosta kunnosta vuonna 2014.

- 1 Käsin kirjoitettu muistiinpano 8.9.2004, allekirjoitus ”Elisa” (?); Lyytikälän talo Suomenniemi. Datalogger lattian alla 11.9.2004–10.2.2005, Marja Ivars. MV REST.
- 2 Tarkastuskäynti Lyytikälään 27.5.2008, Riitta Ailonen, Sakari Lakka, Pirkko Madetoja, Raila Kataja. MV K-as; Lyytikälän rakennusten kuntokatselmus 20.8.2008 ja Lyytikälä. Eri rakennusten kunnostus- ja korjaustöiden työtapaselostus, Kari Gröndahl 20.7.2009, MV REST.

Vuonna 2008 yhdeksän vuotta vanha haapapärekkate vuosi. Kuva: Kari Gröndahl / MV K-as.

Ikkunoiden kuntoa vuonna 2014.

Vuoden 2016 korjaukset

Pärekatto, räystäskourut ja talotikkaat uusittiin, savupiiput ja eteläpään hirsivauriot korjattiin. Korjaukset suunnitteli Lauri Saarinen.

Räystäskourujen uusiminen

Pitkien sivujen puiset räystäskourut olivat rikkoutuneet, ja niistä puuttui paloja. Uudet räystäskourut koverrettiin noin viiden tuuman halkaisijaan työstetystä pyöreästä kuusiaihiosta. Yli 20 metrin pituiset kourut jatkettiin keskeltä. Kourut valmisti Karin Päre ja Puu.

Kourut koottiin kahdesta kourusta, joiden välinen sauma tiivistettiin tervaan kastetulla riveellä. Kourujen sisäpuoli tervattiin. Työstä vastasi Lapiomies Oy.

Pärekaton uusiminen

Haapapärekatto vuoti ullakolle useasta kohdasta sivuräystäiden keskiosilla sekä yhdestä kohtaa eteläpään kaakkoispään räystäällä. Pärekatto purettiin ja ruoheet kunnostettiin. Räystäsontelot siivottiin ja tuuletusta parannettiin veistämällä ruohteitten väleihin selvät raot.

Rakennustapaselityksen mukaan puuaineksen tuli olla jo metsässä valikoitua, hyvien päreiden valmistukseen sopivaa, tiukkaa puuta. Päreet höylättiin talvikaadetusta kuusesta 43 cm pitkinä. Pärekatte tehtiin kolminkertaisena ja kiinnitettiin mustilla pärenauloilla. Kattamiseen ei saanut käyttää alaosastaan oksaisia päreitä. Kuusi alinta täyttä pärevarvia, räystään vajaat pärevarvit sekä katonharjan alueen pärevarvit tuli latoa laadultaan parhaista, valikoiduista päreistä. Tuuli- ja harjalaudat uusittiin. Työt teki Karin Päre ja Puu; ruoheet kunnosti Lapiomies Oy.

Vanhaa räystäskourua.

Räystäskouruja varten taottiin uudet teräskannakkeet.

Uusien kuusipiisten kourujen aihiot ennen muotoilua.

Kouruihin on lisätty sepän valmistamia kannakkeita.

Aukeaman kuvat ja piirros: Matti Valkonen 2016.

Savupiippujen 1950–60-luvun yläosat purettiin noin metrin verran vesikaton alapuolelle ja muurattiin uudelleen. Piippujen juuri viimeisteltiin puulistoilla.

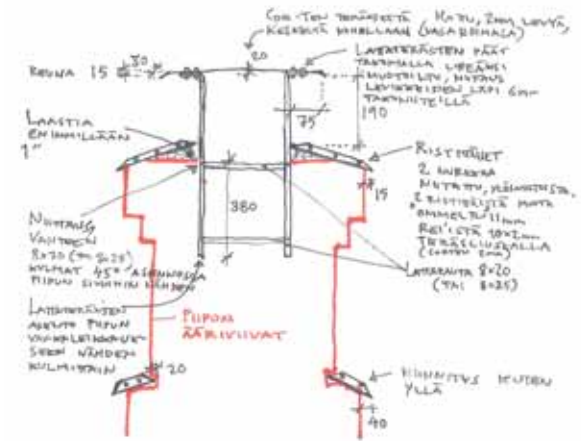
Uudelleen rapattu savupiippu uusine corten-suojapelteineen.
Sivun valokuvat: Matti Valkonen 2016.

Uusi pärekatto, uudet räystäskourut ja korjatut piiput hattui-
neen vuonna 2016.

Savupiippujen korjaukset

Vuoden 2016 elo- ja syyskuussa kummankin savupiipun vesikatteen yläpuoliset osat muurattiin uudelleen. Piippuihin palautettiin arkistokuvissa näkyvä kruunullinen malli 1900-luvun alkupuolelta. Muuraukseen käytettiin muualta tuotuja purkutiiliä ja kalkkitahnasta ja hiekasta valmistettua kalkkilaastia pienellä sementtilisällä. Piippujen suojaksi asennettiin suojapellit päältä maalattusta ja alta käsittelemättömästä korroosiosuojaamattomasta teräslevystä. Työt toteutti Livadyn työtaseselostuksen pohjalta Lapiomies Oy.

TERÄSPEIT MAALATAAN RUSTEENSUOJAAMAKSI PÄÄLTÄ
ALTA EI OLE PELLAVÄLITÄYTYMINEN
LS 13/9/2016 Livady

Työpiirustus savupiipun suojapeleistä, 13.9.2016. Saarinen,
Livady.

Corten-teräksestä piirustus-
tusten mukaan valmistettu
savupiipun "hattu".

Verhouksen alaosa työnty ulos hirsiseinien painumisen ja sokkelin virheellisen rakenteen vuoksi.

Sivuseinilläkin hirsien välit olivat lahonneet ontoiksi, tai vaihdettuja hirsii ei oltu varattu tiiviisti yhteen. Vaarnatappeina oli käytetty sinkittyä terästankoa. Näihin kohtiin sovitettiin kiilamaiset tiukat puupaikat, jotta seinien kuormia saatiin siirtämään perustuksille.

Hirsikorjaukset talon eteläpäädyssä

Vuonna 2015 tehdyn seuruumittauksen perusteella talon eteläpääty oli pysynyt paikoillaan. Seinä eteläpäädyen ikkunoiden välissä oli pullistunut muutaman hirren korkeudessa. Lisäksi päädyn alaosassa oli muurahaispesä.

Päädyn alaosan lautaverhous irrotettiin. Ilmeni, että tuvan nurkat on salvottu ilman rivettä, mikä näyttää aiheuttaneen tupaan vetoa varsinkin nurkkien jäähtyessä kylmään vuodenaikaan. Vetoa on aiemmin pyritty vähentämään viistoilla ”tiivistyslaudoilla” ja lasivillaeristyksellä. Ajan mittaan nurkkiin ja niiden viereen on kuitenkin kondensoitunut kosteutta ja nurkan sekä eteläseinän alaosan sisäpinnat ovat pehmenneet.

Korjaustyöt teki Lapiomies Oy, jonka raportin pohjalta töitä on esitelty seuraavilla aukeamilla.

Aluksi näytti siltä, että päätyseinän alimman hirren alaosa olisi vain vaurioitunut kivijalan päältä valuneesta vedestä.

Hirsi sahattiin aluksi vaakasuunnassa. Kaakkoisnurkassa hirstä oli jäljellä enää ulkokuori.

Hirttä oli jo paikattu lankunpätkillä ja mineraalivillalla.

Sivun kuvat: Matti Valkonen 2016.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1. Varoitus mineraalivillan käytöstä vuodelta 1987.

2. Nurkkasalvaimissa ei ollut käytetty tilkkeitä.

3. Nurkkasalvain.

4. Koska toinenkin hirsi oli laho, kengitykseen käytettävä hirsi jouduttiin varaamaan suunniteltua syvemmälle. Alkuperäisestä hirrestä säästyi vain noin neljäsosa. Alahirren korjaus tehtiin kolmesta erillisestä osasta. Paikkahirren osat liitettiin toisiinsa.

5. Hirsien pinnat oikaistiin ja samalla niiden työstöpinnat siistittiin piilukirveellä. Päätysseinää saatiin oikaistua.

6. Verhouslaudat olivat osittain sokkelin päälle tasatun laastin sisässä.

7. Laudan alaosasta poistettiin noin 30 mm osittain lahonnutta puuta. Samalla saatiin tilaa uusittavalle sokkelilistalle.

8-9. Verhouksen alaosaan asennettiin sokkelilista, joka ei enää nojaa kivijalkaan. Kivien asentoa saatiin korjatuksi puuseinän kannalta paremmaksi. Seinien alaosan linjaa saatiin oikaistuksi. Perustusten tätekevät ladottiin sisemmäksi ja ulkonevien kiinteiden kiven kulmia louhittiin alemmaksi siten, että vesi juoksisi rakenteesta ulospäin. Kivien välejä ei vielä täytetty laastilla. Yli jääneet kivet siirrettiin viereiselle rauniolle. Alapohjan tuuletusta parannettiin.

Sivun kuvat: Matti Valkonen 2016.

Kaakkoisnurkassa tuvan puolella oli lankkupaikan yläpuolella toinen lista, joka näkyy penkin alla, jalkalistan takana.

Seinää oli jouduttu paikkaamaan ennenkin. Hirsien väleihin oli naulattu puulistoja ja nurkkaan oli sovitettu suurikokoinen puupaikka. Paikan takana oli suuri kolo, jonne oli tungettu mineraalivillaa.

Tuvassa eteläseinän sisäpinnat paikattiin vanhoista hirsistä leikatuilla siivuilla. Lattian alta seinien vierestä poistettiin puurakenteisiin koskettavaa multaa ja mineraalivillaa. Osittain laho lattianiska tuettiin. Lattialankkujen päiden alle asennettiin uusi lankku lisätueksi. Reunalankkujen alle jouduttiin lisäämään uusia tukipuita.

Lattian alla kulkee 1980-luvun korjaushankkeessa vedettyjä sähköjohtoja.

Lopuksi lankut, jalkalostat ja kiintokalusteet asennettiin takaisin paikoilleen.

Sivun kuvat: Matti Valkonen 2016.

Ulkopuitteiden paikalle asennettiin korjausten ajaksi vaneriset suojalevyt, joihin oli maalattu puitejako. Näin talo ei näyttäisi hylätyltä eikä ehkä kohtaisi ilkkivaltaa.

Jossain vaiheessa vesipenkeissä on saattanut olla pellit, koska veistämisen yhteydessä niistä löytyi pieniä nauvoja.

Seinää vasten nojaavat vaneriset suojalevyt.

Kunnostamaton ikkuna ruostuneine kulmarautoineenvuonna 2017. Valkonen dokumentoi ikkunoiden sijainnit ja kunnon ja teki puitteet irrotettuaan taltalla sijaintimerkinnot roomalaisin numeroin yläpuitteen valssiin. Ikkunoista löytyi myös liijykynällä arabialaisin numeroin tehtyä numerointia, jonka logiikka suhteessa puitteen sijaintiin ei kuitenkaan auennut.

Tämän aukeaman kuvat: Matti Valkonen.

Kunnostettu puite kesällä 2018.

Vuosien 2017–2018 korjaukset

Ikkunoiden kunnostus

Ulkopuitteet ja osa vesipenkeistä oli niiden huonon kunnon takia kiireellistä kunnostaa, samoin paikoin sisäpuitteet. Alasarjojen nurkkaliitosten tapituksia oli auennut ja lasikittauksia katkeillut ja irronnut, maali oli paikoin hiutunut lähes kokonaan pois. Joissain ulkopuitteissa vesinokkalojen vesiurat olivat madaltuneet toimimattomiksi. Muutama ikkunaruuutu oli rikki. Kunnostuksen suoritti Matti Valkonen, jonka selostus työvaiheista ja havainnoista, *Lyytikälä. Päärakennuksen ikkunoiden ulkopuitteet 2017–2018*, on projektipankissa. Livady ohjeisti kunnostusta tiivistettynä seuraavasti:

Liitosten lahonneet puutapit korvataan uusilla ja vaurioituneet puuosat, kuten tippanokat, korjataan vanhaa materiaalia säästäen. Ulkopuitteet tiivistetään nurkista tuulettuviksi. Ulkopuite tuetaan alareunastaan vesipenkkiin sydänmännystä tehdyille puutappikorokkeille. Vesipenkkiin porataan kaksi reikää, joihin kuperapäinen sydänmännystä tehty tappi sovitetaan ja liimataan. Näin saadaan puitteen alle noin neljän viiden millin rako, jolla estetään veden imeytyminen kapillaarisesti puitteen alle ja kosteuden viipyminen raossa.

Maalauksessa tulee käyttää puupintojen pohjustukseen Allbäckin raakaa pellavaöljyä ja maalaamiseen Allbäckin pellavaöljymaalia, johon ulkopinnoissa lisätäisiin 1/6 Allbäckin sinkkivalkoista maalia. Lasitukseen käytetään ikkunakittiä pellavaöljystä ja liidusta valmistettuna, kaseiiniliimaa puukorjauksiin, kulmarautojen ruostesuojapohjamaalina Tikkurilan valkoista Rostexia, laseina tarvittaessa enintään 3 mm paksua vedettyä väritöntä lasia (puolalainen konelasi). Tasoitukseen käytetään

öljytasoitetta (Tikkurilan öljysilote). Falssi pohjustetaan kitiille sellakan sprilliuksella.

Kunnostustyössä ilmeni muun muassa seuraavaa: vesipenkin puuaines oli kovaa, hyvin säilynyttä sydänpuuta. Ilmeisesti 1980-luvun kunnostuksessa osa puitteiden alaosista oli korjattu niin, että alasarja oli liitetty sivupuitteisiin ainoastaan kulmaraudoin. Lasitukseen taas oli käytetty sellaista pohjakittiä, ettei lasija saatu ehjänä irti.

Kunnostus toteutui seuraavasti: liitoksiin, joissa alasarja oli kiinnitetty pystypuitteeseen ainoastaan kulmaraudoin, tehtiin sormiliitos upottamalla nurkkiin liittävät puukappaleet. Halkeamiin liimattiin lämpöpuuta. Kittauksia uusittiin. Maalipinnat ja harmaantuneet puuosat hiottiin, pohjamaalattiin ohennetulla maalilla ja puitteen lasituksen jälkeen ne siveltiin kertaalleen ohentamattomalla pintamaalilla odottamaan lopullisen värisuunnitelman valmistumista. Maalina käytettiin Terra-Linalia. Karmien ulkopuolisessa osassa vesipenkit, jotka olivat osittain kääntyneet sisälle päin kalteviksi, veistettiin ja silotettiin ulospäin viistoiksi ja maalattiin.

Ikkunanpuitteet kiinnitettiin väliaikaisesti paikalleen ruuveilla, jotta puitteet on helppo irrottaa lopullisen maalauksen sekä helojen ja karmien kunnostuksen yhteydessä.

Ikkunoiden väristä

Päärakennuksen tulevaa väritystä ei ollut vielä päätetty, mutta pidettiin todennäköisenä, että ikkunat tulisivat maalatuiksi jollain vaaleahkolla värisävylä. Tästä syystä puitteet maalattiin kunnostuksessa vaalealla värillä ja pintamaalauksella lykättiin. Pohjatöissä löytyi ikkunoiden aiempia värikerroksia, ks. sivu 300.

Kunnostamaton ja kunnostettu puite.

Asuinkartanon pihamaa kesällä 1960.
Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Lyytikkälän pihamaata vuonna 1987, navetan hirsiosien rekonstruoinnin aikana. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

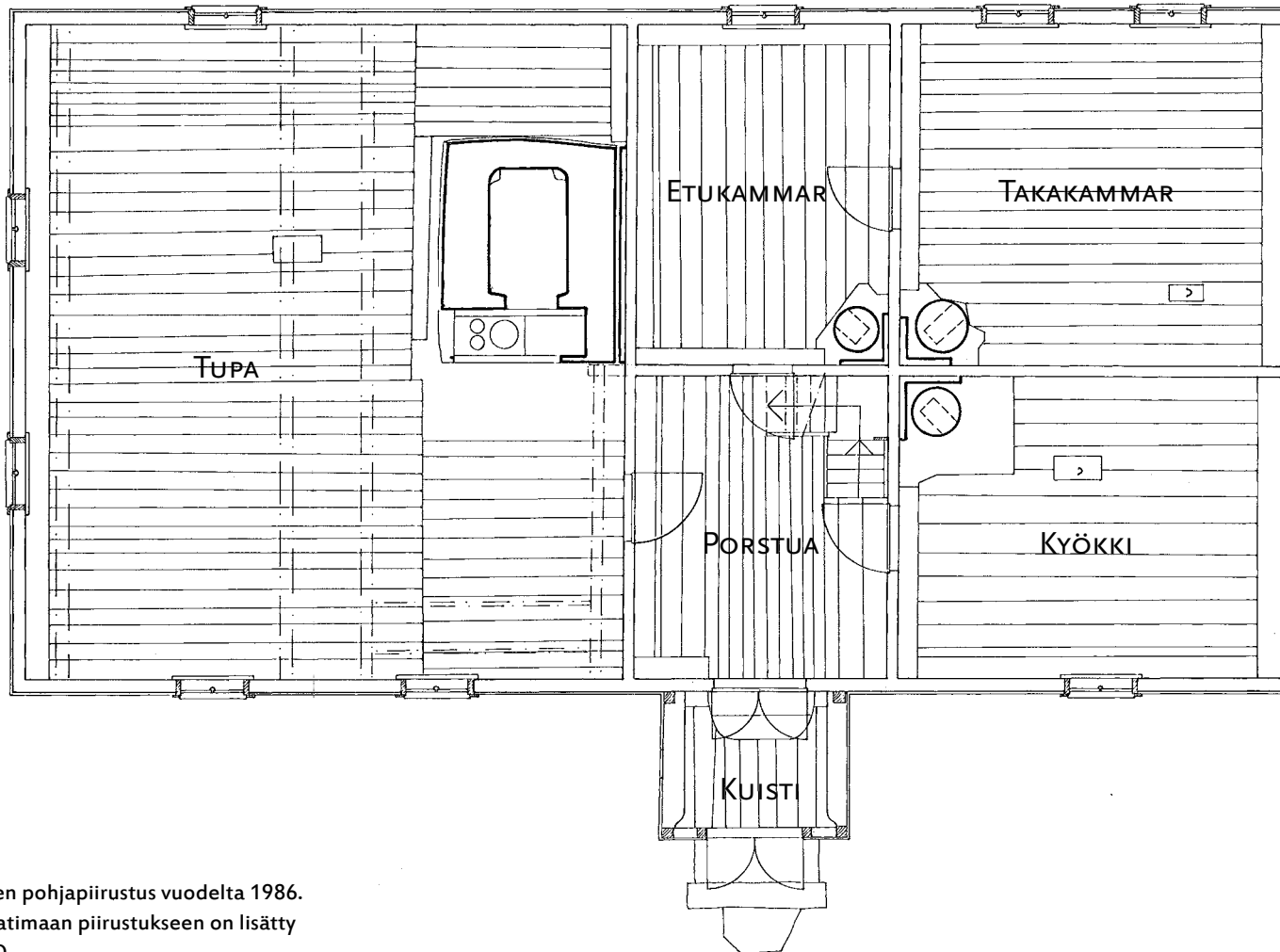
Heimo Pajunen seisoo uudella pärekatolla vuonna 1999.
Kuva: MV REST.

Syreenit kukkivat kesällä 2018.

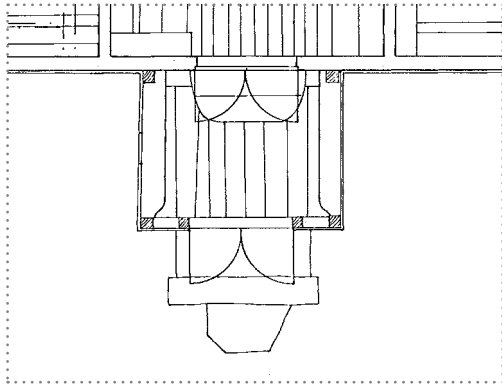
PÄÄRAKENNUKSEN HUONEKORTIT

Päärakennuksessa on kuusi huonetilaa ja ullakko, jotka on inventoitu ja valokuvattu kesällä 2018. Nykyvalokuvien lisäksi tässä esitetään arkistovalokuvia ja -piirustuksia.

Lyytikälän päärakennuksen pohjapiirustus vuodelta 1986.
E. Jaman & H. Ahtiaisen laatimaan piirustukseen on lisätty
huoneiden nimet. MV RHO.

Kuisti

Kuistin pohjapiirros. E. Jama & H. Ahtiainen
1986. MV RHO.

Näkymä kuistista kohti porstuaa, jonka edustalla on puuporras. Kuistin sivuilla on kiinteät penkit ja eteläsivulla ikkuna. Porstuaan parioven sivulla ja yläpuolella on sisäikkunat. Oven kesimmäisissä peileissä on salmiakkikuviot.

Kuistin edustalle on laskettu portaat harkkomaisista porakivistä. Samanlaisia on käytetty Sikopajaa (014d) muurattaessa.

Yleiskuvaus	Porstuaan johtava umpikuisti (pohjamitat 2,6 m x 1,9 m) sijaitsee päärakennuksen pihanpuoleisella eli itäjulkisivulla. Kuistin harjakattomuoto näkyy sisätilaan. Peilipariovet, useita ikkunoita, sivuseinillä kiintopenkit.
Rakenne	Laudoitettu pilari-palkki-rakenne; lattiaa reunustaa tapitettu kehä. Pilareiden sisäsyrrät on viistetty.
Lattia	Kuistin lattia on maalaamaton lankkulattia. Lankkujen leveydet vaihtelevat välillä 18,0–27,3 cm. Kolme ulko-oven kohdalla olevaa lautaa on uusia, raamisahalla sahattuja ja naulaamalla kiinnitettyjä (mahdollisesti 1980-luvun korjauksista). Lattia on porstuan lattiaa matalammalla; porstuan tasolle noustaan kahden askelman puista porrasta, jonka alempi askelma on leveä ja kulmistaan pyöristetty.
Jalkalistat	Ei ole.
Seinät	Seinät ovat 24,5–26,0 cm leveää, vaakasuuntaista ponttilautaa. Sisäseinäpinta on maalaamaton.
Ikkunat	Ulkoikkunat: Kuistilla on neljä ulkoikkunaa. Ulko-oven molemmilla sivuilla ja kuistin eteläsivulla on kolmiruutuiset, pystysuuntaiset ikkunat. Niiden puitteissa ja vuorilaudoissa on keskenään erilaisia profiloiteja. Ikkunat ovat valkoiseksi maalattuja yksinkertaisia, kiinteitä puisia urapuiteikkunoita tappiliitoksin. Oven yläpuolella on neliruutuinen kitti-ikkuna, jonka puitteissa on koristelveukset. Ikkunat voivat olla alkuperäisiä, ne on kunnostettu ainakin vuosina 1987 ja 2018. Suuri osa laseista on vaihdettu uuteen konelasiin. Sisäikkunat: Kuistin ja porstuan välisessä seinässä on kaksi ikkunaa, joita käsitellään porstuan huonekortissa.
Ovet	Ulko-ovi on ulos aukeava pariovi. Kummankin ovilehden runko koostuu kolmesta pystylaudasta. Ulkopuolella ovilehdet on vinopaneloitu helmirihlatuin laudoin. Ovet on maalattu sekä ulko- että sisäpuolelta harmahtavan valkeaksi. Ovet on maalattu ainakin 1980-luvun lopulla. Helat: Rautasaranat pitkällä saranalehdellä. Ulkona kahdesta teräslangasta kierretty lankavedin, sisällä lankavedin (rautaa), rautasalpa ja kaksi hakaa. Ovesa on erikoinen, pyöreän reikäkiven painoon perustuva sulkijamekanismi, johon kuuluvat kiven lisäksi kaksi puista pylpyrää ja köysi. Köysi on uusittu vuonna 1997. Ulko-oven kynnyksessä on puuta. Kynnyksessä on paikkakorjauksia. Porstuaan johtavaa pariovea käsitellään porstuan huonekortissa.
Sisäkatto	Sisäkattona on pärekaton aluskatelaudoitus, joka on uusittu mahdollisesti 1980-luvulla. Pärekatto on uusittu 2016.
Kattolistat	Ei ole.
Kiintokalusteet	Sivuseinillä on kiinteät puupenkit, etelänpuoleisen penkin alla kaareva, puinen tuki. Penkit on maalattu ruskeiksi, maali on kulunut.
LVIS-järjestelmät	Katon harjalla kulkee sähköjohto.
Säilyneisyydestä	Kuistin yleishahmo on säilynyt. Kuistia on korjattu, katto on uusittu.

Näkymä kuistin läpi kesällä 2018.

Ulko-oven runkona on kolme pystylautaa.

Vastapainolla toimivassa ovensulkijassa on reikäkivi, kaksi puupylpyrää ja köysi.

Ulko-ovissa on vinopanelointi helmirihlotuin laudoin, rautasaranat pitkällä saranalehdellä ja kierteinen vedin.

Ovensulkijan köysi on uusittu.

Kuisti ja ovensulkija vuonna 1987. Köyden toinen pää on kiinni oven yläreunassa. Ovi sulkeutuu painokiven avulla. Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Kuistin pohjoissivu. Nurkissa on kulmistaan koristeellisesti viistetyt pilarit.

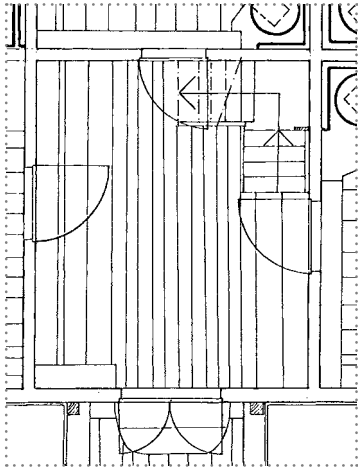

Sisäkattona on 1980-luvulla uusittu laipiolaudoitus, joka toimii pärekaton aluslaudoituksena.

Yllä vasemmalla kuistin eteläsivun ikkuna, yllä oikealla itäsivun ovenviereinen ikkuna. Kuistin ikkunoiden vuorilaudat ja puitteet ovat keskenään erilaisia.

Porstua (porstupa, tampuuri)

Porstuan pohjapiirros.
E. Jama & H. Ahtiainen 1986 / MV RHO.

Näkymä porstuasta kohti tuvanpuoleista seinää kesällä 2018. Porstua on hämärä, mutta se saa valoa kiuistin puolelle antavista sisäikkunoista. Katosta roikkuu hehkulamppu.

Porstua vuonna 1987.
Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Yleiskuvaus	Porstua on pohjaltaan neliömäinen (3,5 m x 4,2 m), hirsiseinäinen huone, josta pääsee kuistille, tupaan, etukammariin ja kyökkiin sekä takanurkan portaista ullakolle. Huonekorkeus on 289 cm laipiolautojen alapintaan mitattuna.
Rakenne	Salvosrakenteinen huone, katossa laipiopalkit.
Lattia	Maalaamaton lautalattia, vaikuttaa uusitulta (mahdollisesti 1980-luvun korjauksia). Lautojen leveys vaihtelee välillä 20,5–28,5 cm.
Jalkalistat	Noin 9,5 cm korkea ja 2 cm paksu, maalaamaton puulista, joka on muodoltaan vaihteleva, paikoin suorakulmainen. Mahdollisesti uusittu.
Seinät	Piiluttua vaakahirttä, tilkkeenä sammalta.
Ikkunat	Kuistin ja porstuan välissä on kaksi kiinteää urapuiteikkunaa: kuistinoven päällä on tappiliitoksin koottu ovenpäällisikkuna, jonka puitteet on profiloitu, ja kuistinoven sivulla on pystysuuntainen, kolmiruutuinen ikkuna, jossa on leveä, profiloitu listoitus ja syvä ikkunapenkki. Ikkunat on maalattu valkoiseksi. Ne ovat tiettävästi alkuperäisiä. Ne on kunnostettu ainakin vuonna 1987.
Ovet	Porstuan kaikilla seinillä on ovia. Kuistille aukeava ovi on huultamaton, puinen pariovi, jonka 67 cm leveät ovilehdet ovat kolmipeiliset ja kuistin puolelta rikkaasti profiloituneet, keskellä on salmiakkikuvio. Toisessa ovesa on vanha, palmettiin päättyvä messinkipainike. Kummassakin ovesa on kaksi sepän takomaa, lyhytlehtistä pässinsarvisaranaa. Valkoiseksi maalatut vuorilaudat ovat rikkaasti profiloituja sekä porstuan että kuistin puolella. Oven alaosassa on terässuljin ja yläosassa haka. Vanha, maalaamaton puukynnys, jossa rautavahvike. Tupaan (96 cm x 185 cm), etukammariin (86 cm x 178,5 cm) ja kyökkiin (94,5 cm x 176 cm) johtavat yksilehtiset puiset pintapeiliovet ovat vanhoja, huoneen puolelta profiloituja. Ovet on maalattu valkoisiksi. Profiloituneet vuorilaudat ovat keskenään erilaisia. Tuvan ovesa on lankavetimet, etukamarin ovesa on painovedin ja lukkopesä, kyökin oven vedin on prässätty pellistä. Ovien heloituksia ja lukkoja on kunnostettu 1980-luvun lopulla. Kynnykset ovat maalattua puuta.
Sisäkatto	Kolme laipiopalkkia, joista kaksi on särmistään viistetty. Laipio ja laipiopalkit on maalattu (alla nokikerros?).
Kattolistat	Ei ole.
Porras	Nurkassa on ullakolle johtava, tikasmainen vinnin porras, johon on vuonna 1988 tehty matala, puinen pienaovi. Ovi on käsitelty jollakin väriaineella. Portaen tikasmainen osa on vanha ja maalaamaton. Portaen alla on pieni komotti eli komero, jonka puuovi on tehty 1988; aiemmin komotissa oli verho.
LVIS-järjestelmät	Kaikilla seinillä on ylimpään hirsikertaan kiinnitettyjä sähköasennuksia. Sisäänkäynnin vieressä on Selcast-merkinen alumiininen pistorasia vuodelta 1987. Huonetilan keskellä on katossa hehkulamppu.
Säilyneisyydestä	Porstua on hyvin säilynyt. Rakennusosia on kunnostettu. Lattialaudat on uusittu.

Ullakolle johtavan portaan alla olevassa komerossa oli vuonna 1987 pelkkä verho ja portaikossa ei ollut ovea. Kuva: MV RHO.

Näkymä porstuasta kohti etukammarin vastaista sivua kesällä 2018. Vasemmalla tuvan, oikealla kyökin ovi. Porstuan nurkassa sijaitsevaan portaaseen ja sen alapuoliseen komeroon on lisätty ovet 1980-luvulla.

Porstuasta tupaan johtavan oven sarana.

Porstua kohti kyökin vastaista seinää.

Tuvan vastaisen seinän valokatkaisin on 1940–1950-lukujen taitteesta, jolloin päärakennukseen vedettiin sähköt.

Porstuan lautakaton laipiopalkkeja.

Kuistin ja porstuan välisen peiliparioven pässinsarvisarana.

Porstuan ja kuistin välinen yksinkertainen ikkuna.

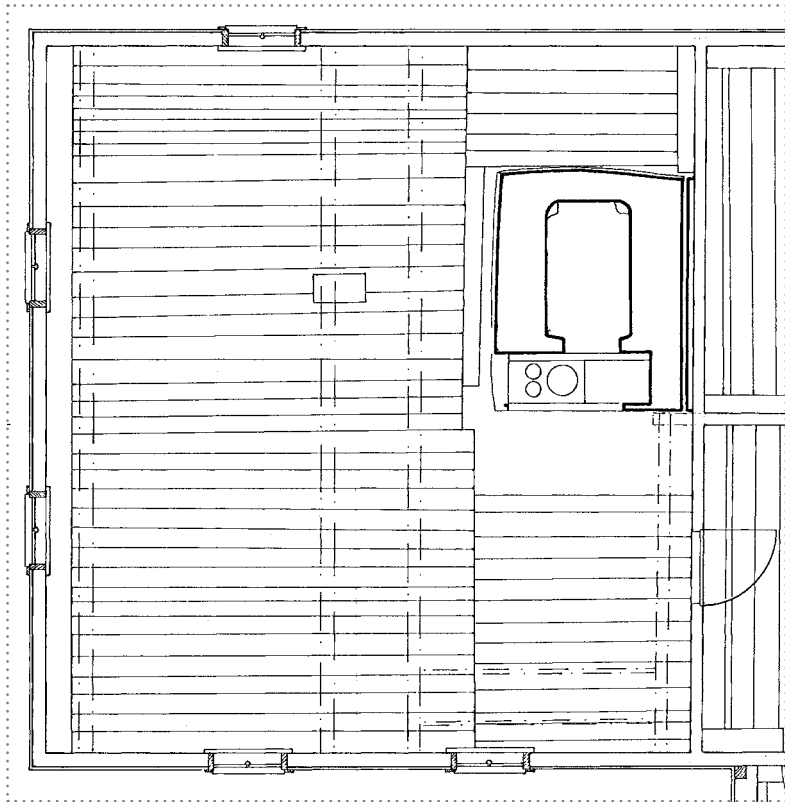
Seinähirret ovat alkuperäisiä, ja ne on piiluttu. Hirsien välissä on sammaltilkkeitä.

Yllä kuistiin johtavan parioven palmettiin päättyvä messinki-vedin, oikealla kyökkiin johtavan oven vedin ja sivun oikealla laidalla etukammarin oven vedin.

Tupa

Tuvan pohjapiirros vuodelta 1986. Tupa on pohjaltaan miltei neliömäinen. Ikkunoita on kolmella sivulla, uuni sijaitsee pohjoissivulla. Palkit ja orret on merkitty katkoviivalla. Piirustus (osa): E. Jama & H. Ahtiainen / MV RHO.

Lyytikkälän päärakennuksen sydän on muita huoneita korkeampi tupa suurine uuneineen. Katossa näkyy etualalla laipiopalkkeja kantava haltijapalkki eli syömär, sen alapuolella kulkevat keskiorret. Kuva on otettu kesällä 2018 kohti porstuan ja etukammarin vastaista tuvan pohjoissivua.

Yleiskuvaus	Tupa on rakennuksen suurin huone: sen pohjmitat ovat 9,20 m x 8,40 m ja huonekorkeus oven kohdalta on 345 cm, eteläsivun lännenpuoleisen ikkunan kohdalta 345 cm. Tupa on muita tiloja korkeampi, ja siinä on kaikesta päätellen ollut alun perin savu-uuni. Tuvassa on kolmella sivulla ikkunoita ja neljännellä ovi sekä suuri uuni. Näkyviä elementtejä ovat laipiopalkit ja haltijapalkki. Lyytikkälän tupa on tyypillinen 1800-luvun tupa.
Rakenne	Vaakahirsirakenne, välipohjassa palkkeja ja syömäri.
Lattia	Tuvassa on ruskeaksi maalattu, vanha lautalattia. Lautojen leveys vaihtelee välillä 19...32,5 cm. Laudat lienee valmistettu lohkomalla ja höyläämällä. Eteläsivulla lattiaa kiertää reunalauta. Vuosina 1988–1989 lattiaa on paikattu puupalikoilla ja lattia on maalattu. Uunin eteläreunan kohdalla lattialankuissa on katkos (277 cm) itä–länsisuunnassa. Lattiassa on tuvan keskellä pieni siivousluukku, mutta kahvaa ei ole. Luukun alapuolista tilaa on käytetty kellarina (Eero Raatikaisen kirjallinen tiedonanto 25.11.2018). Uunin edustalla on “kipinäsuojana” betonilaatta, jossa on jopa 10 mm halkaisijaltaan olevaa soraa. Uunin eteläkyljen ja lattialaudoituksen välissä on poikittainen lattialauta.
Jalkalistat	Jykevät, korkeat (8 cm), viistetyt puiset jalkalistat kiertävät tupaa. Listan yläreuna on 4 cm paksu, alareuna paksumpi. Maalattu ruskeaksi (sama sävy kuin lattialankuissa).
Seinät	Tuvan seinät ovat maalaamatonta, piiluttua vaakahirttä. Hirsien välissä on sammalta, nurkkia ei ole tilkitty. Hirret ovat alkuperäisiä, suurimmat hirret ovat noin 30 cm:n korkuisia. Seinät on myöhemmin “valkaistu” piiluamalla uudelleen; puhdistusveistossa hirsistä on poistettu noin 1 cm, lukuun ottamatta niitä kohtia, joihin ei ole kirveellä päästy (katonraja, ikkunoiden vuorilautojen ympäry). Puhtaaksi piiluamatonta, nokeentunutta seinäpintaa on edelleen nähtävissä lounais- ja kaakkoisnurkkiin kiinnitetyissä seinäkaapeissa, joiden takaseinänä on hirsiseinä. Kaakkoiskulman kaapin alla on nurkassa puinen peitelista. Uunin vieressä porstuan peräseinän yksi vaakahirren pääty on jätetty konsoliksi tuvan puolelle kannattamaan ortta. Hirren pääty on veistetty koristeellisesti.
Ikkunat	Tuvassa on viisi ikkunaa: itä- ja eteläseinillä kaksi kuusiruutuista, kaksinkertaista kitti-ikkunaa, länsiseinällä yksi. Ikkunat on sijoitettu tuvan korkeuteen nähden alhaalle. Puitteiden vaakajakopuitteisiin on leikattu symmetrinen koristelävistys, jossa on keskellä ympyrä ja sen kahden puolen pisarat. Ulkopuitteiden vaakajakopuitteessa on väriilaslevyt: keskellä punainen ja sen kahden puolen sininen. Länsiseinän ikkunassa ja eteläseinän lännenpuoleisessa ikkunassa on ikkunalaudat, jotka on pyöristetty kulmistaan. Ikkunalistat on profiloitu, muttei yhtä koristeellisesti kuin takakammarissa. Ikkunat ja listoitukset ovat tietävästi alkuperäiset, laseja vaihdettu. Ikkunat kunnostettiin vuonna 1987; ulkopuitteet kunnostettiin vuonna 2018, jolloin puitteista löytyi vihreitä, ruskeita ja voimakkaan sinisiä värisävyjä.
Ovet	Tuvan ainut ovi aukeaa porstuaan päin. Se on vanha kolmipeilinen puuovi (96 cm x 185 cm), joka on maalattu valkoiseksi. Peilit ovat pintapeilejä, profilointi tuvan puolella. Ovessa on profiloituidut ovilistat, lankavetimet ja ruskeaksi maalattu puukynnys.

Sisäkatto	Laipio on leveää, lohkottua ja käsin höylättyä lautta, ja sitä kannattavat katonharjan suuntaisesti kulkevat, särmistään viistetyt laipiopalkit. Laipiopalkkeja tukee ullakon ansaaseen ripustettu, harjaan nähden poikittainen haltijapalkki eli syömär, jonka särmät on viistetty. Sen alla samansuuntaisina kulkee kaksi jykevää ortta. Noen mustuttamaa laipiota on aikanaan yritetty valkaista maalaamalla; tuloksena on ruskehtava kattopinta. Laipiossa on uunin yläpuolella umpeen laudoitettu aukko (91 cm x 65 cm), joka sijaitsee talon pitkästä seinästä 185 cm:n ja sisäseinästä 180 cm:n etäisyydellä. Paikalla lienee aiemmin ollut lakeinen, johon on liittynyt ullakon ja vesikaton läpi kulkenut lakeistorvi. Kun lakeistorvi on poistettu, tuvan lakeinen on pantu umpeen. Laipiopalkissa on lakeisen kohdalla paikka.
Kattolistat	Itä- ja länsisivuilla on palkin ja seinän yhtymäkohdassa viistetty, maalaamaton puulista. Muilla sivuilla ei ole listoja.
Uuni	<p>Tuvan pohjoissivua vasten on suuri muurattu ja rapattu uuni, joka on kahdelta sivulta avoin. Uuni on yläosastaan kupumainen ja epäsymmetrinen. Myös hormi sijaitsee epäsymmetrisesti. Uuni on maalattu 1980-luvun lopulla valkoiseksi. Sitä ennen sen alaosa on ainakin 1940-luvulta asti ollut ruskeaksi maalattu, Kaiho Niemisen mukaan ruskealla öljymaalilla, ”samaa maalia, jolla myös tuvan permanto oli maalattu” (sähköposti 2.12.2018).</p> <p>Uunin leveys itä-länsisuunnassa: 310 cm, pohjois-eteläsuunnassa: 248,5 cm. Liesitaso on 76 cm:n korkeudella lattian pinnasta, ja se on 165 cm pitkä, 70 cm leveä ja 70 cm korkea. Liesitason ja kuvun reunassa kulkee lattarauta. Kulma on viistetty. Avointen sivujen kulmassa on rautatanko (halkaisija 3 cm), jossa on keittokoukku. Rautainen hellalevy: 63,5 cm x 98 cm. Lieden sivulla on hiekkapohjainen syvennys, jossa on haperoitunut peltinen uuninsuulevy. Uunin kuvussa on lattarauta. Uuni on noin 194 cm syvä. Uunin suun aukko: 68 cm leveä, korkeimmalta kohdaltaan 35 cm. Yläreuna on kaarevasti holvattu valkoisista (tuli?)tiilistä. Uunin hormissa on kolme sulkupeltiä. Puisissa pellinohjaimissa on tappeja, joiden avulla peltejä liikutellaan ja säädetään. Uunin itäisivulla, aukon alapuolella on 29 cm korkea, 51 cm syvä ja 111 cm leveä aukko, jossa on mahdollisesti säilytetty halkoja. Sivulla on irtonainen halkolaatikko. Uunin pohjoissivulla ei ole varsinaista palomuuria; uunin kupu on irti puuseinästä. Tulisijan ja seinän yhtymäkohdassa on muuratussa pinnassa aukko.</p> <p>Jälkien perusteella tuvassa näyttäisi alun perin olleen savu-uuni, joka on myöhemmin muutettu uloslämpiväksi uuniksi, oletettavasti jo 1800-luvun puolella, jolloin uunille on rakennettu savupiippu. Nykyisen uunin epäsymmetrisestä muodosta päätellen tuvan vanhaa uunია on mahdollisesti käytetty hyväksi uutta rakennettaessa, joten osa uunista saattaa olla peräisin talon rakentamisajalta.</p> <p>Uunin ja piipun korjaustöistä: Vuonna 1988 uuni ja piippu piti kunnostaa käyttökuntoiseksi, mutta asiakirjoista ei selviä, toteutuiko ajatus. Kunnostamisessa käytettiin vanhoja savitiiliä ja vanhan mallin mukaan joko savilaastia tai ohutta kalkkisementtilaastia. Uunista ja piipusta poistettiin irtonainen maali ja kiinteäksi jäänyt osa pestiin soodalla. Maalaus täydennettiin käyttäen öljytasoitetta ja öljymaalia siten, että viimeinen maalauskerros vedettiin myöskin vanhan maalin päälle vanhojen värisävyjen mukaisesti. Uunin kupuosasta korjattiin vanhaa rappausta pienimpiä rapautumia ja halkeamia lukuun ottamatta.</p>
LVIS-järjestelmät	Tupaan tuotiin sähkövalo 1940- ja 1950-luvun vaihteessa. Kattopalkkiin on 1940–1950-lukujen taitteessa vedetty sähköjohdot ja asennettu kaksi kattovalaisinta, jotka ovat paljaita hehkulamppuja. Eteläseinällä on vanha sähkötaulu, pistorasia ja valonkatkaisin, jotka ovat poissa käytöstä ja museoesineitä. Myös oven sivulla pohjoisseinällä on 1940/50-luvun pistorasia, valonkatkaisija ja johtoja. Ovensuussa on kaksi uudempaa, Selcast-merkkistä alumiinipistorasiaa, jotka on asennettu vuonna 1987 samalla, kun tupaan vedettiin sähköjohtoja lattian alta.

Kiintokalusteet	Itä- ja eteläseinillä on kiinteät puupenkit, joissa on alapuolella alaspäin kapenevat puutuet. Tuissa on korotuspallikat. Tukien etureunat on muotoiltu, hieman viistetty alapäästä. Eteläisivun penkki on 48,5 cm leveä, 7 cm paksu, itäisivun penkin leveys on 46 cm. Itäisivun ovensuupenkki ulottuu ensimmäisen ikkunan luota peräseinään asti. Eteläisivun peräpenkki alkaa edellisen reunasta ja päättyy yli metrin verran ennen nurkkaa. Eteläseinän molemmissa nurkissa on kiinteät nurkkakaapit, joissa ei ole ovea eikä takaseinää.
Orret	Tuvassa on useita orsia; orsisto on säilynyt alkuperäisenä. Aivan eteläisivun vieressä on katonharjaan nähden poikittainen peräorsi. Tuvan keskellä, syömäarin alapuolella on kaksi katonharjaan nähden poikittaista keskiortta, joiden välissä on uunin kohdalla hyllymäiset säilytysorret. Länsiosassa tupaa on kaksi katonharjaan nähden pitkittäistä vaateortta eli vuateortta, jotka ulottuvat peräorrelta toiselle keskiorrelle. Oven luona on puolisen metriä seinästä terva- eli saapasorsi tai suapasorsi, johon liittyy uunin puolella koristeellinen puukonsoli. Koillisnurkassa, tervaorren ja lähimmän keskiorren välissä mutta niitä alempana, on kaksi päreortta, jotka ulottuvat keskiorrelta tervaorrelle. 1900-luvun alussa keskiorsien alapintaan on kiinnitetty rautatanko leuanvetoa varten.
Säilyneisyydestä	Tilahahmo on säilynyt alkuperäisenä. Osa uunista lienee talon rakennusajalta. Orsisto on alkuperäinen.

Tupa kuvattuna kohti länsiseinää vuonna 1989. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Tupa kohti länsiseinää kesällä 2018.

Näkymä kohti itäseinää. Keinutuoli on ollut aiemmin kamarissa (Vuorinen 1965, 54).

Reino Laamo vetämässä leukaa rautatangossa, jonka metsätyömiehet ovat kiinnittäneet palkkien väliin 1900-luvun alussa. Kuva on 1960-luvulta. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Siiri ja Reino Laamon tytär leikkii kissan kanssa uunin edustalla vuonna 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Siiri Laamo hämmentää liedellä olevaa kattilaa tyttären seurassa vuonna 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Leivinuuni on epäsymmetrinen; huuva ja hormi sijaitsevat toisiinsa nähden eriparisesti. Uunin sivuilla nukkuivat ennen talossa tilapäisesti yöpyvät vieraat.

Laipiolaudoituksessa on uunin yläpuolella ollut aukko, joka on laudoitettu umpeen. Paikalla on todennäköisesti ollut lakeinen.

Uunin kuvun sisäpuoli.

Uuni on noin 194 cm syvä. Vasemmalla kaksireikäinen hella.

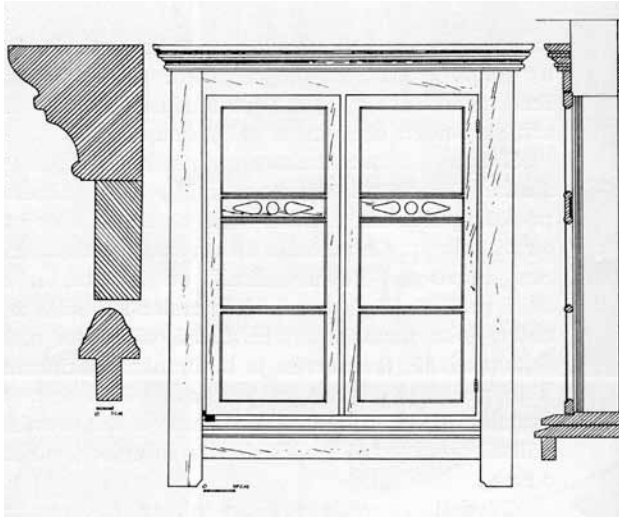
Siiri Laamo vetää hiiliä Lyytikälän tuvan leivinuunista vuonna 1960. Uuniin mahtui puita noin neljänneskuution verran ja uunissa mahtui paistumaan kerrallaan 17 ruisleipää. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

"Tu lennosta sytytettäessä pannaan perälle ensin p o i k h a l k o, jonka nojaan muut ladotaan. Kun puut ovat palaneet, vedetään hiilet hiilkoukulla hiillukseen. Nykyisin varsinaisen lieden, hiilluksen, paikalla on kaksireikäinen hella." (Vuoristo 1965, 52.)

Siiri Laamo lakaisemassa leivinuunia uuniluudalla vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen mittauspiirustus Lyytikälän päärakennuksen värilasi-ikkunasta 1960-luvun alusta. Kuvälähde: Vuoristo 1965, 51.

Tuvan ikkunat ovat kitti-ikkunoita.

Tuvan ikkunan listoitusta.

Tuvan eteläpäädyn ikkunasta on vanhastaan ollut aukeiden peltojen yli näkymä Kuolimo-järvelle; ullakolta on nähnyt Savitaipaleen kirkolle asti. Umpeen metsittynyt näkymä avautui uudelleen vuoden 2018 hakkuissa.

Tuvan ikkuna vuonna 1960, jolloin ainoastaan pyöreässä koristeleikkauksessa oli väriäinen (punainen) lasi, kun taas pisaroissa oli kirkkaat lasit. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Noen mustuttamaa laipiota on aikanaan yritetty vaalentaa maalaamalla; tuloksena on ruskehtava kattopinta. Laipiopalkkeja kannattaa syömär eli haltijapalkki. Tuvassa on myös useita alkuperäisiä orsia. Vuoriston mukaan tupia varustettiin 1860-luvulla näillä seuduilla enää harvoin täydellisellä orsistolla; siinä mielessä Vuoristo pitää tupaa vanhakantaisena (Vuoristo 1960, 52).

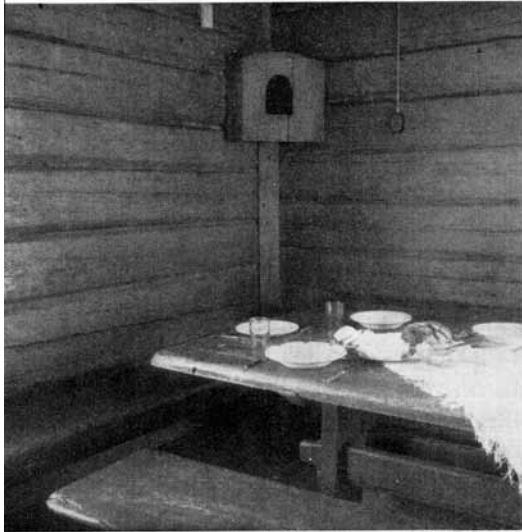
Itä- ja eteläseinillä on kiinteät puupenkit. Kuvassa on eteläsinun 48,5 cm leveä, 7 cm paksu penkki.

Uunin edustalla on betonilaatta.

Lattialautojen ja uunin kyljen välissä on lauta.

Kaakkoiskulman seinässä on ollut veistettynä talon rakennusvuosi 1867, mutta se on hävinnyt myöhempien korjaustöiden yhteydessä, kun hirsipintoja on valkaistu eli veistetty uudelleen. Kuva: Osmo Vuoristo, teoksesta Vuoristo 1965, 52.

Tuvan eteläseinän kummassakin nurkassa on seinäkaapit, joissa ei ole peräseinää eikä ovea. Yllä vasemmalla on pöytä- eli kaakkoisnurkan kaappi, jonka alapuolella tilkitsemättä salvottua nurkkaa peittää lista, yllä oikealla on lounaisnurkan kaappi.

Kaappien sisällä näkyy noen mustuttamaa seinäpintaa, jota ei ole piiluttu puhtaaksi.

Yksityiskohta ovensuusta. Kynnys ja jalkalistat on maalattu.

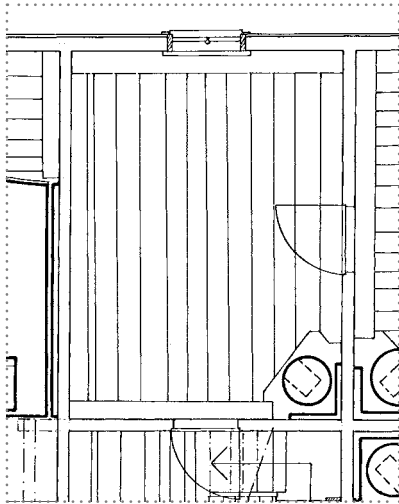

Tuvan lattiassa oleva siivousluukku on ruuvattu kiinni.

Päreorret tuvan nurkassa.

Etukammar (etukamari)

Etukammarin pohjapiirros. E. Jama & H. Ahtiainen 1986. MV RHO.

Etukammar kesällä 2018. Huone on ollut isäntäväen makuuhuone. Oikealla on takakammarin ovi.

Etukammar vuonna 1987. Katosta roikkui tällöin hehkulamppu.
Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Yleiskuvaus	Etukammar on porstuan perällä sijaitseva valoisa, pieni huone, jossa isäntäväki on nukkunut. Huoneessa on kaksi ovea ja sen kautta kuljetaan saliin. Nurkassa on pönttöuuni. Huoneen pohjamitat ovat 3,5 m x 4,8 m ja huonekorkeus 282 cm.
Rakenne	Vaakahirsirakenne, katossa välipohjapalkit
Lattia	Ruskeaksi maalattu lausalattia, maalaus uusittu vuonna 1988. Huonetta kiertää reunalauta, joka poistamalla on päästy hoitamaan multapenkkiä. Puretun tiiliuunin kohdalla lattiassa näkyy vanhan uunin muoto. Uunin edustalla on kipinäpelti rautaa tai teräspeltiä.
Jalkalistat	Kulmikas, viistetty, puinen jalkalista. Paksuus 2,5 cm, korkeus 7 cm. Harmaaksi maalattu.
Seinät	Hirsiseinien päälle on kiinnitetty levyt, joiden päällä on kuvioimaton, vaaleanpunainen paperitapetti. Tapetti on uusittu oletettavasti talvikaudella 1988–1989. Seinät oli aiemman korjaustyön (ennen 1988) yhteydessä verhoiltu insuliittilevyillä. Ei ole tietoa, onko nykyisen levyn takana vanha pinkopahvi. Uunin takana nurkassa on L-kirjaimen muotoinen palomuuuri, jonka päällä on kattolista.
Ikkunat	Länsisivulla on kaksinkertainen, kuusiruutuinen, kitattu ja valkoiseksi maalattu puuikkuna, jossa on profiloituneet puitteet. Vaakajakopuitteeseen on leikattu symmetrinen koristelävistys, jossa on keskellä ympyrä ja sen kahden puolen pisarat. Ulkopuitteen vaakajakopuitteessa on värilasilevyt: keskellä punainen ja sen kahden puolen sininen. Ikkuna on tiettävästi alkuperäinen. Puitteet on kunnostettu perusteellisemmin ainakin 1987; vuonna 2018 kunnostettiin ulkopuite.
Ovet	Takakammariin johtaa yksilehtinen valkoiseksi maalattu puinen peiliovi (85,5 cm x 178,5 cm), jossa on metallipainike ja lukkopesä. Porstuaan johtavassa yksilehtisessä puisessa pintapeiliovessa (86 cm x 178,5 cm) on painovedin ja lukkopesä. Ovi on profiloitu huoneen puolelta. Heloituksia ja lukkoja on korjattu 1980-luvulla. Oviakkoa kiertävät listat ovat voimakkaasti profiloituneet ja valkoiseksi maalatut.
Sisäkatto	Vesikaton harjaan nähden poikittaiset laipiopalkit ja laipio on verhottu pinkopahvilla. Kattopahvit on uusittu ja maalattu valkeiksi vuonna 1988. (Ei ole tiedossa, jätettiinkö etukammarissa vanha kattopahvi uuden alle, kuten takakammarissa.)
Kattolistat	Ei ole.
Uuni	Sisänurkassa on pönttöuuni, jossa on niklattu valurautaluukku. Uuni ja hormit on kunnostettu 1980-luvulla vanhan mallin mukaan. Alun perin uuni on ollut maalaamaton, nykyinen maali on 1980-luvulta. Uuni on peräisin 1900- tai 1910-luvulta, jolloin paikalla ollut tiilistä muurattu pystyuuni on purettu. Ei ole tietoa, onko huone ollut alun perin kylmä vai onko kulmassa ollut jo talon valmistuessa pystyuuni.
LVIS-järjestelmät	Kaksi alumiinista Selcast-merkistä pistorasiaa on asennettu 1987, jolloin sähköt vedettiin lattian alta. Seinän yläosassa on posliininen jakorasiala, josta puuttuu kansi (1940/50-luvulta). Huoneessa on irrallisia lämpöpattereita. Kattovalaisimia ei ole. (Vuonna 1987 katossa oli hehkulamppuvalaisin.)
Säilyneisyydestä	Tilahahmo on säilynyt alkuperäisenä, uuni ja tapetit on uusittu.

Etukammar vuonna 1987, jolloin uuni oli vielä maalaamaton.
Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Etukammar kuvattuna kohti porstuaan johtavaa ovea. Nurkan pönttöuuni on 1900- tai 1910-luvulta ja se on maalattu 1980-luvun korjaustöiden yhteydessä. Uunin luukku on niklattu. Uunin takana on L-kirjaimen muotoinen palomuri, jonka yläosassa on kattolista. Vasemmalla näkyy takakammariin johtava ovi.

Pönttöuunin edustalla on lattialla kipinäpelti. Lattiassa näkyy myös vanhan puretun uunin muoto.

Etukammarin kuva kohti tuvan vastaista seinää kesällä 2018. Sisäkatossa näkyvät laipiopalkit ja pinkopahvit, jotka on maalattu valkoiseksi. Kattolistoja ei ole.

Posliininen jakorasia seinän yläosassa on 1940- ja 1950-lukujen taitteesta.

Huonetta kiertää reunalankku. Lattialankuissa näkyy paikkapaloja.

Kammarien välinen ovi ja irtopatteri.

Yksityiskohta oven profiloituista listoista.

Porstuaan johtavan oven vedin.

Kammarien välisen oven messinkipainike ja tappisarana.

Selcast-merkkiset alumiiniset pistorasiat on asennettu vuonna 1987. Lattialistat ovat puisia ja maalattuja sekä yläreunastaan viistottuja.

Etukammarin ja porstuan välinen, kolmipeilinen puuovi.

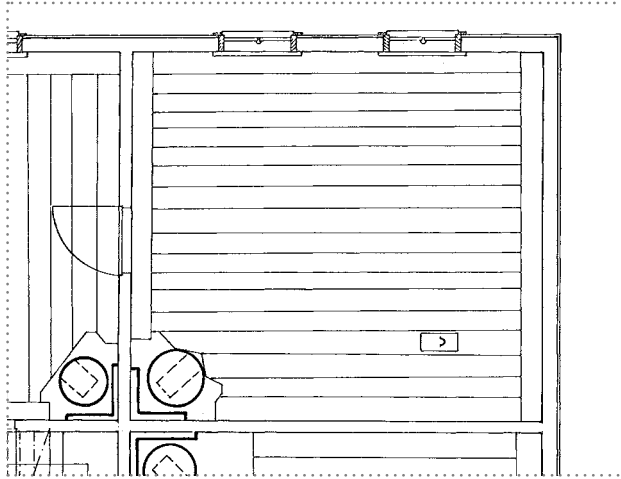
Etukammarin
ikkuna on kitattu.
Ikkuna on kunnos-
tettu vuonna 2018.

Yksityiskohta etu-
kammarin puisesta
ikkunapenkistä ja
profiililistoista.

Takakammar (takakamari, peräkamari, sali)

Takakammarin pohjapiirros. E. Jama & H. Ahtiainen 1986.
MV RHO.

Takakammar kesällä 2018. Kamhari palveli aiemmin talon tyttären makuukamarina, sittemmin se kalustettiin uudelleen juhla-
vampaan asuun ja se sai nimityksen sali (Vuoristo 1965, 58–59). Sinne kutsuttiin vieraat, jotka haluttiin ottaa arvostaen vastaan.
Talon "hienoin" huone saa valoa länsisivun kahdesta ikkunasta.

Takakammar vuonna 1989.
Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Yleiskuvaus	Takakammar (takakamari tai sali) on talon hienoin huone. Aiemmin siellä nukkuivat talon tyttäret, sittemmin se muutettiin käytöltään saliksi. Kulku huoneeseen on etukammarin kautta. Huone on valoisa, nurkassa on pönttöuuni. Pohjamatat: 5,35 m x 4,8 m. Huonekorkeus: 280 cm.
Rakenne	Vaakahirsirakenne.
Lattia	Ruskeaksi maalattu, vanha lautalattia, jonka lautojen leveys vaihtelee. Lattiaa kiertää reunalauta. Lattiaa on avattu vuonna 1986 kunnan ja vaurioiden toteamiseksi; vauriokohtiin tehtiin puupaikkaukset. Vuonna 1988 vanha korkkimatto poistettiin ja sen alla ollut puulattia maalattiin lattiassa olleen vanhan värisävyn mukaisesti. Uunin kohdalla lattiassa näkyy vanhan, puretun tiiliuunin muoto. Uunin edustalla on kipinäpelti, joka on rautaa tai teräspeltiä. Lattiassa on siivousluukku, jossa on taottu, lattiaan muotoiltuun syvennykseen painettava rautakahva.
Jalkalistat	Kulmikas, viistetty, puinen jalkalista. Paksuus 2,5 cm, korkeus 7 cm. Harmaaksi maalattu.
Seinät	Hirsiseinien päällä on vanhojen seinäpahvien ja tapettien päälle vuonna 1988 asennettu insuliittilevyt, joiden päällä on vuonna 1988 laitettut paperitapetit. Etukammarin vastaiseen seinään on jätetty fragmenttina esille muiden kerrosten alta löytynyttä vanhaa tapettia. Uunin takana on kahdella sivulla palomuuuri, joka on maalattu valkoiseksi.
Ikkunat	Länsiseinällä on kaksi kuusiruutuista, kaksinkertaista, kitattua ja valkoiseksi maalattua puuikkunaa, joissa on etukammaria koristeellisemmin profiloituneet puitteet. Vaakajakopuitteisiin on leikattu symmetrinen koristelävistys, jossa on keskellä ympyrä ja sen kahden puolen pisarat. Ulkopuitteiden vaakajakopuitteissa on värilasilevyt: keskellä punainen ja sen kahden puolen sininen. Ikkunat ovat tiettävästi alkuperäisiä. Puitteet on kunnostettu perusteellisemmin ainakin 1987; vuonna 2018 kunnostettiin ulkopuitteet.
Ovet	Kammareiden välissä on yksilehtinen, puinen peiliovi (85,5 cm x 178,5 cm), jossa metallipainike ja lukkopesä. Ovi ja profiloituneet oviolistat on maalattu valkoiseksi.
Sisäkatto	Sisäkatossa on valkoiseksi maalattu pinkopahvi, joka on 1988 asennettu vanhan pahvin päälle. Nurkassa on esille jätetty fragmentti vanhaa pinkopahvia, joka on sapluunamaalattu. Koristemaalaukset oli tehnyt Akseli Niemisen veli Eelis (Kataja 2001, 56). Pahvi on repeytynyt. Katossa ei näy laipiopalkkeja.
Kattolistat	Uusi (1980-luvun?), viistetty puulista, maalattu valkoiseksi. Korkeus noin 50 mm.
Uuni	Sisänurkassa on pönttöuuni, joka on peräisin 1900- tai 1910-luvulta. Uuninluukkun on Kastor-merkkinen. Alun perin uuni on ollut maalaamaton, nykyinen maali on 1980-luvulta, jolloin uuni ja hormit on kunnostettu vanhan mallin mukaan. Ei ole tietoa, onko huone ollut alun perin kylmä vai onko kulmassa ollut jo talon valmistuessa pystyuuni. Uunia on joka tapauksessa edeltänyt tiilistä muurattu pystyuuni.
LVIS-järjestelmät	Seiniin on vuonna 1987 asennettu kaksi alumiinista Selcast-merkkistä pistorasiaa. Kattovalaisinta ei ole. (Vuonna 1989 katossa oli hehkulamppuvalaisin.)
Säilyneisyydestä	Huonetila on hyvin säilynyt. Seinätapetointi, kattopahvi ja kattolistat on uusittu.

Takakammar kuvattuna vuonna 1989 kohti etukammarta. Katosta roikkuu hehkulamppu. Tapetti on vaurioitunut, pönttöuunin maali on lohkeillut. Kuvaaja: P. O. Welin / MV RHO.

Takakammar kohti kyökin vastaista seinää.

Takakammar kohti etukammaria kesällä 2018. Kattovalaisinta ei ole. Oven sivulla on 1987 asennetut Selcast-pistorasiat. Huoneen nurkkaan on jätetty esiin kaistale vanhaa tapettia ja kattomaalausta.

1980-luvun korjauksessa esiin jätettyä, maalattua pinkopahvia koristemaalauksi-
neen, jotka Kataja kertoo Akseli Niemisen veljen Eeliksen työksi (Kataja 2001, 56).

Kuviolliset paperitapetit ovat vuodelta 1988. Ne on asennettu insuliittilevyjen pääl-
le. Levyjen takana hirsiseinien päällä on säilytetty vanhat seinäpavit ja tapetit.

Takakammarin länsisivulla on kaksi ikkunaa, jotka on kunnostettu vuonna 2018. Ikkunat ovat kitattuja.

Takakammarin ikkuna.

Kammarien välinen profiloitu puupeiliovi ja yksityiskohta sen vetimestä.

Pöytäuuni on 1900- tai 1910-luvulta ja se on pystytetty paikalta puretun tiiliuunin paikalle. Uuni on maalattu 1980-luvulla. Oikealla yksityiskohta uuninluukusta.

Takakammarin lattiassa on siivousluukku, jossa on taottu, luukkuun uppoava rautakahva. Luukku on ruuvattu kiinni.

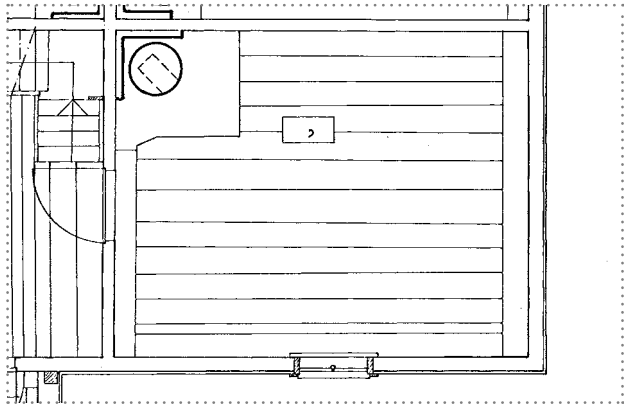

Pöytäuunin edustalla on kipinäpelti.

Lattialistat ovat yläreunastaan viistottuja, maalattuja puulistoja. Huonetta kiertää reunalankku.

Kyökki (ruokahuone)

Kyökin pohjapiirros. E. Jama & H. Ahtiainen 1986. MV RHO.

Kyökki vuonna 1989. Katosta roikkui tällöin hehkulamppu.
Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Kyökki on hämärä ruoan säilytys- ja käsittelyhuone, jossa ei pystyuunista huolimatta ole tiettävästi ollut keittopaikkaa. Kyökki saa valoa itäsisivun ikkunasta. Takaseinällä on pöytä, jolla on leipäkoppa ja taikinakulho. Vasemmalla näkyy lattiassa siivousluuku. Lattiaan on kiinnitetty separaattori.

Yleiskuvaus	Kyökki eli ruokahuone on hämärä huone, jonka itäsivulla on yksi ikkuna ja nurkassa pönttöuuni. Kyökki on luonteeltaan säilytys huone, jossa ruokaa on säilytetty ja käsitelty. Pohjamitat: 5,35 m x 4,2 m. Huonekorkeus: 292 cm.
Rakenne	Vaakahirsirakenne, katossa välipohjapalkit
Lattia	Maalaamaton lautalattia. Pohjois- ja eteläisivuilla on reunalaudat. Lattialaudat lieenee sahattu käsin; leveimmät ovat 395 mm leveitä ja 70 mm paksuja. Komeimmat laudat on laskettu oven eteen. Ovensuussa on lattiassa paikkauksia. Lattiassa on avattavissa oleva takorautakahvainen siivousluukku, josta on lakaistu siivousroskat lattian alle. Huoneen nurkassa on puretun tiiliuunin kohdalla on sementtivalulattia (1595 mm x 1385 mm). Separattorin alla on öljyläikältä näyttäviä jälkiä.
Jalkalistat	Ei ole.
Seinät	Maalaamatonta, piiluttua vaakahirttä. Hirsien välissä on sammalta. Hirret ovat alkuperäisiä. Uunin takana on nurkassa L-kirjaimen muotoinen palomuri.
Ikkunat	Itäsivulla on kuusiruutuinen, kaksipuitteinen urapuiteikkuna, jonka yksi ruutu on halki. Puitteet ja profiiloinnit poikkeavat tuvan ja kamarien ikkunoista: puitteiden koko on 415 mm x 960 mm, kun muut ovat n. 435 mm x 1075 mm. Myös rikas puitteiden, vuorilistoituksen, leveiden vuorilautojen ja ikkunapenkin profiilointi poikkeaa muista ikkunoista, eikä ikkunassa ole värilaseja eikä koristeleikkauksia. Se myös sijaitsee ulkoseinäpinnaan nähden muita sisempänä, mikä saattaa viitata siihen, että ikkuna on ollut seinässä jo ennen lautavuorausta. Se saattaa olla muita ikkunoita vanhempi. Ikkuna on maalattu valkoiseksi. Kyökin ikkuna on samaa sarjaa kuin kuistin ikkunat ja ullakon haukkaikkunat, joissa on sama profiili kapeassa jakopuitteessa eikä kuistin tai haukkaikkunoissakaan ole kyntettä eikä kittiä vaan lasi on urassa. Kyökin ikkuna voi hyvin olla niiden kanssa samanaikainen. Ikkuna on tietävästi alkuperäinen. toisen puitteen alakappale on ehkä uusittu ja pystykappaletta jatkettu. Profiilia ei ole muotoiltu alkuperäisen mukaiseksi. Puitteet on kunnostettu perusteellisemmin ainakin 1987; vuonna 2018 kunnostettiin ulkopuite. Samassa yhteydessä ikkunan ulkopuitteesta saatiin esiin siniharmaata/vihertävää maalia valkoisen alta; pinta on jätetty esiin.
Ovet	Eteläisivun yksilehtinen puupeiliovi (94,3 cm x 176 cm) johtaa porstuaan. Ovi, profiloidut ovilistat ja puukynnys on maalattu valkoisiksi.
Sisäkatto	Lautalaipiota tukee kolme laipiopalkkia. Noen mustuttama katto on koetettu valkaista maalaamalla, kuten tuvan katto, mutta noki on puskenut läpi. Uunin yläpuolinen osa katosta on uusittu. Kattoa on korjattu vuonna 1997 vintiltä valuneen veden vuoksi.
Kattolistat	Ei ole.
Uuni	Sisänurkassa on pönttöuuni, jonka pinnassa on sinkittyä peltiä. Uuni on säilynyt alkuperäisessä asussaan. Uuni ja hormit on kunnostettu 1980-luvulla vanhan mallin mukaan. Alun perin nurkassa on sijainnut tiilistä muurattu neliskulmainen pystyuuni, joka on korvattu pönttöuunilla ilmeisesti 1900- tai 1910-luvulla.
LVIS-järjestelmät	Eteläseinän ja katon palkin pinnalla on sähköjohto. Eteläseinässä on Selcast-merkkinen alumiininen pistorasia, joka on asennettu 1987. Kattovalaisimen kanta on mahdollisesti 1950-luvulta, itse lamppu puuttuu. Myös valonkatkaisin on 1950-luvulta.
Kiintokalusteet	Oviseinällä on kiinteä puuhylly, jonka kannatinkonsoli on kaarevaksi veistetty, kuten kuistin penkissä.
Säilyneisyydestä	Tilahahmo on säilynyt alkuperäisenä. Vanha tiiliuuni on korvattu pönttöuunilla.

Takorautakahvainen lattian siivousluukku, josta roskat on lakaistu lattian alle.

Kyökin lattialuukku on avattavissa.

Paikkakorjauksia oven edustalla.

Kyökin lautakatossa on kolme välipohjapalkkia. Vuonna 1997 kattoa on korjattu vintiltä valuneen veden vuoksi.

Kyökin urapuiteikkunassa ei ole koristeellisia lävistyksiä eikä värilaseja.

Kyökin ikkunan listoitus ja vesipenkki poikkeavat muista ikkunoista, ja ikkuna on asennettu julkisivupintaan nähden muita sisemmäksi. Ikkuna saattaa olla muita vanhempi.

Kyökin nurkassa olleen, tiilestä muuratun neliskulmaisen pystyuunin paikalle on 1900-luvun alkupuolella asennettu pönttöuuni, joka on maalaamaton. Uunin edustalla on vanhan uunin sementtivalulattia. Uunin takana on palomuri.

Kyökki vuonna 1987. Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Yksityiskohta piilutusta ja tilkitystä hirsiseinästä.

Uuninluukussa on hämähäkkikuvio.

Kyökin länsisivulla on avohylly astioille.

Ullakko (vinni, vintti)

Konttikattotuuolirakenteinen ullakko kesällä 2018. Ullakolla näkyy hyvin, että tupa on neljää hirsikertaa muita tiloja korkeampi. Tuvan uunin hormi kulkee vinosti harjalle haljasten (H) tukemana. Etuasemmalla porstuan laipiota, etuoikealla etukamarin laipiota irtonaisine lautoineen. Kuva on otettu kohti eteläpäätä vuonna 1989. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Ylempi kuva: Tuvan uunin hormia tukevien haljasten yläpäät ja piipun liittyminen vesikattoon.
Alempi kuva: Haljasten iän dendrokronologinen tutkimus saattaisi kertoa lisää hormin muurasaajankohdasta.

Tuvan uunin yläpuolella on ullakolla kahden malkapuun vekselirakenne (V). Malkapuuden välissä on saattanut aiemmin olla tuvan savu-uunin lakeistorvi, jonka paikan peittää nykyisin sahanpuru. Aluskatteesta ei löydy jälkiä savu-uunin lakeistorvesta.

Yleiskuvaus	Ullakko on avara, konttikattotuolirakenteinen vinni, jonka lattia on kolmessa eri korkeudessa. Tuvan ylitse kulkee ansas talon pitkittäissuunnassa. Valoa tulee päätyjen luneteista ja sivujen haukkaikkunoista. Kamariosan ja tuvan kohdalla on kaksi savupiippua. Ullakko on hyvin tuulettuva ja alkuperäinen. Porstuasta johtaa vinnille puinen L-porras. Ullakko on kylmä.
Rakenne	Vesikattoa kannattavat konttikattotuolit, päädyt ovat lautarakenteiset; sisäpuolella pilareita ja palkkeja. Osana rakennetta ovat huoneiden kehikkojen ylimmät hirsikerrat.
Lattia	Kyökin ja takakammarin sekä tuvan yläpuolella on sahanpurueristys ilman lautoja. Porstuan yläpuolella on katonharjan suuntaiset ponttilankut, etukammarin yläpuolella on purueristys ja sen päällä leveitä, katonharjaan nähden poikittaisia irtolautoja, joista kaksi on uusia. Vuonna 1988 ullakolle lisättiin ainakin tuvan yläpuolella 10 cm kerros kuivaa sahanpurua lisäeristeeksi. Tuvan uunin yläpuolella välipohjassa on laudoilla umpeen pantu aukko. Mikäli talossa on ollut savu-uuni, kyseessä lienee sen lakeistorven paikka. Lakeistorven kannatinorret ovat tallella.
Seinät	Ullakon seinähirret on jätetty useimmiten veistämättömiksi pyöröhirsiksi. Hirsien välinen eristys on sammalta. Ullakon päätyseinät ovat pääosin vaakalankkurakenteiset ja tukeutuvat pilari-palkkitukirakenteeseen. Eteläseinälle on piirretty vuosiluku 188(o?).
Kattotuolit	Vesikattoa kannattaa 11 konttikattotuolia, joissa on yksi kitapu. Kattotuolit on koottu kiilatuin tapein. Kattotuolien kypälät lepäävät sivuseinien ylimmän hirren sekä poikittaisten väliseinien jatkeiden päälle asennettujen hirsien päällä. Selkäpuut päättyvät kypälän liitokseen. Suurikokoisen tuvan laipiota kannattaa syömärin eli haltijapalkin keskikohdasta ansas. Ansastrakenne on yhdistetty syömäriin pultilla. Joihinkin kattotuoleihin on kitapuun alapuolelle kiinnitetty kuivatusorsi.
Ikkunat	Ullakko saa valoa lunetti-ikkunoista ja räystäiden alla olevista haukkaikkunoista. Kummassakin päädyssä on lunetit , jotka ovat muodoltaan puolipyöreitä ja joissa on 16 kahden eri säteen vyöhykkeisiin jaettua ruutua. Lunetit ovat karmittomia, kiinteitä ja yksinkertaisia. Puitteet on upotettu lankkuseinään. Ikkunat ovat sisäpuolelta vain osittain maalatut. Pohjoispäädyn lunetissa on sisäpuolelta profiloituidut puitteet. Ikkunassa on sekä kitattuja että urapuitteellisia ruutuja. Eteläpäädyn lunetti on profiloimaton kitti-ikkuna, puitteita ei ole profiloitu. Yksi laseista on rikki. Pitkillä sivuilla on kummallakin puolella kaksi karmitonta, kaksiruutuista haukkaikkunaa alkeellisilla urapuitteilla. Ikkunat ovat sisäpuolelta maalaamattomia. Haukkaikkunoissa puitteen muodostavat liitoksilla yhteen saatetut vuorilaudat. Tuvan kohdalla on tuvan korkeuden vuoksi valeikkunat, jotka eivät näy ullakolle.
Ovet	Ullakolla ei ole muita ovia kuin portaikon porstuaan johtava pienaovi (1988).
Vesikatteen alusrakenteet	Vesikatteen aluslaudoituksena on sekalaista lautaa. Nykyinen pärekatto on vuodelta 2016.
Savupiiput	Kyökin ja kamarien savupiipun hormi on melko suora ja se ulottuu katon harjalle. Piippu on rapattu ja siinä on kaksi puhdistusluukua. Piippua reunustaa hiekkakehys. Tuvan savuhormi ei sijaitse harjan kohdalla. Siksi se on muurattu ullakolla vinosti kohti harjaa. Piipun sivulla on pelti. Itäisivulla on pintalankkuja tukirakenteina. Piipun alaosa kiertävät irtotiilet. Hormit on kunnostettu 1980-luvulla vanhan mallin mukaan.
LVIS-järjestelmät	Ullakolla ei ole sähköjä eikä vesijohtoja.
Ullakolle johtava porras	Porstuasta ullakolle johtaa puinen, 90 asteen kulmassa kääntyvä porras, jossa on ullakolla kahden puolen tappirakenteinen, maalaamaton puukaide. Porstuan päältä nousee ullakolla tapeilla koottu, jyrkävä puuporras tuvan laipion päälle. Korkeusero on neljä hirsikertaa.
Säilyneisyydestä	Ullakko on säilynyt oletettavasti Vilppu Lytikäisen aikaisessa asussa. Ullakko on erittäin hyväkuntoinen.

Eteläpääty.

Ullakolle tulee valoa päätyjen puolipyöreistä lunetti-ikkunoista ja räystäiden alla olevista kaksiruutuisista haukkaikkunoista. Yllä vasemmalla eteläpäädyn lunetti-ikkuna, jonka yksi ruuduista oli kesällä 2018 rikki. Yllä oikealla pohjoispäädyn ikkuna.

Lunetti-ikkunat ovat lankkuseinän pinnassa; puite on upotettu lankkuseinään. Tuvan päällä eli eteläpäädyssä jakopuitteet ovat profiloimattomia ja lasit on kiinnitetty kitillä.

Pihanpuoleisen lunetin kitillä kiinnitetyt jakopuitteet ovat sisäpuolelta profiloituja ja kaarevasta reunasta puuttuu ikkunakitti. Puite on koottu naulaamalla.

Kuva ullakolta takakammarin yläpuolelta, keskellä kyökin ja kammareiden yhteinen savupiippu. Taaempana tuvan uunin piippu.

Ullakon sammaltivisteisiä pyöröhirsii.

Porstuan kulmasta johtaa ullakolle puinen, L-vartinen porras, jolla on ullakolla kiiltäväksi kulunut, tappirakenteinen puukaide.

Eteläpäätyyn on piirretty vuosiluku 188(0?).

Ullakon lattia on porstuan ja etukammarin kohdalla laskettu irtolankuista. Pitkillä sivuilla on haukkaikkunoita.

Haukkaikkunan yksinkertainen puite on asennettu julkisivulaudan kohdalle.

Pärekatteen aluslaudoitusta. Pärekkate on uusittu vuonna 2016.

Ullakko kuvattuna kohti pohjoispäätä. Keskellä ansas.

Ullakon pääty- ja aluskaterakteita.

Konttikattotuolirakenne.

Konttipuun ja selkäpuun puutappiliitoksia.

Halkoliiteri kuvattuna aittojen katolta vuonna 2014.

Halkoliiteri eli halkokuuri (002)

Liiteri 319948

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Etuseinässä alimpina on vanhat, katkaistut pelkkahirret.

Halkoliiteri on pystytetty nurkkakiville kierrätys-hirsistä, perimätiedon mukaan Lyytikälän edellisen päärakennuksen kamariosasta.¹ Pihanpuoleiseen etuseinään, jossa on aikoinaan luultavasti ollut kamarien oviaukot, on jossain vaiheessa ennen 1960-lukua avattu leveä aukko. Päädyissä on hirsikolmion sijasta hirrenpätäkistä koottu, kattoa tukeva rakenne.

Liiterin kolmelta ehjältä seinältä yhteensä seitsemästä hirrestä tehdyn puulajianalyysin ja puunlustoajoituksen perusteella hirret ovat 1820-luvulla 120–150 vuoden ikäisenä kaadettua mäntyä.²

Halkoliiterissä näkyvät siirtomerkinnät kaikilla seinillä ja päädyssä on ikkunan vuorilautoille hirsiiin veistetyt syvennykset. Ikkuna-aukoissa ei ole ollut karoja.

1 Vuoristo 1965, 60–61.

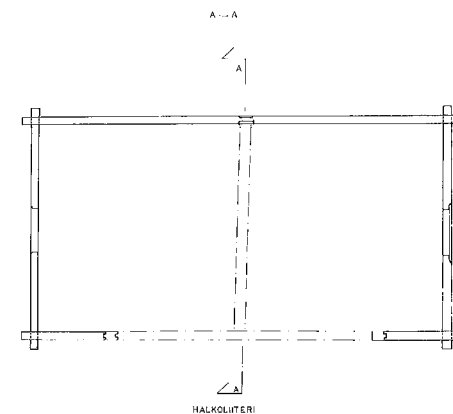
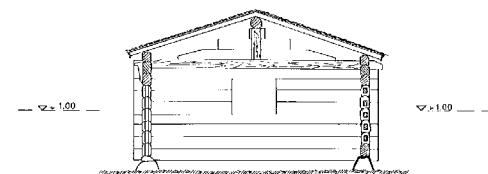
2 Puunlustoajoituksen seloste n:o 15 [Lyytikälän entinen asuinrakennus], 20.1.1989. Pentti Zetterberg. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio.

Halkoliiteri ennen 1980-luvun korjauksia. Kuva: MV REST.

Halkoliiteri korjauksen jälkeen vuonna 1988. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Halkoliiterin leikkaus ja pohjapiirros vuodelta 1985. Kamariosa näyttää käsittäneen kaksi samankokoista, väliseinän erottamaa kamaria. Kummassakin on ollut yksi ikkuna. Piirustus: H. Ahtiainen, T. Hirvonen / MV RHO.

Esko Nieminen hakkaa Halkoliiterissä rankoja vuonna 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Kamariosan hirsä lienee veistetty liiteriksi muuttamisen yhteydessä. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

Hirsirungossa näkyy kamariosan väliseinän paikka.

Pohjoisseinän alimpia hirsä peittää levä. Kuva on vuodelta 2014.

Halkoliiterin eteläpäädyssä on entisen kammarinikkunan aukko. "Päätykolmio" on tehty sekalaisista hirrenpätivistä.

Myös liiterin pohjoispäädyssä on entisen kammarinikkunan aukko.

KORJAUSVAIHEET

Vuosina 1983 ja 1984 Halkoliiterin alimmat hirret todettiin lahoiksi ja vesikatto ”täysin kelvottomaksi”. Vuotavan katon todettiin aiheuttaneen rakenteisiin voimakasta sienikasvua.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Pärekatto uusittiin höyläpäreistä kesällä 1985.² Perustukset ”tarkastettiin ja korjattiin”.³

Korjaukset vuosina 2004–2010

Rakennusperintöpäivillä syyskuussa 2004 liiteriin, samoin kuin joihinkin aittoihin, tehtiin uusi, nelinkertainen pärekate haapaisista höyläpäreistä. Sahurina toimi Aaro Kärnä, työtä johti Heimo Pajunen.⁴

Vuonna 2008 ryytimaan puoleinen takaseinä arvioitiin ”hapertuneeksi”⁵ ja kuntokatselmuksessa osa runkohirsistä todettiin lahoiksi. Seuraavana vuonna kuitenkin kirjattiin, ettei liiterissä ollut kunnostustarvetta.⁶

- 1 Muistio rakennusten tarkastuksesta 20.6.1983, Hannu Puurunen & Veli-Pekka Sinkko; Matkakertomus virkamatkasta Suomenniemen Lyytikkälään 20.9.1984, Matti Raatikainen. MV REST.
- 2 Muistio tutkija Eero Naskalin ja tutkija Matti Laamasen matkasta Lyytikkälään 16.8.1985. MV REST.
- 3 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987.
- 4 Korjaushistoria. Suomenniemi, Lyytikkälä 9.1.1997, Marja Ivars. Sk.
- 5 Tarkastuskäynti Lyytikkälään 27.5.2008. Riitta Ailonen, Sakari Lakka, Pirkko Madetoja, Raila Kataja. MV K-as.
- 6 Lyytikkälän rakennusten kuntokatselmus 20.8.2008 ja Lyytikkälän tila, Suomenniemi. 26.8.2009, Kari Gröndahl. MV K-as.

Halkoliiterin pärekaton rakentamista vuonna 1985. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Halkoliiterin pärekattoa kunnostettiin, kun Lyytikkälässä järjestettiin 11.9.2004 Euroopan rakennusperintöpäivänä Avoimien Ovien päivä. Kuva: MV K-as.

Vanha talli (003)

Talli 319957

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Halkoliiteri, Suola-aitta, Vanha talli ja Väliliiter kesäkuussa 2016.

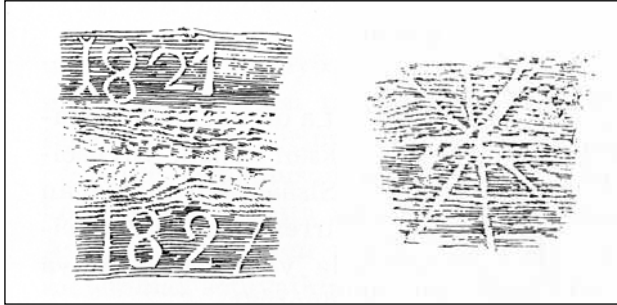

Kaksikerroksinen, maalattiainen Vanha talli on kooltaan 4,8 m x 4 m. Hirret ovat paljolti oksattomia tyvitukkeja, ja niistä jyhkeimmät ovat noin 26 cm korkeita. Jykevät pelkkahirret on muotoiltu päistään; toinen etunurkka seisoo mahtavalla kivellä. Salvainmalli on jyrkkänokka.

Kummallakin sivuseinällä räystästä kannattelee kaksi pitkää konsolihirttä, joissa on kolot ripustusorrelle. Niiden alapuolella on lyhyempi konsolihirsi, jonka pää on veistetty tyyppillisen tippanokkamaisesti. Takaseinällä tämän konsolihirren pää on katkaistu. Vuoliaisia on poikkeuksellisen tiheään. Katteena on pärekatto.

Tallissa ei nykyisin ole laipiota. Parvea kannattavat kolmen laipiopalkin päät; parvelle on jälkien perusteella johtanut jyrkkä ulkoporras. Läntisessä sivuseinässä on suora valoaukko, takaseinällä on ylhäällä ristinmuotoinen valoaukko. Ovesa on kierteinen rautaripa.

Väritys: Kaikilta ulkoseinäpinnoilta takaseinää lukuun ottamatta löytyy punamultauksen jälkiä. Myös parvea kannattavien palkkien ulos ulottuvat osat ja ovet on joskus maalattu punamullanpunaisiksi. Jopa vuoliaisten juuressa on ikään kuin punamultarengas, ja punamultaa on konsolien sisäpinnalla.

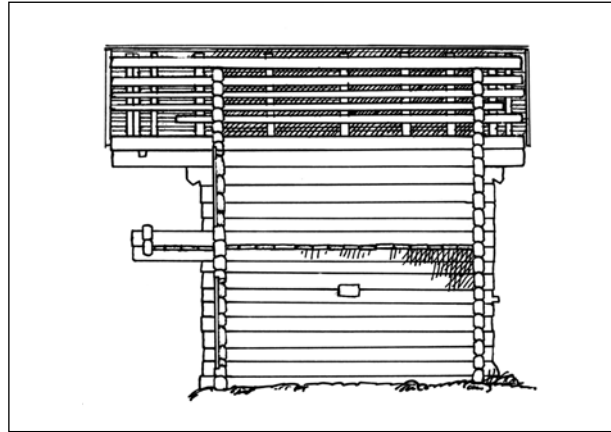
Vuosiluku 1827 ja "pitkäiseen" veistetty tähtikuvio Vanhasta tallista Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen piirtäminä. Kuvalähde: Vuoristo 1965, 83.

Rakennusvaiheet

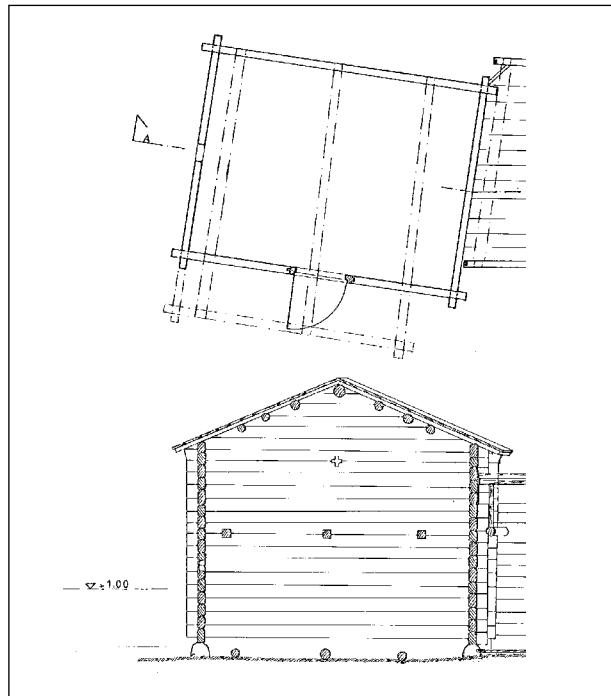
Perimätiedon mukaan Vanhan tallin rakennutti Elias Lyytikäinen, sivuseinän ylimpään hirteen kaiverretusta vuosiluvusta päätellen vuonna 1827. Vanhan tallin kaikkien seinien 3.–8. alimmassa hirressä sekä vuoliaisissa näkyvät siirtomerkinnot viittaavat siihen, että ainakin osa kehkosta on ensin ollut koottuna muussa paikassa. Kiinnostavaa on myös, että Vanhassa tallissa esiintyy salvainmuoto, jota ei tavata muissa Lyytikälän rakennuksissa: jyrkkä, olaton ja hirren puolestavälisestä alkaen hammasmaiseksi viistetty.¹ On mahdollista, että rakennus on ollut alun perin yksikerroksinen ja sitä on korotettu, ehkä juuri vuonna 1827.

Alun perin Vanhassa tallissa on ollut tuohi-malkakatto; vuoliaisissa näkyy juurikoukkuja varten tehtyjä lovia. Ylempi kerros lienee ollut heinälatona.

¹ Vuoristo 1965, 66.

1960-luvun alun mittauspiirustus. MV REST.

Vanhan tallin mittauspiirustukset vuodelta 1985. H. Ahtiainen, E. Jama / MV RHO.

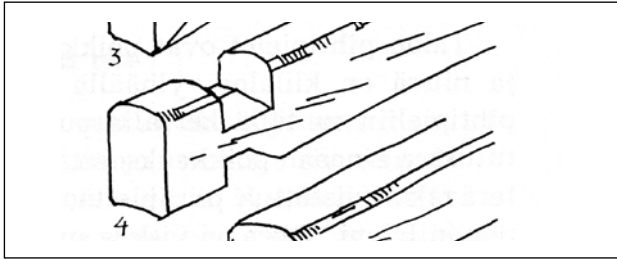

Siirtomerkinnot Vanhan tallin sisäseinällä.

Siirtomerkinnot vuoliaisissa.

Vanha talli 1960-luvun valokuvissa

Tallin salvain poikkeaa muista Lyytikälän talon salvaimista. Se on jyrkkä, olaton ja hirren puolesta välistä alkaen vino siten, että siinä on eräänlainen vino hammas. Vuoristo arvioi tällaisen salvaimen Suomessa harvinaiseksi (Vuoristo 1965, 66).

Vanhan tallin nurkkasalvain neljänneen vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Vanha talli ja Yläkujan riukuaitaa vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Vanhan tallin parvikerroksen takaseinällä on ristinmuotoinen valoaukko. Pitkän päätyrästään alla näkyvät reunaan asti ulottuvat vuoliaiset.

Kuva vasemmalla: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

Kuva yllä: 2018.

Suola-aitta ja Vanha talli vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Korjausvaiheet

Pärekatto oli vuonna 1984 ”pahoin pilaantunut”, alapohja poissa ja välipohjasta jäljellä kolme laipiopalkkia, joista eteläisimmän päät olivat lattiasienen peitossa. Tallin lounais- ja kaakkoisnurkissa oli seinissä runsaasti lattiasienen itiöemiä sekä ylhäällä että alhaalla. Alimmat hirret olivat paikoitellen pehmenneet. Lattiasieni oli vaurioittanut myös etuseinän parvea.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Perustukset kunnostettiin ja vesikatto korjattiin vuonna 1988. Keväällä 1989 oli tarkoitus punamullata ne ulkoseinäpinnat, jotka olivat aiemmin olleet punamullattuja², mutta suunnitelma ei toteutunut.

Vuosien 2008–2009 katselmukset ja korjaukset

Seinä rakenteessa todettiin jonkin verran tuhohyönteisten aiheuttamia vaurioita ja elokuussa 2009 tilattiin Rakennusliike Hyryläiseltä vaurioiden korjaaminen puupaikkausten avulla.³ Puupaikkaukset erottuvat vanhasta puusta vaaleampina ja sileämpinä.

Vanha talli 1980-luvun korjauksia edeltävässä kunnossaan.
Kuva: MV REST.

Yläkujan puoleisella seinällä näkyvät ristinmuotoinen valoaukko ja kolmen välipohjapalkin päät.

Sivuseinän valoaukko ja vuoden 2009 hirsipaikkauksia.

- 1 Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. Lyytikkälä, inventointi 5.11.1984. MV REST.
- 2 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja. Työmaa- ja suunnittelukokous 14.9.1988. MV REST.
- 3 Lyytikkälän rakennusten kuntokatselmus 20.8.2008, Kari Gröndahl; Lyytikkälä. Eri rakennusten kunnostus- ja korjaustöiden työtapaselostus, Kari Gröndahl 20.7.2009, MV RHO.

Pelkkahirren pää takaseinällä ja hirren "nenä".

Etuseinän pitkät konsolihirret orrenkoloineen (vrt. Korkiaan aittaa).

Selkäpuolen konsoleissa ei ole koloja orsille. Alin konsolihirsi on pätkäisty.

Parven lattiaa.

Vuoliaisia on tiuhassa.

Parvelle johtanut porras on hävinnyt.

Aittaa sitovat pitkittäissuuntaiset sidehirret. Ala- ja välipohja puuttuvat.

Ovilevyä on jatkettu alaspäin jo ennen museointia. Seinissä, ovissa ja sidehirsien päissä näkyy jälkiä punamullasta. Kuva: Netta Böök 2010.

Hevostalli (004)

319941

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Hevostalli helmikuussa 2018.

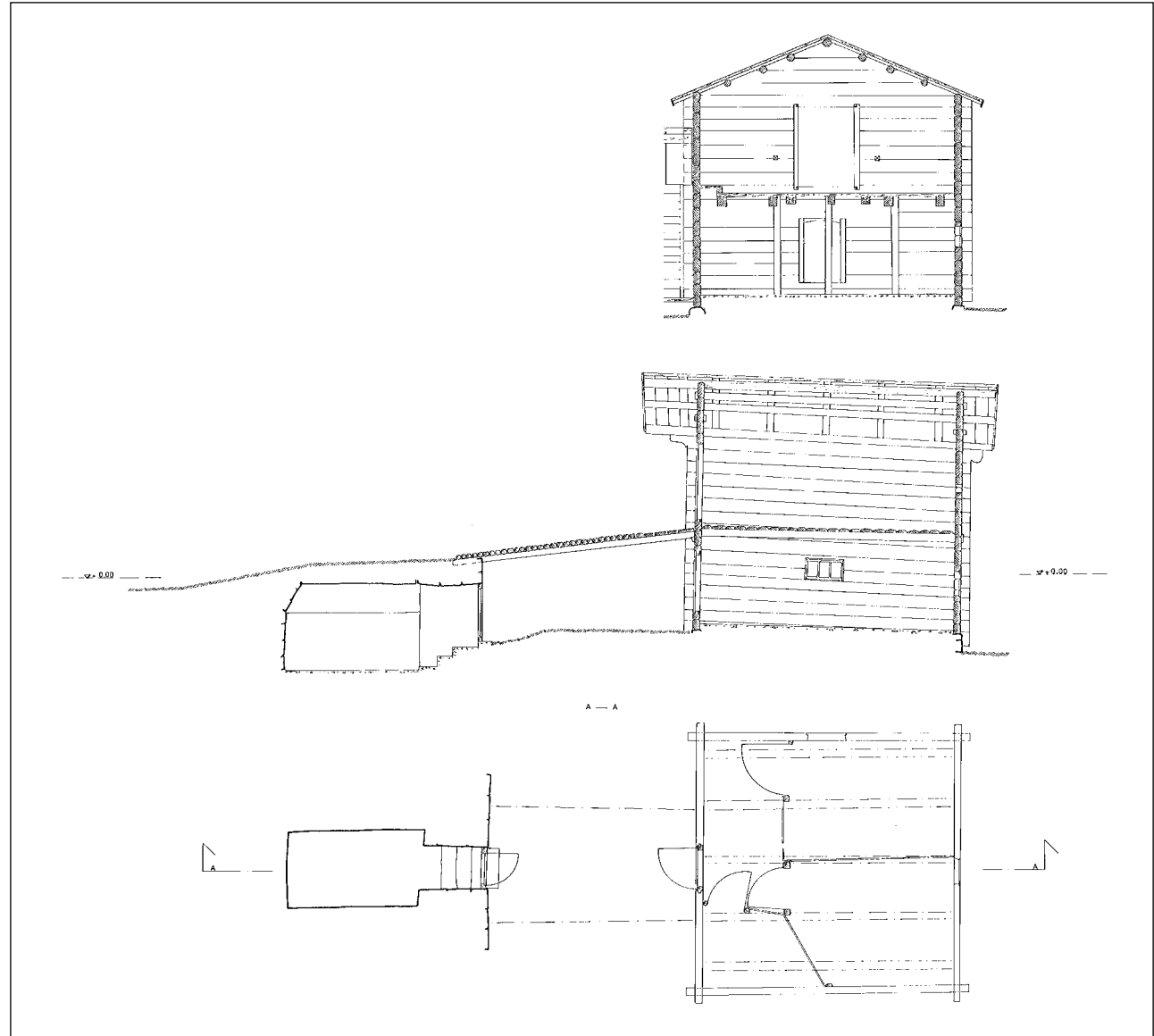

Hevostallin länsiseinä ja itäpuolen ilmakuva elokuulta 2018.

Kaksikerroksinen Hevostalli on pohjämitoiltaan 6,5 m x 6,5 m. Se on salvottu erittäin tukevista, jopa yli 40 cm:n korkuisista hirsistä. Pitkät seinähirret on sahattu, jolloin tukin pinnasta on saatu haljaksia välipohjalankuiksi. Lyhyet hirret on veistetty. Rakennus seisoo nurkkakivillä, joiden väliin on ladottu täytekiviä. Alakerrassa on betonilattiainen talli ja yläkerrassa heinävarastona palvelleet yliset, jossa lattia on tehty haljaksista pyöreä puoli ylöspäin. Pohjoisseinässä on pieni ikkuna, takaseinässä sontaluukku ja kurkihirren päässä pihan puolella koristeaihe.

Parvelle johtaa kartanomaalta Kellarin (012) päältä leveä, jyrkästi tuettu ajosilta.

Väritys: Pihajulkisivussa on punamultauksen jälkiä, ja seinähirsien ja vuoliaisten päät on punamullattu. Tallin ovi on maalattu punaiseksi.

Hevostallin mittauspiirustukset vuodelta 1986. Kuvissa näkyy myös ajosillan alla oleva kellari. Piirustukset: E. Jama / MV RHO.

Rakennusvaiheet

Hevostalli valmistui tuohi-malkakattoisena oletettavasti vuonna 1843; koukkupuita varten tehdyt loveukset ovat edelleen nähtävissä. Myöhemmin talliin on tehty mahdollisesti lautakatto ja samalla ruoteet on sijoitettu koukkupuiden kohdalle. Lautakaton päälle lienee tullut seuraavaksi pärekate. Tuohi-malkakaton poistettujen koukkupuiden kohdalle on pantu ruoteet katetta varten.

Rakennuksessa oli 1960-luvulla pärekatto ja vuonna 1983 verrattain uusi kolmiorimahuopakatto höylättyine tuulilautoineen.¹

Sisätilan nykyinen järjestely on Siiri Laamon mukaan peräisin ajalta, jolloin kivinavetta oli jo romahtanut ja Esko Niemisen piti sijoittaa paitsi hevonen myös muut kotieläimet talliin, oletettavasti 1960-luvun lopusta.²

Hevostalli liittyy Lyytikälässä vielä toisen maailmansodan jälkeisinäkin vuosina harjoitettuun hevosenkasvatukseen.

1 Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

2 Raila Kataja on haastatellut Siiri Laamoa nauhalle. Katajan kirje 25.8.1999. MV REST.

Hevostalli pärekattoisena vuonna 1960. Oikealla osa Vajarakennusta (kärryliiteri ja käymälä). Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Hevostallin ajosillasta puuttuivat 1980-luvun alussa kaiteet. Kuva: MV REST.

Ylisten ovi vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Hevostalli ennen 1980-luvun korjaushankkeen kunnostuksia. Kuva: MV REST.

Korjausvaiheet

Vuonna 1983 todettiin, että Hevostallin takaseinän hirret olivat lahonneet, ja suositeltiin, että kaksi hirsikertaa vaihdettaisiin ja talli nostettaisiin ”entiseen asemaansa”.¹

Vuosien 1987–1988 korjaukset

Restaurointihankkeessa Hevostallin kiviperustukset kunnostettiin, talli kengitettiin osittain, ajosilta uusittiin vanhan mallin mukaisesti ja huopakate vaihdettiin pärekatteeseen. Sisätiloja ei palautettu 1950-luvun asuun.²

Vuosien 2008–2009 korjaukset

Rakennusliike Hyryläiseltä tilattiin vuoden 2008 katselmuksen pohjalta notkuvan välipohjan vahvistus ja tuenta. Huonokuntoinen ajosilta ohjeistettiin korjattavaksi siten, että siltakannen pintapuut kiinnitettäisiin paikalleen naulaamalla kaidetolppien sisäpuolelle puolipyöreät (n. Ø 100 mm) kuusirangat.³

Vuoden 2016 korjaukset

Hevostallin vuotavaa huopakattoa paikattiin. Työn teki Lapiomies Oy.

- 1 Muistio rakennusten tarkastuksesta 20.6.1983, Hannu Puurunen & Veli-Pekka Sinkko. MV REST.
- 2 Tieto Siiri Laamolta. Katajan kirje 25.8.1999. MV REST.
- 3 Lytikkälän rakennusten kuntokatselmus 20.8.2008. Kari Gröndahl / MV K-as.

Takaseinän lantaluukun alla olevia lahoja hirsjiä 1980-luvun kuvassa. Kuva: MV RHO.

Hevostallin pohjoisseinää vuonna 2014.

Kujan puoleista eli takaseinää kengitettiin 1980-luvun korjaushankkeessa. Kuva on maaliskuulta 2015.

Seinähirsien ja vuoliaisten päät on punamullattu myös takaseinän puolella.

Hevostallin takaseinän pyöreäksi veistetyt konsolihirsien päät poikkeavat muista Lyytikälässä. Vuoristo kuvailee Hevostallin salvainta korvalliseksi, "ts. sivuihin on myös veistetty lovea niin, että varsinaiset salvos-lovet ovat ikään kuin upotettuna hirren sisälle. Salvoslovi on tasapohjainen ja seinämät pystysuorat." Salvainmuotoa esiintyi seudulla 1700-luvun lopulla ja erityisesti 1800-luvun alkupuoliskolla. (Vuoristo 1965, 68.)

Sivuseinien konsolihirsien muotoilua pihan puolella.

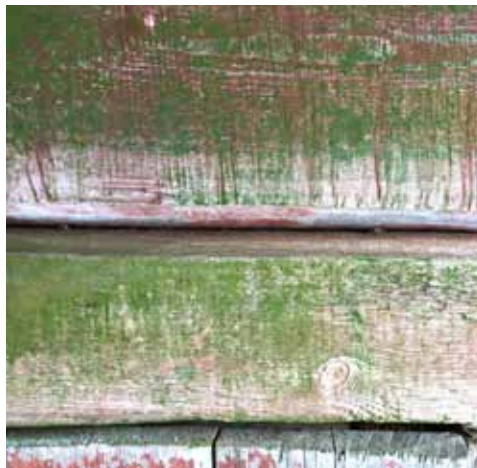
Piirros: Paavo Hakala ja Annikki Puurunen, kuvälähde: Vuoristo 1965, 83.

Hevostallin päätykolmiossa on oven yläpuolella seinährirteen kaiverrettu vuosiluku 1843.

Ylisten parioven toinen puolisko.

Kaunista levää tallinoven yläpuolisessa hirsiseinässä.

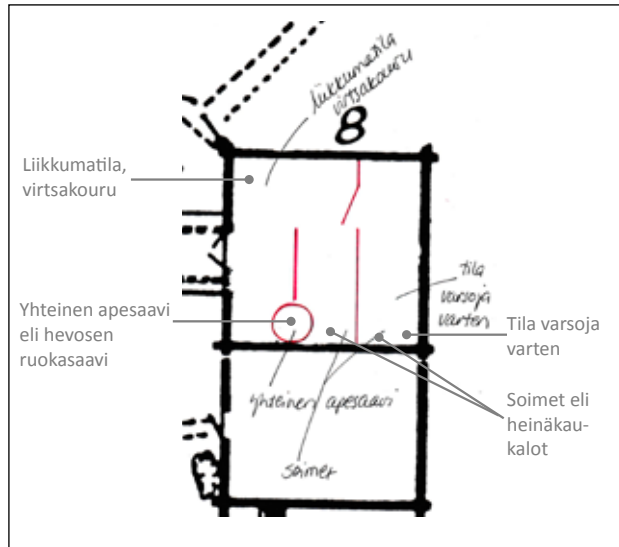
Tallin oviaukon kamanapuu on veistetty kaarevaksi.

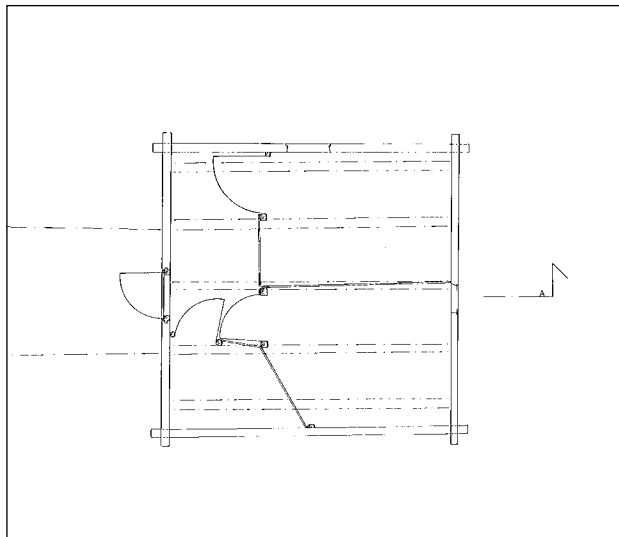
Hevostallin tallinovi sijaitsee ajosillan alla. Alinta hirttä on paikattu.

Hevostallin ikkunanpuitteet on asennettu suoraan hirsiseinän aukkoon. Eero Raatikainen on arvellut, että ikkuna olisi ehkä muualta tuotu.

Siiri Laamon kommentoima pohjapiirros Hevostallista / MV REST. Tekstien selvennykset: Livady.

Hevostallin mittauspiirustus vuodelta 1986.
Piirustus (osa): E. Jama / MV RHO.

Tallissa on betonilattia ja kaksi karsinaa. Esko Nieminen piti vielä 1960-luvun alussa tallissa hevosta.

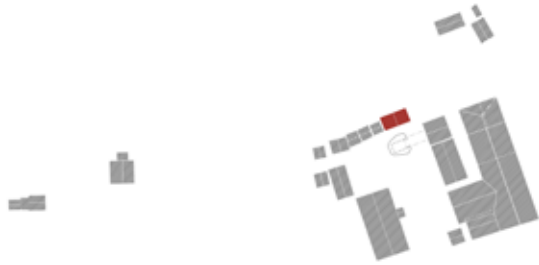

Ylisten lattia on tehty haljaksista pyöreä puoli ylöspäin.

Korkia aitta (005)

Korkea-aitta 319946

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Pentti Nieminen ja hevonen 1920-luvulla Korkian aitan edessä. Kuva: MV REST.

Korkia aitta vuonna 1960. Päätyräystäs ulottuu noin kaksi metriä pihan puolelle ja 80 cm Yläkujan puolelle. Lappeen pituus harjalta räystäälle on 495 cm.
Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Korkian aitan ja kolmen aitan rivin edessä on maanvarainen, portaaksi kutsuttu silta, jolta johtavat portaat Korkian aitan parvelle. Kuva on vuodelta 1960; tämän jälkeen tikkaita on ilmeisesti uusittu. Sahaliitoksin tehty alaosa on nykyisin tikkaan vanhin osa. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Korkia aitta on jyrkänokalle salvottu, leveä ja erittäin symmetrinen, kaksikerroksinen rakennus, joka on pohjamitoiltaan 3,85 m x 7,6 m. Yläkerran huoneisiin kuljetaan päätyparven kautta, jonne johtavat jyrkät ulkoportaat. Pihan puolella aittaa kehystää kaksi pitkää konsolihirttä, joissa on kolo ripustusortta varten. Niiden alla on lyhyempi konsolihirsi, jonka pää on koristeveistetty Vanhan tallin konsolihirsien tapaan. Kurkhirren päätä peittää koristeaihe.

Harjahirren suuntainen väliseinä jakaa aitan neljäksi huoneeksi. Alakerroksessa on renkien aitta ja vanha aitta, jota on käytetty ruumisaittana, palkkien

kannattamassa yläkerroksessa yläaitta ja Mikon aitta. Vanhaa aittaa lukuun ottamatta huoneissa on pienet valoaukot. Aitoissa on orsia ja Mikon aitassa kiinteä sänky.

Tällainen leveä ja päätyparvellinen kaksikerroksinen aittamuoto on Vuoriston mukaan ollut Kaakkois-Suomessa harvinainen.¹

Väritys: Pihanpuoleisessa ja Hevostallin puoleisessa seinässä sekä ovien pihtipielissä on punamultauksen jälkiä. Ovet on maalattu kirkkaamman punaisella, ja niiden yläpuolelle on maalattu punaisella maalilla kolmiot, jotka tuovat mieleen empireajan ikkunoiden kehysmuodot. Ovisissa on rautasarannoita. Punaisen sävyjä on useita. Tarkempaa tietoa löytyy Kymen Karmiinin vuonna 2017 tekemästä väritystutkimuksesta.

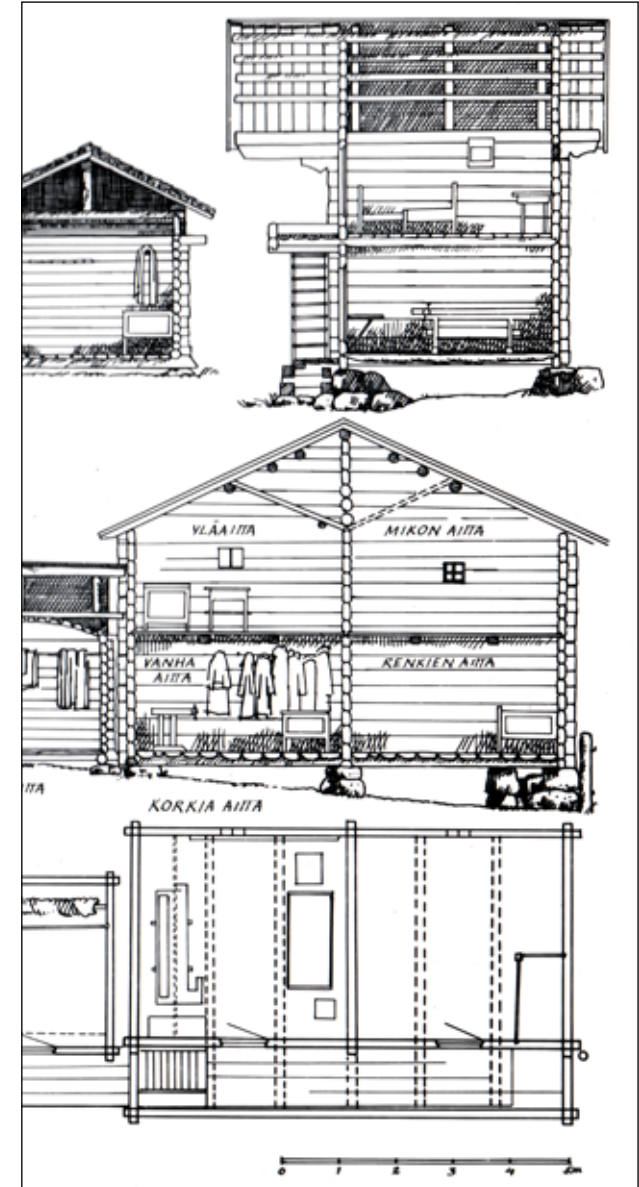
Rakennusvaiheet

Korkia aitta vastaa korkeudeltaan vuonna 1843 rakennettua Hevostallia mutta saattaisi käytetyn puumateriaalin ja ovien pielen maalauksen perusteella olla jonkin verran myöhemmin salvottu. Alakerran sahapintaist lattiaankut voisivat olla Hevostallin seinähirsien pintalautoja.²

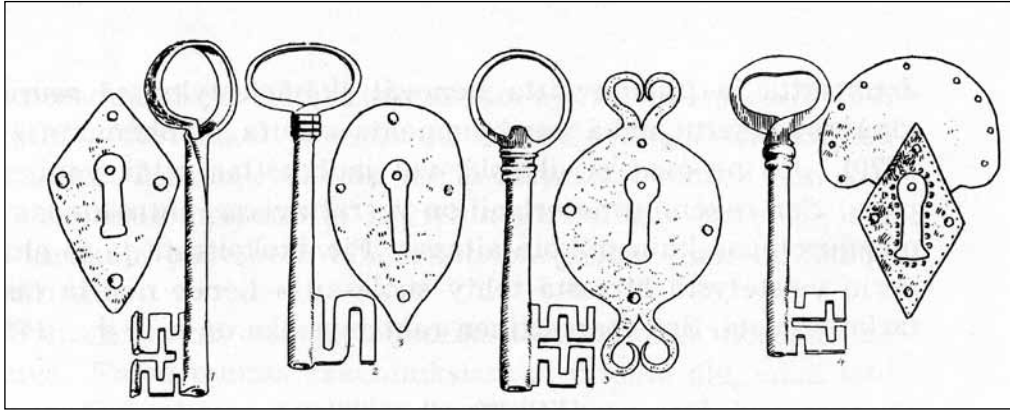
Aitassa on alun perin ollut tuohi-malkakatto; sivuseinien ylimmissä hirsissä näkyvät koukkupuille tehdyt loveukset. Parven ”kaiteessa” on mahdollisesti ollut kolme pystytolppaa, jotka ovat yläpäästään tukeutuneet sivukonsoleihin ja kurkikirteen.

¹ Vuoristo 1965, 68.

² Viimeistään vuonna 1850, arvelee Vuoristo 1965, 68.

Korkian aitan leikkaukset ja pohjapiirros 1960-luvun alusta. Piirustukset: Paavo Hakala ja Annikki Puurunen / MV REST.

Korkian aitan yläaitan, Mikon aitan, vanhan aitan ja renkien aitan avainkilvet ja avaimet Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen piirtäminä. Kuvälähde: Vuoristo 1965, 82.

Korkia aitta portaineen vuonna 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

"Vanhan aitan" pinkopahvikattoa (?) vuonna 1987. Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Korkia aitta vuonna 1984 ennen katon korjaustöitä. Kuva (osa): Matti Laamanen / MV RHO.

Korkia aitta uuden pärekaton valmistuttua vuonna 1985. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Porras 1980-luvulla ennen uusimista. Kuva: MV REST.

Korjausvaiheet

Lyytikälän inventointi 1984

Surkeaan kuntoon joutuneen vesikaton vuodettua eteläseinällä, lounaisnurkassa, väliseinän itäosassa sekä kostuneessa välipohjassa kasvoi sientä. Pärekatto oli alapinnaltaan laajoilta alueilta sienen peitossa. Parvelle johtavat ulkoportaat olivat hajonneet, ja parven kaide oli hävinnyt.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Vuonna 1987 uusittiin aitan pärekatto, parven siltalankut ja aittarivin edustan ”porras”.² Oletettavasti samassa yhteydessä palautettiin parven kaide ja tehtiin muitakin korjauksia, vaikka niitä ei asiakirjoissa yksilöidä.

1 Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

2 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.

Porrasta uusitaan 1980-luvun korjauksessa. Kuva: MV REST.

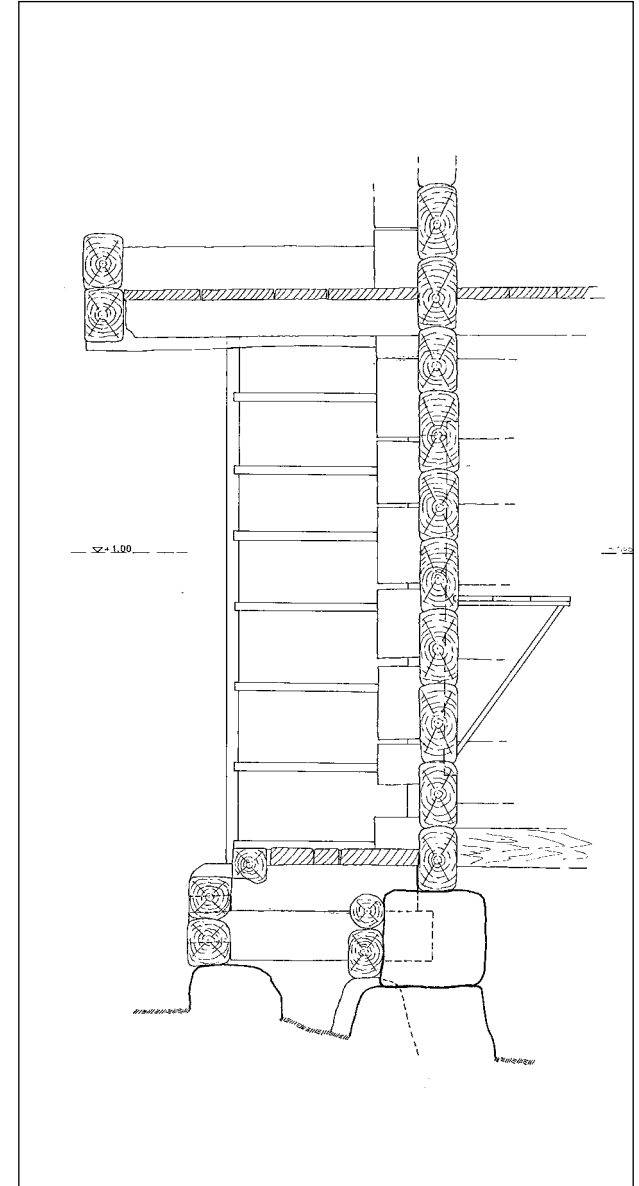
Korjaukset vuosina 2000–2009

Vuonna 2000 Lyytikälässä uusittiin pärekattoja, mutta on epäselvää, uusittiinko Korkian aitan kate. Vuoden 2008 katselmusten³ pohjalta Rakennusliike Hyryläiseltä tilattiin loppukesästä 2009 pärekaton reikien ja muuten vaurioituneiden kohtien korjaaminen pärepaikkauksin. Aitan yläparven kaideosan lahovauriot ohjeistettiin korjaamaan purkamalla ja uusimalla vaurioituneet rakenneosat käyttäen vanhaa, tiheäsyistä puuta. Seinien ulkopuolisia hyönteisvaurioita ohjeistettiin korjaamaan puupaikkauksilla. Huonoon kuntoon joutunutta parvea ei nähtävästi tässä vaiheessa korjattu.

Ikkunalasin vaihtaminen vuonna 2016

Renkien aitan valo-aukon lasi vaihdettiin pienempään, kierrätyslasiseen ruutuun. Työn teki Lauri Saarinen.

3 Lyytikälän rakennusten kuntokatselmus 20.8.2008, Kari Gröndahl; Tarkastuskäynti Lyytikälään 27.5.2008. Riitta Ailonen, Sakari Lakka, Pirkko Madetoja, Raila Kataja. MV K-as.

Korkian aitan portaan leikkauspiirustus, 1985. T. Hirvonen / MV RHO.

Pohjoisseinää 1980-luvulla ennen korjaushanketta. MV REST.

Korkian aitan ensimmäisen kerroksen renkien aitan takaseinässä näkyy vaurioita. Kuva on maaliskuulta 2015.

Porras maaliskuussa 2015.

Korkian aitan konsolihirsiä.

"Renkien aitan" valoaukon naulojen varaan kiinnitetty lasi vaihdettiin pienempään vuonna 2016 (kuva oikealla).

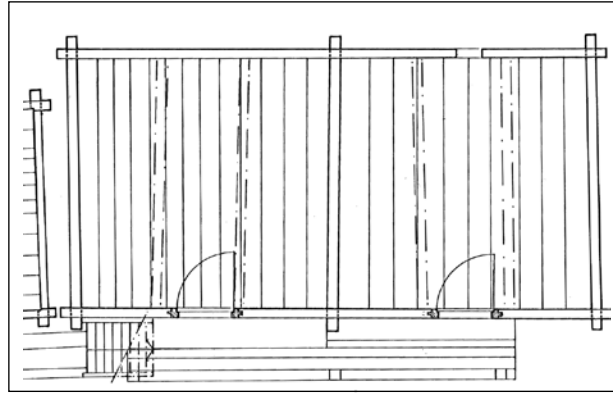

Yläaitan ja Mikon aitan "kurkihirsiin" on veistetty kourut laipiolautoja varten, samoin kuin sivuseinien ylimpiin hirsiin. Väliseinässä ei ehkä ole vastaavaa kyntettä, vaan laipiolautojen lienee tarkoitus levätä pitkittäisen kannatus- tai vaateoren ja pitkittäisen listan varassa. Laipiolautoja ei nykyisellään ole. Sisempien lappeiden laipiolaudat on uusittu.

Juurikoukun paikka ylimmässä sivuhirressä.

Korkian aitan ensimmäisessä kerroksessa sijaitsevien renkien aitan ja vanhan aitan pohjapiirros. Mittauspiirustus (osa): H. Ahtiainen ja E. Jama 1985 / MV RHO.

Alakerrassa oleva Renkien aitta kiinteine sänkyineen.

Yläkerroksen ovea koristaa maalattu "edikula" eli arkkitehtoninen kehysrakennelma, jossa kaksi pylvästä kannattaa palkistoa ja päätykolmiota.

Kymen Karminin kesällä 2017 tekemässä väritystutkimuksessa aitan toisesta yläovesta löytyi neljä värikerrosta:

1. keltaisen ruskea S4030-Y20R
2. ruskea S5020-Y30R
3. viininpunainen S4040-Y90R/S4030-Y90R
4. kirkas punainen S2060-Y60R/2070-Y60R

Porras johtaa puiselta "sillalta" parvelle, josta astutaan yläaittaan ja Mikon aittaan.

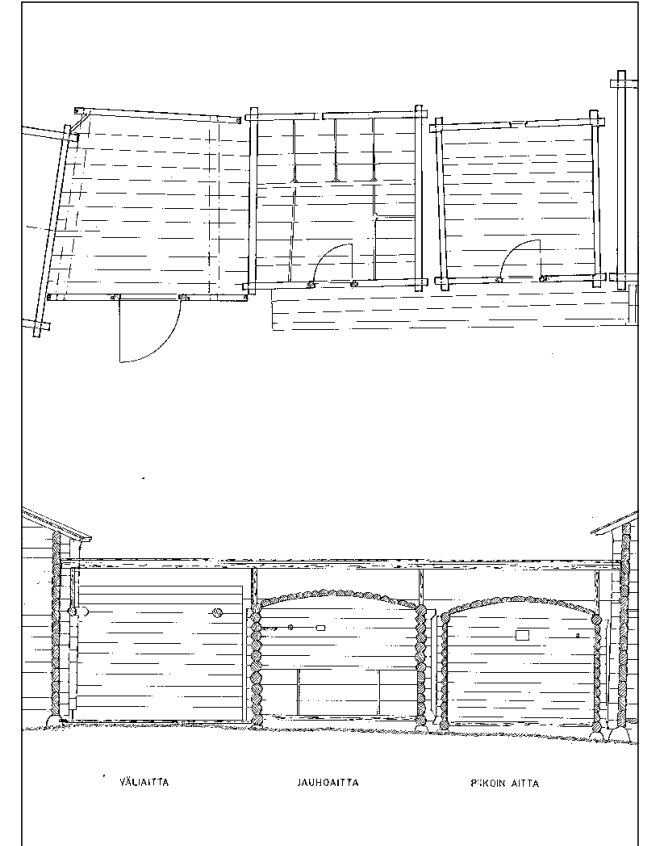
Vuoliaiset on sijoitettu siten, että yläkerran aittoihin on saatu välikatot.

Kolmen aitan rivi: Piikoin aitta (006), Jauhoaitta (007), Väliliiter (009)

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Pärekatteinen kolmen aitan rivi vuonna 1961. Piikoin aitan ja Jauho-aitan kohdalla on konsolihirsien kannattama, puinen vesikouru, joka on sittemmin hävinnyt, ja edessä puinen silta tai porras, joka ei näy kuvassa. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Kolmen aitan rivin pohjapiirros ja leikkaus vuodelta 1985. Piirustukset: E. Jama ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Kartanomaan pohjoislaitaa rajaa kolmen huoneen aittarivi, jota kattaa yhteinen satulakatto.

Jauhoaitta ja Piikoin aitta ovat pohja-alaltaan reilut 3 x 3 metrin kokoisia, alun perin erillisinä seisoneita aittoja, joissa on rakennusrungosta löytyvien jälkien perusteella ollut räystäskoukuilla kannatettu tuohi-mal-kakatto (ks. luku ”Lyytikälän kattohistoriaa”).

Jauho- ja Piikoin aitan rakennustavassa on paljon yhteisiä piirteitä, joiden perusteella niitä on arvioitu 1700-luvun lopun tuotoksiksi. Näitä ovat esimerkiksi etu- ja takasivuilla pitkiksi jätetyt konsolihirret sekä veistämättömät seinäpinnat. Jauhoaitassa kaikki seinähirret ovat veistämättömät ja puutavara on jyrkempää kuin Piikoin aitassa, jossa sisäseinät ja päätyseinien ulkopinnat on veistetty suoriksi mutta sivuseinien ulkopinta on veistämätön. Kummassakin aitassa on holvimaiset, haljaksista tehdyt laipiot. Holvimaisia hirsilaipioita tavattiin Vuoriston mukaan myös Mäntyharjulta, Savitaipaleelta ja Taipalsaarelda, Sireliuksen mukaan yleensä enemmän savolais-karjalaiselta alueelta kuin Länsi-Suomesta.¹

Väliliiter on rakennettu, kun aitat on pantu riviin, oletettavasti 1800-luvun alkupuolella. Valokuvien perusteella aitoissa on ollut vuonna 1961 pärekate mutta vuonna 1983 melko uusi kolmiorimahuopakate.

Väriyksestä

Aittojen pihajulkisivut ovat olleet punamullattuja. Ovien kehyksissä ja ovilevyssä on kulunut punamullanpunainen maali.

Jauho- ja Piikoin aitan räystäskouru näkyy vuoden 1961 kuvassa, jossa assistentti Ahvonen ja ohjaaja Niilo Heino Suomi-Filmistä tarkastelevat kolmen aitan riviä. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Hevostalli, Korkia aitta ja kolmen aitan rivi pohjoisesta nähtynä vuonna 1984. Kuva: Matti Laamanen / MV KK.

Kolmen aitan huopakatteinen rivi elokuussa 2018.

¹ Vuoristo 1965, 78; Sirelius 1921, 242–243.

Jauho- ja Piikoin aitan haljaslaipiot ja päätykonsolit vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Kolmen aitan rivi 1980-luvulla ennen korjauksia. Kuva: MV REST.

Kolmen aitan rivi jätettiin 1980-luvun restauroinnissa huopakattoiseksi. Kuva: Matti Laamanen, 1986 / MV RHO.

Korjausvaiheet

Lyytikälän inventointi 1984

Aitoissa oli huopakate. Väliliiterin alin hirsi lepäsi osittain maassa: alapohjaa ei ollut. Oven oikeassa pielessä oli pientä vauriota.¹ Jauho- ja Piikoin aitan pihan puoleisella räystäällä vielä 1960-luvulla ollut puinen vesikouru oli hävinnyt.

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Kesällä 1987 korjattiin aittojen edessä oleva ”porras” ja perustukset kunnostettiin. Kunnossa ollut huopakate oli aikomus vaihtaa pärekatteeksi.²

1 Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

2 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.

1990-luku

Maaliskuussa 1997 todettiin, että Väliliiterin vasen takanurkka vuoti.

Vuosien 2008–2012 huomiot ja korjaustyöt

Syksyllä 2009 tai vuoden 2010 puolella ilmeisesti korjattiin kolmen aitan rivin edustalla olevan portaan laudoituksen lahovauriot. Ohjeena oli, vanhat vaurioituneet rakenneosat uusittaisiin vanhan mallin mukaan käyttäen puutavarana vanhaa tiheäsyistä mäntyä, jos mahdollista. Uusittavat lankut tuli kiinnittää alapuolelta. Seinien vaurioita tuli korjata puupaikkauksin. Portaan irralliset ja liikkuvat tasolankut tuli kiinnittää puutapeilla tai nauloilla siten, että kulku olisi turvallista. Työt tilattiin Rakennusliike Hyryläiseltä.

Lokakuussa 2012 kolmen aitan rivin huopakattoa mahdollisesti korjattiin; asiakirjojen mukaan

Rakennusliike R. Hyryläiseltä³ tilattiin aittojen huopakattojen korjauksia ja uusimista sekä ”aittarakennuksen” räystään korjausta.

Toukokuussa 2014 todettiin, että Jauhoaitan ja Piikoin aitan edustan uusitun ulkoportaan laudat olivat kieroutuneet ja niiden päät nousseet ylös kiinninaulauksesta huolimatta. Lautojen kiinnitystä tuli vahvistaa.⁴

Vuoden 2016 korjaukset

Lapiomies Oy korjasi aittojen edustalla olevaa ”porrasta”.

3 Työtilaus, Museoviraston kulttuuriympäristön hoito-osasto 15.10.2012. Senaatti-kiinteistöjen projektipankki.

4 Katselmus 15.5.2014. Kiireellisimmät huolto- ja korjaustarpeet. Senaatti-kiinteistöjen projektipankki.

Jauho- ja Piikain aitan sivuseinät ovat ulkopinnaltaan piilumattomia.

Jauho- ja Piikoin aitan haljasholvit ylhäältä kuvattuina.

Jauhoaitan (vas.) ja Piikoin aitan konsolihirsiä.

Haljasholvin haljaksissa on siirtomerkintöjä.

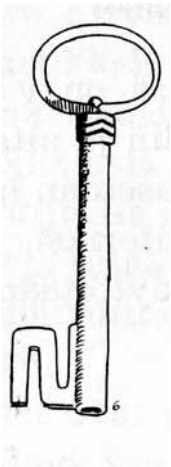
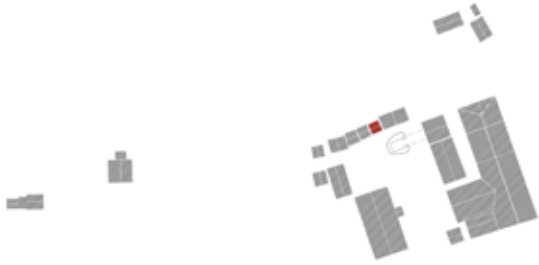

Piikoin ja Jauhoaitan pelkkahirret ja päädyn ylin hirsikerta on päistään muotoiltu. Etu- ja takaseinällä kolmen ylimmäisen sivuhirren päät on alun perin muotoiltu pitkiksi konsoleiksi. Aitoissa on haljaksista tehdyt, holvimaiset laipiot.

Piikoin aitta (006)

Piikojen aitta 319950

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Yllä vasemmalla Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen laatima piirros Piikain aitan avaimesta, kuvalähde: Vuoristo 1965, 82. Yllä oikealla avaimen reikä ja lukko vuonna 2018.

Pihan puolella haljasholvin haljasten ja sivuseinién hirsien päissä näkyy punaista pigmenttiä, luultavasti punamultaa. Ovesa on punamaalia.

Piikoin aitta on salvottu sulkanurkalle, ja siinä on toisiinsa lovetuista haljaksista tehty, kaareva laipio. Sisäseinät ja päätyseinien ulkopinnat on veistetty suoriksi, sivuseinien ulkopinnat ovat veistämättömät. Alapohja muodostuu ulkoseinien varassa olevista leveistä, oveen nähden poikittaissuuntaisista lankuista, jotka lienee valmistettu lohkomalla ja veistämällä.

Pelkkahirret on päädyissä jätetty seinähirsiä pitemmiksi ja niiden päät on muotoiltu. Samoin kolmen ylimmäisen sivuhirren päät on etu- ja takaseinällä alun perin jätetty pitkiksi konsoleiksi, joista viimeistään vuonna 1960 on hakattu pois kaksi alemmaa. Takaseinän puolelle on jätetty vain yksi pitkä konsolihirsi. Konsoleissa lienee ollut kolot ripustusorsia varten.

Takaseinällä on pieni, lasitettu ikkunanpuite. Pienaovi on varustettu vanhalla rautarivalla; sisällä on puulukon koppa. Aitassa on kiinteä sänky ja pihasseinällä seinään kiinnitettyjä puisia ripustustappeja ja naulakoita, hylly ja orsia.

Väritys

Pihan puolen ulkoseinä on ollut punavärillä maalattu, samoin haljasholvin haljasten päät. Oveissa on punavärin jälkiä.

Rakennus- ja muutosvaiheet

Piikoin aitta on rakennettu alun perin yksittäisaittana, mahdollisesti 1770-luvulla¹, ja katettu juurikoukkujen varaan tehdyllä tuohi-malkakatolla. Kehikon ylimmissä hirsissä on tuohikaton koukkupuita varten tehdyt loveukset.

Malkakatto on purettu viimeistään siinä vaiheessa, kun Piikoin aitasta on – mahdollisesti 1800-luvun alussa – muodostettu Jauhoaitan ja Väliliiterin kanssa aittarivi, joka on katettu yhteisellä katolla. Samalla on purettu kaarevan laipion yläpuoliset päädyt.

Lyytikkälän inventointi 1984

Vuonna 1984 laipiota peitti alapuolelta pinkopahvi. Lounaisnurkassa salvosta [salvainta?] pitkin oli valunut vettä.²

Korjausvaiheet

Ks. Kolmen aitan rivi

Piikoin aitassa ylimmät kokonaiset hirret on jätetty päältä pyöreiksi ja veistetty alaspäin kapeneviksi. Konsolihirsien päät on ohennettu, toisin kuin esimerkiksi Riihessä ja Riistaitoissa. Takapuolella konsolihirsien päät on katkaistu, kuten kuva kertoo. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

¹ Arvio on Vuoriston. Vuoristo 1965, 81.

² Lyytikkälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

Piikoin aitan takaseinää ja kattoa vuonna 1960.
Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Piikoin aitan takaseinää vuonna 2016.

Piikoin aitan ja koko kolmen aitan rivin vesikaton rakenteet tolppineen lienevät 1800-luvun lopulta tai 1900-luvun alusta.

Piikoin aitan pihajulkisivu vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Piikoin aitan kiinteä sänky, orsi ja valoaukko.

Kirveen työstöjälkeä lattialaudoissa.

Kirveen työstöjälkeä ja vaatenaulakoita sivuseinässä.

Siirtomerkinjä lattialaudoissa.

Jauhoaitta (007)

319943

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Jauhoaitan eteläseinä vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Jauho-aitta on salvottu sulkanurkalle pyöröhirrestä. Kaareva laipio on tehty alapinnaltaan veistetyistä haljaksista, jotka on lovettu toisiinsa. Niissä on myös siirtomerkinät. Lattia lienee tehty lohkolaudasta ja mahdollisesti höylätty.

Pelkkahirret on päädyissä jätetty seinähirsii pitemmiksi ja niiden päät on muotoiltu. Kolmen ylimmäisen sivuhirren päät on etu- ja takaseinällä alun perin jätetty pitkiksi konsoleiksi. Oviseinällä alin on lyhyempi ja vinoksi viistetty. Konsoleissa on kolot ripustusorsia varten.

Takaseinässä on kahteen hirteen tehty, neliömäinen valoaukko, jonka voi sulkea osin tai kokonaan kartiomaisella, kahvallisella puupalalla. Pienaovi on varustettu lukolla ja rautarivalla. Sisällä aitassa on kiinteät, leveästä laudasta tehdyt jauholaarit.

Väritys

Pihan puolen ulkoseinä on ollut punavärillä maalattu, samoin haljasholvin haljasten päät. Ovesa ja sen ympärillä on jäänteitä punaväristä.

Rakennusvaiheet

Jauhoaitta on ollut erillinen rakennus, jossa on ollut juurikoukullinen tuohi-malkakatto, ennen kuin se on siirretty aittariviin; kehikon ylimmissä hirsissä on tuohikaton koukkupuita varten tehdyt loveukset.

On arvioitu, että Jauhoaitta olisi Piikoin aitan tapaan rakennettu 1770-luvulla, sillä aitat ovat yksityiskohdiltaan hyvin samanlaiset. Käytetty puutavara on jyrkempää kuin Piikoin aitassa mutta samanlaista kuin Kuolimon rannasta 1980-luvulla puretussa Kalasaunassa (Po29), jonka Vuoristo oli arvioinut rakennetuksi 1700-luvun puolivälissä tai jopa aikaisemmin. Samasta syystä Vuoristo pitänyt mahdollisena, että Jauhoaitta saattaisi olla jo 1750-luvulta.¹

Korjausvaiheet:

ks. Kolmen aitan rivi

¹ Vuoristo 1965, 81, 88.

Jauhoaitan ja Piikoin aitan haljaslaipiot ja päätykonsolit vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Jauhoaitan takaseinällä on katkaistulla kartiotapilla suljettu valoaukko. Kuva: Osmo Vuoristo, 1960 / MV KK.

Jauhoaitan muotoillut pelkkahirret ja sulkanurkka. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

Jauhoaitan nurkkasalvain vuonna 1960. Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

Jauhoaitta kesällä 2018. Ovessa ja sen ympärillä näkyy jäänteitä punaväristä.

Jauhoaitan takaseinän konsolihirsi; ylintä konsolihirttä on ohennettu.

Jauhoaitan holvi.

Jauhoaitan holvi.

Jauhoaitan nurkka.

Kuvissa vasemmalla Jauhoaitan hirsien siirtomerkitöjä.

Sivun kuvat on otettu syyskuussa 2017.

Suola-aitta (008)

319956

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Suola-aitta on sulkanurkalle salvottu aitta, pohjami-toiltaan 3,2m x 3,2 m. Aitan kaareva laipio on tehty pyöreistä maloista, jotka on varattu toisiinsa. Laipion ja kurkihirren välissä on molemmissa päädyissä niin kutsuttu *varkaanpuu*, vaakasuuntainen tukilankunpätkä.

Pelkkahirret ovat muita jyvempiä. Seinähirret ovat pienikokoisempia kuin Jauho- ja Piikoin aitassa, ja niiden pinnat on veistetty. Ulkoseinien alimmat hirret ovat suolasta kellertäviä. Muista Lyytikkälän rakennuk-sista poiketen aitan kehikko levenee hieman ylöspäin. Kolme ylimmäistä sivuhirttä on jätetty pitkää päätyräys-tästä tukeviksi konsoleiksi, joista alin on lyhyempi ja vinoksi viistetty. Konsoleissa on reiät ripustusorsille.

Sisällä aitassa on kaksi harjan suuntaista säilytys-ortta, irtonainen laari ja jälkiä kiinteistä laareista. Lattia-laudat on lohkottu ja varattu toisiinsa; alapinta lienee jätetty pyöreäksi. Oven edustalla on astinkivi.

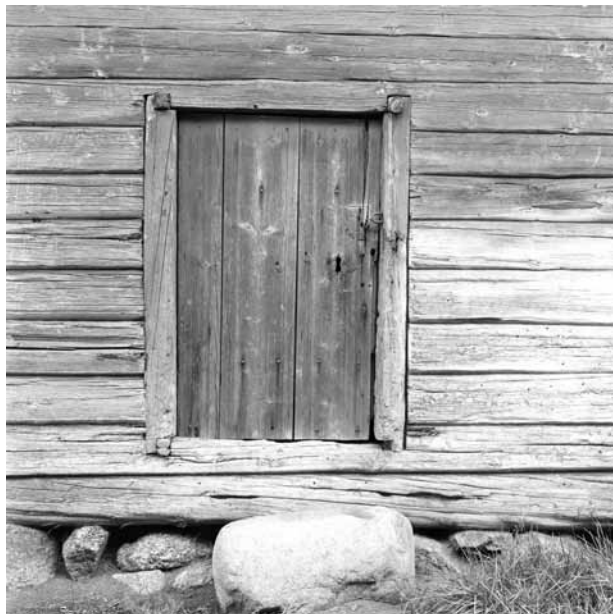
Väritys: Suola-aitan ovesa on punaväriä, muuten aitta on maalaamaton.

Suola-aitta seisoo Yläkujan varressa ja muodostaa Ryytymuan aitan kanssa Lyytikkälään ikään kuin portin; aitan nurkalla on portin pylvä.

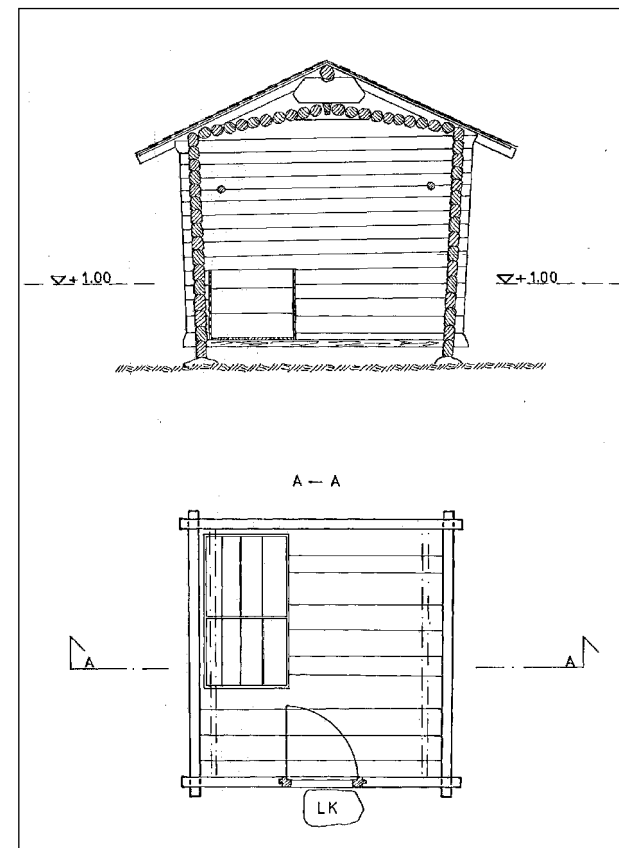
Suola-aitan pohjoispuoli vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Suola-aitan ovi vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Suola-aitan takaseinässä näkyy selkeästi keihikon ylöspäin levenevä muoto. Hirsilaipion päällä on vesikattoa tukemassa "varkaanpuu". Tällainen varkaanpuu on saattanut olla aitassa myös silloin, kun siinä on ollut tuohi-malkakatto. Vesikattoa purkamatta ei voida selvittää, onko varkaanpuu kiinnitetty tapilla.

Suola-aitan mittauspiirustukset vuodelta 1985: leikkaus A-A ja pohjapiirros. T. Hirvonen ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Rakennusvaiheet

Hirsissä ei ole siirtomerkintöjä, joten aitta lienee pystytetty alun perinkin nykyiselle paikalleen. Vuoristo on arvellut Suola-aittaa tekotavan ja puumateriaalin perusteella 1790-luvulla rakennetuksi.¹ Siinä on alun perin ollut tuohi-malkakatto; kehikon ylimmissä hirsissä näkyvät tuohikaton koukkupuita varten tehdyt loveukset. Ei ole tietoa, milloin tuohi-malkakatto on muutettu pärekatoksi. Aitassa oli pärekatto vuonna 1961.

Korjausvaiheet

Vuonna 1984 vesikatto arvioitiin ”täysin kelvottomaksi” ja sen todettiin aiheuttaneen rakenteisiin ”voimakasta sienitoimintaa”.² Alimmissa hirsissä oli vaurioita, eteläseinä oli ”osittain sään- ja osittain toukansyömä”. Oven karmin alanurkat olivat vaurioituneet.³

Vuosien 1987–1988 korjaukset

Perustukset ”tarkastettiin”, pärekatto uusittiin.⁴

Vuosien 2003–2009 korjaukset

Katto mahdollisesti uusittiin vuonna 2003 tai 2004, kun 1700-luvun aittojen pärekattoja kunnostettiin; mainitaan, että vuoden 2004 rakennusperintöpäivien aikaan Lyytikälässä uusittiin liiterin ja aittojen pärekattoja

Suola-aitan pärekatto oli vuonna 1984 huonokuntoinen. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

nelinkertaisena haapapäreestä.⁵

Vuonna 2009⁶ Rakennusliike R. Hyyryläiseltä tilattiin alimpien, vaurioituneiden hirsien korjausta siten,

että seinärakenteessa säästettäisiin hevosten järsimiä hirsien päitä, sekä hirsien puupaikkauksia. Ei ole selvää, toteutuiko työ.

1 Vuoristo 1965, 80.

2 Matkakertomus virkamatkasta Suomenniemen Lyytikälään 20.9.1984, Matti Raatikainen. MV REST.

3 Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

4 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.

5 Korjaushistoria. Suomenniemi, Lyytikälä 9.1.1997, Marja Ivars. MV REST.

6 Lyytikälä. Eri rakennusten kunnostus- ja korjaustöiden työtaseselostus, 20.7.2009, Kari Gröndahl. MV K-as.

Suola-aitta ja vasta tehty pärekatto 1980-luvun lopulla. Kuva: MV RHO.

Suola-aittaa kengitetään 1980-luvulla. Kuva: MV REST.

Oven pielipuu on "kiilattu" pulikalla.

Sulkanurkka, itäseinän lahovauriot ja alapohjan tuuletusaukko lokakuussa 2014.

Suola-aitan veistettyjä konsoleja, joissa näkyy hyvin orren paikka.

Suola-aitan sisättila vuonna 1987.
Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Suola-aitta
vuonna 2014.

Väliliiter(009)

Väliaitta 319956

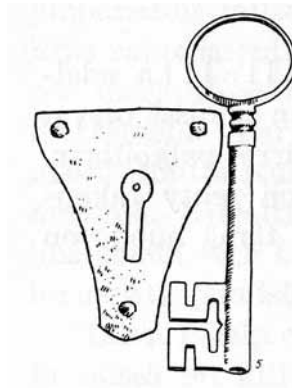
Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Väliliiterin pihanpuoleinen sivu.

Jauhoaitan (007) ja Vanhan tallin (003) välissä sijaitseva Väliliiter (009), jota on kutsuttu myös Väliaitaksi, on rakennettu oletettavasti samassa yhteydessä, kun Jauhoaitta ja Piikoin aitta on siirretty aittariviksi, mahdollisesti 1800-luvun alkupuolella.

Väliliiter koostuu etu- ja takaseinästä; takaseinässä hirsien päissä on varhot eli urat, joissa olevien karapuiden välityksellä seinät tukeutuvat Jauhoaitan ja Vanhan tallin seinien salvaimiin. Etuseinässä ja pienaovessa on punamullan jäänteitä. Sisällä on kaksi tuki- ja säilytysortta, joiden päät näkyvät etuseinässä.

Nurkan alla on tiiliä tukena.

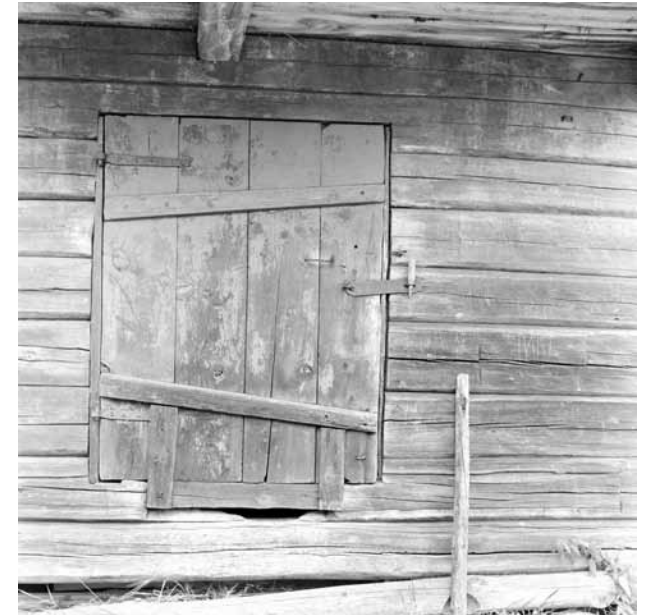
Jauhoaitan avainkilpi ja avain Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen piirtäminä. Kuvälähde: Vuoristo 1965, 82.

Väliliiterin liittyminen Jauhoaittaan. Kuvasta näkyy, että Jauhoaitta (vas.) on vajonnut suhteessa Väliliiteriin.

Väliiiter vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Väliiiterin ovi vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Vasemmalla on Väliiiterin seinää, jossa on rengas hevosen kiinnittämistä varten. Oikealla Jauhoaitta. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK.

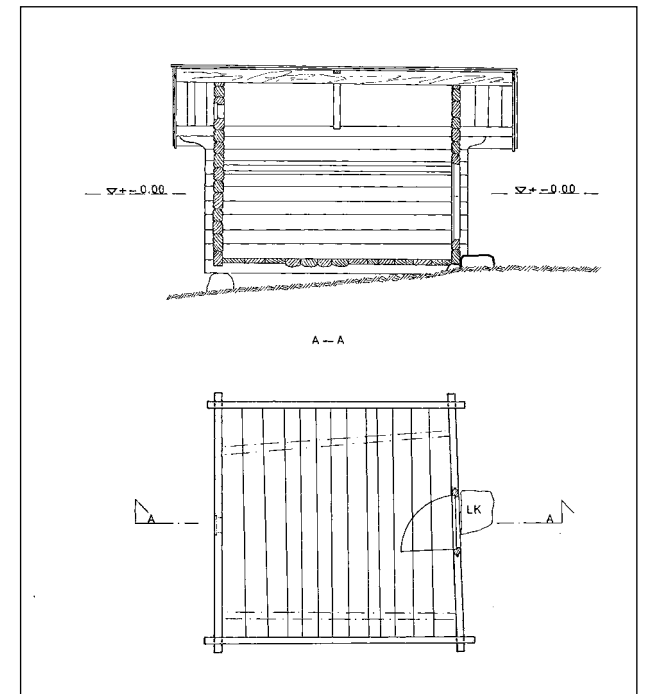
Kartanomuan aitta (010)

Kartanomuan aitta 319944

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Kartanomuan aitta vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Kartanomuan aitta vuoden 1985 mittauspiirustuksissa.
T. Hirvonen ja H. Ahtiainen, MV RHO.

Kartanomuan aitta, joka on kooltaan 3,2 m x 3 m, on muihin Lyytikälän talon aittoihin verrattuna poikkeuksellisen tiiviiksi rakennettu. Se on salvottu rakennuksen kokoon nähden jyvistä hirsistä, ja siinä on komea kurkihirsi. Konsolihirsien päiden muotoilu eroaa Lyytikälän talon muista talousrakennuksista. Tiivis, lautainen välikatto noudattaa vesikaton kulmaa. Vesikaton aluslaudat on sahattu käsin, ja ne ovat päistään resuuntuneet; ne saattaisivat olla aitan vanhan lautakaton alemmaa kerrosta.

Pienaovi on koottu neljästä laudasta ja vaakapaneeloitu ulkoa. Oven edessä on laakea maakivi.

Väritys: Seinät on takaseinää lukuun ottamatta punamullattu. Oven ulkopuoli ja pielet on maalattu valkoisiksi.

Rakennusvaiheet

Aitta on tuotu vaateaitaksi Lyytikälän taloon Lehmälahdesta osana Anna Kääriön myötäjäisiä 1800-luvun lopulla. Salvostyyppi on samanlainen kuin Kääriön myötäjäisinä tuodussa, oletettavasti alun perin vuonna 1864 rakennetussa Pienessä riistaitassa (019), mikä antaa varovasti olettaa, että aitta olisi samoilta ajoilta.¹ Aitassa on hieman jyrkempi kattokulma kuin alun perin tuohikattoisissa aitoissa, ja se lieneekin rakennettu alun perin lautakattoiseksi.

Vuonna 1961 aitassa oli pärekatto.

Korjausvaiheet

Lyytikälän inventointi 1984

Aitan alimmat hirret olivat pääosin maassa. Niiden alla arveltiin olleen kiviä, jotka olivat vajonneet maan sisään. Katteena oli uudehko kolmiorimahuopakatto, ja tuulilaudat oli uusittu.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Huopakatto oli tarkoitus muuttaa pärekatoksi.² Tämä ei toteutunut.

Huopakaton uusiminen vuonna 2015

Bitumihuopakate oli osin repeytynyt alustan elämisen vuoksi. Katto vuoti, pellonpuoleinen seinä ja esineet olivat märkiä ja ilma kosteaa.

Rikkoutunut kattohuopa ja vanha, raakalaudasta tehty aluslaudoitus poistettiin ja vanhat laudat varastoitettiin navettarakennuksen ullakolle. Harjalta ulkoräystäälle asti ulottuva noin 35 x 150 mm:n kantava katto-laudoitus, joka oli räystäältä osin lahonnut, jätettiin entiselleen.

Uusi aluslaudoitus tehtiin raakaponttilaudasta, joka kiinnitettiin kantavaan laudoitukseen naulaamalla. Katteena käytettiin Lyytikälän talon aittaan tarkoitusta varten varastoitua, sirotteellista pintakermiä (Icopal). Kate tehtiin kolmiorimakatteena. Korjaustyön suoritti Rakennustyö R. Hyyryläinen.³

Aitta 1980-luvulla. Kuva: MV RHO.

Kartanomuan aitta Navetan restauroinnin jälkeen vuonna 1989. Kuva (osa): Pekka Kärki / MV RHO.

Havainnot vuonna 2018

Vuonna 2018 aitan kaakkoisnurkan todettiin liikkuneen ja alimman hirren vaurioituneen.

1 Vuoristo 1965, 84–85.

1 Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

2 Lyytikälä-työryhmä, kokouskutsu, 27.8.1986. MV REST.

3 Lyytikälän talomuseo, Kartanomuan aitta, huopakaton ja aluskatteiden uusiminen. Suomen Controlteam 17.9.2015.

Kartanomuan aitta juhannusrusujen keskellä kesällä 2017.

Kymen Karmiinin väritutkimuksessa kesällä 2017 ilmeni, että Kartanomuan aitan vuorilaudassa ja ovilehdessä näytti olevan samoja maalikerroksia:

1. musta
2. marjapuuron punainen
3. vaalea siniharmaa
4. keltainen Y392
5. valkoinen (nykyinen)

Lähde: Jaana Ahosen sähköposti 21.8.2017.

Otsalautojen päähän on muotoiltu tippanokka.

Lehmälahdelta tuodussa Kartanomuan aitassa on Lyytikkälän muista rakennuksista poikkeava konsolimuoto.

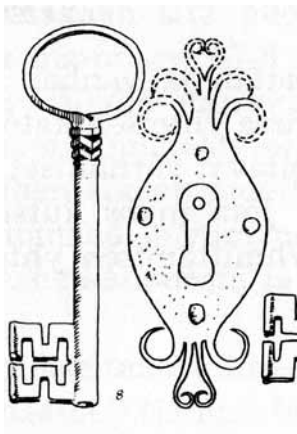
Nykyisen katteen alta pilkottaa vanhoja kattolautoja, mahdollisesti jäänteitä alkuperäisestä lautakatosta.

Aitassa ei ole laipiota.

Aitassa säilytetään sekalaista tavaraa.

Kartanomuan aitan avain ja avainkilpi Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen piirtäminä. Kuvälähde: Vuoristo 1965, 82.

Kesällä 2018 havaittiin aitan kaakkoissurkan liikkuneen ja alimman hirren vaurioituneen.

Vajarakennus (011): Kärryliiteri (011a), Huussi (011b) ja Hakkuutalli (011c)

Kärryliiteri, käymälä ja lato 319947

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Vajarakennus vuonna 1961 (yllä) ja vuonna 2014 (alla). Vasemmalta Kärryliiteri, Huussi ja Hakkuutalli eli lato. Vuoden 1961 kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Vajarakennus koostuu Kärryliiteristä, Huussista ja Hakkuutallista eli rehusuojasta, jotka on rakennettu riviin Hevostallin (004) ja Navetan katoksen (015) väliin siten, että vajarakennuksen takaseinän ja navetan väliin jää karjakuja. Vesikatto on tehty haljaksista, laudoitettu ja päällystetty kolmiorimahuovalla. Rakennus on 11,80 metriä pitkä.

Väritys: Pihanpuoleisessa ulkoseinäpinnassa on jäänteitä punamullasta, ovissa myös keltamullasta.

Rakennusvaiheet

Vajarakennus on pystytetty vuoden 1900 tietämillä. Vuonna 1983 siinä oli kohtalaisen uusi huopakatto.

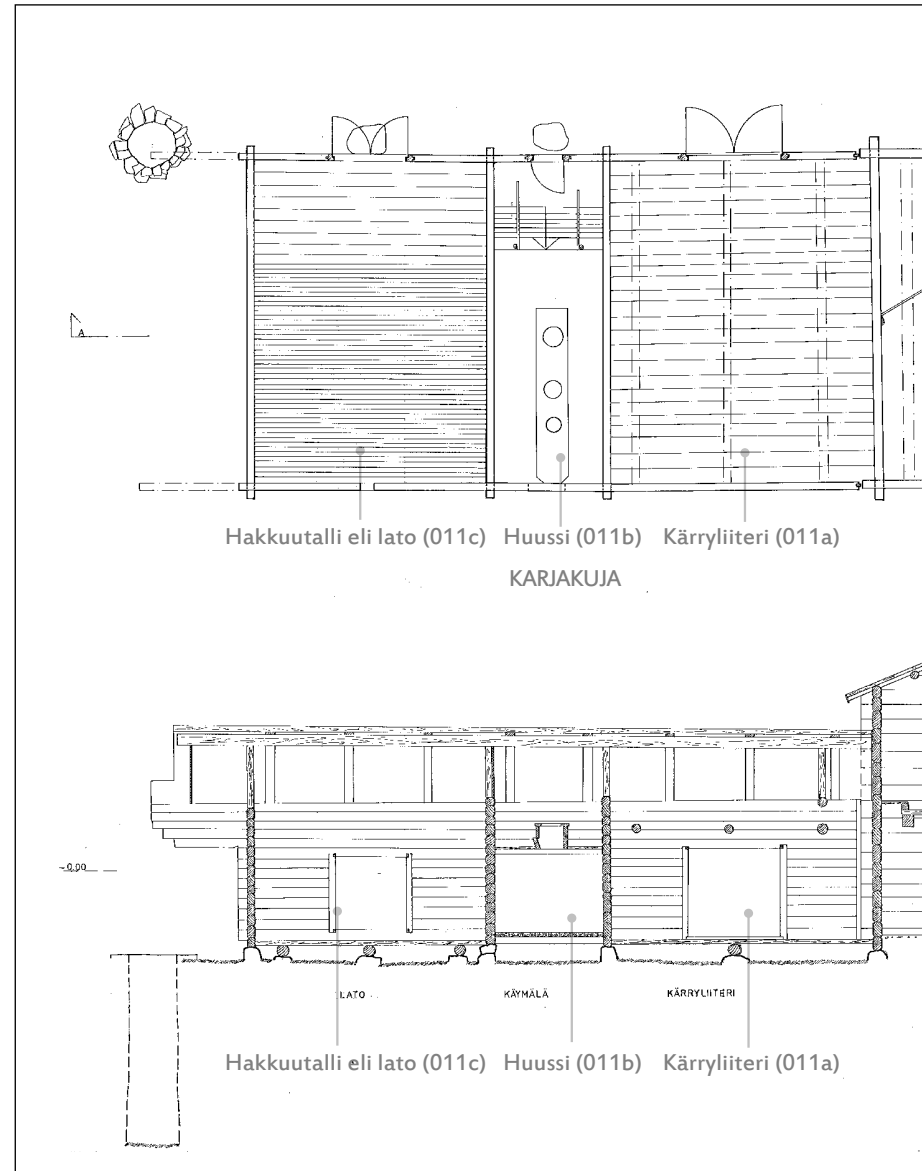

Vajarakennuksen eteläpäädyssä oleva hakkautalli eli lato 1980-luvulla. Kuva: MV REST.

Korjausvaiheet

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Vajarakennuksen perustukset tarkastettiin ja kunnostettiin ja alimpia hirsä paikattiin. Ehjä vesikatto aiottiin muuttaa pärekatteiseksi¹, mutta suunnitelma ei toteutunut, ei myöskään suunnitelma punamullata ne ulkoseinät, joissa oli jälkiä aiemmasta punamultauksesta.

Vajarakennus vuoden 1985 mittauspiirustuksissa. E. Jama ja H. Ahtiainen / MV RHO. Piirustuksia on rajattu ja niihin on lisätty nimet (Livady).

¹ Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.

KÄRRYLIITERI (011A)

Kärryliiterin lattia on sekalaista puutavaraa, joka on etuosassa pinnaltaan sileää puuta ja taaempaa pyöreää, kuorimatonta malkaa. Seinät on piiluttu. Vasemmalla on matalampi seinä ja huussi.

Kärryliiterin leveistä pariovista mahtuu kuljettamaan kärryjä. Ovet ovat leveitä, punavärillä maalattuja pienaovia.

Kärryliiterin vesikaton selkäpuut ja alusrakenne on tehty maloista.

Hevostallin seiniin kiinnitetyt karat työnnyvät Kärryliiterin sivuseinän varhoon. Kuvat ovat karjakujan puolelta.

Hevostallin ja Kärryliiterin kohtaaminen pihan puolella.

Kärryliiteri (011a)

Huussi (011b)

Hakkuutalli (011c)

HUUSI (011B)

Harvinaisen komea ja erikoinen huussi on kaksi metriä leveä ja sen lattia lähes kahden metrin korkeudella rakennuksen pohjasta. Sinne nouseaan jyrkkiä portaita, joita reunustavat pyöröpuiset kaiteet.

Huussinpenkin ”Mikon reikä” viittaa Mikko Hali-seen, jonka mukaan on nimetty yksi Korkian aitan huoneista sekä tuvan uuninurkka.¹

Huussin oven edessä on laakea luonnonkivi.

¹ Vuoristo 1965, 86.

Tyhjennysluukku karjakujan puolella.

Käymälän lattia on viisi hirttä tasakertaa alempana. Istuin-osa on keskellä lattiaa, joten siinä voidaan istua kahdelta suunnalta. Etummainen reikä on ”Mikon reikä”. Kuva: Osmo Vuoristo 1960 / MV KK,

Oven yllä on tapitettu, naulakiinnitetty ikkuna.

Jyrkät puuportaat johtavat ylätasolle.

Huussinpenkki on kolmireikäinen.

Huussin ja Kärryliiterin välinen seinä on salvottu matalaksi.

HAKKUUTALLI (011C)

Hakkuutalli ja Navetan katos vuonna 2014.

Hakkuutallissa ei ole laipiota. Noin kahden metrin korkeudella lattiasta on säilytysorret.

Hakkuutallin eteläpääty on ylhäältä avoinainen. Eteläpäädyn räystäs tulee lähelle Navetan katoksen räystästä, ja niiden alle jää suojaisaa tilaa.

Kellari (012)

319945

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Hevostallin ajosilta ja kellarin ovi vuonna 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Rakenteeltaan komea Kellari sijaitsee Hevostallin (004) ajosillalle johtavan luiskan alla. Siinä on kiviانتura, lohkoituista kiviharkoista muuratut runko ja tynnyriholvi, jonka päällä on savea ja multaa. Lattia on betonia.

Rakennusvaiheet

Seinien tekotavan ja käytetyn kivimateriaalin perusteella on arvioitu, että kellari olisi rakennettu navetan rakennustöiden aikoihin, mahdollisesti 1870-luvulla.¹

Korjausvaiheet

Huomioita vuonna 1984

Kellarissa oli syyskuussa noin 30 cm vettä ja talvella sortumavaara. Lohkokiviseinissä ja tynnyriholvissa ei havaittu vaurioita. Oven karmit olivat irronneet ja ovi poissa saranoiltaan.²

- 1 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.
- 2 Matkakertomus virkamatkasta Suomenniemen Lyytikälään 20.9.1984, Matti Raatikainen; Rakennustapaselitys, päivämätön. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Kellari salaojitettiin lähteiden mukaan joko syksyllä 1986 tai vuonna 1987 sulamisvesien johtamiseksi ulos.¹ Oletettavasti samalla tehtiin uusi betonilattia taikka korjattiin vanha ja siihen avattiin lattiakaivo.

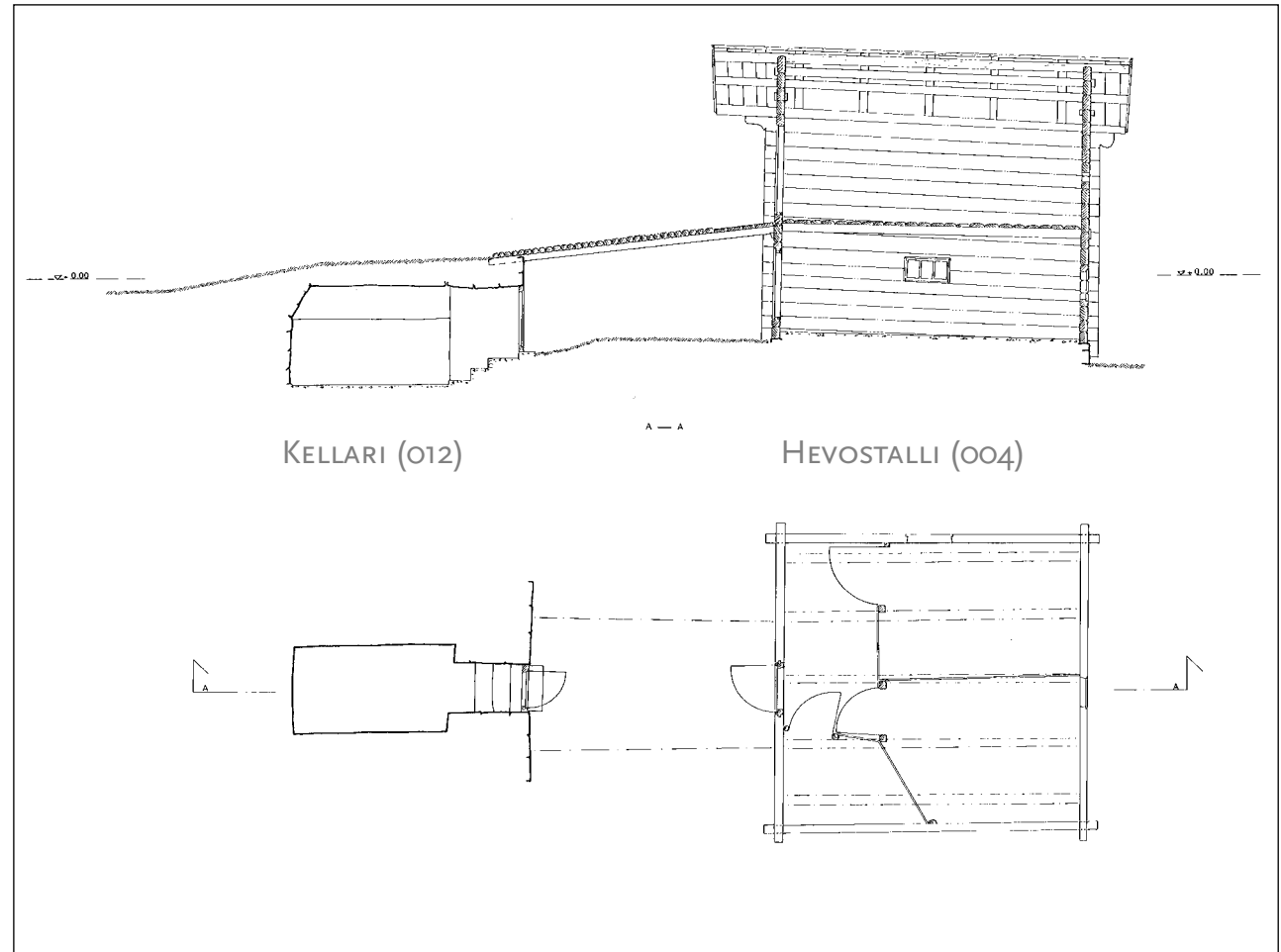
Vuonna 1988 oveen suunniteltiin tehtäväksi koloja tuuletuksen parantamiseksi. Hevostallin ajosilta uusittiin, minkä jälkeen, oletettavasti vuonna 1989, ajosillan puoleisesta päästä vuotavaa kellarin kattoa kunnostettiin ja vedeneristettiin. Rakennustapaselostus ohjeisti poistamaan muurauksen päältä maakerrokset, saumamaan muurauksen tarvittaessa yläpuolelta uudelleen ja tiivistämään muurauksen ja holvin savella.²

Vuosien 2008–2009 korjaukset

Vuonna 2009 ohjeistettiin tarkistamaan kellarin turvoneen ja liian tiiviin lautaoven käynti ja höyläämään ovi toimivaksi. Lisäksi kellarin ulkopuolista kiviseinämuurauksista piti korjata purkamalla sortunutta kiveystä, muuraamalla kivet uudelleen paikoilleen ja kunnostamalla tarpeen mukaan saumaus.³ Työ tilattiin Rakennusliike Hyyryläiseltä.

Vuoden 2015 korjaukset

Oven yläpuolelle tehtiin ylhäältä valuvan veden pois ohjaamiseksi lippa. Työn teki Matti Valkonen.

Kellarin (012) ja Hevostallin (004) mittauspiirustukset vuodelta 1986. H. Ahtiainen ja E. Jama 1986 / MV RHO. Piirustukseen on lisätty rakennusten nimet (Livady).

- 1 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.
- 2 Rakennustapaselitys, päivämätön. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.
- 3 Eri rakennusten kunnostus- ja korjaustöiden työtapaselostus, Kari Gröndahl 20.7.2009. MV K-as.

Siiri Laamo kellarin oven edessä vuonna 1961. Kellariin oli elintarvikkeiden kylmätilana asiaa päivittäin.
Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

1980-luvun kuvassa kellarin ovi näyttää korjatulta. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Kellarin edustaa vuonna 2015.

Kellarin muuria vuonna 2014.

Näkymä holvattuun kellariin vuonna 2014.

Sauna (013)

Sauna-kota 319955

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Saunapihaa erottavat kartanomaasta portti ja Yläkuja. Kuvassa vuodelta 1960 näkyy myös Saunan liiteri (P021), joka on sittemmin purettu. Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

Kiviperustuksille pystytetty sauna käsittää laipiottoman kodan ja laipiollisen löylyhuoneen, joilla on omat tulisi-
jat ja savupiiput. Rungossa on käytetty kierrätysshirsiä, lautarakenteiset päätykolmiot ovat profiloitua, puoli-
pontattua lautaa. Rakennukselle hieman liian ”hienona”
se saattaa olla muualta kierrätettyä tai ylijäänyttä lautaa.
Katteena on pärekatto.

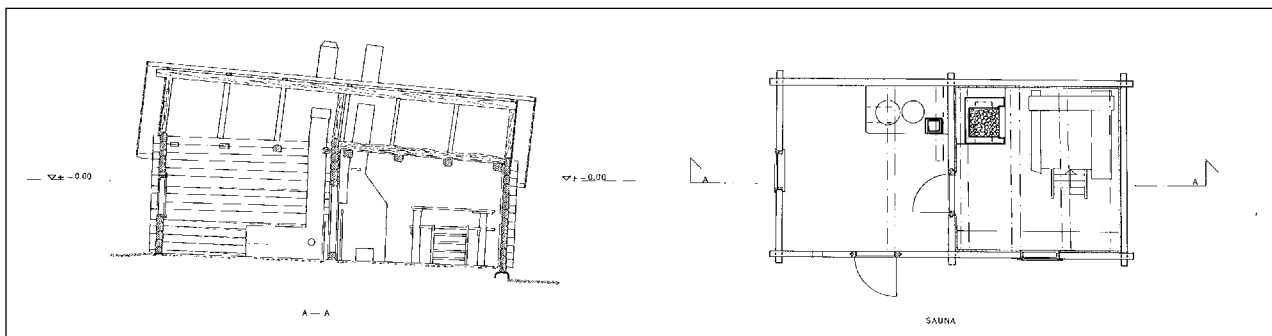
Arvokkainta saunassa on sisustus: lattia on valettu
raudoittamatta betonista ja sisäseinät tikkurapattu;
tuoreeseen rappaukseen on merkitty vuosiluku 1928.
Löylyhuoneessa on pitkä puupenkki ja vapaasti seisovat
lauteet portaineen.

Saunan edustalla on kaivo, josta vesi johdetaan
puusta koverrettua kynää pitkin kotaan.

Rakennusvaiheet

Sauna on Lyytikälän maatalousvaiheen nuorin koko-
naan uusi rakennus. Se on rakennettu vuonna 1919 Lyy-
tikälän aiemman, kivistä muuratun saunan kivijalan
reunaa myöten saunapihaan kartanomaan ulkopuolelle
Alakujan tuntumaan. Nykyinen sauna oli käytössä vielä
Esko Niemisen eläessä 1970-luvulla. Silloin katteena
olivat laudat, joiden alla oli vanha pärekate.¹

1 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. Lyytikälä.
MV REST.

Saunan mittauspiirustukset vuodelta 1985: pitkittäisleikkaus A–A ja pohjapiirros. T. Hirvonen ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Lyytikälän talon sauna ja liiteri vuonna 1961. Liiterin pystylautaseinät uusittiin ilmeisesti vuonna 1963. Liiteri purettiin 1970-luvulla. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Esko Nieminen saunan ikkunanvieruspenkillä vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Reino Laamo ja Esko Nieminen lauteilla vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Näkymä Yläkujalta kohti saunaa ennen korjauksia vuonna 1984. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Sauna 1980-luvulla ennen korjaustöitä. Kuva (osa): MV REST.

Korjausvaiheet

Havaintoja vuosina 1983 ja 1984

Vuonna 1983 arvioitiin, että saunan säilyminen voitaisiin turvata vain erillisen katoksen avulla, joka rakennettaisiin puurunkoisena ja katettaisiin aaltopellillä.¹

¹ Muistio rakennusten tarkastuksesta 20.6.1983, Hannu Puurunen & Veli-Pekka Sinkko. MV REST.

Maanvaraiseksi arvioitu betonilaatta oli ”pahasti hajonnut”. Kotaosassa hirsiseinä oli hajonnut oven vierestä perustusten petettyä. Seinien yläosassa oli lattiasienen itiöemiä, samoin kuin saunan laipiossa. Vesikaton kantavat rakenteet olivat pettäneet etenkin pohjoispäässä, ja muotonsa menettänyt katto vuoti kauttaaltaan. Tuulilaudat olivat ”pahasti menettäneet

ryhtinsä” ja hajonneet. Pystylaudoitettu ulko-ovi oli hajonnut alaosastaan, ja eteläpäädyn neliruutuisen ikkunan puite oli hajonnut. Muuratussa uunissa ja vesipatojen muurauksessa oli halkeamia, savupiipun arvioitiin katkenneen vesikaton liikkumisen vuoksi. Lauteille johtavat portaat olivat hajonneet.²

² Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Sauna oli hankkeen korjauslistalla ensimmäisten joukossa. Vuosina 1985 ja 1986 korjattiin seinät ja katto, ja saunaa tuettiin; tehtyjä toimenpiteitä ei selosteta tarkemmin. Lokakuussa 1986 Lyytikkälä-työryhmä päätti, ettei saunaa kunnostettaisi käyttösaunaksi vaan nähtävyydeksi. Tähän sisältyi kuitenkin ajatus, että kiukaan hormi kunnostettaisiin käyttökuntoon.¹ Perustamis- ja esisuunnitelman mukaan saunan jatkeena ollut liiteri piti rakentaa uudelleen², mikä ei toteutunut. Ilmeisesti saunan sisäseinän rappauksesta aiottiin lähettää näyte Museovirastoon.³

Vuonna 1987 saunaan naputettiin pärekatto. Vuosina 1987 ja 1988 vanha, raudoittamaton betonilattia purettiin ja korvattiin vanhan mallin mukaan uudella. Sisäseinien rappausvaurioita korjattiin ja paikattiin, ja löylyhuoneen lauteet korvattiin uusilla, jotka valmistettiin vanhan mallin mukaan. Suunnitelmaan kuuluivat myös savupiippujen päiden korjaaminen vanhaa tekotapaa noudattaen – hormit ”peitettäisiin tiilillä ja laastilla” –, lautarakenteisen vesikourun tekeminen saunan kaivolta saunan eteiseen sekä seinänvierustojen niittäminen kosteusvaurioiden torjumiseksi.⁴

- 1 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 3.12.1985, 27.8.1986 ja 28.10.1986. MV REST.
- 2 Perustamis- ja esisuunnitelma 10.3.1985. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.
- 3 Käyhty 1985.
- 4 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja 14.9.1988. MV REST.

Saunan korjaustöitä 1980-luvulla.
Kuva: MV REST.

Saunan seinärappauksen korjausmenossa vuonna 1988. Verkkona on käytetty tikkujen lisäksi sinkittyä katiskaa. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Sauna korjaustöiden jälkeen vuonna 1989. Saunan kaivolta kulkee puinen vesiränni eteläseinän läpi kotoon. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Sauna elokuussa 2008. Kuva: Kari Gröndahl / MV K-as.

1990-luvun lopun huomioita ja korjauksia

Saunan sisäkaton todettiin vuonna 1997 olevan homeessa.¹ Pärekkate uusittiin vuoden 1999 paikkeilla.²

Vuoden 2009 korjaukset

Rakennusliike Hyyryläiseltä tilattiin saunan betonilattian halkeamien paikkaus juotosvaluilla. Lisäksi lahonneita alimpia hirssiä piti uusida tai pintapaikata käyttäen vanhaa, vahvaa hirttä. Päätykolmioiden irronneita ulkoverhouslautoja tuli kiinnittää seinään naulaamalla ja pärekattoa paikata päreillä. Ikkunoita piti maalata ja saunan muuripataa siistiä tekemällä sen rakenteissa ja hormissa muuraus- ja rappauskorjauksia.³ Ei ole selvää, missä määrin suunnitelmat toteutuivat.

1 Käsin kirjoitettu (Ivars?) muistiinpano 25.3.1997. MV REST.

2 Heimo Pajusen suullinen tiedonanto keväällä 2016.

3 Eri rakennusten kunnostus- ja korjaustöiden työtapaselustus, 20.7.2009 Kari Gröndahl. MV RHO.

Kota- eli länsipäädyn yläosassa on luukku. Kuva on vuodelta 2014.

Kodan neliruutuisen, yksinkertaisen ikkunan sisä- ja ulkokuva vuodelta 2014.

Kodassa on muuripata veden kuumentamista varten. Kuva on vuodelta 2014.

Saunan kota vuonna 2016.

Pohjoisseinää lokakuussa 2018 Muuritutkimus Oy:n tutkimusten aikaan.

Lauteina on tolppien varaan rakennettu lava, jota kiertää kolmelta sivulta penkki.

Löylyhuoneen ikkunaseinällä on penkki ja sen yläpuolella kuivatusorsi.

Löylyhuoneen rapattua seinää ja kalusteita vuonna 2015.

Sisäänkäynnin sivun seinähirressä on kaiveruksia.

Löylyhuoneen ikkuna vuonna 2016.

Kiukaan korjaus syyskuussa 2015

Saunan kallistuminen oli saanut savupiipun kallistumaan, koska kattorakenne on kiinni piipussa. Piippu oli katkennut kahdesta kohdasta. Myös routa saattaa liikuttaa kiuasta maan sulaessa ja jäätyessä.

Kiuasta korjattiin vuonna 2015 siten, ettei kallistuminen jatkuisi. Vasemman kyljen alaosan tiilenpalat ja laastijäte poistettiin. Uuden muurauksen pohjaksi levitettiin vähän soraa, joka estäisi kosteuden kapillaarisen nousun. Sen ja vanhan muurauksen väliin muurattiin neljä kerrosta punaisia umpihormitiiliä (Wienerbergerin Terca), joiden päälle kiilattiin laastin kanssa ohuemmat tiilet. Laasti valmistettiin siten, että käytettiin Hyvinkään betonin märkälaastia sementtilisän kanssa suhteessa KS 65/35/600 neljän millin raekoolla. Kiukaan ulkopinnalla tulipesän yläpuolisen osan rappauksessa käytettiin samaa laastia, mutta siihen lisättiin Fesconin 1,5-millistä kuivatuotetta KS 65/35/600. Muuten kiuasta ei rapattu, ”koska se muuttaisi tarpeettomasti kiukaan ilmettä”. Aiemmin kiukaan muuraukseen oli käytetty sekä savi- että kalkkilaastia.¹

¹ Raportti, Markku Rintala 7.5.2015; Lyytikkälän saunan kiukaan pesän vauriokorjaus, Markku Rintala, 29.9.2015.

Sivun kuvat: Markku Rintala 2015.

Kiukaan vasemman kyljen alaosan muuraus oli hajonnut, Rintalan arvion mukaan ilmeisesti siksi, että muuraus, joka oli hyvin kostea, oli toistuvasti jäänytynyt ja sulanut.

Tulipesän yläpuolella oli Markku Rintalan sanoin ”ilmeisesti kuumuudessa vääntyneitä” rautapalkkeja tai -tankoja pitämässä kiviä omalla paikallaan. ”Rautojen vääntyneisyys ei ole ongelma, jos kiuasta ei enää käytetä. Tulipesän vasemman sivun muurauksesta kaksi kerrosta tankojen alapuolella on ehjänä.”

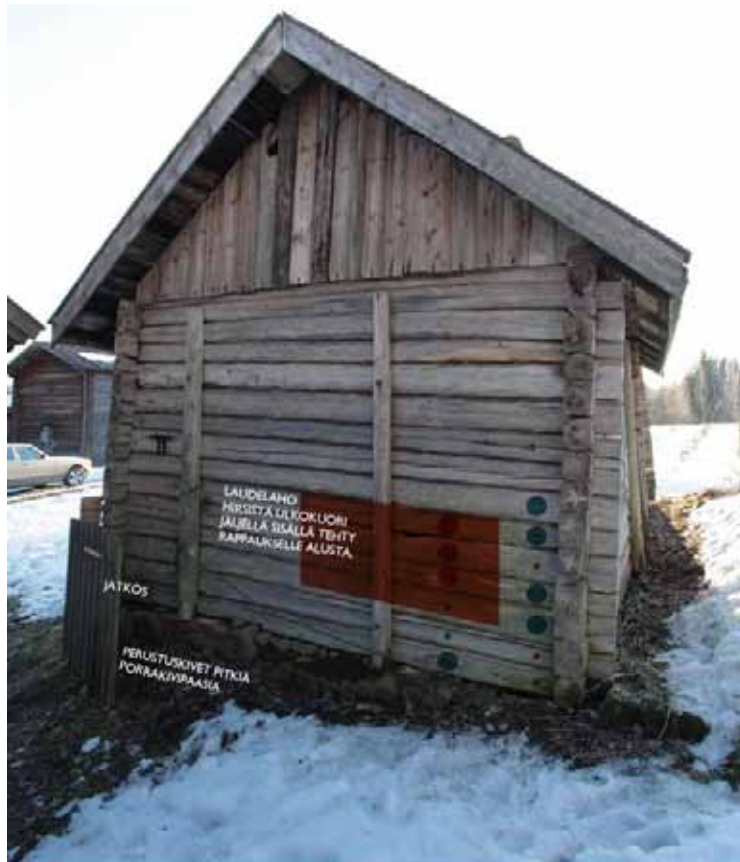
Vasemman kyljen alaosan uutta muurausta vuonna 2015.

Tulipesän yläpuolinen alue, jolta laasti oli pudonnut, teräsharjattiin ja rapattiin, jolloin rautavahvikkeet saatiin suojaan.

Hirsien koeporaukset vuonna 2015

Hirsirunko koeporattiin ja vauriot dokumentoitiin; työn suoritti Lauri Saarinen. Välitöntä sortumisvaaraa tai korjaustarvetta ei ilmennyt. Nurkat osoittautuivat kantaviksi. Löylyhuoneen seinät oli 1980-luvun korjauksessa tuettu pyöreästä puusta halkaistuilla följareilla. Lauteiden takaisen seinän keskiosa oli lahonnut ontoksi, samoin kuin muuripadan tausta. Saunan lattialle asennettavan routasuojan käyttöä mietittiin.

Kaivutöissä paljastunut mukulakivetty alue saunan eteläpuolella. Kuvaan on rengastettu paasi, jota Muuritutkimus Oy on varovasti arvioinut kynnyksiveksi. Esiin kaivettu järeä kiviperustus jatkuu pitkälle saunan pohjoispuolelle. Kuvat Muuritutkimus Oy:n selvityksestä, Annukka Debenjak-Iljäs 2018, kuvankäsittely Livady.

Kaivaukset paljastivat aiemman, erittäin massiiviselta vaikuttaneen kivisaunan perustukset. Kuva on otettu saunan itäpäädyssä vuonna 2018.

Maaperätutkimus ja maatyöt vuonna 2018

Sauna oli ajan myötä painunut; painumisen olivat aiheuttaneet hienojakoisesta maasta muodostuvan rinteeseen maaperän vetisyys sekä routiminen. Perustuskivet olivat osittain painuneet kosteaan ja routivaan, huonosti kantavaan maan pintakerrokseen ja alimmat hirret olivat osittain lahonneet. Perustusten korjausten valmisteluksi löylyhuoneen alue tuettiin sisäpuolelta tolpile ja seiniä tuettiin lisäämällä väliaikaisia följareita. Työn teki Matti Valkonen.

Museovirastolta pyydettiin lausunto muinaisjäännösalueella tehtävistä kaivutöistä, joita tarvittiin perustusrakenteiden korjausten suunnittelun ja korjaustöiden tueksi. Kaivutyöt tehtiin Muuritutkimus Oy:n arkeologisessa valvonnassa vuonna 2018.

Ramboll tutki painokairauksin saunaa ympäröivän maaperän kantavuutta. Selvisi, että maanpinnan ohuen kasvukerroksen alla on noin 1/2–1 metrin paksuudelta silttistä hiekkaa sisältävä kerros ja sen alla erittäin tiivis, kivinen silttimoreenimuodostuma. Maaperä on

routivaa, vettä pidättävää ja ylimmiltä kerroksiltaan heikosti kantavaa, mutta kantavuus kasvaa nopeasti syvyyden lisääntyessä.

Nykyisen saunan edustalta tuli pintamaakerrosten alta esiin eräänlainen mukulakivetty alue ja saunan alta pitkälti sen pohjoispuolelle jatkuva jyrävä kiviperustus, jota Muuritutkimus Oy:n mukaan voitaneen pitää paikalta noin vuonna 1919 puretun kivisaunan alimpana osana. Rakenteet dokumentoitiin ja arkeologinen kerros peitettiin suodatinkankaalla. Seulotusta maa-aineksesta (tasaumurske 6–16 mm) tehtiin sen päälle kuivatussalaojakerros ja vahtolasileivistä (50–100 mm) routaeritys, johon kirjoitettiin teksti ”Muinaismuisto”. Pintamaa – 10–30 cm multaa – palautettiin paikalleen ja saunan ympäristää muotoiltiin seinistä ulospäin viettäväksi. Korjaukset suunnitteli Lauri Saarinen, rakennesuunnittelusta vastasi Ingenjörbyrå Anders Westerlund Oy Ab. Työn teki Matti Valkonen.

Rambollin, Muuritutkimus Oy:n ja Matti Valkosen raportit on tallennettu projektipankkiin.

Arkeologinen kerros peitettiin suodatinkankaalla, seulotulla maa-aineksella ja saunan pohjan routasuojaimiseksi asennetulla vahtolasilevyillä. Päälle palautettiin pintamaa. Kuvat: Matti Valkonen.

Yllä löylyhuone, alla kota korjaustöiden aikaan elokuussa 2018.

Tulevat korjaukset

Ennen arkeologisia löydöksiä oli suunniteltu, että tulevana vuosina saunan alla oleva maa vaihdettaisiin kuivemmaksi ja saunan seinät perustettaisiin noin puolen metrin syvyyteen. Koska arkeologinen kerros sijaitsee vain parinkymmenen senttimetrin syvyydessä, todettiin, että olisi parasta panna saunan lattian alle kerros läpäisevää tasaushiekkää ja routariste vaahtolasilevyistä. Sen päälle valettaisiin kantava betonilattia, joka ulotettaisiin kantavana paikoin ulkoseinien alle.

Suuria hirsirunkoon kohdistuvia toimenpiteitä täytyy välttää löylyhuoneen sisäseinien autenttisten laastipintojen vaurioitumisvaaran vuoksi. Alimmat lahonneet hirret tulee uusien siten, että kodassa vanhojen hirsien sisäpinnat otetaan kauttaaltaan talteen ja liitetään ohuehkona pintana uusittuihin hirsisiin. Saunan kotaan tulee tehdä laipio. Ovet ja ikkunat tulee huoltaa.

Välikaisten följarien tilalle tehdään uudet höyläystä ja ulkoseinälle sahapinnalle jätetystä neliöparrusta ja sisäpuolella följarien nurkat viistetään koristeellisesti. Följarit sijoitetaan siten, että ne muodostavat ulkopuolella osan tulevasta suojaudoituksesta.

Navetta (014): Suurlievä (014a), Karjakeittiö ja maituhuone (014b), Pienlievä (014c), Sikopaja (014d), Sikopajan katos (014e)
Navetta 319949

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Kivi- ja hirsiseinäinen navetta, pihapiirin suurin rakennus, sijaitsee pihapiirissä asuinrakennusta vastapäätä. Sen suorakaiteenmuotoisen osan ulkomitat ovat 29 m x 11,5 m, ja suurin tila on 17 metriä pitkä Suurlievä eli iso läävä (karjasuoja).

Suurlievän lähes kahden metrin vahvuiset ja noin puolitoista metriä korkeat muurit on ladottu suurista lohkokivistä. Pienlievän ja Sikopajan muurit ovat harkkomaisiksi hakattua, muodoltaan lähes säännöllistä porakiveä. Myös omaksi siivekseen rakennettujen karjakeittiön ja maituhuoneen seinät ovat kiveä, paitsi niiden

väläinen seinä ja Navetan katoksen (015) suojaan jäävä oviseinä, jotka ovat pääosin hirttä. Ulkoseinien yläosat ovat hirttä, päädyissä on pystylauditus.

Suurlievässä ja karjakeittiössä on vanhaa, luonnonkivistä laskettua lattiaa. Suurlievän eteläosassa on kiveyksen ympäröimä virtsakaivo.

Suurlievän edessä on Navetan katos (015) ja Sikopajan edustalla Sikopajan katos (014e), kumpikin jykevien puupylväiden varassa. Sikopajaa ja sen katosta kattaa valmikatto, muuten rakennuksessa on satulakatto.

Vuoden 2018 kuvassa näkyvät Navetta ja Navetan katos, joiden puuosat ja vesikatot on rakennettu kokonaan uudelleen 1980-luvun lopulla. Etualalla vasemmalla ovat huopakatteiset Hevostalli ja Vajarakennus sekä oikealla Kartanomuan aitta. Kuvaan on merkitty numeroilla rakennuksen osien rakennusjärjestys.

Navetan puuosat on rekonstruoitu 1980-luvun jälkipuolella.

Väritys: Julkisivujen puuosat on maalattu 1980-luvulla vanhan mallin mukaisesti punamullanpunaisiksi.¹

1 Seinälaufragmenttien ja Siiri Laamon antamien tietojen perusteella ne ovat aiemminkin olleet punamullattuja. Työmaakatselmus 17.3.1988. MV REST.

Esko Nieminen valjastaa hevosta Sikopajan edessä vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Navettarakennus vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Navetan seinässä näkyvät katoksen alla vuosiluvut 1877 ja 1881. Kuva on vuodelta 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Navetta Alakujalta ja Alaniityltä päin vuonna 1963. Erilainen kivityö erottaa Suurlievää ja Pienlievää. Viimeksi mainitun kivityö on samanlaista kuin aumakattoisessa Sikopajassa. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Rakennusvaiheet

- 1 Suurlievän (014a) rakensi mäntyharjulainen mestari vuosina 1877–1881. Suurlievässä pidettiin lehmiä ja vasikoita.
- 2–3 Voitaneen olettaa, että Karjakeittiö, maitohuone ja Navetan katos (015) rakennettiin pian tämän jälkeen.
- 4 Pienlievä (014c) rakennettiin Suurlievän jatkeeksi 1800–1900-lukujen vaihteessa, mestarina Aksel Stool Savitaipaleelta, ja siellä pidettiin lampaita.
- 5 Sikopaja (014d) katoksineen (014e) rakennettiin Pienlieväen jatkeeksi vuonna 1930 suomenniemeläisen Jussi Ahosen johdolla. On mahdollista, että siihen käytettiin 1910-luvun lopulla puretun kivisaunan kiviä; ks. Muuritutkimus Oy:n raportti.¹

Lyytikälän karjasuoja rakennettiin maalattaisena *lantanavettana*. Lantanavetoissa lannan sekaan hakattiin havuja ja kuivikkeita, ja palaessaan lanta lämmitti tilaa. Kerran vuodessa lanta ajettiin navetasta suoraan pellolle.

¹ Vuoristo 1965, 63–64.

Sortunut navetta 1980-luvulla. Kuva: MV RHO.

Puuosien romahtaminen ja purkaminen

Kun Esko Nieminen luopui karjanhoidosta 1960-luvulla, navettarakennuksen kunnossapito loppui. Syksyllä 1967 sen kivimuurit todettiin osittain sortuneiksi eikä pärekaton uskottu enää kestävän talven lumikuormaa. Rakennusmestari Erkki Tohka ehdotti tuolloin, että navetta purettaisiin *”joko niin, että jätetään noin 1 m korkuinen seinämä ympäriinsä ja keskiosa täytetään tai päärakennuksen puoleinen sivu jätetään kulissiksi”*.² Vesikatto ja kattorakenteet sortuivat 1970-luvulla, ja Nieminen purki ne pois³, minkä jälkeen kivimuurit joutuivat ilman katon suojaa huonoon kuntoon.

² Tarkastus 10.10.1967, Erkki Tohka & Elias Härö. Kyppi.fi.

³ Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo, 1987. MV REST.

Navetta 1980-luvulla. Navetan vasemmalla puolella Kartanomuan aitta ja Päärakennus. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Korjausvaiheet

Havaintoja vuosina 1983 ja 1984

Vuonna 1983 navetan kivimuurien arvioitiin olevan ”suunnilleen kunnossa”, vaikka katot olivat sortuneet. Vuonna 1984 navetta todettiin niin sisältä kuin ulkoa ”pahasti metsittyneeksi”; sisällä kasvoi koivuja, ja lohkokiviseinät olivat paikoitellen sortuneet. Laipioita ei ollut, ovien kohdalla muurissa oli jäljellä aukot. Ikkunaukoissa oli edelleen karmit sekä lasitetut puitteet.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Eero Raatikainen suunnitteli navetan ja siihen liittyvien katosten sortuneiden osien ulkoisen rekonstruoinnin² ja esitteli tavoitteet seuraavasti:

”Navetan ulkoasu palautetaan sellaiseksi kuin voitaisiin olettaa sen muodostuneen, jos navettaa olisi jatkuvasti hoidettu myös 1960-luvun jälkeen. Navetan sisätilat saatetaan asuun, joka ilmentää kysymyksessä olevan ulkoasun rekonstruktio. Navetan sisätilojen avulla ratkaistaan nähtävyysskäyttöön liittyvät yleisötilatarpeet, lipunmyynti, av-tila, näyttelytila sekä mahdollinen tarjoilu ja yleisö-wc.” Ajatuksena oli, että näyttelyrakenteet ja av-laitteet seisoisivat vapaasti lattialla tai ne ripustettaisiin kattotuoleista. Myös yleisö-wc:stä piti tehdä vapaasti seisova elementti. Näyttelyrakenteet ja yleisöpalvelut eivät toteutuneet, eivät myöskään suunnitelmat antaa

- 1 Muistio rakennusten tarkastuksesta 20.6.1983, Hannu Puurunen & Veli-Pekka Sinkko; Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.
- 2 Navetan rekonstruktio. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen 1.12.1985. MV REST.

Sikopaja ja Sikopajan katos kunnan käyttöön esittelytoiminnan oheispalvelutilaksi.¹

Kiviseinien kunnostus

Kivimuurit tuli kunnostaa seuraavasti:

”Seinien muotonsa menettäneet osat puretaan (n. 5 m²). Puretut osat ja aikaisemmin purkautuneet osat ladotaan kylmäladelman uudelleen asettaen kivet aikaisempaan järjestykseen ja asentoon. Kivien paikoillaan pysyminen varmistetaan riittäväillä kiilakivillä. Keväällä, säiden pysyvästi lämmennettyä, ladotut osat ja tarpeen mukaan muutkin seinän osat ’pistehitsataan’ laastilla käyttäen tasoitepumppua ’Tumacia’. Seinä saumataan laihalla kalkkisementtilaastilla.” Kevättalven ja kesän 1986 aikana navetan kivijalan sortuneet kohdat eli Suurlievän itäseinä ja eteläpääty ladottiin uudelleen ja syvätytettiin. Myös Sikopajan kivijalan sortumat ladottiin uudelleen ja saumattiin, ja Pienlievän kivijalka saumattiin. Kiviseinät palautettiin alkuperäiseen korkeuteensa.²

Seinien hirsiosien ja kattorakenteiden palauttaminen

Hirsiset ulko- ja väliseinät sekä lautapäädty rekonstruoiittiin ja katot palautettiin vuoden 1987 loppuun mennessä³ ulkoisesti entiselleen mutta modernein rakentein

- 1 Lyytikkälä-työryhmä oli ehdottanut Sikopajaan harkkojen varaan perustettua lankkulattiaa ja sähköjä. Suomenniemen kunta ei ollut valmis kustantamaan näitä mahdollisia töitä; Pienlievää pidettiin oheispalvelutilaksi liian kylmänä ja kosteana. Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja 14.9.1988. MV REST.
- 2 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 27.8.1986 ja 28.10.1986; Muistio Suomenniemen Lyytikkälän restauroinnista 1.4.1987. MV REST.
- 3 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja 15.12.1987. MV REST.

siten, että sisällä uudenaikaiset kattotuolit ovat näkyvisiä. Työ ohjeistettiin seuraavasti:

*”... hirsikerrat ja päätyjen lautaosat tehdään uudesta puutavarasta niin tarkoin alkuperäisen mukaisiksi kuin valokuvista ja Eero Naskalin muistiinpanoista on pääteltävissä. Myös ulkopuoliset yksityiskohdat, kuten portaat, aidat, syöttökaukalo ja vellikello palautetaan. Katteena käytetään nelinkertaista pärettä harvalaudoituksen päällä. Kattotuolit tehdään ristikkorakenteisina ja naulalevyliitoksin. Navetan sisätilaan ei tehdä laipiota, vaan kattotuolit jäävät näkyviin.”*⁴

Navetan korjauksiin tuli hankkia puutavara Lapista ”erikoispuutavaran hankintana”. Vesikaton jiirit päätettiin tehdä ”vanhaa tekotapaa noudattaen päerakenteisina” ja ilman avojiirejä, mutta katon alapuolelle tehtäisiin jiirikohtiin varmistukseksi kourut taivutetusta pellistä. Vesikaton kannatinristikot oli tarkoitus maalata keväällä 1989. Navetan länsisivun räystäälle tuli tehdä lautarakenteinen vesikouru etukatoksen pohjoisreunasta aina Pienlievän päätyyn saakka.⁵

Ovet ja ikkunat

Ulkoseinien ovet palautettiin valokuvien ja säilyneiden fragmenttien perusteella⁶ 1960-luvun asuun pääosin vuoden 1987 kuluessa; myös karmeja uusittiin. Puuseppä valmisti Eero Raatikaisen piirustusten mukaan uudet ikkunat, jotka asennettiin paikoilleen vuonna 1988.⁷

4 Navetan rekonstruktio. 1.12.1985. MV REST.

5 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 3.12.1985, 4.9.1987 ja 14.9.1988. MV REST.

6 Navetan rekonstruktio 1.12.1985. MV REST.

7 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 15.12.1987 ja 17.3.1988. MV REST.

Pintakäsittelyt

Maalausselityksen mukaan navetan seinäpinnat tuli maalata itse tehdyllä tai tehdasvalmisteisella (”esim. Tranemo Punamultamaali”) punamultamaalilla, jossa olisi pigmenttinä faluninpunaista. Maalin tuli sisältää noin 15 % pigmenttiä, noin 10 % pellavaöljyä ja noin 5 % vehnä jauhoa mutta ei synteettisiä sideaineita. Tuulilaudat, ”tehosteosat” ja ikkunat tuli maalata puhtaalla pellavaöljymaalilla (”esim. LIN”), värisävynä MC 6061. Katosten alapintoja ja katosten alla olevia pintoja ei pitänyt maalata. Kattoristikkojen näkyvät osat tuli käsitellä puunsuojalla Vinha 938.⁸

Ulkoseinien puuosat tuli maalata keväällä 1989 ”tervan kusella” terästetyllä punamultamaalilla, joka keitettäisiin työmaalla Raatikaisen ohjeiden mukaan.⁹

Vuosien 2000–2012 korjaukset

Pärekate uusittiin 1990- ja 2000-luvun vaihteen tienoil-la.¹⁰ Katoksen lounaisnurkalla seisova, lahonnut puinen viiritanko uusittiin vuonna 2012 tai 2013; työ tilattiin Rakennusliike R. Hyyryläiseltä.

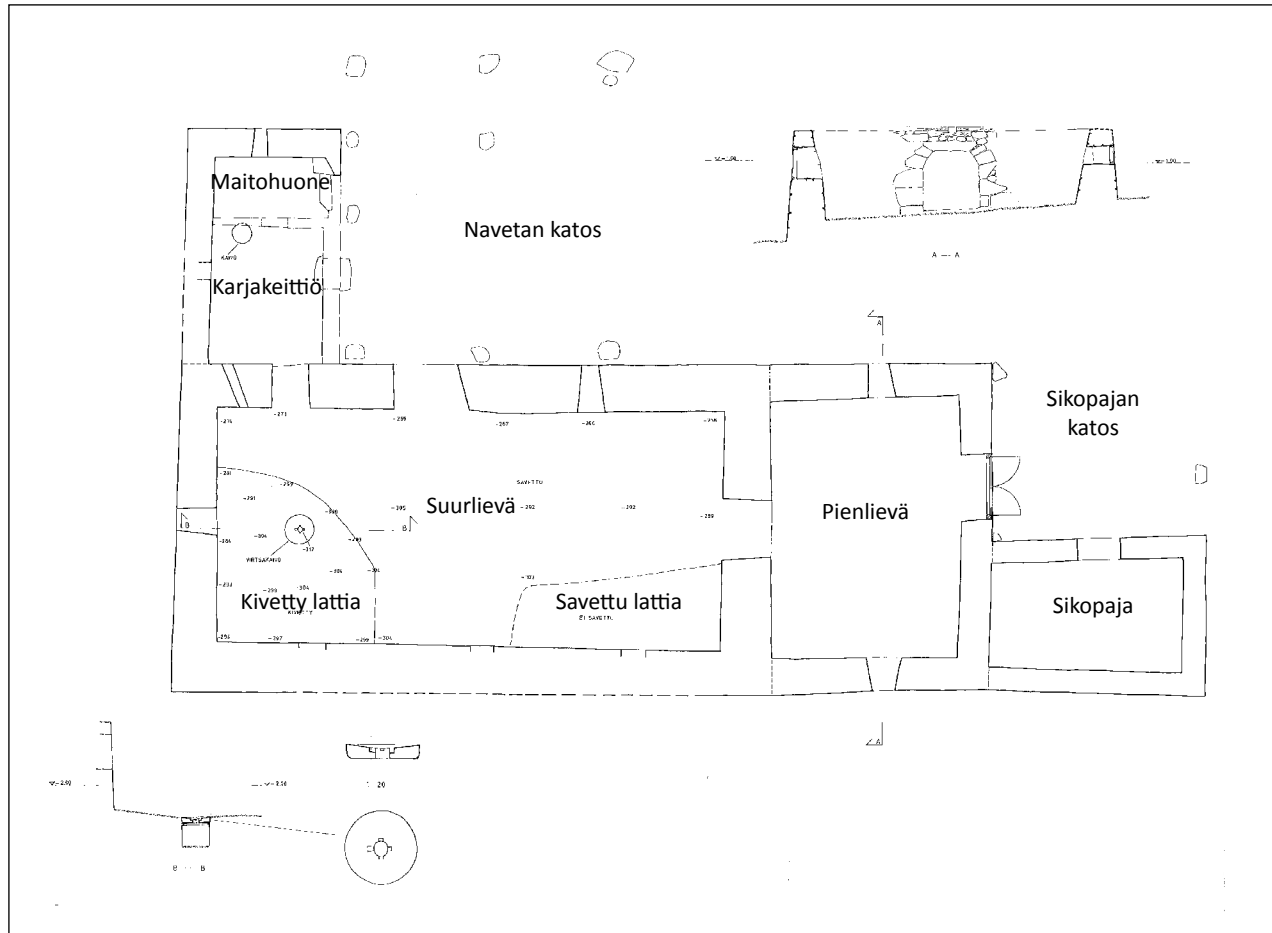
Kujan ja navetan vesien ohjaus vuosina 2015–2016

Maanpinnan muotoilun ja kallistusten muututtua 1980-luvun korjaushankkeessa muurit olivat alkaneet routia ja liikkua. Ongelma ratkaistiin maanrakennustöillä, muulla vesien ohjaamisella ja muurien liikkumisen seurannalla, ks. sivut 244–249.

8 Värityosuunnitelma. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen 5.5.1988. MV REST.

9 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja 14.9.1988. MV REST.

10 Heimo Pajusen suullinen tiedonanto keväällä 2016.

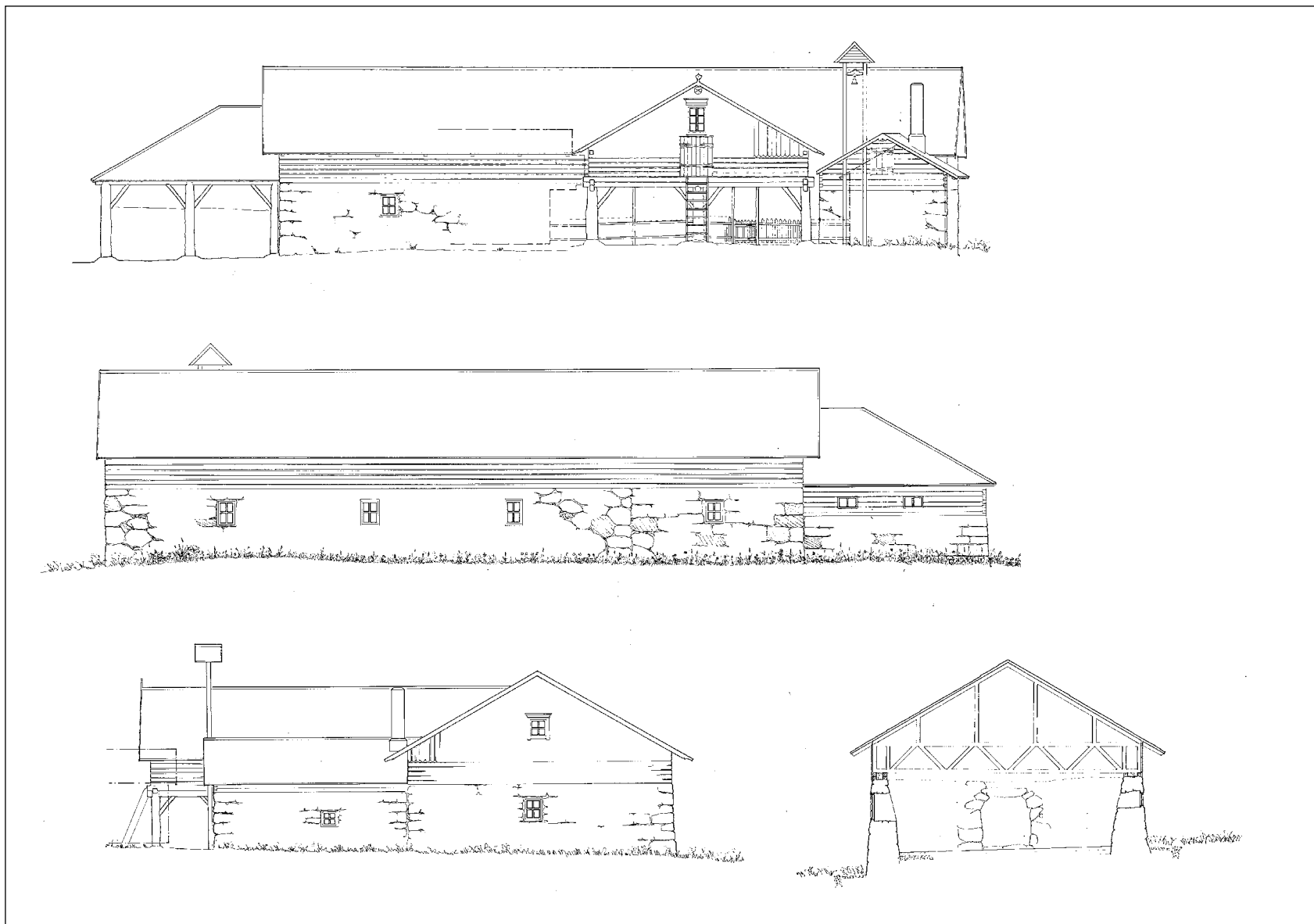
Mittauspiirustukseen vuodelta 1985 on merkitty Navetan katoksen ja Sikopajan katoksen patsaiden vanhat paikat sekä Suurlievän lattian korot ja kiveytyt ja savetut alueet. Piirustuksen oikeassa yläkulmassa on leikkaus A–A Pienievän kohdalta, vasemmassa alakulmassa leikkaus B–B Suurlievästä virtsakaivon kohdalta. Piirustus: E. Jama, T. Hirvonen ja H. Ahtiainen 1985 / MV RHO. Piirustukseen on lisätty nimet (Livady).

Suurlievän kiveystä.

Suurlievän virtsakaivo vuonna 2018.

Navetan peruskorjausvaiheen julkisivut länteen, itään ja etelään sekä leikkaus 20.3.1987.

Piirustukset: Eero Raatikainen, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen Oy / MV RHO.

Suurlievän ja karjakeittiön salvostyöt käynnissä vuonna 1987. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

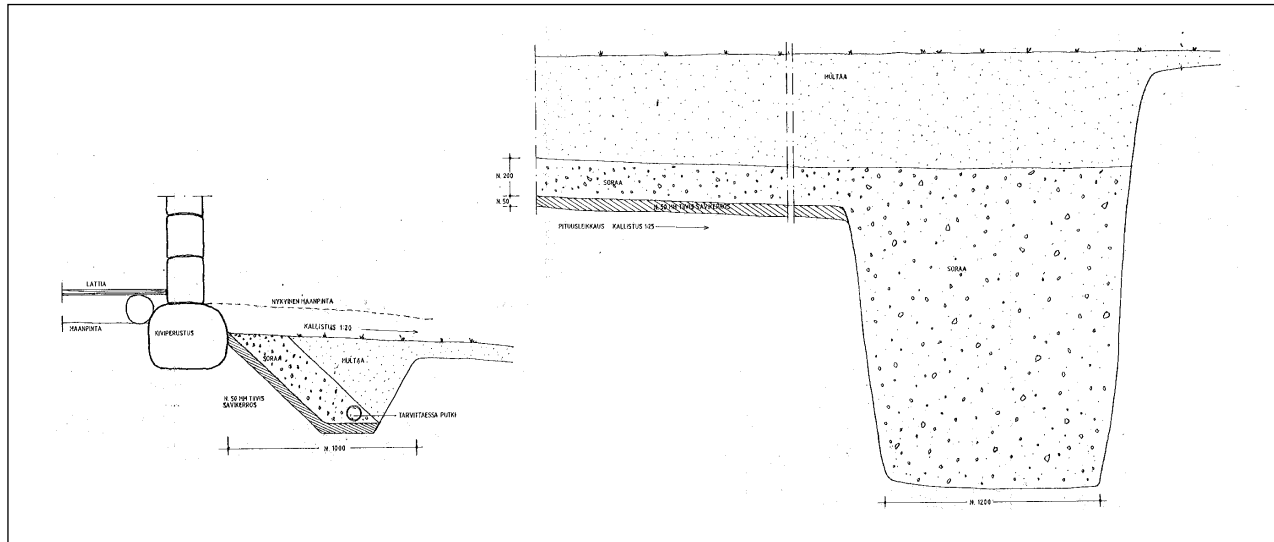
Muurin ikkuna-aukko vuonna 1989. Kuva: P. O. Welin / MV RHO.

Sortuneet kivet numeroitiin ennen takaisin asettamista. Kuva vuodelta 2018.

Ikkunat tehtiin vanhan mallin mukaan. Kuva Suurlievästä vuodelta 2018.

Salaojan ja imeytyskaivon leikkauspiirustukset. Eero Raatikainen, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen Oy 18.9.1985, lisäys 1.9.1986. MV RHO.

Suurlievän eteläpääty 2018.

Maitohuoneen katon ruokakello.

Navetan eteläsivu vuonna 2018. Matalassa osassa sijaitsevat maitohuone ja savupiipullinen karjakeittiö.

Navetan ikkunoita vuonna 2018.

Navetan pärekattoa vuonna 2017.

SUURLIEVÄ (014A) JA PIENLIEVÄ (014C)

Suurlievä

Pienlievä

Kattorakenteet työn alla 1980-luvulla . Kuva: MV RHO.

Navetta korjausten valmistuttua. Kuvat: P. O. Welin, 1989 / MV RHO.

Karjakeittiön ja Suurlievän saumakohta.

Pienliävän ja Suurlievän (oikealla) saumakohta.

1980-luvun korjauksessa numeroitua ja uudelleen ladottua Suurlievän muuria: vas. länsiseinältä Navetan katoksen alla, oik. itäseinällä. Kuvat ovat vuodelta 2018.

Suurlievän kaakkoiskulma.

Näkymä Pienlievästä Suurlievään.

Suurlievän ikkuna-aukko 1980-luvun ikkunoineen.

Suurlievän porakivimuuria.

Pienlievää vuonna 2014.

Oviaukko Pienlievästä Suurlievään vuonna 2018.

Pienlievän jykevää muuria vuonna 2017.

KARJAKEITTIÖ JA MAITOHUONE (014B)

Karjakeittiö ja maitohuone suojaressun alla vuonna 1986.
Kuva: Heikki Ahtiainen / MV RHO.

Salvostyö meneillään vuonna 1987. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Salvostyö meneillään vuonna 1987. Kuvat: Matti Laamanen / MV RHO.

Vuoden 1987 korjaukset

Karjakeittiön ja maitohuoneen sortuneita kiviseiniä ladottiin uudelleen. Seinien puuosat ja katto rekonstruoiitiin vuonna 1987 ja muurattiin uusi savupiippu, joka slammattiin sittemmin ilmeisesti kalkkisementtilla. Karjakeittiöön tehtiin puinen pumppu ja viereisen maitohuoneen kaivolta johdettiin muuripataan lautarakenteinen vesikouru.¹

Räystäskourujen uusiminen 2015 ja 2016

Navetan katoksen ja kujan vedenohjauksen yhteydessä tehtiin uudet corten-teräksiset räystäskourut, ks. tarkemmin sivuilta 242–243.

¹ Lyytikälä-työryhmän pöytäkirjat 15.12.1987, 17.3.1988 ja 14.9.1988. MV REST.

Vuonna 1987 tehty vesikattorakenne vuoden 2018 kuvassa.

Karjakeittiön savupiippu.

Maitohuoneen katolla on ruokakello.

Maitohuoneen pääty ja ruokakellon kannatintolppa.

Karjakeittiön ja maitohuoneen hirsiseinät ja ovet Navetan katoksen suojissa.

Vesikouru laskee Suurlievään.

Karjakeittiöstä Suurlievään vievän oven ympärillä on 1980-luvun korjauksessa numeroitua ja uudelleen ladottua muuria.

Karjakeittiön pata ja vesikouru, joka johtaa Suurlievään.

Karjakeittiön pumppu.

Maitohuone.

Tämän sivun kuvat ovat vuodelta 2018.

SIKOPAJA (014D)

Sikopajan katos vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Sikopaja vuonna 1987. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Navetan sikopajan rakennustyömaa vuonna 1987. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Sikopajan pääty ja katos elokuussa 2018.

Vuonna 1930 suomenniemeläisen Jussi Ahosen johdolla rakennettuun Sikopajaan eli sikalaan on voitu ehkä käyttää 1910-luvun lopulla puretun kivisaunan kiviä. Sikopajan katoksen alla hakattiin karjalle kuivikkeita.

Sikopajan katoksen jälleerakentaminen

Sikopajan katoksen runkotyöt olivat syyskuussa 1987 kattorakenteita lukuun ottamatta valmiit. Ajatuksena oli, että katoksen tuhtien puupylväiden alaosat suojattaisiin booripuikoilla, ja niitä varten porattiin puutapeilla suljettavat reiät.¹

¹ Lyytikälä-työryhmän pöytäkirjat 4.9.1987 ja 14.9.1988. MV REST.

Sikopajan itäseinää vuonna 2018.

Yllä ja oikealla: Itä- ja pohjoisseinän saumauksessa on murtumia. Kuvat ovat vuodelta 2018.

Sikopaja kahvilana. Kuva on vuodelta 2014.

Sikopajan katos ja Pienlievän ovet vuoden 2015 kuvassa.

Sikopajan katos vuonna 2017.

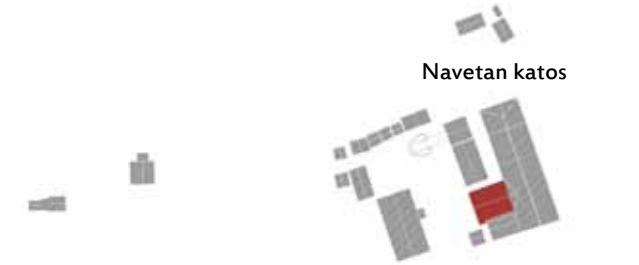
Navetan katos (015): vinni (015a), katos (015b), kuja (015c)

Ei omaa Senaatti-kiinteistöjen tunnusta, on osa Navettaa 319949

Suojeltu asetuksella 480/85: S1 osana Navettaa

Navetan katos ja sen päällä oleva "vinni" vuonna 1961. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Navetan katos vuonna 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Navetan katos vuonna 1963. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Navetan katos on noin 10 m x 10 m:n kokoinen, satulakattainen rakennelma, joka seisoo jyvien puupylväiden varassa. Sen päällä olevan vintin eli vinnin alaosa koostuu kolmesta hirsikerrasta; päty on lautarakenteinen. Vinnin pariovelle johtavat tikkaat kartanomaalta.

Katos suojaa Suurlievän, Karjakeittiön ja Maituhuoneen sisäänkäyntejä, ja katokselle johtaa Vajarakenuksen ja Navetan välistä karjakuja, jota pitkin karja on paimennettu laitumille ja takaisin. Katosta erottaa kartanomaasta portilla varustettu säleaita.

Rakennusvaiheet ja raunioituminen

Navetan katos lienee alun perin rakennettu vuoden 1881 jälkeen, heti Suurlievän valmistuttua.¹ Karjanpidon päätyttyä katos jäi virattomaksi ja oli jo vuonna 1967 erittäin huonossa kunnossa.² 1980-luvun alkuun tultaessa katto oli romahtanut. Nykyinen katos on alkuperäisen katoksen 1980-luvun jälkipuolella toteutettu rekonstruktio.

1 Vuoristo 1965, 64.

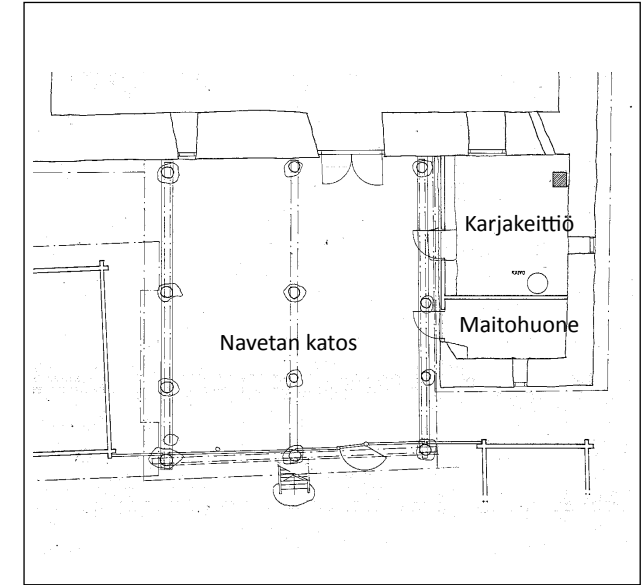
2 Tarkastus 10.10.1967, Erkki Tohka ja Elias Härö. Kyppi.fi.

Navetan katos oli Härön ja Tohkan tarkastuskäynnin aikoihin vuonna 1967 romahtamisillaan. Kuva: MV RHO.

Vuonna 1969 katos oli jo romahtanut. Kuva: Elias Härö / MV RHO.

Navetan katoksen rekonstruointipiirustus vuodelta 1987. Piirustus (osa): Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen Oy / MV RHO. Piirustukseen on lisätty nimet.

Vajarakennuksen länsiseinää ja rakenteilla olevaa Navetan katosta 1980-luvulla. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Korjausvaiheet

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Katos rekonstruointiin varsin uskollisesti alkuperäistä vastaavaan asuun niin ulkoasultaan kuin rakenteiltaan vuosina 1987–1988, osana Navetan (014) puurakenteiden palauttamista. Tavoitteena oli 1960-luvun asu. Suunnitelman mukaan katoksen pylväät ja hirsikerrat sekä päätyjen lautaosat tuli tehdä uudesta puutavarasta ”niin tarkoin alkuperäisen mukaisiksi kuin valokuvista ja Eero Naskalin muistiinpanoista on pääteltävissä” ja

katos tuli kattaa nelinkertaisella pärekatteella harvalaudoituksen päälle.¹

Tarvittava puutavara ja pärepuut suunniteltiin hankittavaksi Lapista tammi–helmikuun 1987 vaihteessa.

Katoksen luonnospiirustukset laati Insinööritoimisto Korkee, Helander & Co, ja Eero Raatikainen jatkoi suunnittelua niiden pohjalta. Puupylväät sijoitettiin aiemmille paikoilleen, suurten kivien päälle, ja niille tehtiin vuonna 1987 perustukset. Työmaalla tehtiin

1 Navetan rekonstruktio. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen 1.12.1985. MV REST.

Navetan katoksen vielä maalaamaton rekonstruktio vuonna 1988. Kuva: Heikki Ahtiainen / MV RHO.

valokuvien ja muiden lähteiden perusteella kattoratkaisusta malli, jonka mukaista kattokulmaa etukatoksessa päätettiin noudattaa. Pylväiden alaosiin porattiin reiät booripuikkoja varten. Boorilla oli tarkoitus estää lahoa. Katoksen säleaita tehtiin 100 mm:n levyisestä laudasta Eero Raatikaisen piirustusten mukaan.²

Pintakäsittelyt: ks. Navetta (014) sivulla 227.

2 Lyytikälä-työryhmän pöytäkirjat 17.3.1988, 4.9.1988 ja 14.9.1988. . MV REST.

Navetan katos maalattuna vuonna 1989. Kuva: P. O.Welin / MV RHO.

Navetan katos vuonna 2016; oikealla vuonna 2012 tai 2013 uusittu viiritanko.

Säleaita erottaa katoksen alla olevan tilan kartanomaasta.

Vanhan mallin mukaan tehty ikkuna.

Vinnin kolmen hirren korkuisen salvoksen liittymisen Navetan katoksen jyrkeviin patsaisiin.

Vanha laudoista ja sinkitystä pätkäpellistä tehty räystäskouru Navetan katoksen ja maitohuoneen välissä vuonna 2015.

Uusi corten-teräksinen räystäskouru.

Uusiin räystäskouruihin tehtiin Navetan ja katoksen jiiriin lisäosa ohjaamaan vedet suoraan alas katoksen alle. Kuva: Matti Valkonen.

Kourun ja vielä tervaamattoman mäntykepin välinen liitos 11.7.2016.

Vuosien 2000–2012 korjaukset

Pärekate uusittiin 1990- ja 2000-luvun vaihteen tienoilla.¹

Katoksen lounaisnurkalla seisova, lahonnut puinen viiritanko uusittiin vuonna 2012 tai 2013; työ tilattiin Rakennusliike R. Hyryläiseltä.

Katoksen vesien ohjaus 2015 ja 2016

Osana kujan ja navettarakennuksen vedenohjauksen parantamiseksi tehtyjä maanrakennustöitä, joissa tehtiin uudet sadevesiviemäroinnit ja salaojat uusittiin (ks. sivut 244–249). Navetan katoksen pilareita lyhennettiin alapäästään ja jatkettiin luonnonkivellä, jotta maan pintaa katoksen alla voitiin nostaa. Maa-ainekseen sekoitettiin karkeaa murskaa ja isompaa kiveä kiinteän kamaran aikaansaamiseksi. Vuonna 2016 mukulakiveä

ja murskeainesta poistettiin hieman ja pintamaan koostumusta säädettiin lisäämällä joukkoon hienompaa ainesta, jotta kuja muistuttaisi paremmin 1960-luvun valokuvien karjakujaa.

Katolta valuva vesi oli Navetan ja karjakeittiön välisessä sisänurkassa lahottanut navetan katoksen pilareita. Tilannetta korjattiin parantamalla vesien ohjausta. Kun Navettarakennuksen räystäskourut uusittiin, katoilta valuva sade- ja sulamisvesi ohjattiin aluskasvuisista männyntaimista tehtyjen ”keppien” avulla katokseen kasattuun kivipesään, mikä vähentää veden roiskumista seinille. Seinää suojattiin puisella ”suojakilvellä”; ks. kuvat oikealla.

Katoksen portin pielen alapää muotoiltiin ulkonäkösyistä uudelleen.

Työt teki Matti Valkonen / Lapiomies Oy, jonka laatimat raportit on tallennettu projektipankkiin.

Katoksen sisänurkassa vesi ohjataan kourun päästä seinille roiskumisen estämiseksi tarvittuja mäntykeppejä pitkin alas kivipesään. Pilarin kylkeen ja karjakeittiön seinää vasten on asennettu ”suojakilvet” suojaamaan rakenteita roiskeilta. Kuva on otettu 21.7.2017.

¹ Heimo Pajusen suullinen tiedonanto keväällä 2016.

Navetan katoksen alla maanpintaa nostettiin niin paljon kuin navetan oven alareunan korko antoi myöten. Katoksen Suurlievää lähinnä olevia patsaita jouduttiin lyhentämään ja niiden perustuksia nostamaan luonnonkivillä. Kuvassa näkyy myös saveusta: siltin yläosa muotoiltiin vedenpidättävyyden varmistamiseksi siten, että tuohia voitiin taivuttaa muuria vasten; päälle pantiin tiivis savikerros. Kuva: Matti Valkonen.

Katoksen nostettua maanpintaa kesällä 2016. Etualalla oleva kivipesä peittää sadevesikaivon uuden valurautaisen ritiläkannen.

Uusi salaojakaivo kartanomaan tuntumassa.

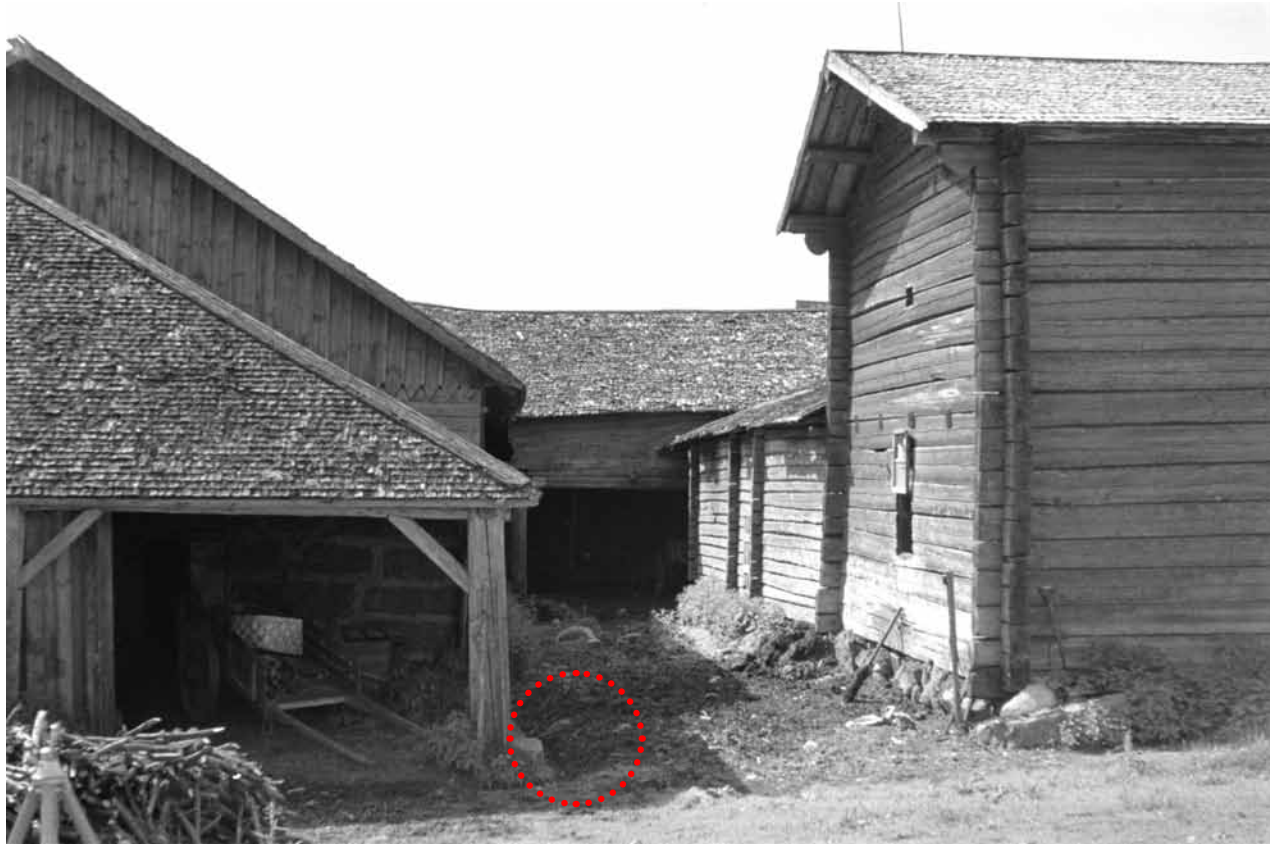

Valurautainen ritiläkansi. Kuva: Matti Valkonen.

Muovisiin hulevesiputkistojen liitos- ja tarkastuskaivojen kansiin porattiin reiät tulvimisen varalle. Kuva: Matti Valkonen.

KUJA (015C)

Kuja, jota idän puolelta reunustavat Sikopajan katos ja Pienlievä, lännen puolelta Hevostalli ja Vajarakennus. Vuoden 1961 valokuvaan on rengastettu punaisella kujan vasemmassa reunassa ollut pinta-oja, joka 1980-luvun lopun korjaushankkeessa hävisi. Vesien pois johtamisen kannalta olennainen oja palautettiin vuoden 2015 maanrakennustöissä. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Vajarakennuksen takana sijaitseva karjakuja talvella 2015. Etualalla on Navetan katos.

Navetan katokseen johtavaa kujaa rajaavat Vajarakennus ja Navetta. Kuja oli karjakuja, jota pitkin lehmät ajettiin laitumelle ja tuotiin lypsylle. Sitä pitkin ajettiin myös lanta ulos navetasta.

Havainnot navetasta ja kujasta vuosina 2014–2015

1980-luvun korjausten jäljiltä kujan maanpinta erosi siitä, millainen se oli ollut vielä 1960-luvulla, kun talossa pidettiin karjaa. Maanpinta vietti korjaushankkeen jäljiltä väärään suuntaan, kohti Suurlievän ovea. 1980-luvun hankkeessa asennetut sadevesiviemärit ja salaojat eivät ole pystyneet hoitamaan koko vesikuormitusta.

Seurauksena on ollut, että seinämuuria vasten oli Navetan katoksen alla päässyt patoutumaan jopa neljännesmetrin syvyinen lammikko. Talven 2014–2015 jälkeen tulvimisen havaittiin vieneen jopa useita kuutiometrejä Navetan länsimuurin täytteestä Suurlievän ja Pienlievän lattialle. Aiemmin routimaton kivenavetta oli alkanut liikkua. Lisäksi muurissa huomattiin Navetan katoksen alta Suurlievään johtavan oven pielessä halkeama, joka oli luultavasti syntynyt vettä imeneen muurintäytteen jäätyessä.

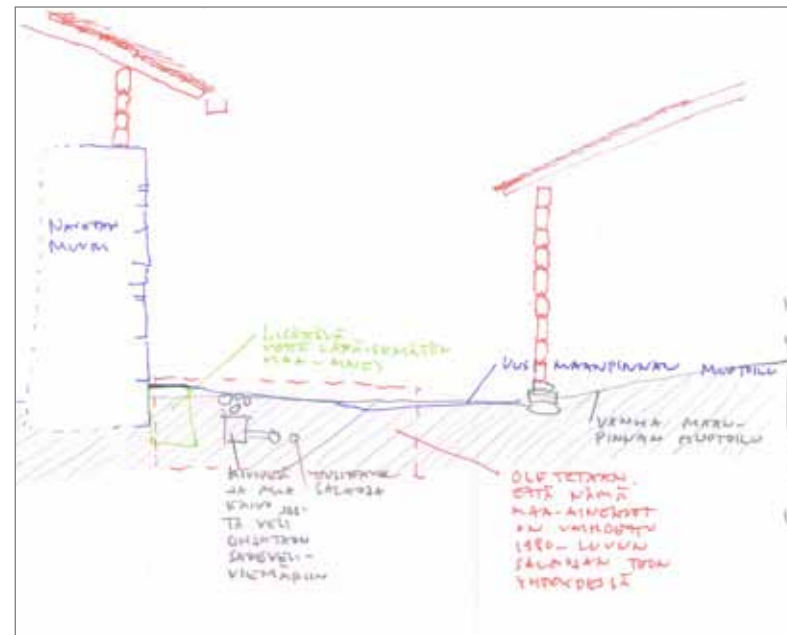
Navetan ja kujan vesien ohjaus 2015 ja 2016

Kujan ja Navetan katoksen alueelle tehtiin vuonna 2015 laajoja toimenpiteitä, joilla pyrittiin estämään pintavesiä virtaamasta Navetan kiviseinän lävitse ja syövyttämästä seinän sisällä olevaa täytettä. Salaojien uusimisella pyrittiin kuivattamaan maaperää ja vähentämään perustusten routimista. Kujalta ja Navetan katoksen alueelta kerättiin katoilta valuvat vedet erilliseen sadevesiviemäriin, kivipesien alla oleviin sadevesikaivoihin. Maastomuotoilun ja vesien pois johtamisen uusine kuivatus- ja sadevesiputkineen suunnitteli Livady ja toteutti Lapiomies Oy. Suunnittelussa käytettiin apuna Rambollin Lyytikälästä laatimaa maastomittausta.

Maanrakennustyöt: Aluksi kujan ja Sikopajan pohjoispään aluetta tutkittiin kaivutöillä. 1980-luvun

Kuja vuonna 2014; vasemmalla Vajarakennus ja Hevostalli, oikealla Navettarakennus.

Navetan kujan ja sen alapuolisen alueen maanrakennustöiden luonnos vuodelta 2015. Livady.

korjaushankkeessa asennetut salaojaputket löytyivät noin metrin syvyydestä. Livady ja restaurointimestari Matti Valkonen / Lapiomies Oy dokumentoivat vanhat salaojat, jotka poistettiin.

Koska salaojat eivät olleet riittäneet katoksen suuntaan tulvivien rankkojen sateiden sadevesimäärin johtamiseen eivätkä kuljettaneet pintavesiä maan ollessa jäätyneenä, vesi ohjattiin nyt Navetan ympäri alarinteeseen kaivamalla Sikopajan kulmalta maa- ja sadevesiviemärien purkuviemäri olemassa olevaan avo-ojaan tien ja navetan alapuolisen ojan risteämäkohdassa. Salaojat uusittiin, räystäsviesien viemäröinti

tehtiin erillisenä maaputkituksena. Sikopajan katoksen ympäri kaivettiin samanlainen oja kuin viereisen sivun valokuvassa vuodelta 1961. Kaivantoon palautettiin kaikki siitä kaivettu maa. Navetan katoksen ja kujan alueelta poistettiin maata, jotta maan pinta saatiin laskeutumaan kujan pohjoispäätä kohti. Urakoitsija Matti Valkonen laati kaivu- ja vesienohjaustyöstä erillisen dokumentoinnin.

Navetan muureille rakennettiin maan pintaan ja pinnan alle patorakenne tiiviistä savesta ja muurin ontot kohdat täytettiin patorakenteeseen liittyviltä osiltaan kivillä ja hydraulisella kalkkilaastilla, johon oli

sekoitettu karkeaa murskettä. Muurin pintaa vasten pantiin tiivis maavalli hienojakoisesta maa-aineksesta ja sen päälle useampi kerros tuohia sekä 10 cm:n tiivis savikerros. Kujalla ja Navetan katoksen alla maanpinta muotoiltiin valokuvien pohjalta samanlaiseksi kuin 1960-luvulla ja siten, että pylväiden aluskivet tulivat näkyviin. Navetan katoksen alla maanpintaa nostettiin ja kujan maanpintaa laskettiin (ks. sivut 242–243). Kujaan palautettiin Sikopajan katoksen ympäri johtava pinta-aja.

Vedenohjausta parannettiin myös **uusilla räystäskouruilla**. Navettarakennuksen ja Navetan katoksen entiset, laudoista ja pätkäpellistä tehdyt räystäskourut korvattiin vuonna 2015 Livadyn suunnitelmien mukaisilla, saumattomilla corten-teräskouruilla. Vuonna 2016 räystäskourujen ulkopinta käsiteltiin kourujen ”maastottamiseksi” kimröökillä värjätyllä tervalla; ks. sivu 242.

Kuva Matti Valkosen raportista ”Lyytikälän talomuseo. Vuonna 2015 tehdyt korjaustyöt.”

Salaojasepeliherroksen päälle levitettiin suodatin kangas ennen ojan peittämistä perusmaalla. Kuvassa näkyvät salaojaputki ja sadeviemäriputki.

Salaojakaivo kujalla ennen peittämistä.

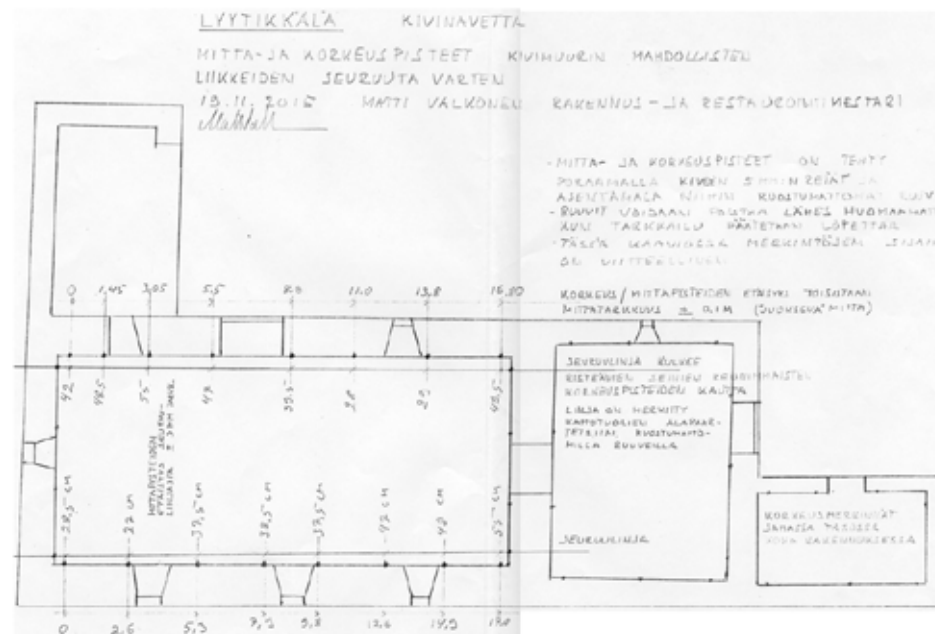
Sivun kuvat: Matti Valkonen, 2015.

Kuja 1960-luvun korkeustasollaan maanrakennustöiden jälkeen vuonna 2015; muotoilun maan päälle on siroteltu sepeliä ja seulanpääkiviä, kooltaan vähintään 5 cm. Pintakivet on täytetty perusmaahan. Etualalla vasemmalla Sikopajan katos, oikealla Hevostalli lantaluukkuineen.

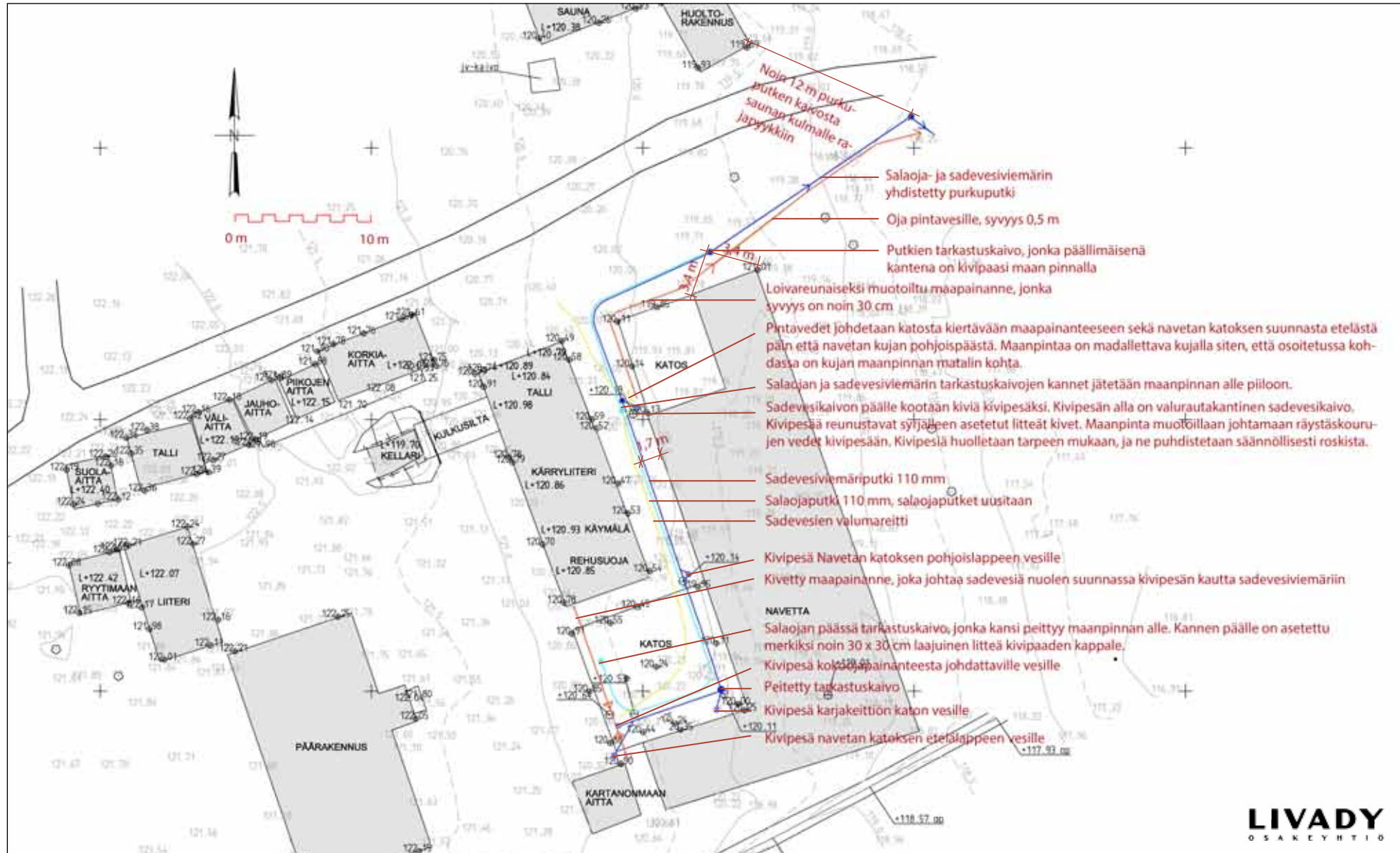
Muurit: Kiviseinien saumoja laastittiin paikoitellen muurin mahdollisten liikkeiden seuraamiseksi. Muurien vakautta seurataan pysyvistä merkkipisteistä toistettavien korkeusmittauksin ja länsimuurin tarkkailupisteille perusteellisemmin x-y-z koordinaatein. Työn teki Matti Valkonen.

Tarkemmin Lapiomiehen vuosina 2015–2016 toteuttamista töistä on tietoa Matti Valkosen laatimissa pdf-muotoisissa raporteissa, jotka on tallennettu Senaatti-kiinteistöjen projektipankkiin.

Navettarakennuksen kivimuurien liikkeitä ryhdyttiin seuraamaan marraskuussa 2015. Mitta- ja korkeuspisteet tehtiin poraamalla kiveen 5 mm:n reiät ja asettamalla niihin ruostumattomat ruuvit. Työn teki Matti Valkonen. Piirros ja merkinnät: Matti Valkonen, 19.11.2015. Piirros on tallennettu projektipankkiin.

Lyttikkälän talomuseo, navetan kujan vesien johtaminen, putkistot ja pintavesijärjestelyt sekä maaston muotoilu.
 Arkkitehtitoimisto Livady, Lauri Saarinen 16.9.2015. Vuoden 2015 korjaukset ja restaurointisuunnitelmat.

Ryytmuan aitta (016)

Ryytimaan aitta 319954

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Vuoden 1961 valokuvassa näkyvät Ryytmuan aitan wu-kuvion reunustamat otsalaudat, jotka on myöhemmissä korjauksissa menetetty. Orsi on ripustamista varten. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Ryytmuan aitta on Lyytikälän komeimpia talousrakennuksia ja ulkorakennukseksi erityisen huolellisesti tehty. Se sijaitsee Yläkujan porttiin nähden selin ja muodostaa yhdessä Suola-aitan kanssa ikään kuin Yläkujalta pihaan johtavan portin. Aitan takaseinään on portin kohdalle veistetty viisikanta. Kooltaan aitta on 3,9 m x 3,9 m.

Pelkkakerta on tehty pitkänurkalle, muuten aitta on lyhytnurkkainen. Salvaintyyppinä on sinkkanurkka, ja kaksi ylintä hirsikertaa on salvottu läpilukollisella sinkkanurkalla. Oviseinällä kolme ylimmäistä sivuhirttä on jätetty pitkää päätyräystästä tukeviksi konsoleiksi, joista alin on lyhyempi ja kaarevaksi muotoiltu. Konsolien varassa lepää orsi.

Laipio on suoraa, höyläpintaisista lautaa, ja sitä tukee aitan keskellä pitkittäissuunnassa kulkeva, koristeprofiloitu palkki. Alapohja on leveää lankkua, joka lepää ulkoseinien varassa. Aitassa on säilytysorsia, naulakoita ja hyllyjä.

Vaakapaneloitua ovea koristaa puusta leikattu, vaaleaksi maalattu klassistinen pilasteri, jossa on laudasta tehty kapiteeli ja jalusta sekä keskellä Vuoriston mukaan 1960-luvulla ollut heikosti näkyvä ruusuke. Ovi on muista aitoista poiketen varustettu kehyslaidoin, joista oven päällä oleva on koristeellisesti profiloitu. Oveassa on pitkälehtiset saranat ja puulukko, messinkinen avain ja koristeellinen, taottu avainkilpi.

Viisikannan ovat jäljentäneet Paavo Hakala ja Annikki Puurunen. Piirroksen kuvälähde: Vuoristo 1965, 92.

Väritys: Ovi, oven vuorilaudat ja oviseinä on maalattu punamullanpunaisella.

Rakennusvaiheet

Salvostyypin ja taitavan rakennustyön on arveltu viittaavan siihen, että aitta olisi rakennettu samoihin aikoihin uuden päärakennuksen kanssa eli mahdollisesti 1860-luvun tienoilla mutta joka tapauksessa Vilppu Lyytikäisen isännöyden alkuaikoina, kenties saman rakennusmestarin johdolla. Perimätiedon mukaan aitta palveli Vilpun viina-aittana. Aitta on ollut myös Jaakko Pohjalaisen henkilökohtaisena aittana. Esko Niemisen otettua talon vanhan ruumisaitan eli Korkian aitan ”vanhan aitan” omaan käyttöönsä 1930-luvulla Ryytmuaanaittaa käytettiin tarvittaessa ruumisaittana.

Katossa vielä 1960-luvulla olleet wu-kuvion reunustamat otsalaudat on myöhemmissä korjauksissa vaihdettu koristeettomiin, suorareunaisiin lautoihin.¹

¹ Vuoristo 1965, 85–86; Kataja 2001, 66, 86.

Lyytikälän pihalle astutaan Suola-aitan ja Ryytmuan aitan välistä, missä on portti. Ryytmuan aitan takaseinällä portin tolpan kohdalla on viisikanta, perinteinen taikamerkki, jonka tarkoitus on estää pahaa pääsemästä kartanomaalle.

Vasemmalta oikealle Ryytmuan aitta, Halkoliiteri ja Päärakennus. Kuva on mahdollisesti 1980-luvulta. Kuva: MV RHO.

Korjausvaiheet

Havainnot vuosina 1983 ja 1984

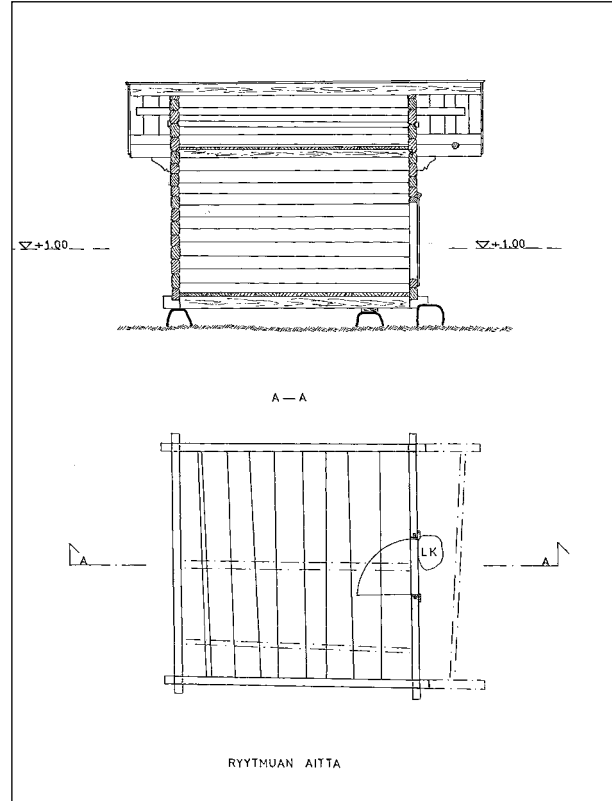
Ehdotettiin vuotavan pärekatteen ja 1–2 hirren uusimista sekä aitan nostamista nurkkakivien varaan irti maasta. Luoteisnurkassa seinässä oli valuvan veden aiheuttamia värjäytyksiä.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Kesällä 1985 perustukset tarkastettiin ja kunnostettiin, ja pärekatto uusittiin.² Koristeelliset otsalaudat menetetettiin ilmeisesti tässä yhteydessä.

Vuoden 2009 korjaukset

Vuonna 2009 aittaa kengitettiin; työhön tuli käyttää vanhaa, tiheäyistä hirttä.³ Työ tilattiin Rakennusliike Hyryläiseltä.

Ryttmuan aitan pitkittäisleikkaus ja pohjapiirros mittauspiirustuksissa vuodelta 1985. T. Hirvonen ja H. Ahtiainen, MV RHO.

Ryttmuan aitan kengitystä 1980-luvulla. Kuva: MV REST.

Aitan sinkkanurkka ja koristeellisesti veistetty konsolihirsi.

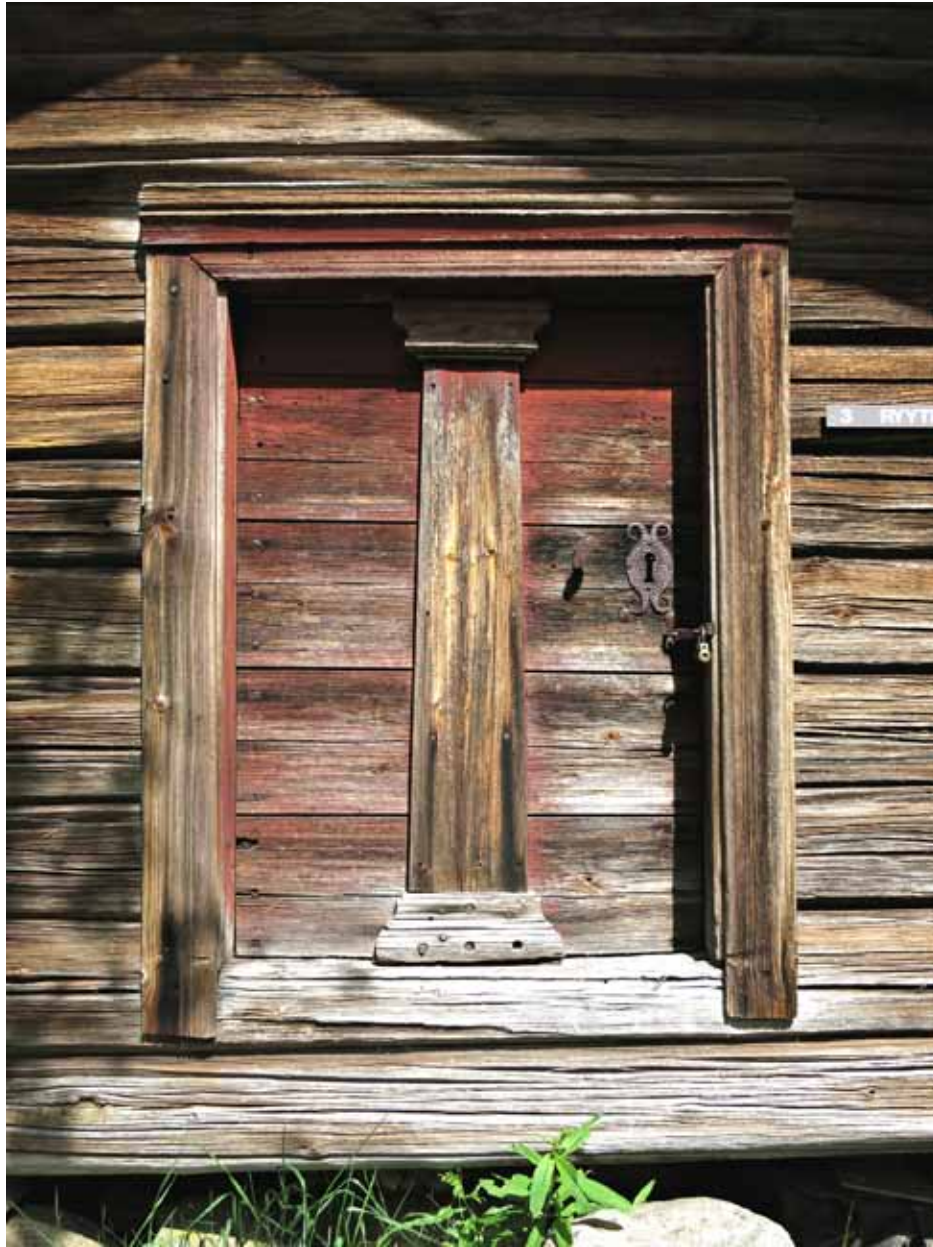
- 1 Muistio rakennusten tarkastuksesta 20.6.1983, Hannu Puurunen & Veli-Pekka Sinkko; Lyytikkälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.
- 2 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.
- 3 Lyytikkälä. Eri rakennusten kunnostus- ja korjaustöiden työtapaselostus 20.7.2009, Kari Gröndahl. Sk.

Rytmuan aitassa on pyöreä harjahirsi ja kummallakin lappeella yksi vuoliainen. Päätykolmion muissa väleissä on pienet, seinän tasosta katkaistut apuvuoliaiset.

Aitan alapohja tuulettuu hyvin. Auringonvalo korostaa piiluumistyön jälkeä.

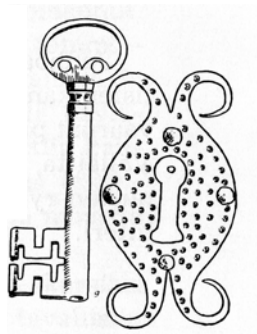
Vaakapaneloidussa ovesa on lautapilasteri kapiteeleineen.

Oven lautapilasterin lautainen jalusta.

Ovessa on vedin ja avainkilpi, johon kuuluu messinkinen avain.
Alla: Ryytmuan aitan avainkilpi ja avain Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen piirtäminä. Kuvälähde: Vuoristo 1965, 82.

Lautaovi aukeaa sisäänpäin.

Ryytmuan aitan sisätila koristeellisine ovineen.

Oven lukkopesä.

Aitassa on tasalaipio.

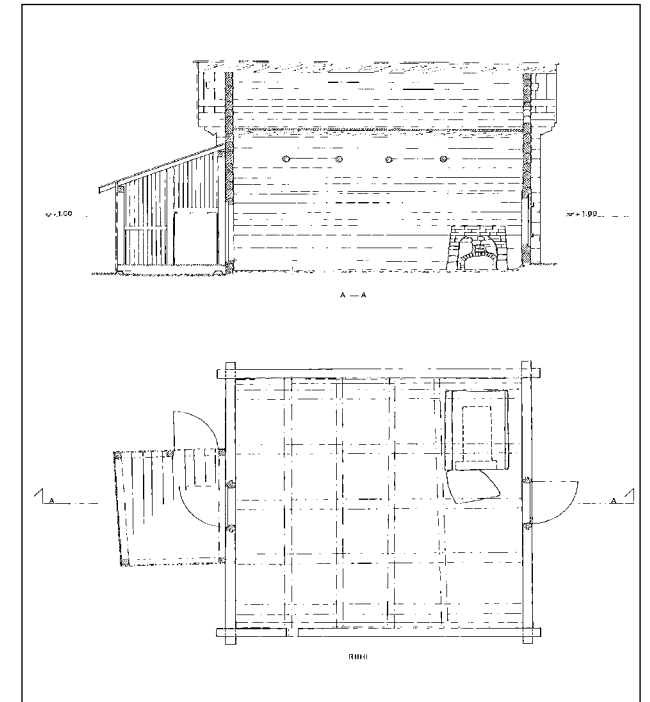
Riihi (017)

319951

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Riihen Yläkujan puoleinen pääty vuonna 1997. Kuva: MV REST.

Riihen pitkittäisleikkaus ja pohjapiirros vuoden 1985 mittauspiirustuksissa. T. Hirvonen ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Riihi on satulakattoinen hirsirakennus, jonka ulkomitat ovat 7 m x 7 m. Riihi on salvottu korkeista kierrätyshirsistä nelikulmaiseksi veistetylle sulkanurkalle. Seinähirsissä on jälkiä tupavaiheen ikkunoista.

Etuseinässä on kolme päällekkäistä konsolihirttä, joista alin on veistetty päästään 1700-luvun lopulle ja 1800-luvun alulle tyypillisesti, sekä leveä, 132 cm korkea pienaovi. Sisätilan peräseinällä on ovi, joka lienee entisen Hannukan savutuvan ovi.

Laipiota kannattaa viisi sivuseinien suuntaista palkkia. Ovelta katsoen oikealla on säilynyt vanha, mustunut laipio täytteineen ja käsin sahattuine lautoineen. Vasen puoli laipiosta on uusittu museoaikana, eikä laipion päällä ole täytettä.

Lattia on betonia. Oikeanpuoleisessa ovinurkassa on riihen uuni, joka on Vuoriston mukaan malliltaan alueelle tyypillinen.¹ Uunin alaosa on muurattu pienistä lohkokivistä, yläosa ja uunin holvattu suu tiilistä. Kipinäkopan lakea kannattaa lattarauta. Tasainen laki ja sivut ulottuvat pesän suutason ohitse muodostaen kipinäsuojan.

Riiheen liittyy sen takana oleva, lautaseinäinen koppi, jolla on oma sisäänkäyntinsä. Se on toiminut kanakoppina.

Väritys: Seinistä on löytynyt jälkiä punamullasta.²

- 1 Vuoriston mukaan uuni on voitu muurata aikaisintaan 1880-luvulla. Vuoristo 1965, 62.
- 2 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.

Rakennusvaiheet

Rakennus on pystytetty alun perin savutuvaksi Lyttikkälän talon naapurissa sijainneelle Hannukan tilalle. Salvaintyyppin perusteella Vuoristo on arvioinut tuvan rakennusajankohdaksi 1800-luvun alun. Nykyiseen takaseinään on kaiverrettu merkintä WIK 1877, jonka eräs tulkinta voisi Vuoriston mielestä olla ajankohta, jolloin tupa siirrettiin Lyttikkälän talon riiheksi sen jälkeen, kun Hannukan tilan oli liitetty Lyttikkälän tilaan.³ Riihen hirsissä on siirtonumerointeja.

Riiheksi pystytettäessä rakennus sijoitettiin lähelle viljan säilyttämiseen käytettyjä riistaittoja ja siten, että tuvan ovipääty jäi riihen takaseinäksi, kun taas tuvan peräpääty suunnattiin Yläkujalle päin.

Kehikon ylimmissä hirsissä näkyvät juurikoukuille tehdyt loveukset, joten rakennuksessa on joskus ollut tuohi-malkakatto. Nykyisen katon aluslaudoitukseksi on kierrätetty vanhoja lautakatonlautoja, jotka ovat päistään resuuntuneet. Ei ole poissuljettua, että riihessä olisi jossain vaiheessa ollut lautakatto, jonka alemmas-ta kerroksesta olisi jätetty fragmentiksi nämä resupäiset laudat.

Vuonna 1987, kun Museovirasto osti riihen Matti Niemiseltä, riihessä oli tämän laittama huopakatto.⁴

- 3 Vuoristo 1965, 61–62.
- 4 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.

Näkymä Yläkujalta lähestyttäessä Lyttikkälää. Oikealla ovat Riistaitat, vasemmalla Riihi. Keskellä pilkottaa Päärakennuksen länsijulkisivu. Kuva on elokuulta 2018.

Riihen (entisen Hannukan savutuvan) takaseinän alaosan hirressä on vuosiluku ja kirjaimet 1877 WIK. Kuva: Osmo Vuoristo, 1960 / MV KK.

Lyytikälän rihi (entinen Hannukan savutupa) edestä päin kuvattuna vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Riihen takaosa kuvattuna vuonna 1960. Pulpettikattoinen osa on ollut kanakoppi. Taustalla näkyy Lato (P022), joka on sittemmin purettu. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Riihen eteläsivu.

Riihen itäsivu. Vasemmalla näkyy kanakoppi.

Riihen eteläsivu vuonna 1960. Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

Itäsvun hirsissä on jälkiä savutupa-ajan ikkunoiden paikoista.

Korjausvaiheet

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Laipion täytteineen todettiin vuonna 1987 lahona pudonneen osittain alas.¹ Seuraavana vuonna laipion vasat ja laudoitus kunnostettiin romahtaneelta osin. Sitä ei käsitelty tummaksi eikä eristetty täytteillä. Riihi kengitettiin ja perustukset korjattiin. Huopakaton tilalle tehtiin höyläpärekatto ilmeisesti vuonna 1989. Samassa yhteydessä oli tarkoitus korjata betonilattian reunaa.²

2000-luku

On mahdollista, että pärekatto uusittiin noin vuonna 2000. Vuonna 2016 poistettiin riihen ympärillä rehottanut puusto.

- 1 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. Lyytikkälä. MV REST.
- 2 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirjat 17.3.1988 ja 14.9.1988. MV REST.

Savutuvan ikkunan paikka itäseinässä.

Riihen ulko-ovi.

Konsolihirret.

Riihen 5 cm:n vahvuinen ulko-ovi on 133 cm korkea, alareunasta 107 cm leveä ja yläreunasta 108 cm leveä. Pienaovi koostuu kolmesta leveästä lankusta, joista järein on saranoitu 41 cm leveä reunalauta.

Riihen sivuseinien pitkät parret ovat notkolla.

Vanhaa ja 1980-luvun lopulla uusittua laipiota.

Riihen laipio.

Riihen uuni vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Uuni kesällä 2018.

Vesikattorakenteita ja aluslaudoitusta, johon on käytetty kierrätettyjä uralautoja.

Riihen sisätilaa vuonna 1987. Kuva: Sinikka Joutsalmi / MV RHO.

Kanakopin ulko-ovi. Kuva: Matti Valkonen.

Kanakopin kanojen tikkaat ja pesäkopit.

Riihen ja kanakopin välissä on pienaovi, jonka kolme pienaa on kiinnitetty puunauloin. Kyseessä on todennäköisesti Hannukan tuvan vanha ovi. Ovi on toiselta puolelta savun mustuttama.

Riistaitat: Iso riistaitta (018), välikkö ja Pieni riistaitta (019)

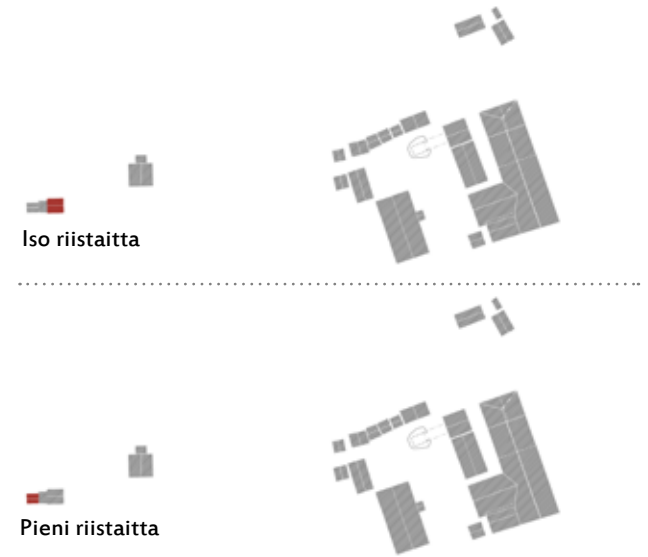
319952 Riista-aitta ja 319953 Riista-aitta
Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Yksityiskohtia riistaittojen salvoksista ja räystäistä.

Lyytikälän riistaitat vuonna 1960. Vasemmalla Iso riistaitta vuodelta 1853, oikealla mahdollisesti 1890-luvulla rakennettu välikkö ja Pieni riistaitta vuodelta 1864. Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

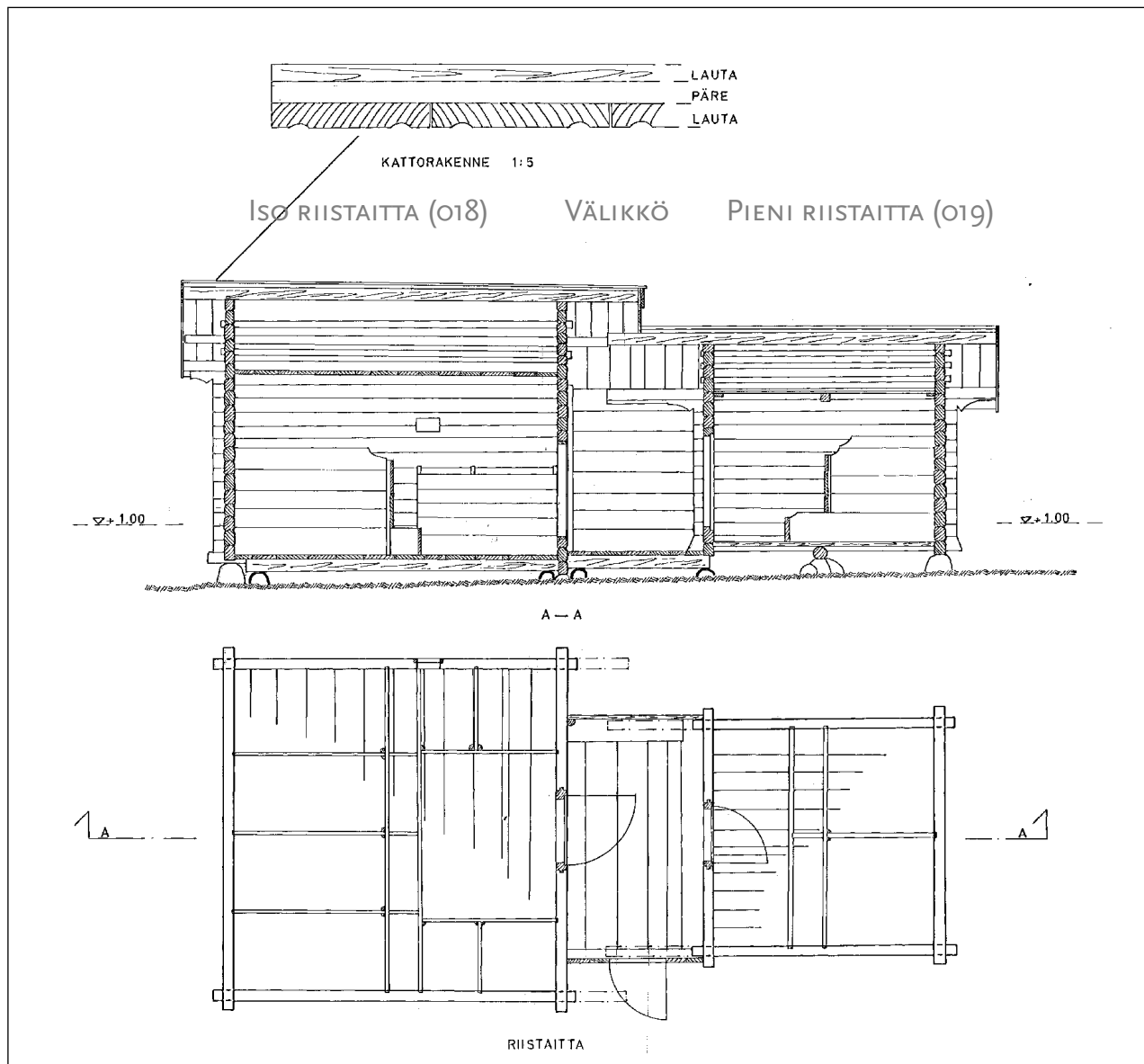
Mies kantaa viljasäkkiä riistaittaan vuonna 1960. Vasemmalla Iso, oikealla Pieni riistaitta. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Riistaitat etelästä päin kuvattuina 1980-luvulla. Kuva: MV RHO.

Riistaitat elokuussa 2018.

Riistaittojen pitkittäisleikkaus ja pohjapiirros vuoden 1985 mittauspiirustuksissa. Vasemmalta oikealle Iso riistaitta (018), välikkö ja Pieni riistaitta (019). T. Hirvonen ja H. Ahtiainen / MV RHO. Nimet lisätty piirustuksiin (Livady).

Iso riistaitta (018)

Riista-aitta 319952

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Lyytikkälän talossa on kaksi eri-ikäistä riistaittaa eli jyvääittoa, jotka on asetettu otsakkain Yläkujan varteen ja yhdistetty sekalaisesta lankusta kyhätyllä väliköllä.

Isompi riistaitta on pohja-alaltaan 4,9 m x 4,85 m. Seinät on veistetty sileiksi. Salvainmuoto, jyrkkänokka, on samanlainen kuin Lyytikkälän talon entisessä päärakennuksessa ja Hannukan savutuvassa. ”Pitkäiset” eli pitkiksi jätetyt konsolihirret on takaseinän puolella veistetty Lyytikkälälle tavalliseen muotoon; tien puolelta niiden päitä on sahattu poikki. Aitassa on pärekatto, tuulilaudoissa koristeväkäret ja kurkihirren päässä koristeaihe.

Suoran laipion poikittaista lautakattoa tukee pitkittäissuuntainen palkki. Laipiolaudat on sahattu käsin, lattialaudat lohkottu ja höylätty; lattialautojen joukossa on jopa 45 cm leveitä lautoja. Myös viljalaareja on tehty huomattavan leveistä laudoista: laarin kylki koostuu kahdesta noin 46 cm leveästä laudasta.

Kolmesta lohkotusta ja höylätystä laudasta koottu pienaovi on maalattu sileältä puolelta punamultaiseksi ja ulkoseinälle oven yläpuolelle on maalattu punamultainen kaarimuoto. Ovi on käännetty sileä puoli sisään-päin samalla, kun ovi on muutettu ulospäin aukeavaksi.

Rakennusvaiheet

Iso riistaitta on kamanahirteen kaiverretun vuosiluvun perusteella pystytetty vuonna 1853. Siinä lienee ollut

tuohi-malkakatto; rungossa on loveukset juurikoukuille. Kurkihirressä näyttäisi olevan tapit; ei ole selvää, miksi. Reino ja Siiri Laamo myivät riistaitat valtiolle 11.2.1987.

Korjausvaiheet

Lyytikkälän inventointi 1984

Ison riistaitan alin hirsikerta lepäsi osittain maan varassa, osittain ”kylmädelmana olevien” kivien päällä. Seinissä sekä ala- ja välipohjassa ei havaittu vaurioita; välipohja todettiin sahalaudasta tehdyksi. Väli- ja yläpohjan välistä tilaa ei päästy tutkimaan. Vesikatosta osa oli lauta- ja osa pärekatteista, ja sen arveltiin vuotavan. Riistaittojen yhteinen, lukolla varustettu porstuanovi oli kunnossa. Itäseinällä oli lasilla peitetty aukko. Ison riistaitan laareissa säilytettiin edelleen viljaa.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Lyytikkälä-työryhmän mukaan ”Laamon aitat” oli katettu 3.12.1985 mennessä.² Muita toimenpiteitä ei tiettävästi tehty.

Vuoden 2009 korjaukset

Rakennusliike Hyyryläiseltä tilattiin lahonneiden alimpien hirsien uusimista, seinähirsien pintapaikkausta vanhalla, ehjällä puulla sekä pärekaton pärepaikkausta. Aitan oven käyntiä tarkistettiin.

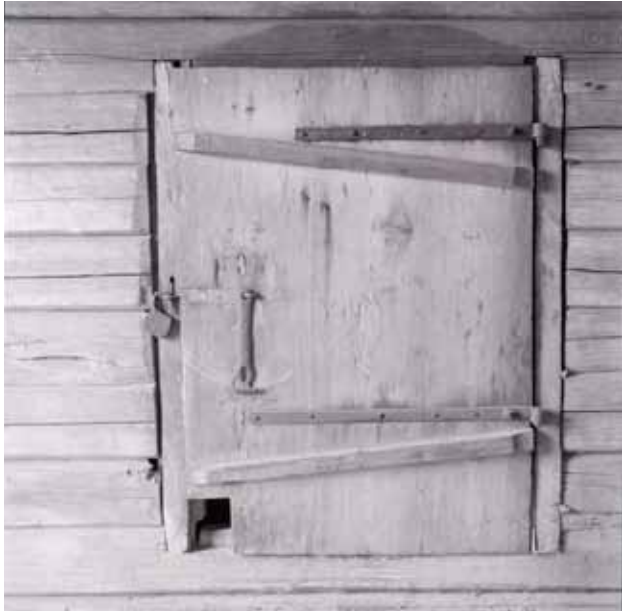
Riistaitat katteen, kurkihirren päätykoristeen ja koristeellisten otsalautojen uusimisen jälkeen 1990-luvulla. Kuva: MV REST.

Ison riistaitan ikkunan lasiruutu on ulkopuolella naulojen varassa.

1 Lyytikkälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

2 Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja 3.12.1985. MV REST.

Ison riistaitan ovi vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

1853

Vuosiluku 1853 Ison riistaitan kamanahirressä Paavo Hakalan ja Annikki Puurusen piirtämänä. Kuvälähde: Vuoristo 1965, 83.

Ison riistaitan ovi marraskuussa 2017. Oven oikealla puolella näkyy vuosiluku 1853.

Ison riistaitan laarit. Kuva on vuodelta 2017.

Isoon riistaitaan johtava ovi väliköstä kuvattuna.

Ison riistaitan laipio.

Pieni riistaitta (019) ja välikkö

Riista-aitta 319953, väliköllä ei tunnistetta

Suojeltu asetuksella 480/85: S1

Pienempi riistaitta on kooltaan 3,2 m x 3,75 m. Hammasnurkkaisen aitan kaksi ylintä sivuhirttä on jätetty hyvin pitkiksi konsoleiksi ja alin hirsi on veistetty kaarevaksi. Nurkan puolivälissä on kahden puolen nokkamainen uloke.

Kattovuoliaiset ovat poikkileikkaukseltaan neliömäiset. Katon 1,5":n vahvuinen, sirkkelillä sahattu aluslaudoitus kulkee pitkittäisenä harjalta räystäälle, ja laudat on ladottu sydänpuoli ylöspäin. Päälle on tehty pärekatto. Tuulilaidoissa on koristeväkärrät ja kurkihirren päässä koristeaihe. Välipohjalaudoitus on sahattu käsin, lattialaudat on valmistettu lohkomalla.

Välikön seinät ja ovi on tehty vanhoista, urallisista kattolaidoista. Välikön ulkopuolelta katsottuna vasen nurkka on joskus tervattu.

Rakennusvaiheet

Aitan rakennusajankohtaan voivat liittyä oviseinälle leikattu vuosiluku 1864, vaikealukuinen nimi, mahdollisesti Mats, sekä vinoristi.¹ Aitta on tuotu Lyytikkälään Vilppu Lyytikäisen toisen vaimon Anna Kääriön myötäjäisinä Lehmälahdelta, oletettavasti 1890-luvulla. Aitta lienee silloin sijoitettu otsakkain Ison riistaitan kanssa ja niitä yhdistämään on pystytetty lautarakenteinen välikkö ovineen.

Reino ja Siiri Laamo myivät riistaitan valtiolle 11.2.1987.

¹ Vuoristo 1965, 84.

Korjausvaiheet

Lyytikkälän inventointi 1984

Pienen riistaitan alin hirsikerta lepäsi osittain maan varassa, osittain ”kylmädelmana olevien” kivien päällä. Länsi- ja eteläseinän alin hirsi oli pehmennyt ja itäseinässä havaittiin lattiasienen itiöemiä. Alapohjassa ei havaittu vaurioita, sahalaudasta tehdyn välipohjan ja yläpohjan välistä tilaa ei päästy tutkimaan. Lautakatto vuoti. Uudemmassa riistaitassa oli laari, jossa säilytettiin edelleen perunoita.¹

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Lyytikkälä-työryhmän mukaan ”Laamon aitat” oli katettu 3.12.1985 mennessä.² Muita toimenpiteitä ei tiettävästi tehty.

Vuoden 2009 korjaukset

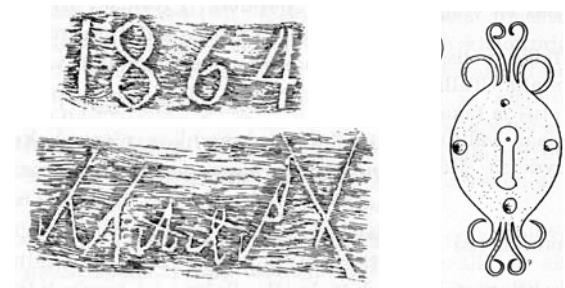
Rakennusliike Hyyryläiseltä tilattiin lahonneiden alimpien hirsien uusimista, seinähirsien pintapaikkausta vanhalla, ehjällä puulla sekä pärekaton pärepaikkausta.

¹ Lyytikkälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

² Lyytikkälä-työryhmän pöytäkirja 3.12.1985. MV REST.

Pienen riistaitan oven viereen on kaiverrettu vuosiluku 1864. Kuva on vuodelta 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Jäljennös Pienen riistaitan kamarihirren vuosiluvusta 1864 ja nimestä (?) sekä Pienen riistaitan oven avainkilven piirustus. Piirustukset: Paavo Hakala ja Annikki Puurunen. Kuvalähde: Vuoristo 1965, 83.

Pienen riistaitan ovipäädyssä katon aluslaudat juoksevat harjalta räystäälle, kun taas aitan sivuseinillä laudoitus on pitkittäissuuntaista. Kyse saattaa olla museokorjauksesta – ehkä päättyyn on haluttu jättää vanha "lautamalli" museoyleisöä varten.

Välikön puoleista piiluttua seinää.

Pienen riistaitan etuseinän konsolihirret ovat poikkeuksellisen pitkät.

Näkymä Isosta riistaitasta kohti välikköä ja Pienen riistaitan ovea vuonna 2017.

Pienen riistaitan taka-seinän konsolihirsi ja pelkkahirsi erottuvat jyrkeinä.

Huoltorakennus (020)

319942

Ei suojeltu

Ulkokuva lännestä kesäkuussa 2016. Vasemmalla Sauna, oikealla Huoltorakennus.

Huoltorakennus on pääosin perinteisellä hirsirakentamisen tekniikalla toteutettu uudisrakennus, jossa on pärekatteinen satulakatto ja multapenkkirakenne mutta ei tulisijaa, savupiippua eikä tuuletusräppänoitä. Rakennus koostuu pienestä porstuasta, varastohuoneesta ("kamarista") ja huoneesta ("tuvasta"). Ainoa mukavuus on sähkö.

Rakennusvaiheet

Huoltorakennuksen suunnitteli arkkitehti Eero Raatikainen osana Lyytikälän vuosien 1985–1989 korjaushanketta. Se haluttiin sijoittaa saunaan nähden kulmittain siten, että pohjoispääty olisi samassa linjassa saunan eteläseinän kanssa. Vuonna 1988 päästiin yksimielisyyteen siitä, että työ tehtäisiin "perinteiseen tapaan sekä rakenteiden että työmenetelmien suhteen" eli salvottaisiin ja piiluttaisiin. Ajatuksena oli tehdä tuvan puolelle multaispermanto, eteiseen ja kamariin rossipermanto.¹ Täytepermantoa ei toteutettu.

Rakennusprosessi filmattiin kaadettavien rakennuspuiden valitsemisesta alkaen. Puut kaadettiin maaliskuussa 1988, ajettiin reellä rakennuspaikalle ja poskettiin eli piiluttiin. Kattovasat ja -laudat sekä lattia- ja multaispermatot varattiin.

Syyskuussa 1988 Lyytikälä-työryhmä hyväksyi Eero Raatikaisen laatimat piirustukset. Salvaimet ja multapenkin rakenne oli määrä tehdä Eero Naskalin

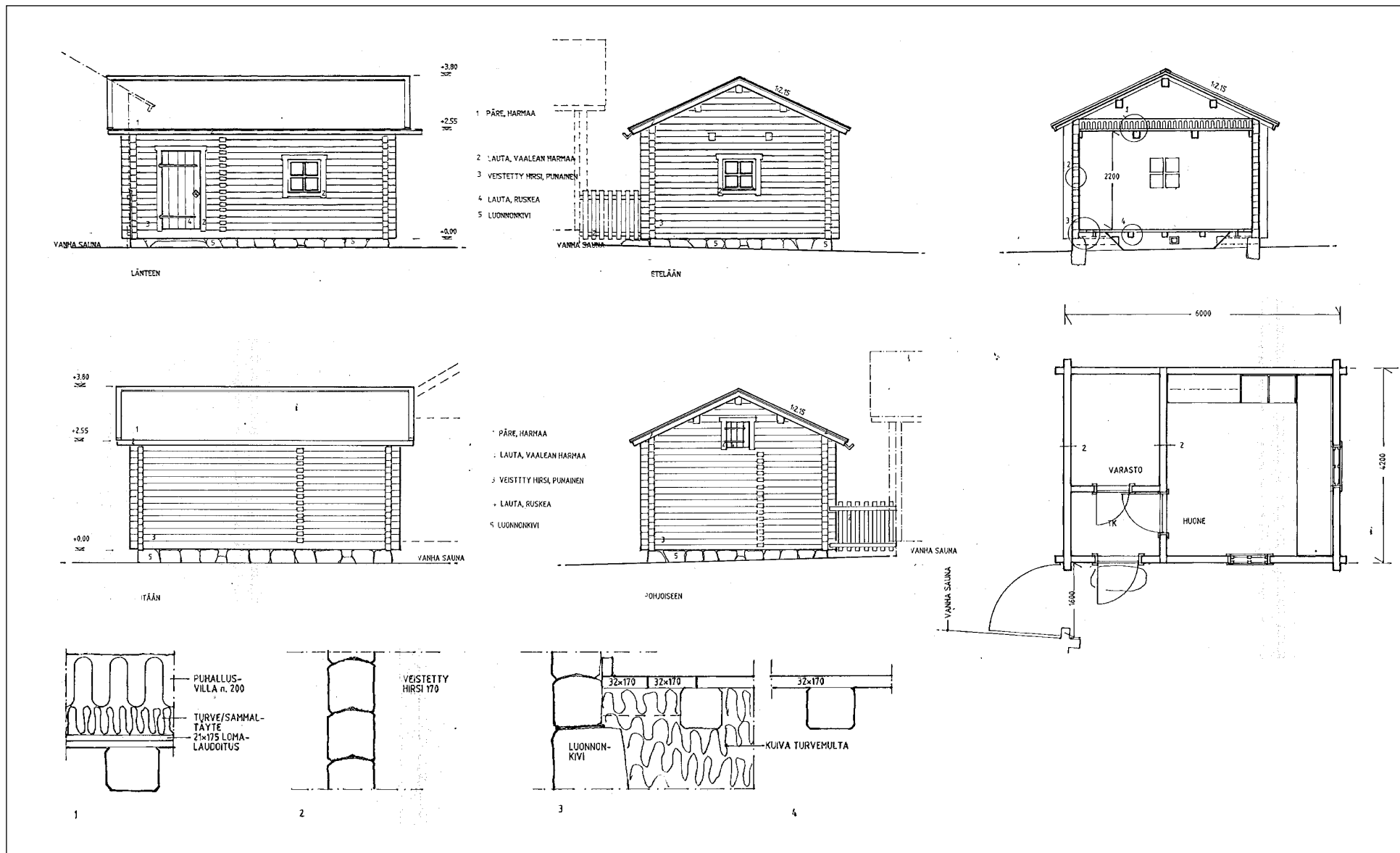
¹ Muistio Hirsirakennus-aiheisen kansatieteellisen elokuvan tekemisestä. Eero Naskali, 25.2.1988. MV REST.

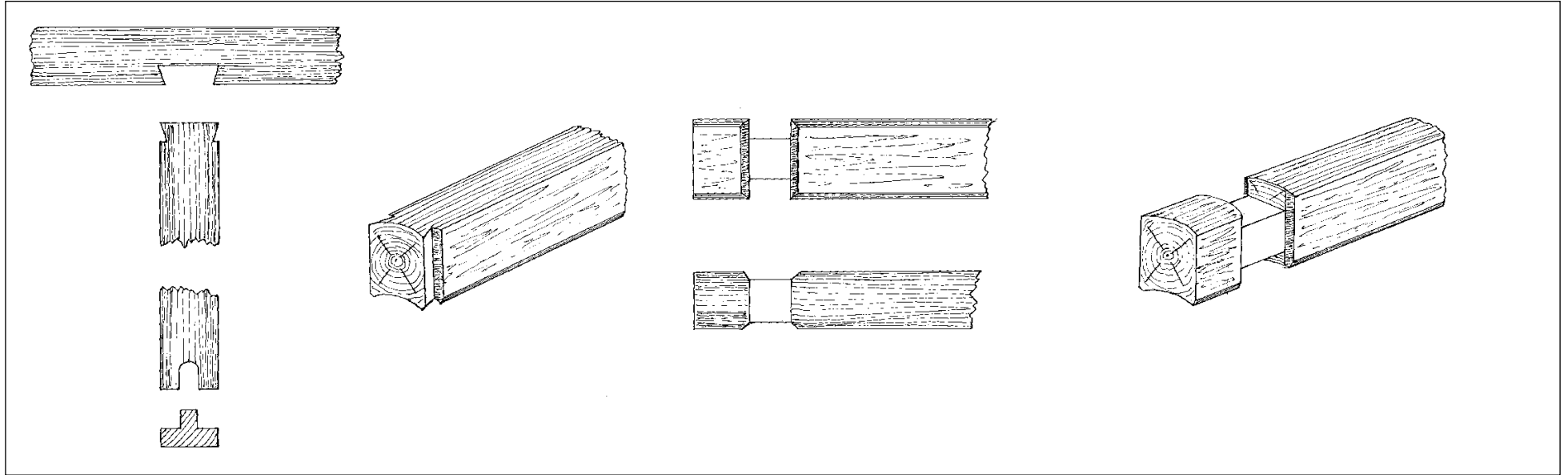
Näkymä Yläkujalta kohti Huoltorakennusta vuonna 1988. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

ehdotusten mukaisesti. Yläpohja ja pohjoispäädyn alapohja (eteinen ja varasto) lämmöneristettäisiin sahanpurulla. Tiivisteenä oli määrä käyttää vuoraushuopaa. Penkit, pöytä ja kaappi piti valmistaa työmaalla, mikä ei toteutunut.² Huoltorakennus, joka palvelisi muun muassa henkilökunnan sosiaalitalana, valmistui syksyllä 1989.

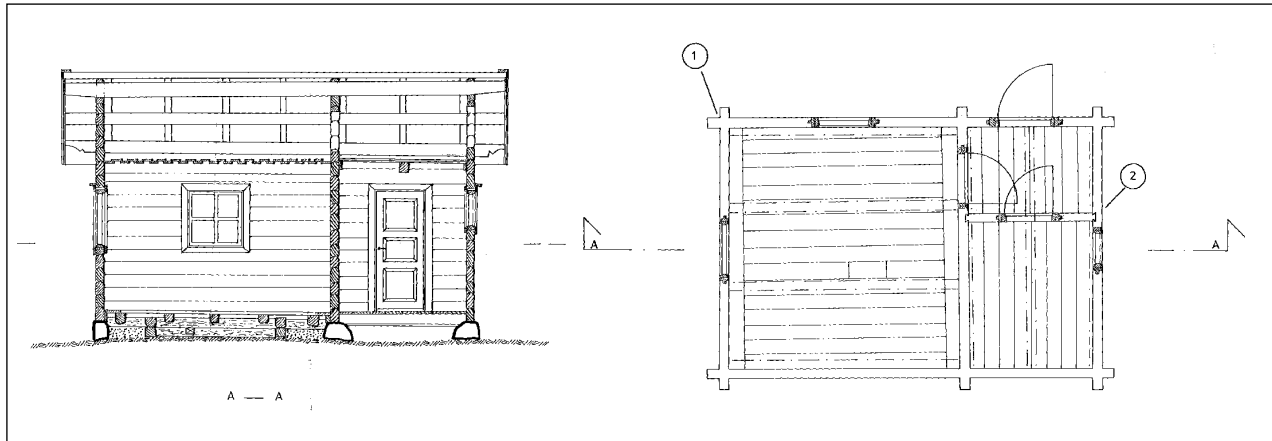
² Lyytikälä-työryhmän pöytäkirja 14.9.1988. MV REST.

Huoltorakennuksen uudisrakennusvaiheen julkisivut, poikkaitseleikkaus, pohjapiirustus ja rakennedetaljeja 15.4.1988.
 Eero Raatikainen, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen Oy / MV RHO.

Huoltorakennuksen hirsisalvosdetaljeja vuodelta 1988. E. Jama ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Huoltorakennuksen leikkaus A–A ja pohjapiirustus vuodelta 1988. E. Jama ja H. Ahtiainen / MV RHO.

Huoltorakennuksen uudisrakennusvaiheen sisäkuivissa vuodelta 1989 näkyy multapenkki. Kuvat: P. Kärki / MV RHO.

1

2

3

4

5

6

7

8

Huoltorakennuksen rakennustöiden kuvia vuodelta 1988:

1. Huoltorakennuksen kiviperustus.
2. Huoltorakennuksen seinien pystytystä.
3. Salvostyötä.
4. Hirsiseiniä rakennetaan. Huomaa tilkkeet.
5. Hirsiseinien pystytystä, vasemmalla Sauna.
6. Auvo Kokkonen ja Reino Laamo katonrakennustöissä.
7. Ikkuna-aukosta puuttuu vielä ikkuna.
8. Huoltorakennuksen pääty ja takaseinä.

Kuvat: Heikki Ahtiainen / MV RHO.

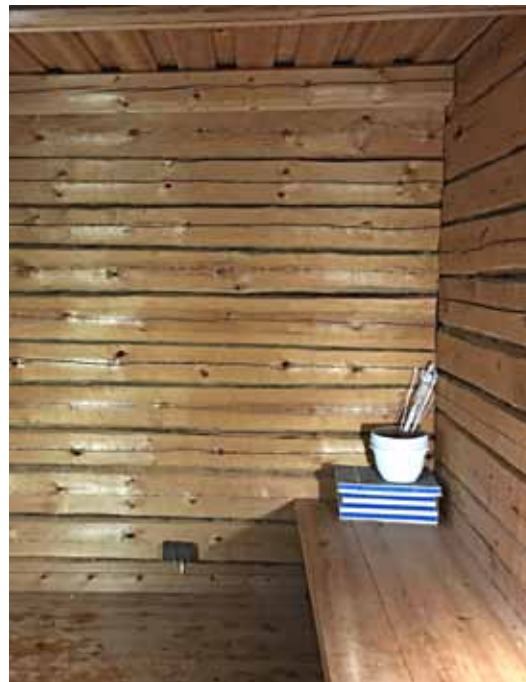
Näkymä Sikopajan katoksesta kohti Huoltorakennusta ja Saunaa vuonna 2014.

Näkymä Hevostallin ajosillalta kohti saunapihaa vuonna 2016.

Pohjoisseinällä on käsienpesupaikka.

"Kamarin" käsin piiluttua hirsiseinää.

Korjausvaiheet

Vuoden 2009 korjaukset

Huoltorakennuksen vanha hapertunut pärekatto purettiin ja kate uusittiin kolminkertaisena. Työ tilattiin Rakennusliike Hyyryläiseltä.

Vuoden 2015 korjaukset

Kiuasta korjattiin siten, ettei kallistuminen jatkuisi. Saunan hirsirunko koeporattiin ja vauriot dokumentoitiin. Saunan lattialle asennettiin talveksi routasuoja.

Vuoden 2016 korjaukset

Ulko-oven kieroutunut alapieniä kiinnitettiin uudelleen. Työn teki Matti Valkonen (Lapiomies Oy).

Vuoden 2018 korjaukset

Rakennuksessa todettiin vuonna 2017 hajuongelma, jonka arvioitiin johtuvan riittämättömästä tuulettumisesta. Multapenkkirakenteessa ei ole kottaraisia eikä huonetiloissa tuuletusräppänoitä, eikä rakennuksessa ole ilmanvaihtoa edistävää lämmitysunia, ja kosteus kerääntyy rakenteisiin.

Lattian alustan tuuletusta parannettiin vuonna 2018. Työn teki Matti Valkonen (Lapiomies Oy).

Yleisökämälä (021)

Ei tunnusta

Ei suojeltu

Pulpettikattoinen, lautarakenteinen, maalaamaton käymälä sijaitsee Saunan ja Huoltorakennuksen (020) takana.

Siinä on omalla ovella varustetut kaksireikäiset miesten ja naisten huussit. Huussilla on pärekatto.

Rakennusvaiheet

Huussi on ilmakuvienv perusteella pystytetty vuosien 1989 ja 1991 välillä; suunnitelmasta rakentaa Navettaan yleisö-wc on luovuttu.

Yleisökämälä sijaitsee Huoltorakennuksen pohjoispuolella.

Käymälän sisätila.

Yleisökäymälän länsisivu kesällä 2018.

Saunan kaivo (R001)

Ei tunnusta

Saunan viereen on ilmeisesti jo aiemman saunan aikoihin tehty kivipuitteinen kaivo.¹

Lyytikälän inventointi 1984

Saunan edustalla olevan kaivon kansi oli lahonnut.²

Vuosien 1985–1989 korjaushanke

Saunan kaivoon tehtiisiin puurakenteinen kansi, pumppu ja saunaan johtava vesikouru. Myös navetan maitohuoneen kaivolle oli tarkoitus tehdä toimenpiteitä. Asuinrakennuksen oven tuntumassa oleva pihakaivo tutkittaisiin ja mahdollisesti ”entistettäisiin”. Humalasalisko uusittaisiin vanhan mallin mukaisesti, samoin vellikello.³

Havaintoja vuosilta 2015–2018

Kaivoa tutkittiin siinä tarkoituksessa, että siitä saataisiin vettä korjaustyöntekijöiden peseytymistä varten. Yleensä kaivo on täynnä vettä, mutta vuonna 2018 se oli poikkeuksellisen kuiva.

- 1 Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo 1987. MV REST.
- 2 Lyytikälän inventointi 5.11.1984, Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.
- 3 Rakennustapaselitys, päiväämätön. Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen. MV REST.

Saunan kaivo kesäkuussa 2017.

Saunan kaivo talvella 1963. Kuva: MV KK.

Kaivo 1980-luvulla. Taustalla näkyvät aitarivi. Kuva: H. Ahtiainen / MV RHO.

Saunan kaivo merkittynä vuoden 2018 ilmapäätävään.

Saunan kaivo lokakuussa 2014.

Kartanomaan kaivo (Roo2)

Ei tunnusta

Navetan katoksen ja kartanomaan rajalla on vanha kaivo, jota osittain peittää 1980-luvun korjauksista peräisin oleva Navetan katoksen pilarin peruskivi. Vuonna 2018 pilarin viereen suunniteltiin sijoitettavaksi turvallisuussyistä kivipaasi, joka peittäisi kaivonsuun avonaisen osan. Sopivaa paatta ei vielä löytynyt.

Kartanomaan kaivo vuonna 1986. Kuva: MV RHO.

Kartanomaan kaivon sijainti merkittynä vuoden 2018 kuvaan.

Kartanomaan kaivo on kohdassa, jonka päälle on tuettu nykyisen Navetan katoksen vasemmanpuoleinen etupilari. Vuoden 1986 kuvassa sovitetaan kiveä kaivon päälle. Kuva: Matti Laamanen / MV RHO.

Säleaidan kohdalla on kaivo. Kaivon peittää puolittain vuonna 1986 sen kiviseinämien päälle asetettu kivi. Kuvassa näkyy oikealla reikä, joka on auennut kaivoon syksyllä 2017. Kuva on helmikuulta 2018.

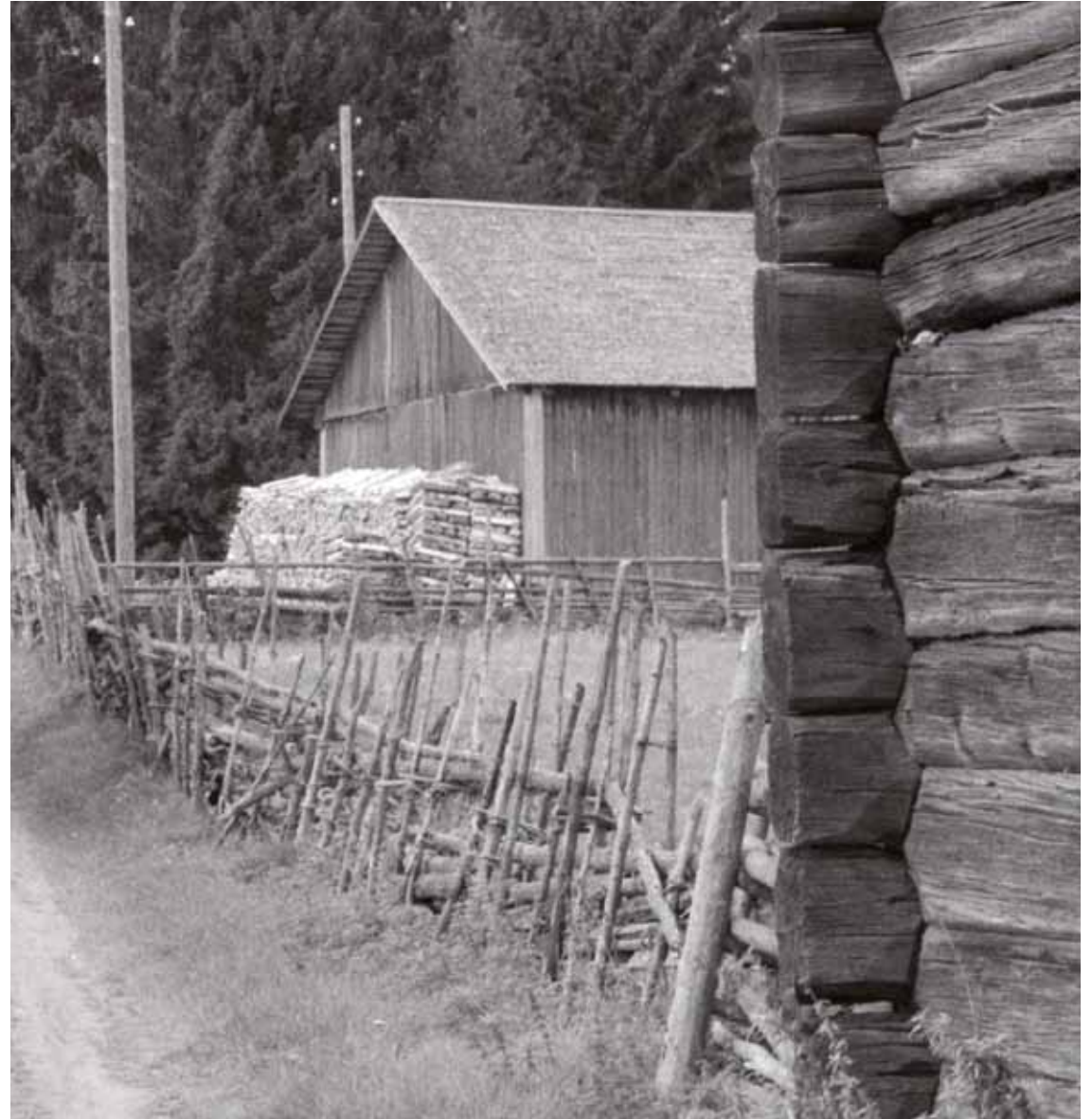
Hävinneet rakennukset

Tähän on lueteltu rakennuksia, jotka ovat kuuluneet Lyytikälän tilan kokonaisuuteen vielä 1960-luvulla mutta sittemmin hävinneet, sekä muita maatalouden kannalta merkittäviä, hävinneitä rakennuksia. Joitain rakennuksia oli purettu niiden huonon kunnon vuoksi; toisaalta perikunta ei halunnut 1980-luvulla satsata rakennuksiin lunastuskysymyksen ollessa kesken.¹

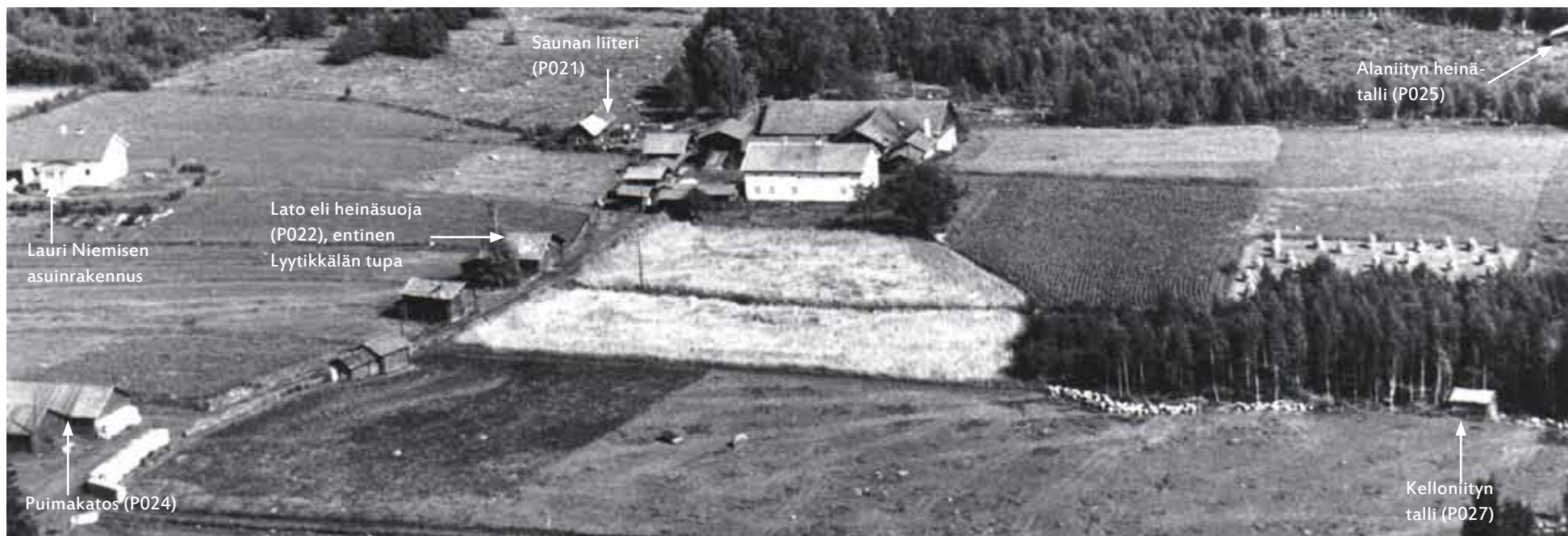
- Saunan liiteri (Po21), purettu 1970-luvulla
- Lato (Po22), Lyytikälän talon entinen tupa, purettu vuoden 1984 jälkeen; tarkemmin ks. s. 31.
- Paja (Po23), palanut 1950-luvulla
- Puimakatos (Po24), purettu 1980-luvulla
- Alaniityn heinätalli (Po25)
- Tuulimylly (Po26), purettu aikavälillä 1910...1940-luku
- Kelloniityn talli (Po27), hävinnyt 1960-luvun jälkeen?
- Kalasauna (Po29). Vuoristo arvioi rakennustavan perusteella, että luonnonkivistä ladotulla avokiukaalla varustettu Kalasauna oli rakennettu 1700-luvun puolivälissä tai jopa aikaisemmin ja että se oli alun perin ollut aitta; siinä oli samanlainen kuusikulmainen nurkkasalvain kuin Jauho-, Piikoin ja Suola-aitassa, ja kehikko oli salvottu pyöreistä hirsistä. Kalasaunan jäänteet purettiin 1980-luvulla.²
- Nuottakoppi (Po30)
- Masinahuone (Po31)

¹ Käyhty 1985.

² Vuoristo 1965, 75–77, 80.

Puimakatos (P024) sijaitsi Yläkujan varrella, sen pohjoispuolella. Kuva (osa): Osmo Vuoristo / MV KK.

Lyttikkälä rajatussa, noin vuonna 1965 otetussa ilmakuvassa, jossa näkyy useita sittemmin hävinneitä rakennuksia: puimakatos (P024), lato (P022), saunanliiteri (P021) ja kuvan oikeassa reunassa ehkä Alaniityn heinätalli (P025), etualalla mahdollisesti Kelloniityn talli (P027). Vasemmassa laidassa näkyy Lauri Niemisen vuonna 1949 rakentama talo. Kuva: Kääriäinen / MV REST.

Sauna ja Saunanliiteri (P021) vuonna 1963. Saunanliiteriä on purettu 1980-luvulla. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Lyttikkälän isännän, Esko Niemisen veli Lyttikkälän kalasau-
nalla nuotion ääressä vuonna 1961. Meneillään oli muikun-
pyynti. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

Lyttikkälän 1800-luvun alun päärakennuksen tupa lato-
käytössä (P022) vuonna 1960. Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

LISTAUS RAKENNUS- JA RESTAUROINTITÖISTÄ 1984–2018 JA KORJAUSSUUNNITELMA 2019–2023

Lyytikäisen suku myi Lyytikkälän tilan pihapiirin rakennuksineen ja irtaimistoineen Museovirastolle vuonna 1984. Luku sisältää kronologisen listauksen valtion omistuksen aikaisista rakennus- ja restaurointitöistä. Museoviraston aikaiset (1984–2013) ja Senaatti-kiinteistöjen aikaiset (2014–2018) työt on listattu erikseen. Lopussa on Livadyn ehdotus vuosien 2019–2023 korjaustöiksi.

Museoviraston aikaiset rakennus- ja restaurointityöt 1984–2013

Taulukossa käytetään ilmaisua *asiakirjojen mukaan*, jos toimenpiteestä on kerrottu ajan suunnitteluasiakirjoissa, mutta sen toteutumisesta ei saatu varmuutta vuosina 2015–2018.

Ajankohta	Toimenpiteiden kohteet	Mitä tehtiin?	Suunnittelijat, jos tiedossa	Toteuttajat, jos tiedossa
1984–1989 (Valmistelu 1984 alkaen, toteutus 1985–1989)	Päärakennus (001)	Vuosina 1986–1987 multapenkki kunnostettiin ja <i>asiakirjojen mukaan</i> perustusten ympärille tehtiin salaojia, hiekkatäyttöjä sekä savisaartoja veden pois johtamiseksi. Lattiaa korjattiin, sisäkattojen pahveja uusittiin, sisäseiniä levytettiin ja tapetoitiin uudestaan. Alapohjan tuuletusluukut puhdistettiin käyttökuntoon. Kivijalka korjattiin. Hirsiseiniä kengitettiin. Vuonna 1987 rakennuksen itäisivulle asennettiin puinen räystäskouru, ikkunat kunnostettiin ja tiloihin asennettiin museokäyttöä varten nykyaikaisia pistorasioita; sähköjohdot tuotiin lattian alta. Ovia kunnostettiin. Vuonna 1988 huopakatto korvattiin höyläpärekatolla ja yläpohjaa lisäeristettiin sahanpurulla. Kuistin pärekaton aluslaudointi uusittiin. Kuistin viereen tuvan seinustalle tehtiin vanhan mallin mukaiset tikkaat ja katolle asennettiin lapetikkaat. Talon ulkoverhoilu maalattiin. Tuvan uunia ja savupiippua korjattiin. Kammareiden pönttöuunit maalattiin ja savupiipun pää uusittiin vuonna 1988.	Arkkitehti- suunnittelu: Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen, Hämeenlinna	Toteutettiin osin työllisyystöinä
	Halkoliiteri (002)	Pärekatto uusittiin höyläpäreistä kesällä 1985. <i>Asiakirjojen mukaan</i> perustukset korjattiin.		
	Vanha talli (003)	Vuonna 1988 vesikatto korjattiin ja <i>asiakirjojen mukaan</i> perustukset kunnostettiin.		
	Hevostalli (004)	Vuosien 1987–1988 aikana kiviperustukset <i>asiakirjojen mukaan</i> kunnostettiin. Talli kengitettiin osittain, ajosilta uusittiin vanhan mallin mukaisesti ja huopakate vaihdettiin höyläpärekatteeseen.	Navetan ristikkorakenteet: Insinööritoimisto Korkee, Helander & CO, Kouvola	
	Korkia aitta (005), Piikoin aitta (006), Jauhoaitta (007), Väliliiter (009)	Vuonna 1987 uusittiin Korkian aitan (005) höyläpärekatto ja parven lattialankut. Oletettavasti samassa yhteydessä palautettiin parven kaiteen puuosia ja tehtiin muitakin korjauksia, vaikka niitä ei asiakirjoissa yksilöidä. Vuonna 1987 uudistettiin aittarivin edustan ”porras” ja <i>asiakirjojen mukaan</i> kunnostettiin aittojen perustukset.	Sähkösuunnittelu: Kymen ja Mikkelin piirirakennus- toimisto	
	Suola-aitta (008)	Vuosien 1987–1988 aikana höyläpärekatto uusittiin ja <i>asiakirjojen mukaan</i> perustukset ”tarkastettiin”.		
	Vajarakennus (011)	Perustukset kunnostettiin ja alimpia hirsiiä paikattiin.		

Ajankohta	Toimenpiteiden kohteet	Mitä tehtiin?	Suunnittelijat, jos tiedossa	Toteuttajat, jos tiedossa
1984–1989 (Valmistelu 1984 alkaen, toteutus 1985–1989)	Kellari (012)	Kellari salaojitettiin joko syksyllä 1986 tai vuonna 1987 sulamisvesien johtamiseksi ulos. Oletettavasti samalla tehtiin uusi betonilattia tai korjattiin vanha ja siihen avattiin lattiakaivo. Vuosien 1988–1989 aikana Kellarin (012) oveen mahdollisesti tehtiin koloja tuuletuksen parantamiseksi. <i>Asiakirjojen mukaan</i> Hevostallin ajosillan uusimisen jälkeen ajosillan puoleisesta päästä vuotavaa kellarin kattoa kunnostettiin ja vedeneristettiin.	Arkkitehti- suunnittelu: Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen, Hämeenlinna	Toteutettiin osin työllisyystöinä
	Sauna (013)	Vuosien 1985–1986 aikana korjattiin saunan seinät ja katto ja saunaa tuettiin. Vuonna 1987 saunaan tehtiin uusi höyläpärekatto. Vuosina 1987–1988 saunan vanha, raudoittamaton betonilattia purettiin ja korvattiin vanhan mallin mukaan uudella raudoittamattomalla laatalla. Sisäseinien rappausvaurioita korjattiin ja paikattiin. Löylyhuoneen lauteet korvattiin uusilla, jotka valmistettiin vanhan mallin mukaan. Savupiippujen päät korjattiin.	Rakenne- suunnittelu: Insinööritoimisto Korkee, Helander & CO, Kouvola	
	Navetta (014), Navetan katos (015)	Navetan katto ja katos sekä sikopajan katos olivat romahtaneet. Navetan katon ulkoasu rekonstruointiin, mutta kattorakenteet uusittiin moderneina ristikkorakenteina siten, ettei navettaan palautettu laipiota eikä ylisä. Navetan kivimuureja korjattiin latomalla joitakin osia uudelleen. Muurien yläpuoliset, puurakenteiset yläosat tehtiin uudelleen. Ulko-ovet palautettiin 1960-luvun asuun pääosin vuoden 1987 kuluessa. Navetan ikkunat uusittiin ja seinien puuosat maalattiin vuonna 1988. Osana navetan puurakenteiden palauttamista navetan katos rakennettiin vuosina 1987–1988 kokonaan uudestaan, alkuperäistä vastaavaan asuun niin ulkoasultaan kuin rakenteiltaan. Navetta ja sen katos katettiin höyläpärekatolla.	Sähkösuunnittelu: Kymen ja Mikkelin piirirakennus- toimisto	
	Ryytmuanaitta (016)	Kesällä 1985 perustukset tarkastettiin ja kunnostettiin. Höyläpärekatto uusittiin. Koristeelliset otsalaudat menetettiin ilmeisesti tässä yhteydessä.		
	Riihi (017)	Vuonna 1988 riihi katettiin höyläpärekatolla.		
Iso (018) ja Pieni (019) riistaita	Vuonna 1985 riistaitat katettiin höyläpärekatolla.			

Ajankohta	Toimenpiteiden kohteet	Mitä tehtiin?	Suunnittelijat, jos tiedossa	Toteuttajat, jos tiedossa
1988–1991	Huoltorakennus (020) Yleisökäymälä (021) Saunan kaivo (R001) Pihapiiri ja ympäristö	Saunapihalle pystytettiin rungon osalta perinteistä hirsirakennustekniikkaa käyttäen huoltorakennus henkilökunnan sosiaalitalaksi. Sauna valmistui syksyllä 1989. Rakennusprosessista tehtiin elokuva. Huoltorakennuksen pohjoispuolelle rakennettiin höyläpärekkoinen yleisökäymälä, joka valmistui 1980–1990-lukujen vaihteessa. Kaivolle tehtiin puusta pumppu ja katos, ja saunan kotaan vedettiin hirsiseinän aukon kautta kaivolta puinen vesikouru. Vuonna 1988 rakennettiin särentäaitoja ja tehtiin pihanhoitotöitä.	Arkkitehtitoimisto Eero Raatikainen	
1993	Pihapiiri ja ympäristö	Tehtiin 185 metriä uusia kuusipuisia särentäaitoja paikallista tekotapaa noudattaen.	-	-
1999	Päärakennus (001) Sauna (013)	Päärakennuksen höyläpärekkäto uusittiin ja huonokuntoisia aluslautoja korjattiin. Saunan höyläpärekkäto uusittiin vuoden 1999 paikkeilla.	-	Työtä valvoi Heimo Pajunen, työnjohtajana toimi Ismo Vesikko
2000	Useita rakennuksia, mm. Korkia aitta (005), Riihi (017) ja Navetan katos (015)	Höyläpärekkätoja uusittiin. Riihen ja navetan katoksen höyläpärekkäto uusittiin noin vuonna 2000. On epäselvää, uusittiinko Korkian aitan kate.	-	-
2003–2004	Pihapiiri ja ja ympäristö Päärakennus (001) Halkoliiteri (002), Suola-aitta (008) Pienlievä (014c)	Omenapuita hoidettiin ja uusia istutettiin. Istutukset eivät kuitenkaan menestyneet. Syksyllä 2004 kyökin lattian alle sijoitettiin dataloggeri lattian alustan kosteustilanteen seuraamiseksi (vuosina 2016–2018 heräsi epäily, että separaattorin alla oleva öljyinen jälki oli ehkä tulkittu vuonna 2004 merkiksi rakenteissa olevasta kosteudesta). Syyskuussa 2004 Halkoliiteriin (002) ja mahdollisesti Suola-aittaan (008) tehtiin uusi höyläpärekkäto. Kivimuuria kunnostettiin noin 10 metrin matkalta kujan puolelta sementtillaastilla.	-	Mikkelin maatalousopiston oppilaat Markku Loipon johdolla - Työnjohtaja Heimo Pajunen, sahuri Aaro Kärnä Työnjohtaja Heimo Pajunen

Ajankohta	Toimenpiteiden kohteet	Mitä tehtiin?	Suunnittelijat, jos tiedossa	Toteuttajat, jos tiedossa
2009–2010	Päärakennus (001)	Vuonna 2009 kivijalkaa ja savupiippuja korjattiin, pärekattoa paikattiin, toisen kamarin kattopahvia korjattiin konservatorityönä.	-	Rakennusliike R. Hyyryläinen
	Vanha talli (003)	Tuhohyönteisten vaurioittamia seinärakenteita korjattiin puupaikkauksilla vuonna 2009.		
	Hevostalli (004)	Välipohjaa vahvistettiin ja tuettiin. Ajosilta korjattiin.		
	Korkia aitta (005)	Höyläpärekaton vaurioituneet kohdat korjattiin pärepaikkauksin vuonna 2009. <i>Asiakirjojen mukaan</i> parven kaideosan lahovaurioita korjattiin.		
	Piikoin aitta (006), Jauhoaitta (007), Väliliiter (009)	Syksyllä 2009 tai vuoden 2010 puolella ilmeisesti korjattiin kolmen aitan (006, 007, 009) rivin edustalla olevan portaan laudoituksen lahovauriot ja tehtiin seiiniin puupaikkauksia.		
	Suola-aitta (008)	<i>Asiakirjan mukaan</i> aittaa kengitettiin ja seinien hyönteisvaurioita korjattiin puupaikkauksilla vuonna 2009, mutta tästä ei havaittu jälkiä vuosien 2015–2018 kenttätutkimuksissa.		
	Kellari (012)	Vuonna 2009 mahdollisesti korjattiin kellarin ovea ja ulkopuolista kiviseinämuurausta.		
	Sauna (013)	<i>Asiakirjojen mukaan</i> vuonna 2009 paikattiin betonilattian halkeamat, alimpia hirsiiä joko uusittiin tai pintapaikattiin, seinien (päätykolmioiden?) irronneita lautoja naulattiin kiinni ja muuripataa siistittiin muuraus- ja rappauskorjauksilla; näistä korjauksista ei havaittu jälkiä vuosien 2015–2018 kenttätutkimuksissa.		
	Ryytmuanaitta (016)	<i>Asiakirjan mukaan</i> aitta kengitettiin vuonna 2009; tästä ei nähty jälkiä vuosina 2015–2018.		
	Riistaitat (018 ja 019)	Vuonna 2009 lahonneita alimpia hirsiiä uusittiin, seinähirsiiä pintapaikattiin ja höyläpärekattoja paikattiin päreillä. Ison riistaitan oven käyntiä tarkistettiin.		
	Huoltorakennus (020)	Vanha höyläpärekatto purettiin ja kate uusittiin kolminkertaisena höyläpärekattona vuonna 2009.		

Ajankohta	Toimenpiteiden kohteet	Mitä tehtiin?	Suunnittelijat, jos tiedossa	Toteuttajat, jos tiedossa
2012–2013	Päärakennus (001) Piikoin aitta (006), Jauhoaitta (007), Väliliiter (009) Navetan katos (015)	Ikkunoiden laseja ja puitteita korjattiin vuonna 2012. Lokakuussa 2012 kolmen aitan rivin (006, 007, 009) huopakattoa mahdollisesti korjattiin ja uusittiin. Myös jonkun aitan räystästä korjattiin. Vuonna 2012 tai 2013 Navetan katoksen lounaisnurkalla seisova, lahonnut puinen viiritanko uusittiin.	-	Rakennusliike R. Hyyryläinen

Senaatti-kiinteistöjen aikaiset rakennus- ja restaurointityöt 2014–2018

Ajankohta	Toimenpiteiden kohteet	Mitä tehtiin?	Suunnittelijat, jos tiedossa	Toteuttajat, jos tiedossa
2015–2016	Päärakennus (001)	Vuonna 2016 Päärakennuksen (001) pärekatto uusittiin, ruoteet kunnostettiin, puiset räystäskourut ja talotikkaat uusittiin. Savupiippujen vesikatteen yläpuoliset osat muurattiin uudelleen palauttaen ”kruunumalli” ja piippujen huipulle asennettiin suojaavat hatut ja pellitykset. Eteläpäädyn alaosan hirsivauriot korjattiin.	Livady Oy	Hirsikorjaukset, savupiiput, vesikaton ruoteiden uusiminen: Lapiomies Oy; pärekaton ja tikkaiden uusiminen: Karin Päre ja Puu
	Hevostalli (004)	Hevostallin vuotavaa huopakattoa paikattiin vuonna 2016.		Lapiomies Oy
	Korkia aitta (005)	Renkien aitan valoaukon lasi vaihdettiin pienempään vuonna 2016.		Lapiomies Oy
	Kolmen aitan rivi (006, 007, 009)	Aittojen edustalla olevaa porrasta korjattiin auttavasti vuonna 2016.		Lapiomies Oy
	Kartanomuan aitta (010)	Huopakate ja sen aluslaudoitus uusittiin vuonna 2015.		Rakennusliike R. Hyyryläinen
	Kellari (012)	Oven päälle tehtiin vuonna 2015 valumavesiltä suojaava, betoninen räystäslippa.		Lapiomies Oy
	Sauna (013)	Syyskuussa 2015 kiuasta korjattiin siten, ettei kallistuminen jatkuisi. Saunan hirsirunko koeporattiin ja vauriot dokumentoitiin. Saunan lattialle asennettiin talveksi routasuoja.		Kiukaan korjaustyö: Koristerappausliike Rintala ky; hirsien koeporaus Livady
	Navetta (014), Navetan katos (015) ja sen kuja (015c)	Navetan kujalla ja Navetan katoksen alueella tehtiin 2015–2016 maanrakennustöitä. Vedenohjausta parannettiin palauttaen maanpinta 1960-luvun tasolle; tätä varten Navetan katoksen pilareita lyhennettiin ja alle pantiin luonnonkivet. Seiniä vasten tehtiin tiivistyspatorakenne. Salaojat uusittiin, räystäsviesien viemäröinti tehtiin erillisenä maaputkituksena. Sikopajan kulmalta johdettiin maa- ja sadevesiviemärien purkuviemäri lähiojaan. Navettaan ja katokseen tehtiin räystäskourut corten-teräksestä. Portin pielen alapää muotoiltiin uudelleen.		Navetan ja kujan vesien ohjaus, pilarikorjaus: Lapiomies Oy; salaojitus ja räystäskouru: Suomen Controlteam
	Huoltorakennus (020)	Ulko-oven kieroutunut alapiena kiinnitettiin uudelleen.		Lapiomies Oy

Ajankohta	Toimenpiteiden kohteet	Mita tehtiin?	Suunnittelijat, jos tiedossa	Toteuttajat, jos tiedossa
2017–2018	Päärakennus (001)	Ikkunat kunnostettiin vuosina 2017–2018.	Livady Oy	Lapiomies Oy
	Sauna (013)	Perustuksia ja hirsiseiniä korjattiin ja tuettiin vuosina 2017–2018. Betonilattiat purettiin ja löylyhuonetta nostettiin tukien varaan odottamaan perustusten kunnostusta. Maaperän kantavuutta tutkittiin, maanpintaa kaivettiin arkeologin valvonnassa ja esiin tulleille edellisen saunan perustusrakenteille tehtiin arkeologinen tutkimus, minkä jälkeen rakenne peitettiin ja vaahtolasilevyistä tehtiin routaeristys. Pintamaa palautettiin paikalleen ja saunan ympäristää muotoiltiin seinistä ulospäin viettäväksi. Seulotulla maa-aineksella tehtiin kuivatussalaojakerros.	Restaurointisuunnittelu: Livady Oy; Rakennesuunnittelu: Ingenjörbyrå Anders Westerlund Oy Ab; Maaperän kantavuustutkimus: Ramboll	Lapiomies Oy; arkeologinen valvonta: Muuritutkimus Oy
	Huoltorakennus (020)	Huoltorakennuksen lattian alustan tuuletusta parannettiin vuonna 2018.	Livady Oy	Lapiomies Oy
	Kartanomuan kaivo (Roo2)	Kaivon kate korjattiin vuonna 2018. Alustavasti kaivon peittää osaksi 1980-luvun korjauksista peräisin oleva Navetan katoksen pilarin peruskivi. Sen viereen ajateltiin sijoitettavaksi kivipaasi lopun kaivonsuun kanneksi. Sopivaa paatta ei vielä löytynyt.	Livady Oy	Lapiomies Oy

Livadyn ehdotus vuosien 2019–2023 korjaustöiksi

Vuodelta 2018 vuodelle 2019 siirtyneet työt

Sauna (013):

- Saunan laipion kannatus pohjoisseinällä uusituin följoin ja eteläseinällä vinnin pitkittäispalkilla
- Laipion tekeminen saunan kotaan
- Sisällä routaeristys ja perustaminen betonilaatalla ja raudoitetulla lattiavalulla, joka ulotetaan paikoin seinien alle
- Hirsipaikkausten tekeminen ja kengitys
- Suojalaudoitus kahdelle takajulkisivulle
- Ovien, ikkunoiden ja interiöörien huolto

Muita toimenpiteitä

- Päärakennuksen kahden palohaaran palauttaminen vanhan mallin mukaan ja varpuluuta ulko-ovelle
- Katoksen (015b) alla olevan vesikaivon (R002) kattaminen kannella (kivipaasi pintamaan tasaan upotettuna)
- Saunan kaivolle (R001) huomaamattomasti toteutettu työmaan henkilöstön vedenotto pumpulla
- Navetan ja päärakennuksen seinien vuosittaiset seurattamittaukset (jatkuva)

2019

- Hevostallin (004) ja Suola-aitan (008) kattaminen tuohi-malkakatolla
- Hevostallin ajosillan uusiminen
- Saunan (013) pärekaton uusiminen
- Alueen pintavaaitus
- Kartanomuan aitan (010) lattian ja seinän muodonmuutoksen syyn selvittäminen ja kehikon alareunan korjaus
- Päärakennuksen (001) maalin koepoisto / pohjatyön koealat; julkisivujen ja ikkunoiden väriyysuunnitelman

Tässä esitetään Livadyn ehdotukset tulevien vuosien korjaus- ja restaurointitoimenpiteistä Lyytikälän talon rakennuksissa ja pihapiirissä. Myös maisemanhoitoon, joka ei kuulu tämän Restaurointikirjan piiriin, tulisi varata tulevina vuosina resursseja ja maisemanhoito- ja maisemakysymyksistä tulee sopia eri tahojen kanssa (maisemasopimukset, kaavoitus).

laatiminen aiempien selvitysten ja uusien löydösten pohjalta (väreistä ks. sivut 300–306).

- Pihan pohjoisreunan aittojen (003, 005, 006, 007, 009) sekä Vajarakennuksen (011) ja Hevostallin (004) pihajulkisivujen väriyysuunnitelman (ks. sivut 307–309) täydentäminen päärakennuksen maalinpoiston ohessa konservatorien kanssa.
- Maisemanhoito

2020

- Vajarakennuksen (011) vesikatteen vaihto pärekatteeksi
- Vajarakennuksen edustan maanpinnan laskeminen
- Aittojen 003 ja 005–009 nosto ja kengitys sekä yksityiskohtien palauttaminen (konsolihirret, koristeosat, orret, tikkaat, edustan porras, maalaustyöt)
- Hevostallin perustusten ja betonilattian kunnostus
- Saunan kaivon (R001) kunnostus
- Maisemanhoito

2021

- Päärakennuksen (001) julkisivujen vaakalistojen korjaus, julkisivujen ulkomaalaus, ikkunoiden ulkopuolen pintamaalaus
- Korkian aitan (005) parven kunnostus ja kaiteen korjaus
- Ajosillan alaisen Kellarin (012) kuntotutkimus ja korjaus
- Suola-aitan (008) nostaminen
- Vanhan tallin (003) ja Korkian aitan (005) kattaminen pärekatolla
- Navetan katoksen (015) pärekaton uusiminen ja yksityiskohtien palauttaminen räystäälle
- Huoltorakennuksen (020) kattaminen huopakatolla

- Ryytmuanaitan (016) kattaminen lautakatolla
- Aitojen uusiminen / uudelleenpystytys
- Maisemanhoito

2022

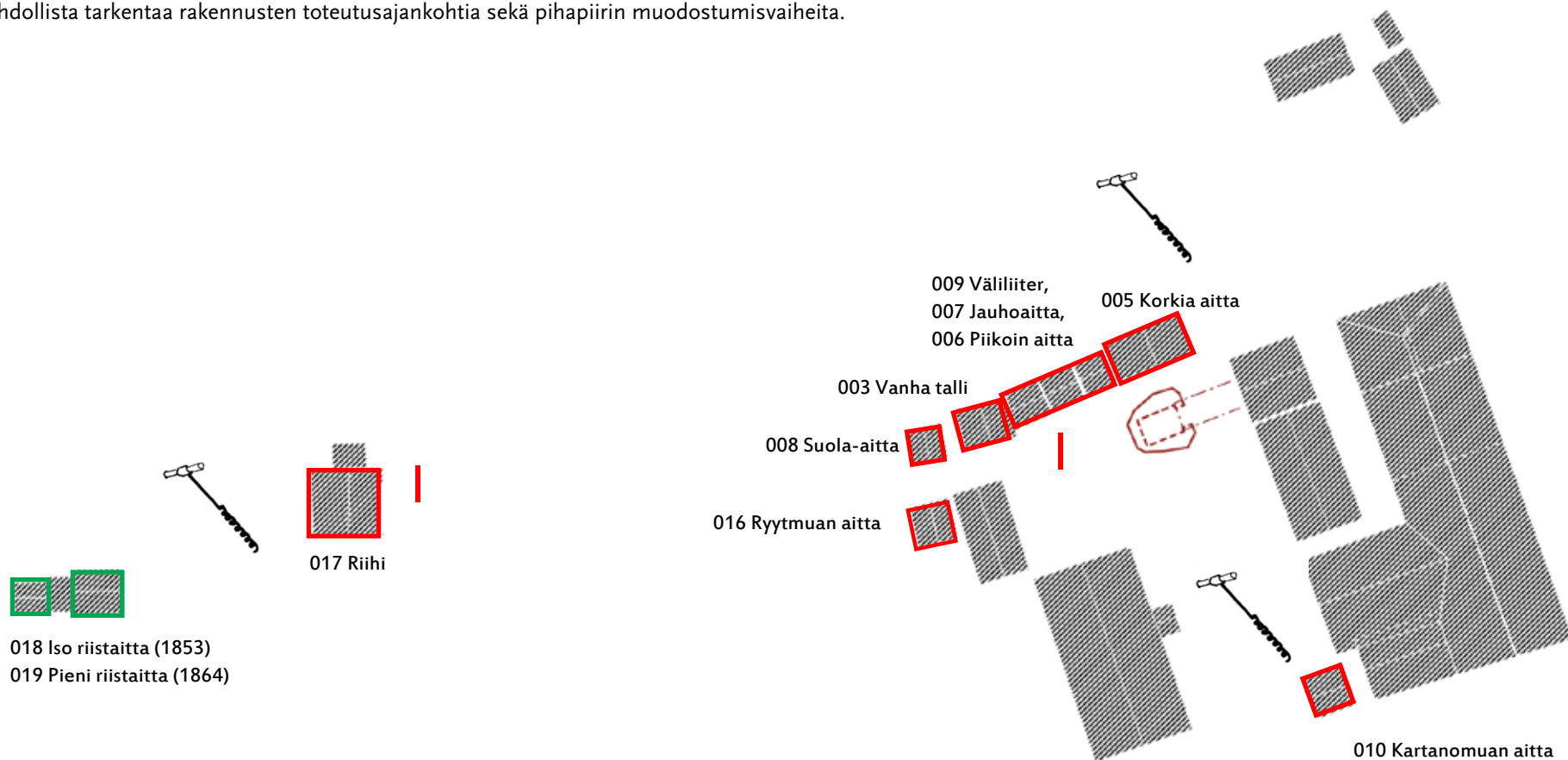
- Navetan (014) katteen uusiminen huovasta (ei Navetan katoksen osalta)
- Vanhan hevostallin luhdille johtavien portaiden palauttaminen ja permannon kunnostus
- Riistaittojen (018, 019) nostaminen ja kattaminen pärekatolla
- Riihen (017) sisätilojen raivaaminen, nostaminen ja kattaminen pärekatolla
- Ryytmuanaitan (016) maalaustyöt, detaljien palauttaminen ja oven restaurointi
- Halkoliiterin (002) ja kolmen aitan rivin (006, 007, 008) kattaminen pärekatolla
- Hevostallin (004) ja Vajarakennuksen (011) maalaustyöt ja yksityiskohtien palauttaminen
- Vesien johtaminen pois ja maanpinnan muotoilu
- Maisemanhoito

2023

- Halkoliiterin (023) nostaminen, hirsien paikkaaminen / vaihtaminen, kehikkojen välisten liitosten restaurointi / korjaaminen
- Aiemman päärakennuksen (P022) paikan merkitseminen maastoon (arkeologinen kohde)
- Riihen (017) tulisijan restaurointi
- Maisemanhoito

EHDOTUS DENDROKRONOLOGISISTA TUTKIMUKSISTA

Seuraavien rakennusten hirsikehikoiden puunlustoajoitukseen perustuvan iänmäärityksen avulla olisi mahdollista tarkentaa rakennusten toteutusajankohtia sekä pihapiirin muodostumisvaiheita.

— lästä / rakennusajankohdasta ei ole tietoa tai siitä on vain karkea taikka ristiriitainen arvio.

— Rakennusajankohdasta oletus vuoden tarkkuudella

Lyytikälän kartanomaa vuonna 1961.
Kuva: Osmo Vuoristo / MV KK.

TUTKIMUKSIA JA TULKINTAA 2015–2018

Lukuun on koottu Lyytikkälän talosta vuosina 2015–2018 tehtyjä tutkimuksia ja niistä Livadyssä tehtyjä tulkintoja:

- * Livadyn restaurointimestareiden laatima Lyytikkälän rakennusten kattoselvitys*
- * Livadyn tulkinta Nuutti Ay:n ja Kymen Karmiinin tekemistä asuinrakennuksen väriystutkimuksista*
- * Livadyn ehdotukset talousrakennusten ja Ryytmuan aitan värien palauttamiseksi*

Kattoselvitys

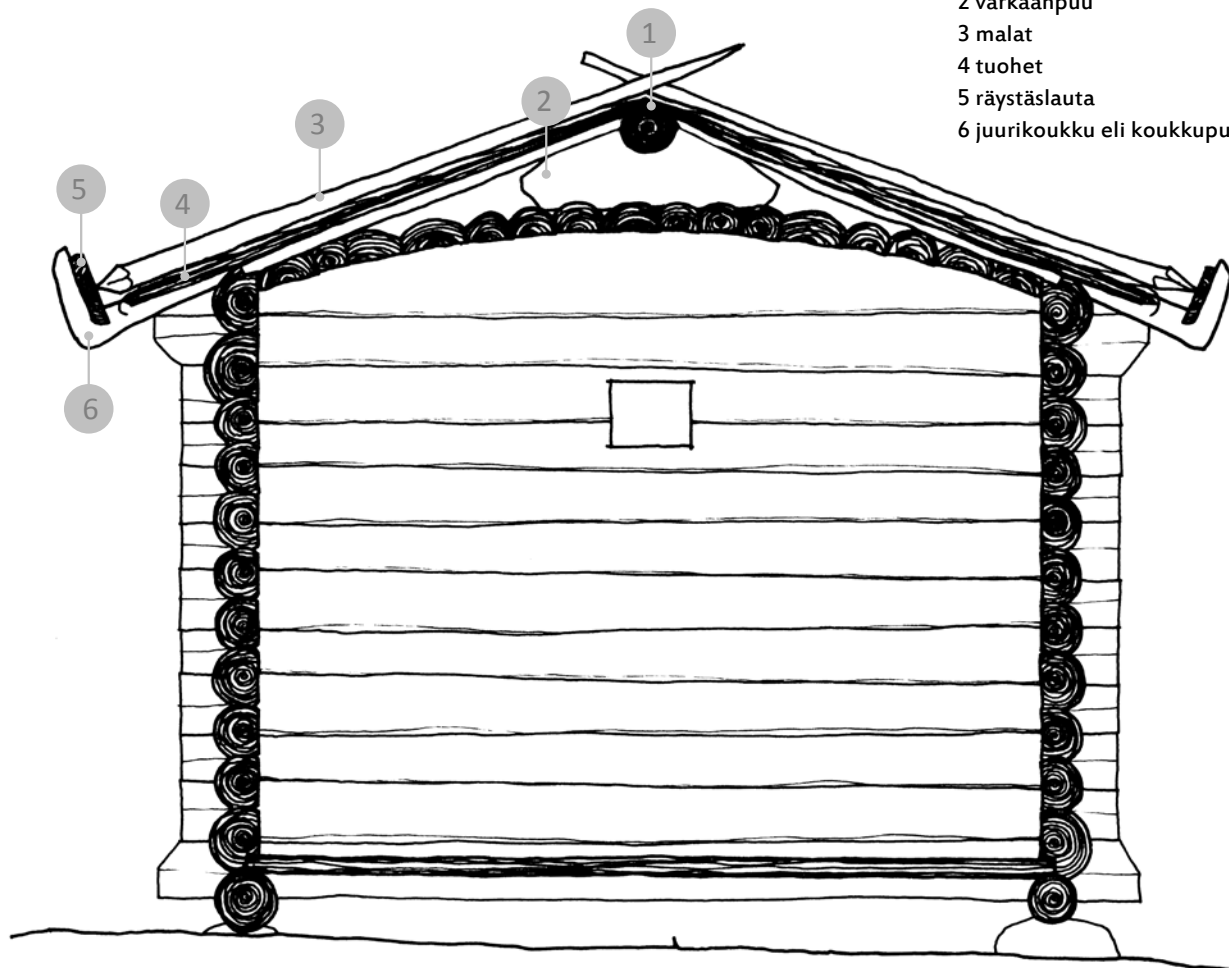
Tulevien kattamisratkaisujen pohjaksi Livady selvitti vuosina 2016–2017 Lyytikkälän kattohistoriaa. Kaikissa rakennuksissa on loiva satulakatto (1:3). Melkein kaikkien rakennusten rungosta löytyi merkkejä varhaisemmista puukatteista, poikkeuksina kertaalleen siirretty Halkoliiteri (002), Sauna (013), Vajarakennus (011) ja Navetta (014), jonka rungon puuosat ovat 1980-luvun museorekonstruktioita. Pienen riistaitan (019) kattoa ei umpinaisen laipion vuoksi päästy tutkimaan.

Kenttätutkimusten ja arkistoaineistojen perusteella voidaan sanoa, että Lyytikkälässä on ollut ainakin tuohimalkakattoja, lautakattoja ja pärekattoja. 1960-luvun alussa käytännössä kaikki Lyytikkälän rakennukset olivat pärekatteisia, mutta 1980-luvulla ennen talon museointia vallitsevana oli huopakate.

Tuohi-malkakatot

Tuohi-malkakatto, johon tarvittiin paljon puuta ja vedeneristeesi koivuntuohta mutta ei lainkaan metallikiinnikkeitä, oli 1800-luvun jälkipuolelle saakka Suomen yleisin kate.¹ Lyytikkälässä tuohi-malkakatto näyttää aiemmin olleen ainakin Piikoin aitassa (006), Suola-aitassa (008) ja Jauhoaitassa (007), Vanhassa tallissa (003), Korkiassa aitassa (005), Hevostallissa (004) ja Ilossa riistaitassa (018), jotka on tiettävästi pystytetty ajanjaksolla 1770-luvusta vuoteen 1853.

1 Hyvin toimeen tullessa eteläsavolaisessa Pien-Toijolan talossa Ristiinassa oli vielä vuonna 1938 tuohi-malkakatto jopa päärakennuksessa.

- 1 kurkihirsi
- 2 varkaanpuu
- 3 malat
- 4 tuohet
- 5 räystäslauta
- 6 juurikoukku eli koukkupuu

Periaatepiirros Lyytikkälän talon vanhimmista aitoista, joissa on ollut alun perin räystäskoukullinen tuohi-malkakatto. Lyytikkälän talon Jauho-, Piikoin ja Suola-aitassa on kaareva haljas- tai hirsilaipio, jollaisia on esiintynyt muuallakin Suomenniemen ja Savitaipaleen seudulla nimenomaan pienissä aitoissa. Piirustus: Livady.

Savitaipaleen pitäjän Lyytikkälän kylän ruoka-aitassa, joka on kuvattu vuonna 1910, on samanlainen kaareva haljas- tai hirsilaipio kuin Lyytikkälän talon vanhimmissa säilyneissä aitoissa. Kuva: U. T. Sirelius / MV KK.

Tuohi-malkakatto on saattanut olla tuolloin Lyytikkälän kattojen päätyyppinä.

Myös alun perin Hannukan tuvaksi noin vuosina 1778–1817 rakennetussa Riihessä (017) on ollut tuohi-malkakatto, mutta ei ole tietoa, millainen katto siihen tehtiin Lyytikkälään siirtämisen jälkeen 1880-luvulla.

Lyytikkälän tuohi-malkakatot ovat olleet Savolle tyypillisesti räystäskoukullisia. Vaikka räystäskoukut on katteiden uusimisen myötä hävitetty, koukkuapuista todistavat niitä varten noin metrin välein tehdyt loveukset Lyytikkälän vanhimpien rakennusten ylimmissä sivuhirsissä.

Lautakatot

Lautakattoja Lyytikkälässä on ruvettu tekemään nähtävästi 1800-luvun puolimaissa. Ryytmuanaitta (016) rakennettiin arviolta 1860-luvulla lautakatteisena ja vanha tuohi-malkakate vaihdettiin lautakatteeksi ainakin Hevostallissa (004). Myöhemmin tuohikaton koukku-puiden kohdalle on sijoitettu ruoteet, ilmeisesti pärekattoa varten.

Päärakennukseen (001) on vesikattorakenteista päätellen alun perin täytynyt tehdä joko lauta- tai pärekatto. Vintiltä löytyi vuonna 2016 pärekaton uusimisen yhteydessä pieniä, sepän takomia pärenauloja, jotka saattaisivat viitata pärekattoon. Koska aluslaudoitusta ei siirretty paikaltaan, kattotuolien yläpaarteen yläpintoja ei voitu tutkia lisäinformaation saamiseksi.

Myös Lehmälähdelta 1890-luvulla tuotu Kartanonmuan aitta (010) on ollut alkujaan lautakatteinen. Sen aluslautoina on käsin sahattuja lautoja, jotka ovat päistään resuuntuneet. Ne saattaisivat olla aitan vanhan lautakaton alemmaa kerrosta. Kartanonmuan aitassa (010) ja Ryytmuun aitassa (016) on hieman jyrkempi kattokulma kuin tuohikattoisiksi rakennetuissa aitoissa.

Katelautoja on kierrätetty esimerkiksi Suola-aitan (008) ja Riihen (017) aluskatteeksi, todennäköisesti pärekattoa varten. Ne ovat käsin sahattua ja urilla varustettua kattolautaa, joka on kiinnitetty urapuoli alaspäin, Riihessä harjan suuntaisesti, Suola-aitassa harjaan nähden poikittain. Riihen aluskatelaudat ovat 21–29 cm leveitä ja 595 cm pitkiä vastaten pituudeltaan kehikon sivuseinän sisämittaa. Laudat ovat liian pitkiä ollakseen Riihen vanha vesikate, mutta on mahdollista, että ne on kierrätetty jostain muusta kookkaasta rakennuksesta Lyytikkälässä.

Pärekatot

Päreet alkoivat käydä huokeammaksi katemateriaaliksi, kun puun hinta 1800-luvun puolimaista alkaen nousi ja tuohestakin tuli pulaa. Pärekatteen yleistymistä avittivat myyntiin tulleet edulliset, tehdasvalmisteiset naulat ja 1860-luvulta alkaen päreiden valmistamista nopeuttavat pärehöylät. Maaseudulla päre pysyi tärkeimpänä katemateriaalina aina 1930-luvulle saakka. Lyytikkäläskin useimmat rakennukset saivat pärekaton, joka on myöhemmin jäänyt huopakatteen alle. Päärakennuksessa (001) oli pärekatto viimeistään 1910-luvulta lähtien, ja 1960-luvun alussa pärekatto oli kaikissa ulkorakennuksissa. Valokuvien perusteella Kalasaunassa (P030) saattoi olla lautakatto.

Huopakatot

Päärakennus (001) kuisteineen sai 1960-luvulla kolmiorimahuopakatteen. Huopakate tehtiin myös Kartanonmuan aittaan (010), Vajarakennukseen (011), Hevostalliin (004), Välliiterin (009), Jauhoaitan (007) ja Piikoin aitan (006) päälle sekä Riiheen (017). Muut jäivät pärekatteisiksi. Saunan (013) lautakatteen alla mainittiin olevan pärekate ja Ison riistaitan (018) katteena kerrottiin olevan sekä pärettä että lautaa.

*

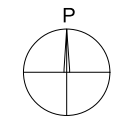
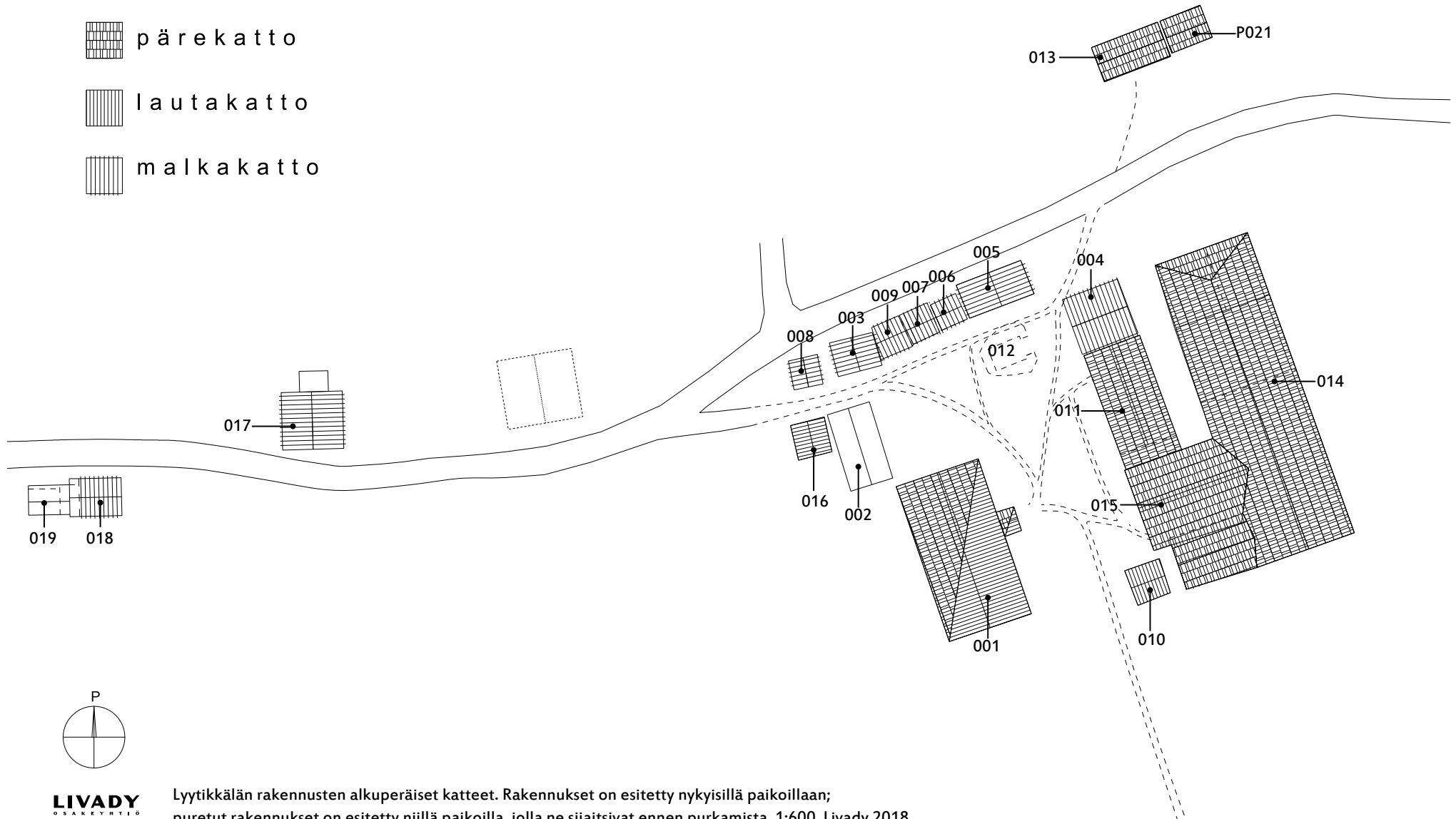
Seuraavilla sivuilla on esitetty Lyytikkälän katteita eri ajankohtina sekä ehdotus rakennusten kattamiseksi.

LYYTIKKÄLÄN ALKUPERÄISET KATTEET

 pärekatto

 lautakatto

 malkakatto

LIVADY
OSAKEYHTIÖ

Lyytikkälän rakennusten alkuperäiset katteet. Rakennukset on esitetty nykyisillä paikoillaan; puretut rakennukset on esitetty niillä paikoilla, jolla ne sijaitsivat ennen purkamista. 1:600. Livady 2018.

LYYTIKKÄLÄN KATTEET 1960-LUVUN ALUSSA

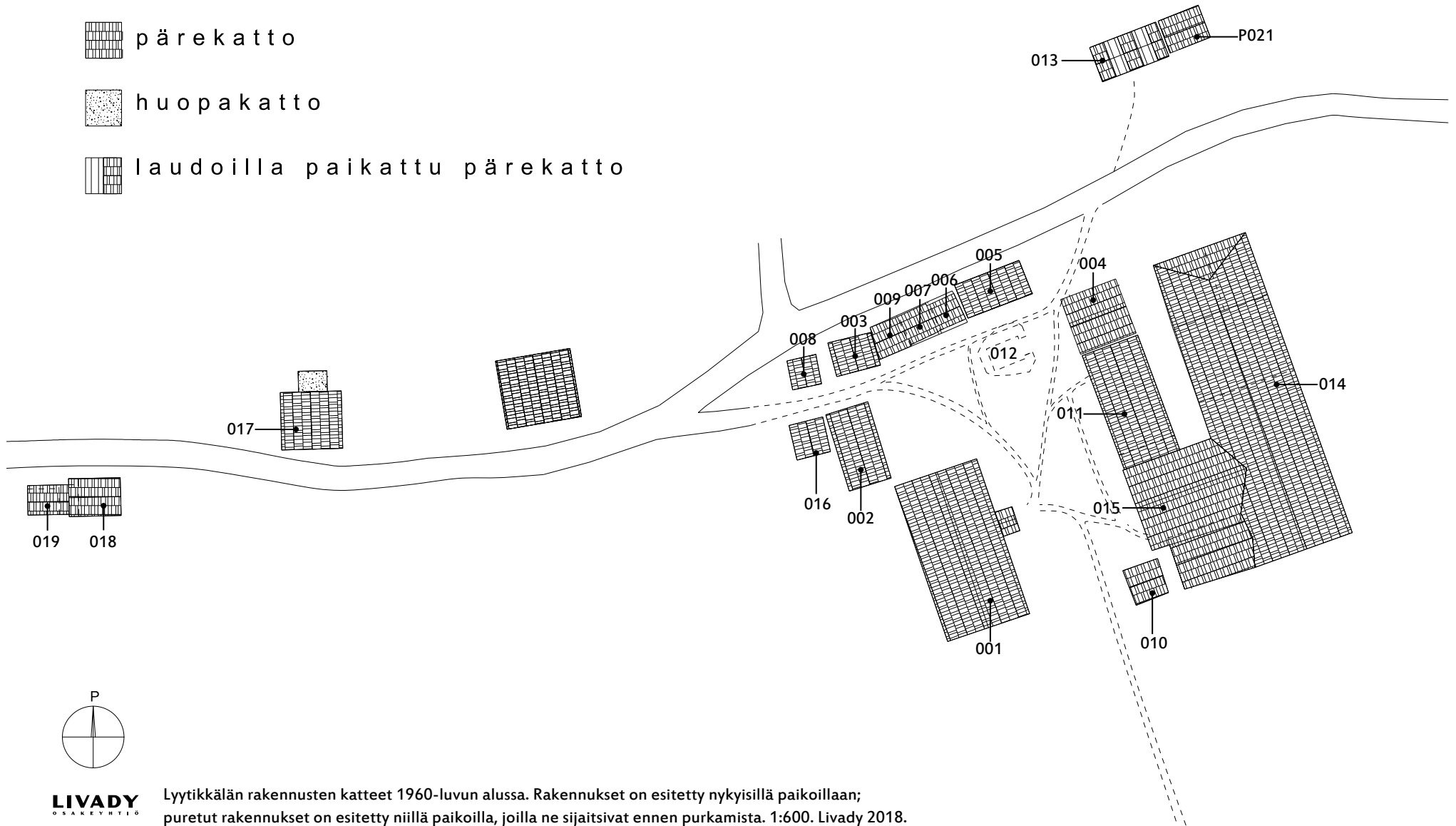
pärekatto

huopakatto

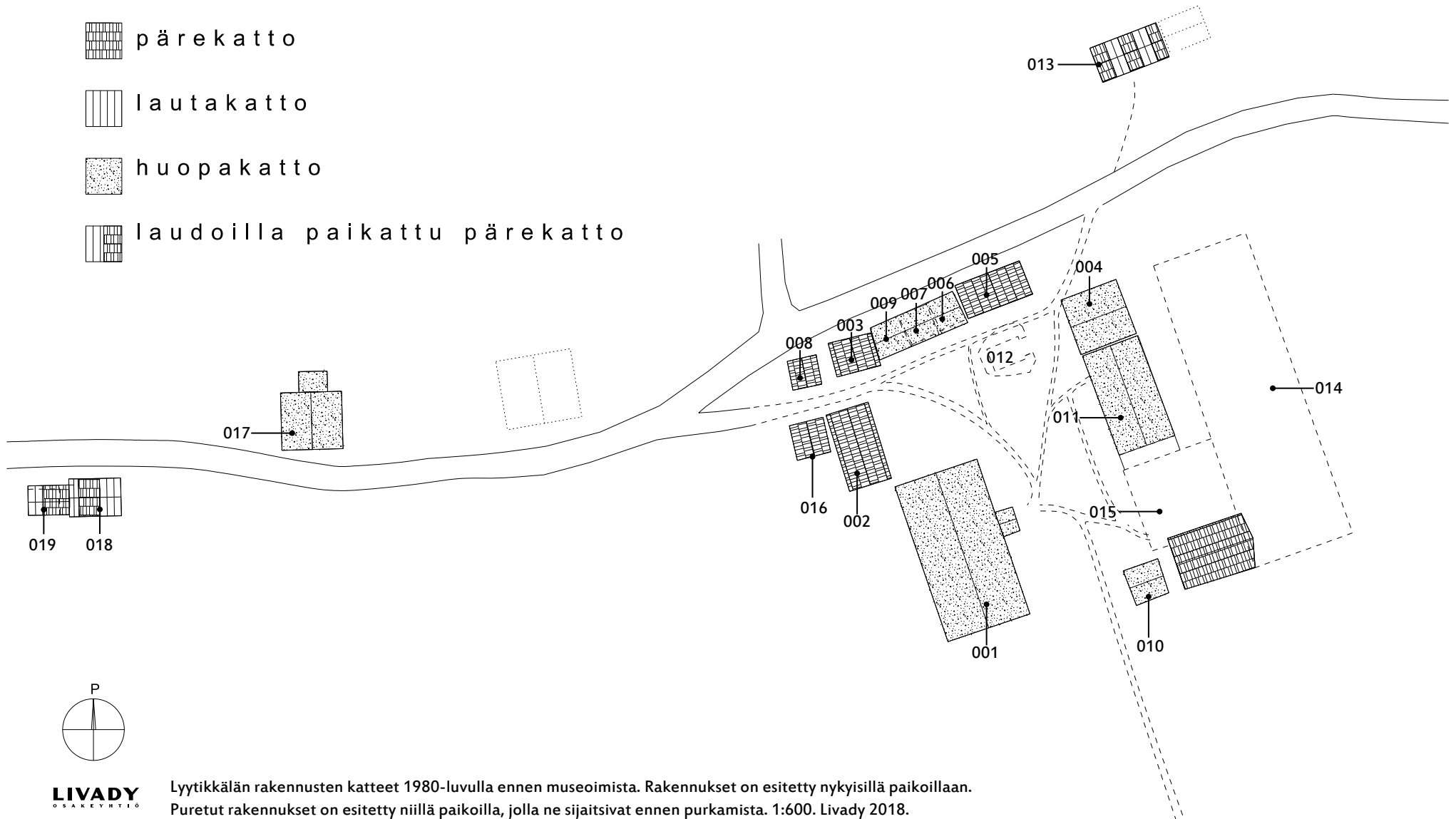

laudoilla paikattu pärekatto

LYYTIKKÄLÄN KATTEET 1980-LUVUN ALUSSA

- pärekatto
- lautakatto
- huopakatto
- laudoilla paikattu pärekatto

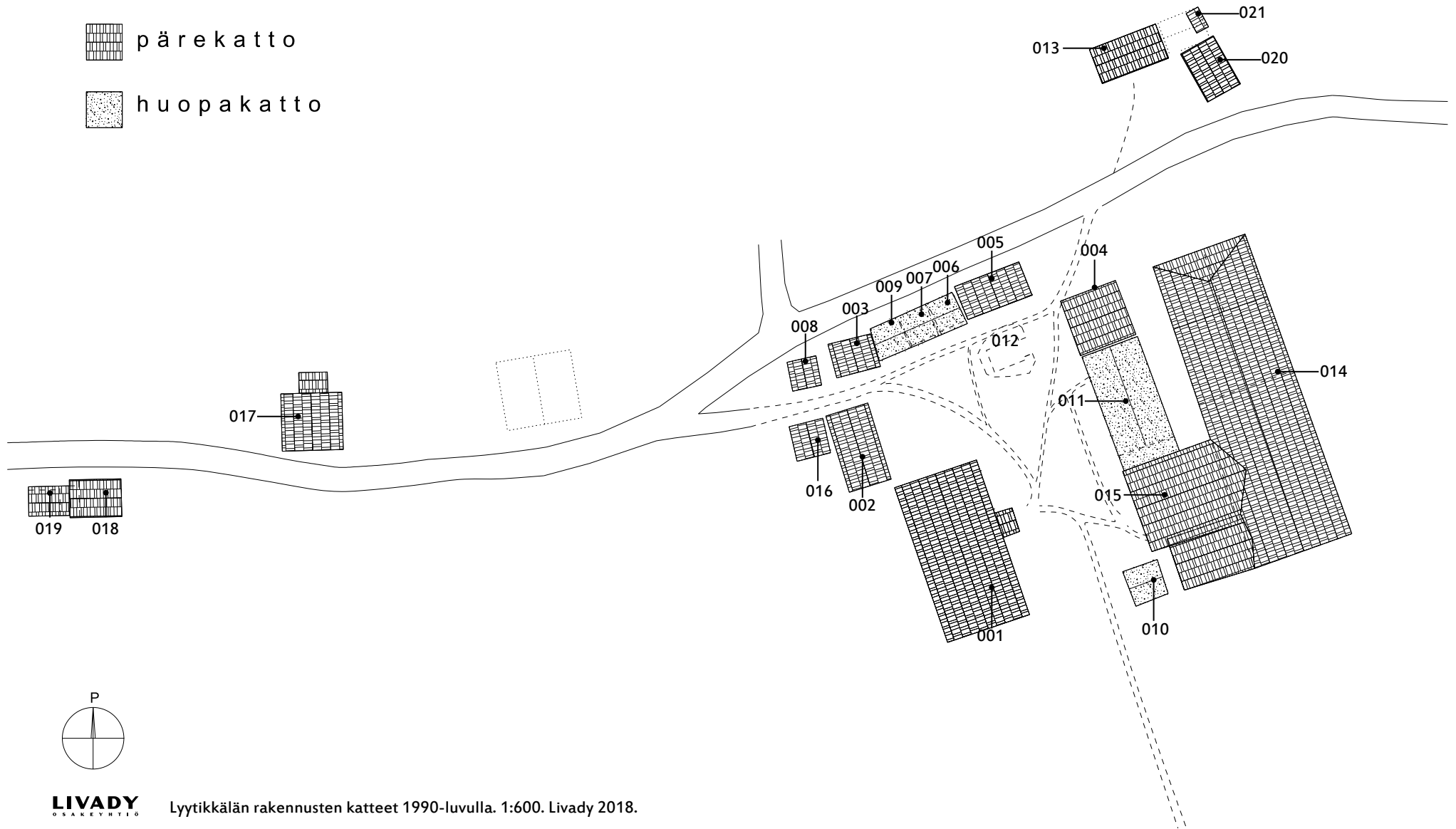
LIVADY
OSAKEYHTIO

Lyytikälän rakennusten katteet 1980-luvulla ennen museoimista. Rakennukset on esitetty nykyisillä paikoillaan. Puretut rakennukset on esitetty niillä paikoilla, jolla ne sijaitsivat ennen purkamista. 1:600. Livady 2018.

LYYTIKKÄLÄN KATTEET 1990-LUVULLA

 pärekatto

 huopakatto

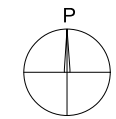
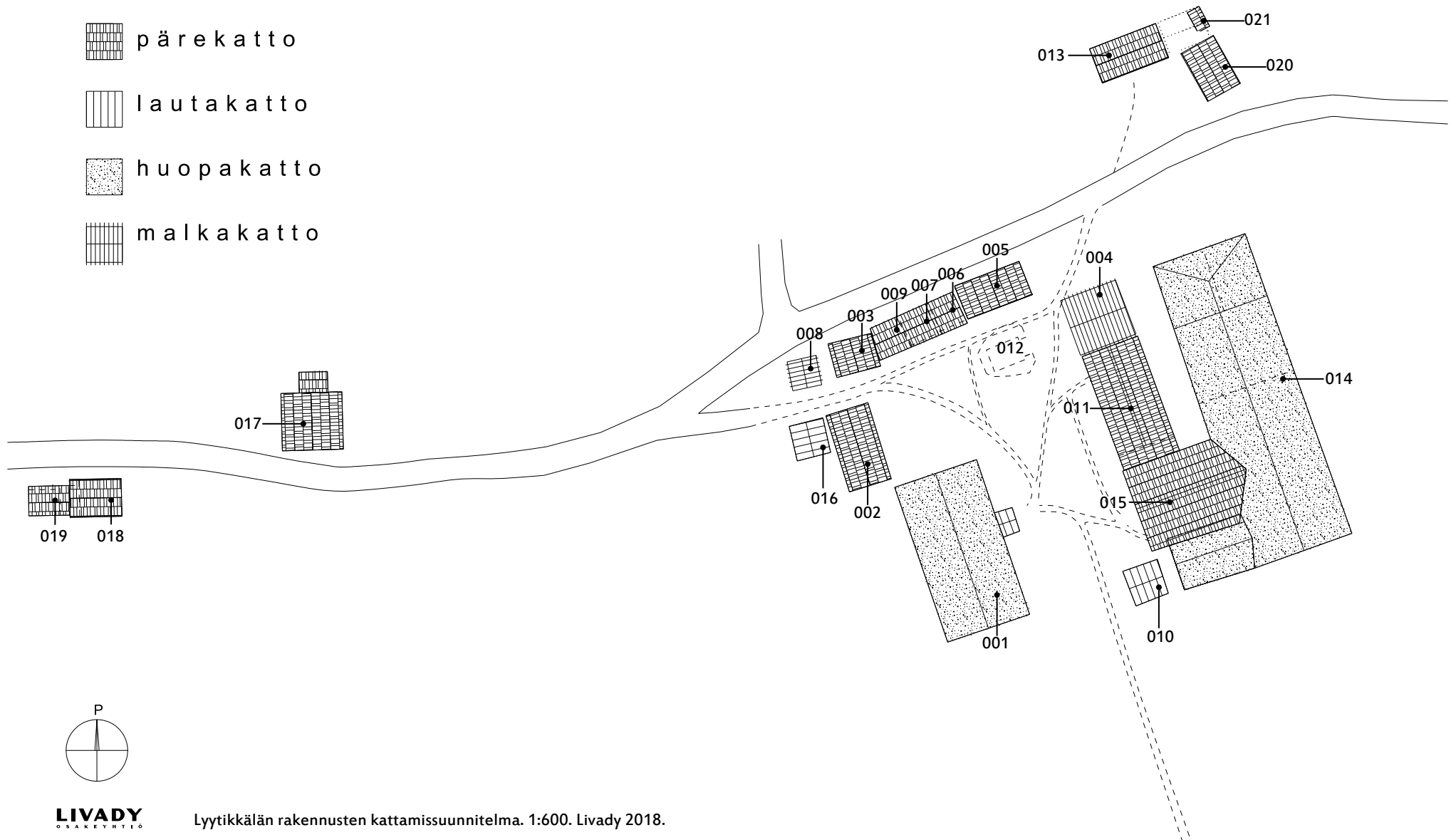
LIVADY
OSAKEYHTIÖ

Lyytikkälän rakennusten katteet 1990-luvulla. 1:600. Livady 2018.

LYYTIKKÄLÄN KATTAMISSUUNNITELMA

- pärekatto
- lautakatto
- huopakatto
- malkakatto

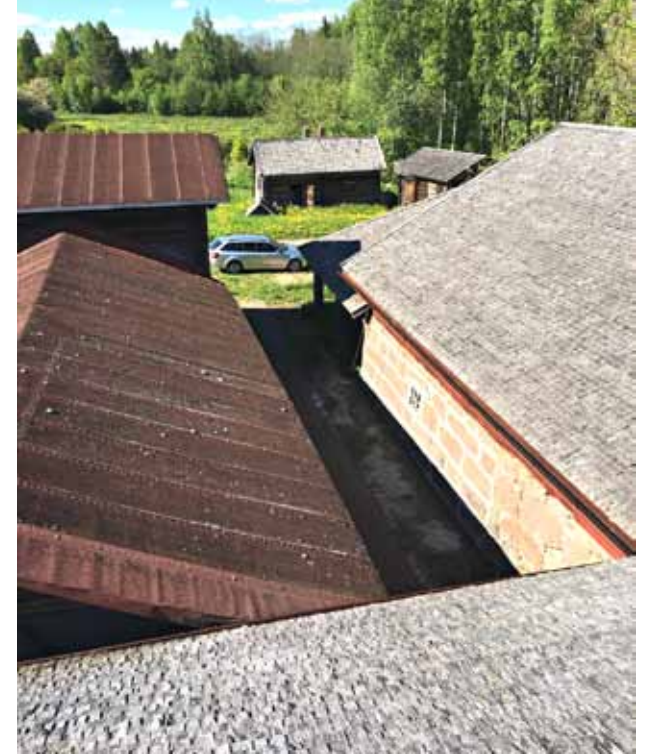
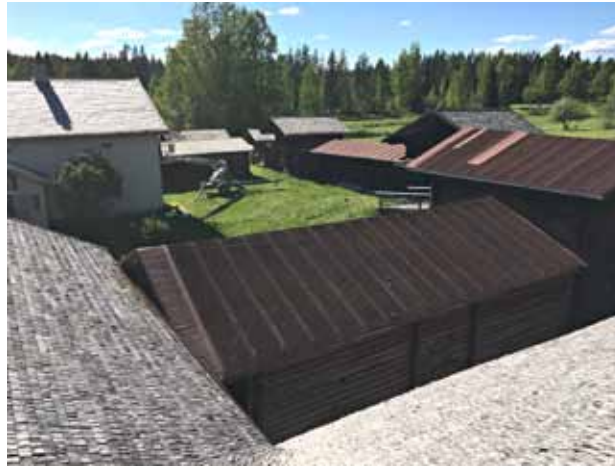

LIVADY
OSAKEYHTIÖ

Lyytikkälän rakennusten kattamissuunnitelma. 1:600. Livady 2018.

Lyytikälän kattoja kesällä 2017.

Lyytikälän kattoja kesällä 2018.

Lyytikkälän asuinrakennuksen väritutkimusten tulkintaa

Livady 2018

Lyytikkälä on suullisen tiedon mukaan saanut nykyisenkaltaisen väriyksensä 1920-luvulla. Vanhimmissa tunnetussa Lyytikkälässä otetussa valokuvassa, joka on aikaisintaan vuodelta 1914, asuinkartanossa on pärekate ja vaaleaksi maalattu, nurkista jirattu vaakalaudoitus, jota näyttää koristavan räystään alla tummempi maalikenttä. Sitä edeltävän ajan väriyksestä ei ole olemassa muistitietoa.

Seuraavilla aukeamilla on esitelty Livadyssa Kymen Karmiinin ja Nuutti Oy:n vuosina 2016 ja 2017 tekemien väritutkimuksen pohjalta laadittuja hahmotelmia siitä, millainen asuinrakennuksen julkisivuväriys on saattanut olla eri vaiheissa.

Väritutkimukset tuovat esiin rikkaan värihistorian, joka osoittaa julkisivujen ja ikkunoiden väriksen muuttuneen vuosikymmenien saatossa useaan kertaan. 1800-luvulta ehkä vuosisadan vaihteeseen saakka ulkolaudoitukseen on käytetty punaisen, vihreän ja harmaan sävyjä ja esimerkiksi lunetit ovat loistaneet jopa keltaisen ja vaalean turkoosin sävyissä. Väritutkimusten pohjalta näyttää mahdolliselta esimerkiksi sellainen vaihe, jolloin lautaverhoilu on ollut marjapuuronpunainen samaan aikaan, kun päätykolmion laudoitus on ollut sinertävä tai vihertävä. Varovaisesti arvioiden vaikuttaa siltä, että talo on ollut marjapuuronpunainen ennen 1920-luvun vaaleaa vaihetta. Lautaverhoilun vanhimmat pigmenttikerrokset viittaavat siihen, että talo on ollut maalattuna tummanpunaiseksi, punamullan

sävyyn, mahdollisesti pellavaöljymaalilla; höylälaudassa keittomaali ei olisi pysynyt.

Vuonna 1988 talon ulkoverhous oli harmaa, listat ja räystäät vaaleanharmaat tai valkoiset; väriys oli Siiri Laamon mukaan peräisin 1920-luvun lopulta. Aivan tällaisia värisävyjä ei löytynyt vuoden 2017 tutkimuksessa, jonka perusteella rakennuksen nykyistä väriystä on edeltänyt ensin vaalean vihertävä ja sen jälkeen vaaleankeltainen väriys, joka on ulotettu lähes kaikkiin julkisivujen puosiin.

Väritutkimukset on tallennettu Senaatti-kiinteistöjen Lyytikkälän talon projektipankkiin.

Lyytikkälän talon väritutkimusten etusivut. Vasemmalla Restauroidintipusepät Nuutti Ay:n Lyytikkälän talomuseon päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointi 2016, oikealla Restauroidintiosuuskunta Kymen Karmiinin Lyytikkälän talon väritutkimus 1.9.2017.

Restauroidintipusepät Nuutti Ay:n tekemä asuinrakennuksen väriportaikko vuonna 2017.

VUOSIEN 2017–2018 IKKUNANKUNNOSTUKSEN AIKANA TEHTYJÄ HAVAINTOJA

Ikkunoiden kunnostustöiden yhteydessä Matti Valkonen teki vielä lisää löytöjä väreistä. Kyökin ikkunan puitteesta valkoisen maalin alta löytyi vihertäviä, sinertäviä ja kellertäviä maalikerroksia vuosien 2017–2018 kunnostuksessa. Kuva: Matti Valkonen.

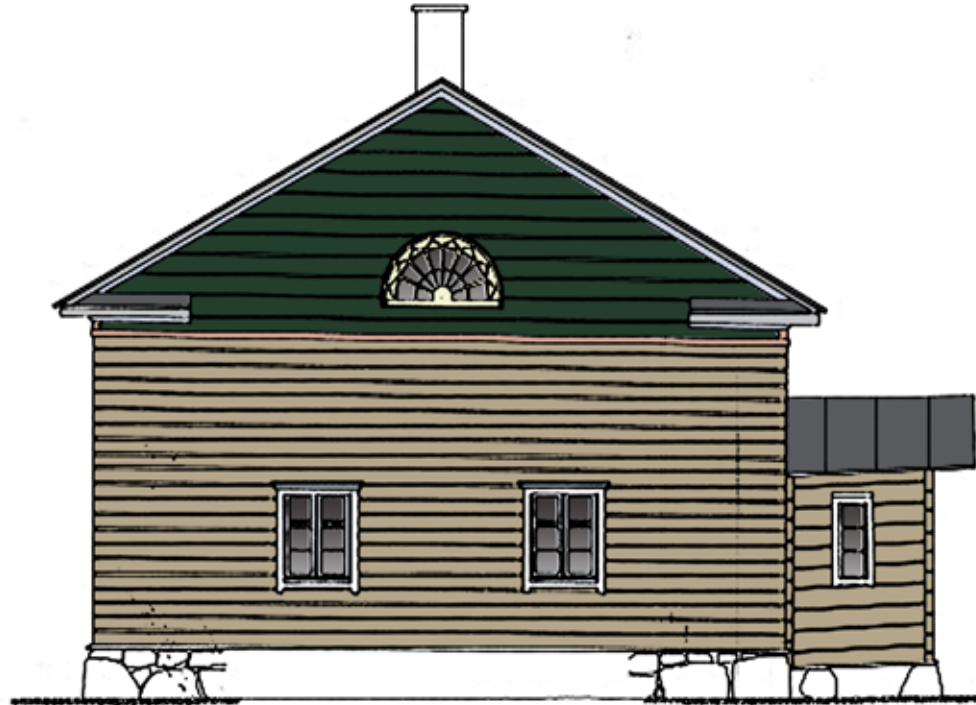
Vuonna 2017 päärakennuksen ikkunankunnostuksen yhteydessä saatiin lisää tietoa ikkunoiden aiemmista värikerroksista. Yllättävimpiä havaintoja oli tuvan eteläseinän karmeista ja välikarmista varhaisina kerroksina löydetty ohut kirkkaansininen, ultramariinin tapainen syvänsininen maalikerros. Löydökset on rengastettu kuviin.

Matti Valkosen ottama lähikuva tuvan eteläseinän ikkunan karmin väriLöydöksestä.

LYYTIKKÄLÄN PÄÄRAKENNUS, ALIMMAT MAALIKERROKSET, HIRSISEINÄT JA KUISTI MAALAAMATTOMIA

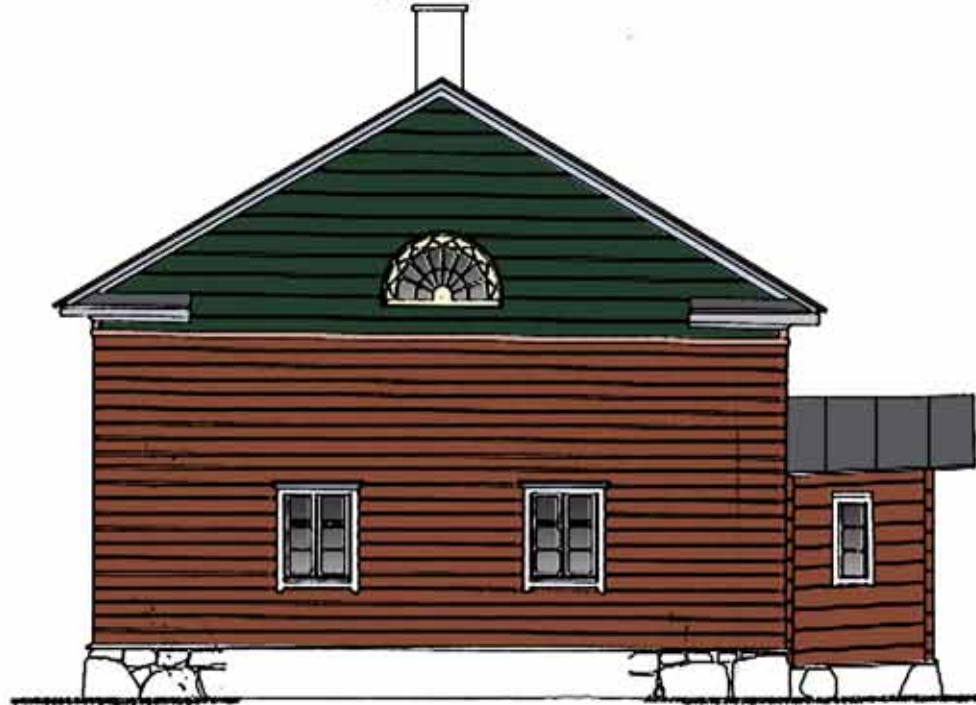
PÄÄTYKOLMIO, vaakalaudoitus		KUISTI, vaakalaudoitus		IKKUNAN PYSTYVÄLIKARMI		yhteensä 6-7 värisävyä, vain kaksi saatiin määritettyä
JULKISIVUVERHOUS		KUISTI, nurkkalaudoitus		PROFILOITU VUORILAUTA	harmaa, persikka, punertava vaalean vihreä/keltainen	
RÄYSTÄSLAUDOITUS, JA LISTA		OVI		IKKUNAN PUITE JA KARMI		
VAAKALISTA, NURKKALISTA		LUNETTI-IKKUNA		HAUKKAIKKUNA		
OTSALAUTA						

Livadyn vuonna 2018 laatimat kaaviot perustuvat Restauroidiosuuskunta Kymen Karmiin 1.9.2017 tekemään Lyytikälän talon väritutkimukseen sekä Restauroidintipusepäät Nuutti Ay:n 2016 tekemään Lyytikälän talomuseon päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointiin. Ikkunoiden väritystä ei ole esitetty kuvissa.

LYYTIKKÄLÄN PÄÄRAKENNUS, ALIMMAT MAALIKERROKSET, PUNAMULLANPUNAINEN

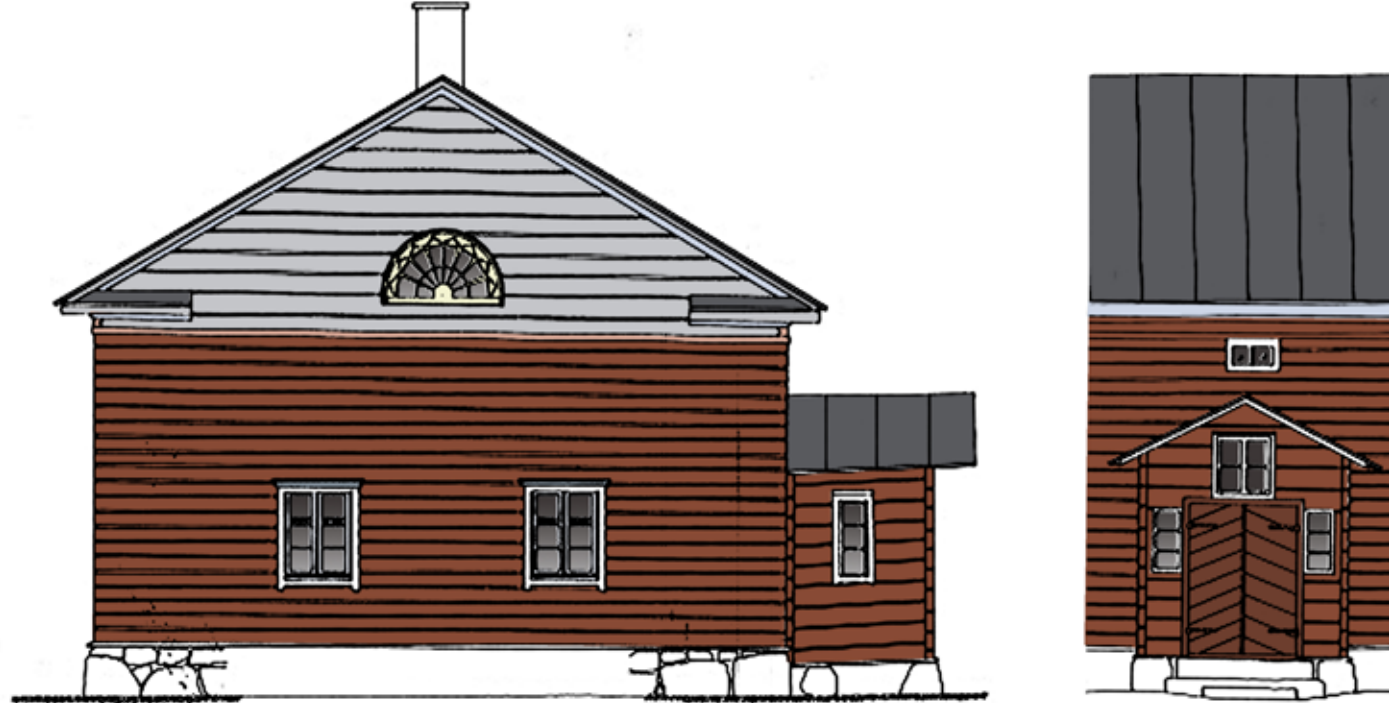
PÄÄTYKOLMIO, vaakalaudoitus		KUISTI, vaakalaudoitus		IKKUNAN PYSTYVÄLIKARMI		yhteensä 6-7 värisävyä, vain kaksi saatiin määritettyä
JULKISIVUVERHOUS		KUISTI, nurkkalaudoitus		PROFILOITU VUORILAUTA	harmaa, persikka, punertava vaalean vihreä/keltainen	
RÄYSTÄSLAUDOITUS, JA LISTA		OVI		IKKUNAN PUITE JA KARMI	luonnon valk. V408 Y429	
VAAKALISTA, NURKKALISTA		LUNETTI-IKKUNA		HAUKKAIKKUNA	V408 H451	
OTSALAUTA						

Livadyn vuonna 2018 laatimat kaaviot perustuvat Restauroidiosuuskunta Kymen Karmiin 1.9.2017 tekemään Lyytikälän talon väritutkimukseen sekä Restauroidintipusepäät Nuutti Ay:n 2016 tekemään Lyytikälän talomuseon päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointiin. Ikkunoiden väritystä ei ole esitetty kuvissa.

LYYTIKKÄLÄN PÄÄRAKENNUS, PUNAMULLANPUNAINEN HARMAALLA PÄÄTYKOLMIOLLA

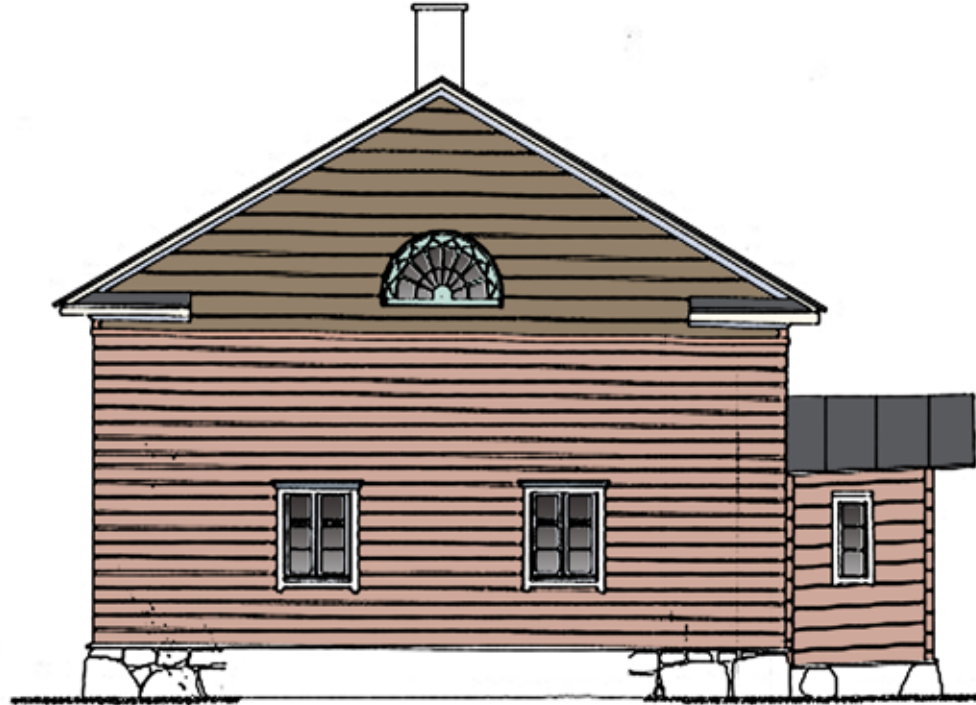
PÄÄTYKOLMIO, vaakalaudoitus		KUISTI, vaakalaudoitus		IKKUNAN PYSTYVÄLIKARMI		yhteensä 6-7 värisävyä, vain kaksi saatiin määritettyä
JULKISIVUVERHOUS		KUISTI, nurkkalaudoitus		PROFILOITU VUORILAUTA	harmaa, persikka, punertava vaalean vihreä/keltainen	
RÄYSTÄSLAUDOITUS, JA LISTA		OVI		IKKUNAN PUITE JA KARMI	luonnon valk. V408 Y429	
VAAKALISTA, NURKKALISTA		LUNETTI-IKKUNA		HAUKKAIKKUNA	V408 H451	
OTSALAUTA						

Livadyn vuonna 2018 laatimat kaaviot perustuvat Restauroidiosuuskunta Kymen Karmiinin 1.9.2017 tekemään Lyttikkälän talon väritutkimukseen sekä Restauroidintipusepät Nuutti Ay:n 2016 tekemään Lyttikkälän talomuseon päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointiin. Ikkunoiden väritystä ei ole esitetty kuvissa.

LYYTICKÄLÄN PÄÄRAKENNUS, VÄRITYS ENNEN TALON MAALAAMISTA VAALEANVIHREÄKSI

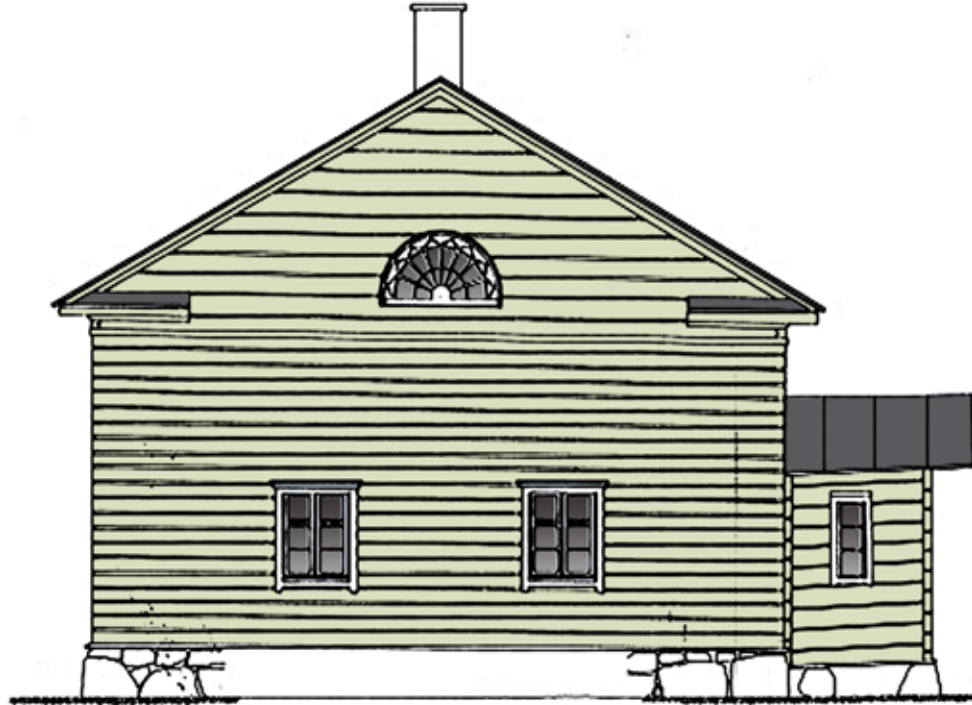
PÄÄTYKOLMIO, vaakalaudoitus		KUISTI, vaakalaudoitus		IKKUNAN PYSTYVÄLIKARMI		yhteensä 6-7 värisävyä, vain kaksi saatiin määritettyä
JULKISIVUVERHOUS		KUISTI, nurkkalaudoitus		PROFILOITU VUORILAUTA	harmaa, persikka, punertava vaalean vihreä/keltainen	
RÄYSTÄSLAUDOITUS, JA LISTA		OVI		IKKUNAN PUITE JA KARMI		
VAAKALISTA, NURKKALISTA		LUNETTI-IKKUNA		HAUKKAIKKUNA		
OTSALAUTA						

Livadyn vuonna 2018 laatimat kaaviot perustuvat Restauroidiosuuskunta Kymen Karmiin 1.9.2017 tekemään Lyttikkälän talon väritutkimukseen sekä Restauroidintipusepäät Nuutti Ay:n 2016 tekemään Lyttikkälän talomuseon päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointiin. Ikkunoiden väritystä ei ole esitetty kuvissa.

LYYTIKKÄLÄN PÄÄRAKENNUS, NYKYISTÄ EDELTÄVÄ VAALEANVIHREÄ VÄRITYS

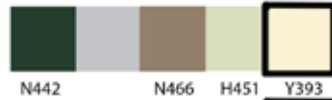
PÄÄTYKOLMIO, vaakalaudoitus		KUISTI, vaakalaudoitus		IKKUNAN PYSTYVÄLIKARMI		yhteensä 6-7 värisävyä, vain kaksi saatiin määritettyä
JULKISIVUVERHOUS		KUISTI, nurkkalaudoitus		PROFILOITU VUORILAUTA	harmaa, persikka, punertava vaalean vihreä/keltainen	
RÄYSTÄSLAUDOITUS, JA LISTA		OVI		IKKUNAN PUITE JA KARMI		
VAAKALISTA, NURKKALISTA		LUNETTIKKUNA		HAUKKAIKKUNA		
OTSALAUTA						

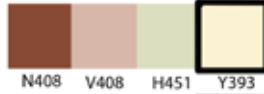
Livodyn vuonna 2018 laatimat kaaviot perustuvat Restauroidiosuuskunta Kymen Karmiin 1.9.2017 tekemään Lyttikkälän talon väritutkimukseen sekä Restauroidintipusepäät Nuutti Ay:n 2016 tekemään Lyttikkälän talomuseon päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointiin. Ikkunoiden väritystä ei ole esitetty kuvissa.

LYYTIKKÄLÄN PÄÄRAKENNUS, NYKYINEN VÄRITYS

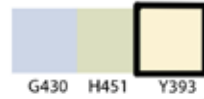
PÄÄTYKOLMIO,
vaakalaudoitus

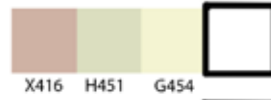
JULKISIVUVERHOUS

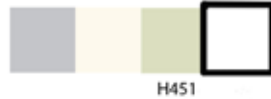
RÄYSTÄSLAUDOITUS,
JA LISTA

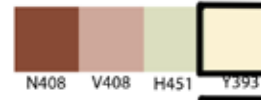
VAAKALISTA,
NURKKALISTA

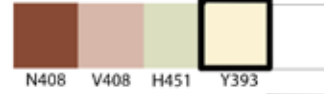
OTSALAUTA

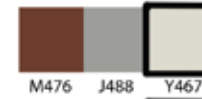
KUISTI,
vaakalaudoitus

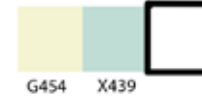
KUISTI,
nurkkalaudoitus

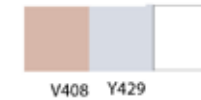
OVI

LUNETTI-IKKUNA

IKKUNAN PYSTYVÄLIKARMI

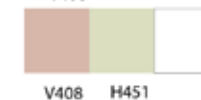
PROFILOITU VUORILAUTA

harmaa, persikka, punertava
vaalean vihreä/keltainen

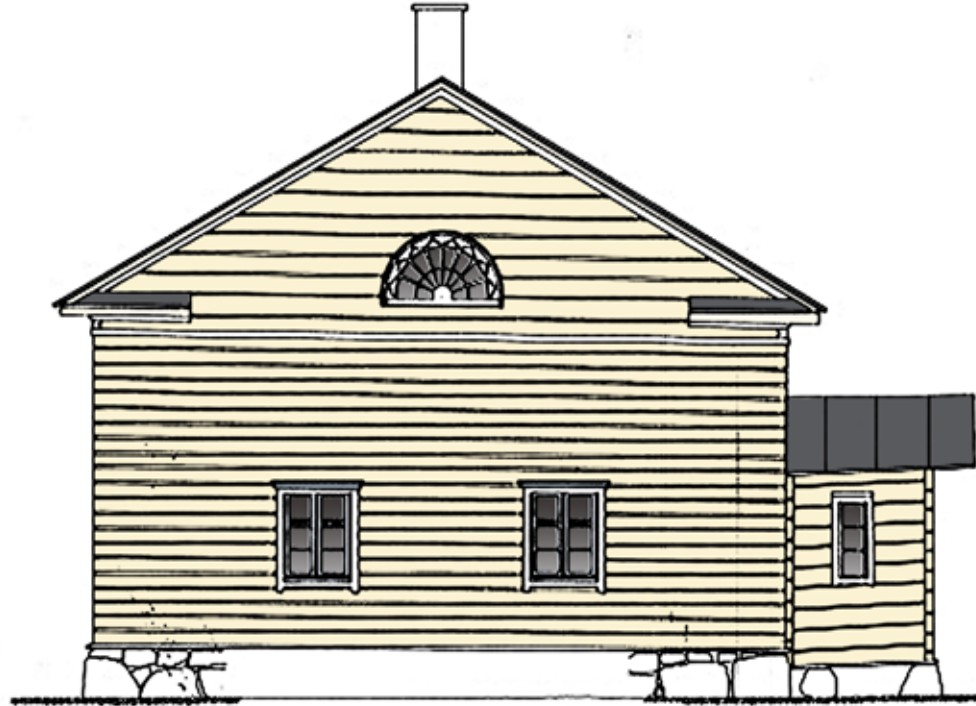
IKKUNAN PUITE
JA KARMI

HAUKKAIKKUNA

yhteensä 6-7
värisävyä,
vain kaksi saatiin
määritettyä

Livadyn vuonna 2018 laatimat kaaviot perustuvat Restauroidiosuuskunta Kymen Karmiin 1.9.2017 tekemään Lyttikkälän talon väritutkimukseen sekä Restauroidintipusepäät Nuutti Ay:n 2016 tekemään Lyttikkälän talomuseon päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointiin. Ikkunoiden väritystä ei ole esitetty kuvissa.

Taloustrakennusten pihanpuoleisten sivujen nykyinen väritys
ja ehdotus värien palauttamiseksi, Livady 2018

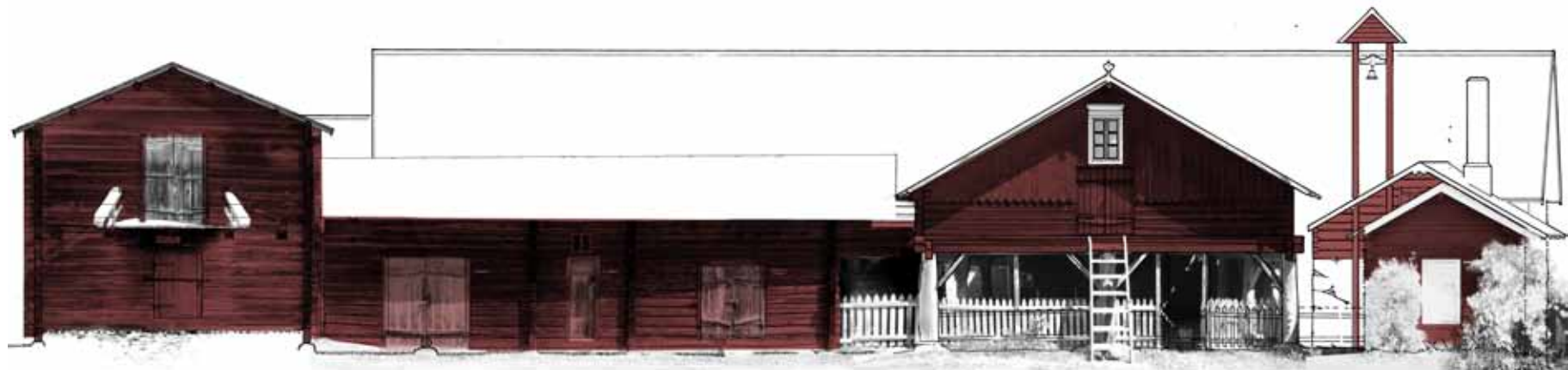

TALLI 1843

VAJARAKENNUS (KÄRRYLUTERI-KÄYMÄLÄ-LATO)

KÄTÖS

KÄRTÄNONMUKAINEN AITTA

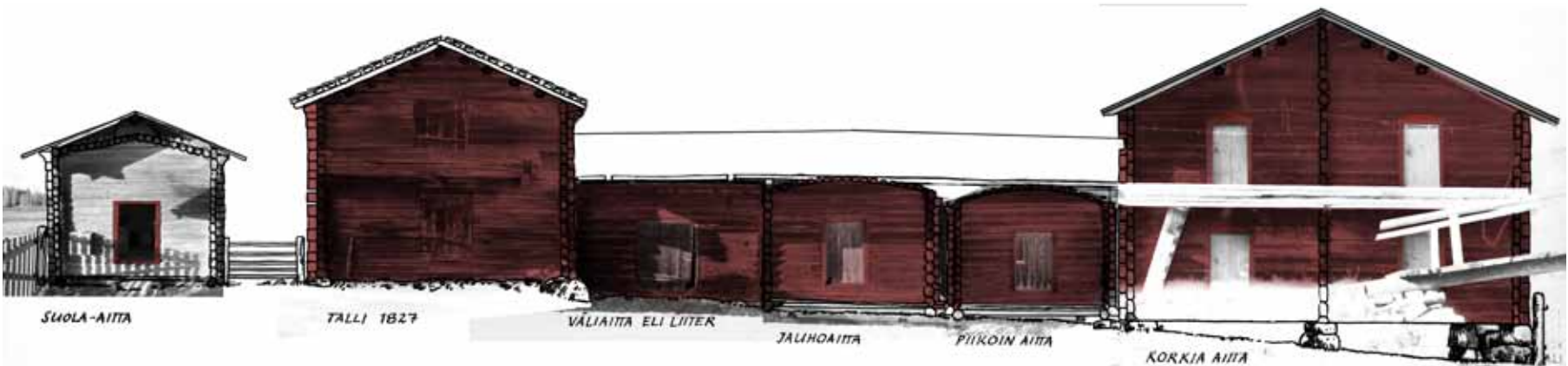
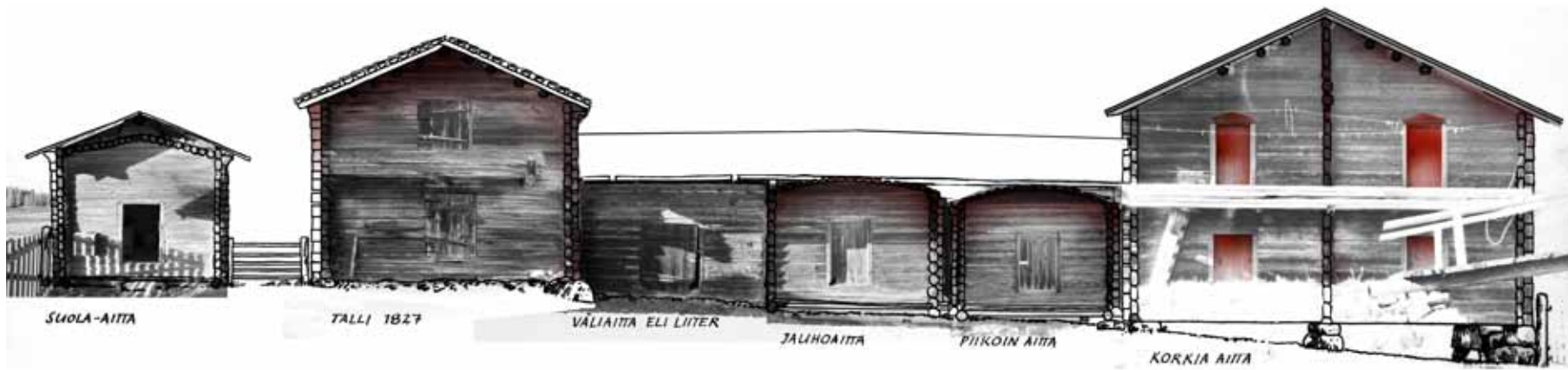

TALLI 1843

VAJARAKENNUS (KÄRRYLUTERI-KÄYMÄLÄ-LATO)

KÄTÖS

KÄRTÄNONMUKAINEN AITTA

Ryytmuan aitan nykyinen värityys ja ehdotus värin palauttamiseksi

Livady 2018

LÄHTEET

Painetut lähteet

Etelä-Savon maakuntaliitto 2017. *Etelä-Savon maakuntakaavojen yhdistelmä. 1.4.2017*. Julkaisusarjan nro 147. Etelä-Savon maakuntaliitto, Mikkeli.

Kataja, Raila 2001. *Lyytikälä – Elämää Suomenniemen salomailla*. Museovirasto, Helsinki.

Käyhty, Aila 1985. ”Lyytikälän mahtitalo kunnostetaan suomalaisen talonpojan muistomeriksi.” *Helsingin Sanomat* 23.11.1985, s. 24.

Nirkko-Leskelä, Tyyne 1989. *Suomenniemi 1689–1989 : ajan aalloilla*. Suomenniemi.

Museovirasto 1986. *Museoviraston rakennushistorian osaston vuosikertomus 1986*. Helsinki.

Sirelius, U. T. 1921. *Suomen kansanomaista kulttuuria 2*. Otava, Helsinki.

Suomen Kuvalehti n:o 25, 21.6.1958. ”Missä Suomen talossa on eniten hirsirakennuksia ja -huoneita?”

Suomen Kuvalehti n:o 43, 25.10.1958. ”86 hirsihuonetta Kurun Toikassa. Satakuntalainen tila selviytyi *Suomen Kuvalehden* kilpailussa voittajaksi.” S. 30–41.

Valonen, Niilo 1963. *Zur Geschichte der finnischen Wohnstuben*. Suomalais-ugrilainen seura, Helsinki.

Valonen, Niilo & Korhonen, Teppo 2006. *Suomalainen piha. Rakennushistoriallisia päälinjoja*. Multikustannus, Helsinki.

Vuoristo, Osmo 1965. ”Suomenniemen Lyytikälä.” Kirjassa Heinonen, Jorma (toim.) *Etelä-Karjala. Vuosikirja 1964–65*. Etelä-Karjalan Maakuntaliitto, Lappeenranta, s. 43–92.

Painamattomat lähteet

Laamanen, Matti 1987. Suomen rakennuskulttuurin yleisluettelo. Kohdeinventointilomake. Museovirasto 9.7.1987.

Museovirasto 1989. Lyytikälän talon suojeluasetus. MV REST.

Museovirasto 2013. Mikkeli, Suomenniemen Lyytikälän talon suojelutilanteen ja -tarpeen selvitys. Lausunto 9.12.2013. Diaarinumero MV/85/05.01.01/2013. Asiakirjan tunnus 159186. Mikko Härö ja Timo Kantonen.

Museovirasto 2018. Mikkeli, Lyytikälän talomuseon saunan perustusten kunnostus. Museoviraston lausunto 14.8.2018. Diaarinumero MV/902/05.01.00/2018.

Raatikainen, Eero 2018. Kirjallinen tiedonanto 25.11.2018.

Senaatti-kiinteistöjen Buildercom-projektipankkiin tallennettuja Lyytikälän talon raportteja: Debenjak-Ijäs, Annukka 2018. Mikkeli, Lyytikälän sauna. Muuritutkimus Oy.

Ramboll 2018. Senaatti-kiinteistöt, Lyytikälän museoalue, maaperätutkimus 13.9.2018. Projektinumero: 1510044165. Laatiija: Hannu Lauhakari.

Restaurointiosuuskunta Kymen Karmiini 2017. Lyytikälän talo, väritutkimus 1.9.2017.

Restaurointipuusepät Nuutti Ay. Lyytikälän talomuseo. Päärakennuksen ulkopuolen väri-inventointi 2016.

Rintala, Markku 2015. Lyytikälän saunan kiukaan pesän vauriokorjaus, raportit 7.5.2015 ja 29.9.2015.

Valkonen, Matti 2015. Lyytikälän talomuseo, Suomenniemi. Vuonna 2015 tehdyt korjaustyöt.

Valkonen, Matti 2015. Lyytikälän talomuseo. Koekaivannot kivinavetan vieressä 24.8.–26.8.2015.

Valkonen, Matti 2017. Lyytikälän talomuseo – Vuoden 2016 korjaustyöt. Raportti 5.1.2017.

Valkonen, Matti 2018. Lyytikälä. Päärakennuksen ikkunoiden ulkopuitteet 2017–2018.

Zetterberg, Pentti 1989. Dendrokronologinen ajoitus FIY0101-07, Lyytikälän entinen asuinrakennus, Lyytikälän museotila. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos, Ekologian osasto, Dendrokronologian laboratorio. Puunlustoajoituksen seloste n:o 15. (MV REST)

Verkkolähteet

Etelä-Savon maakuntaliitto, Etelä-Savon maakuntakaavodokumentit. <http://www.esavo.fi/kaavat> (14.5.2018)

Etelä-Savon maakuntaliiton, Etelä-Savon ELY-keskuksen & Savonlinnan maakuntamuseon ylläpitämä Etelä-Savon kulttuuriperintötietokanta (esku.fi).

Lyytikälä

http://esku.fi/asp/kohde_det.aspx?KOHDE_ID=21941

Lyytikälän talonpoikaistila

http://esku.fi/asp/alue_det.aspx?ALUE_ID=10454 (28.5.2018)

Etelä-Savon museoiden verkkosivut, Etelä-Savon paikallismuseot, Lyytikälän talo
http://www.etelasavonmuseot.fi/museot/mikkelinmuseot/lyytikkalan_talo.html (28.5.2018)

Google Maps 2018. Kaakkois-Suomen kartta 2018.
www.google.com/maps/ (30.5.2018)

Kansallisarkiston Digitaaliarkisto digi.narc.fi
Perinnöksiostoasiakirjat:
Annettujen perintökirjojen luettelot
Perintökirjojen lähetyluettelot

Suomenniemen pitäjänkartta vuodelta 1847.
<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=57815>
(18.6.2018)

Lapiomies Oy:n verkkosivut, Lyytikälän talomuseo
<http://www.lapiomies.fi/wp/restaurointitoitamme/lyytikkalan-talomuseo/> (15.11.2018)

Mikkelin kaupunki 2018. Kuolimo-Hanhijärvi -alueen osayleiskaava 7076. <https://www.mikkeli.fi/sisalto/palvelut/kaavoitus/vahvistuneet-kaavat> (30.5.2018)

Museovirasto. Lyytikälän talonpoikaistila. Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY.
http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=958 (6.9.2018)

Museoviraston ylläpitämän Kulttuuriympäristön palveluikkuna -verkkosivuston (kyppi.fi) kulttuuriympäristön tutkimusraportit, rakennettu ympäristö: Lyytikälää koskevat tutkimusraportit kronologisessa järjestyksessä:
Tohka, Erkki 1967. Tarkastus Suomenniemen Lyytikälään 10.10.1967.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7452 (17.5.2018)

Kärki, Pekka 1979. Matkakertomus, Suomenniemi Lyytikälä 29.8.1979.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7472 (17.5.2018)

Puurunen, Hannu 1983. Matkakertomus. Suomenniemi, Lyytikälä 20.6.1983.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7444 (17.5.2018)

Puurunen, Hannu & Sinkko, Veli-Pekka 1983. Muistio rakennusten tarkastuksesta. Lyytikälä, Suomenniemi 20.6.1983.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7448 (17.5.2018)

Raatikainen, Matti 1984. Matkakertomus Matti Raatikaisen virkamatkasta Suomenniemen Lyytikälään 20.9.1984.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7470 (17.5.2018)

Laamanen, Matti 1985. Muistio tutkija Eero Naskalin ja tutkija Matti Laamasen matkasta Lyytikälään 16.8.1985.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7473 (17.5.2018)

Hiekkänen, Markus 1986. Suomenniemi, Lyytikälän tila.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7474 (17.5.2018.)

Raatikainen, Eero 1988. Lyytikälä, väriyssuunnitelma.
www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.3451 (17.5.2018)

Zetterberg, Pentti 1989. Suomenniemen Lyytikälän rakennuksen ikä. www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.9989 (17.5.2018)

Laamanen, Matti 1992. Lyytikälän talo. Katselmus 1.9.1992. www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7468 (17.5.2018)

Laamanen, Matti 1993. Lyytikälän talo. Työmaakatselmus 11.5.1993. www.kyppi.fi/to.aspx?id=117.7469 (17.5.2018)

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna -verkkosivuston arkeologisten kohteiden muinaisjäänne- rekisteri, Mikkeli, Lyytikälä asuinpaikat 1000022941. www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000022941 (17.5.2018)

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna -verkkosivuston hoidetut muinaisjäänne-kohteet, Mikkeli, Lyytikälän museotila, 999000015. www.kyppi.fi/to.aspx?id=108.999000015 (17.5.2018)

Museovirasto, Kulttuuriympäristön palveluikkuna -verkkosivuston rakennetun ympäristön piirustukset, Mikkelin Lyytikälän piirustusluettelo https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/piika/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1262 (17.5.2018)

Museovirasto 2016. Museoviraston kiinteistöt siirretään Senaatti-kiinteistöille ja Metsähallitukselle. Tiedote 30.12.2013. <http://www.nba.fi/fi/ajankohtaista/tiedotearkisto?Article=5862> (6.9.2016)

Museovirasto 2016. Museovirasto restauroi. Lyytikälän talomuseo. <http://museovirastorestauroi.nba.fi/museot/lyytikkala> (6.9.2016)

Museoviraston valtakunnallinen karttapalvelu, *kartta.museoverkko.fi*, Lyytikälän talonpoikaistilan RKY-aluekartta. (6.9.2016)

Youtube. Naskali, Eero & Front, Mauri. Lyhytelokuva *Hirsirakennus* (1990), 15 mm, värillinen, ääni, 25.10. min. Museoviraston Kuvakokoelmat (KK5555:1). Dokumenttielokuva Lyytikälän huoltorakennuksen pystyttämisen vaiheista. <https://www.youtube.com/watch?v=sMwGfuiP8PE> (12.11.2018)

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

Keskinäisen Palovakuutusyhtiö Tarmon arkisto, Suomenniemen aineisto.

Leningradin hallintoalueen valtionarkisto, Viipuri (GU LOGAV)

Asiakirjat läänin maanjaosta. Savitaipaleen kunta, Lappeen kihlakunta. Rälssitalo n:o 10. Kylä Lyytikälä. GU LOGAV, fond 1, opis 22, delo 8248.

Maanmittauslaitoksen arkisto (MML)

Rekisteriyksikön 491-505-12-15 Lyytikäinen kiinteistörekisteriote 14.5.2018.

Lyytikälän ortoilmakuvat vuosilta 1981 ja 2018 ja peruskartat vuodelta 2018.

Museoviraston Kuvakokoelmat

Museoviraston Kuvakokoelmat, Historian kokoelma (MV HK)
- Lyytikälän talon arkistovalokuvia

Museoviraston Kuvakokoelmat, Kansatieteen kokoelma (MV KK)
- Lyytikälän talon arkistovalokuvia

Museoviraston Kuvakokoelmat, Rakennushistorian kokoelma (MV RHO)
- Lyytikälän talon arkistovalokuvia ja -piirustuksia

Lisäksi Museoviraston Kuvakokoelmissa säilytetään elokuvia:

”Suomenniemen kesä – Talon kesätöitä” (1962).

”Suomenniemen syysä – Talon syystöitä” (1962).

”Suomenniemen talveä – Talvitoimia maalaistalossa” (1963).

Lyytikälässä kuvattiin vuosina 1962 ja 1963 kolme kansatieteellistä lyhyttä dokumenttielokuvaa, jotka kertovat maatalouden perinteisistä työtavoista. Ohjaus: Niilo Heino (ja Osmo Vuoristo). Tuotanto: Suomi-Filmi Oy.

Museoviraston käsiarkisto (MV REST)

Lyytikälän talon asiakirjoja, piirustuksia ja valokuvia. Restaurointikirjaa tehtäessä on ollut käytössä Museoviraston toimitiloissa aiemmin ollut käsiarkistokokoisuus, josta on myöhemmin siirretty aineistoja sekä Museoviraston arkistoon että Kuvakokoelmiin.

Museoviraston K-asema (MV K-as)

Lyytikälän talon asiakirjoja, piirustuksia ja valokuvia.

Senaatti-kiinteistöt, Helsinki (Sk)

Buildercom-projektipankkiin tallennettu Lyytikkälän talomuseon arkistomateriaali.

Kiinteistön 491-505-12-15 KOKI-raportit eli rakennusten perustiedot.

Muita kuvalähteitä

Markku Rintala, Rintala ky

Lyytikkälän talon valokuvia.

Matti Valkonen, Lapiomies Oy

Lyytikkälän talon valokuvia.

Suulliset tiedonannot

Nieminen, Kaiho 2017. Keskustelu Lyytikkälässä 21.7.2017.

Pajunen, Heimo 2016. Puhelinkeskustelut.

Puurunen, Hannu 2017. Puhelinkeskustelu 19.9.2017.

Raatikainen, Eero 2015–2018. Puhelinkeskustelut.

Taipale, Armi 2015–2018. Keskustelut Lyytikkälän talossa.

Sähköpostit

Ahonen, Jaana 2017. Sähköposti Netta Böökille 9.8.2017.

Kataja, Raila 2018. Sähköposti Mia Puraselle 31.5.2018.

Nihtilä, Antti 2018. Sähköposti Netta Böökille 19.12.2018.

Rinteelä, Päivi 2005. Kirjastonhoitaja Rinteelän sähköposti Marja Ivarsille 25.1.2005. (Säilyttävä arkisto: MV REST.)

Taipale, Armi 2015–2018. Sähköpostit Livadyn Lyytikkälän talo -työryhmälle.

SENAATTI-KIINTEISTÖJEN PROJEKTIPANKKIIN TALLENNETUN LYYTIKKÄLÄN TALON ARKISTOMATERIAALIN NIMEÄMIS- JA LUKUOHJEET

LUKUOHJEET: Lyytikkälän talomuseo

TIEDOSTOJEN NIMET

Kohde Tyyppi VVVVKKPP Sisältö Lähde Kuvaaja/Piirtäjä (lyhenne tai sukunimi) Signum
esim. Lyytik Päärakennus piir. 20010320 Ulkokuva luoteesta MVA MMä Signum

KOHDE rakennus/alue

Lyytik (=alue)

Aittarivi

Suola-aitta

Talli 1827

Väliaitta

Jauhoaitta

Piikojen aitta

Korkea-aitta

Asuinkartano

Halkoliiteri

Huoltorakennus

Kaivo

Kartanomaan aitta

Kellari

Navetta

Riihi

Riista-aitat

Ryytimaan aitta

Sauna

Talli 1843

Vajarakennus

Kärryliiteri

Käymälä

Lato

TYYPPI

piir. piirustus
 asiak. asiakirjat, tekstitiedostot
 art. artikkeli
 sp. sähköposti
 kirj. kirjoitelma

LÄHDE

MVA Museoviraston pääarkisto
 MV RHO Museoviraston Rakennushistorian osasto
 MV REST Museoviraston restaurointiyksikön käsiarkisto
 MV K-as Museoviraston K-asema
 Finna
 Livady
 Etelä-Karjala Etelä- Karjala Vuosikirja 1964-65, Osmo Vuoristo
 Lyytik-kirja Lyytikkälä, Kataja Raila 2001

KUVAAJAT/PIIRTÄJÄT

AKr	Anssi Krannila	MLo	Markku Loippo
APu	Annikki Puurunen	MPu	Mia Puranen
ASi	Antero Sinisalo	MRI	Markku Rintala
EHä	Elias Härö	MVa	Matti Valkonen
EJa	E Jama	NBö	Netta Böök
ERa	Eero Raatikainen	OVu	Osmo Vuoriso
ETo	Erkki Tohka	PHa	Paavo Hakala
HAh	Heikki Ahtiainen	PKä	Pekka Kärki
HHa	Heikki Havas	PMA	Pirkko Madetoja
HKi	Hiikka Kiesilä	PRi	Päivi Rinteelä
HPu	Hannu Puurunen	PSa	Pauliina Saarinen
IKa	Ilkka Kaskinen	PWe	P. O. Welin
JPe	J Perttula	RAi	Riitta Ailonen
KGr	Kari Gröndahl	RKa	Raila Kataja
KNi	Kari Nikkanen	SLa	Sakari Lakka
LSa	Lauri Saarinen	SME	Sakari Mentu
MHu	Marko Huttunen	THi	T. Hirvonen
Mlv	Marja Ivars	TSi	Tapio Sinkko
MJä	Martti Jämsä	VPa	Virpi Pakarinen-Kimmo
MLa	Matti Laamanen		

KANSIORAKENNE

Aikakansiot

Alakansiot hankkeen tai kohteen mukaan (esim. Navetta rekonstruktio 1985-1989)

0000

1860-1899

1900-1959

1960-luvun dokumentointi

1980-1989 Museovirasto kunnostaa

1989-2007 Talomuseo

2008-2010 Katselmus ja Korjaustyöt

2012-2013 Asiakirjat ja Artikkelit

2014-2017 Senaatti-kiinteistöt kunnostaa

Aineistokokonaisuudet

Arkisto

Arkistovalokuvat

Artikkelit, Kirjat ja Kirjoitelmat

Asiakirjat ja Dokumentit

Digikuvat

Kartat

Piirustukset

Sähköposti

Paikkakansiot

Alakansiot huone/rakennuskohtaisesti (esim. Asuinkartano - Peräkamari)

Aittarivi (talli 1827, suola-, väl-, jauho-, piikojen-, korkea-aitta)

Alue, Pihapiiri ja Yleistä

Arkisto

Asuinkartano (päärakennus)

Halkoliiteri

Huoltorakennus

Kaivo

Katanomaan aitta (Kartanomuan aitta)

Kellari

Lato (ent. tupa)

Navetta

Riihi

Riista-aitat (pieni ja iso riistaitta)

Ryytimaan aitta (Ryytman aitta)

Sauna

Talli 1843 (hevostalli)

Tuntematon

Vajarakennus (kärryliiteri, käymälä ja lato)

Kesäinen näkymä Lyytikkälän talolta Kuolimolle.
Kuva: Matti Valkonen, 2018.

ISBN: 978-952-7239-87-2 (nid.)
978-952-7239-88-9 (PDF)

LIVADY
O S A K E Y H T I Ö

Sennatti